

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЄРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 7

Київ, 2023

Громадська організація «Інноваційні обрії України»

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 7

Київ, 2023

УДК 821.161.2.09 (062.552)

У45

Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр. 2023. № 7. 462 с.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Шарова Т.М. – доктор філологічних наук, професор, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти».

Члени редколегії:

Землянська А.В. – кандидат філологічних наук, доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного;

Шаров С.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного;

Деркачова О.С. – доктор філологічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;

Семенов О.М. – доктор педагогічних наук, професор, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка;

Терещук С.І. – доктор педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

У збірнику відображені результати наукових досліджень представників філологічних, педагогічних, комп'ютерних та інших наук. Публікації присвячені актуальним проблемам і перспективам розвитку української і зарубіжної літератур, їх взаємозв'язку і взаємовпливам, а також педагогічним, інноваційним та інформаційним технологіям, методикам навчання в закладах середньої та вищої освіти. У збірнику наукових праць представлені рецензії на художні видання останніх років. Збірник буде корисним науково-педагогічним працівникам, учителям-практикам, аспірантам та здобувачам вищої освіти.

ISSN 2710-3730 (Print)

УДК 821.161.2.09 (062.552)

© Автори публікацій, 2023

© ГО «Інноваційні обрії України», 2023

ЗМІСТ

***** ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТА МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ *****

<i>Беляєва В.В.</i> ІНКЛЮЗИВНИЙ ПРОСТІР ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД	8
<i>Біляцька В.П., Передерій К.С.</i> «МАРКОВАНІСТЬ» АДРЕСНОЇ НАСТАНОВИ В ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА ПІДПАЛОГО.....	14
<i>Гмиря Т.П.</i> ДРАМАТИЧНА ПОЕМА «КАССАНДРА» ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РЕЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА.....	21
<i>Гон О.М.</i> ЗБАГНУТИ АКОРДИ І РОЗПАДИ: ВЕРСИФІКАЦІЯ І МУЗИЧНЕ ПИСЬМО В «АЛИЛУЯ» ЛЕОНАРДА КОЕНА.....	28
<i>Горіна Ж.Д., Босак Н.Ф.</i> ЕКСПРЕСІЯ СТИЛІСТИЧНО-ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА».....	38
<i>Дуганджич А.</i> ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ <i>ГОЛОВА</i> У РОМАНІ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ» СОФІЇ АНДРУХОВИЧ І У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ НА ХОРВАТСЬКУ МОВУ.....	49
<i>Забаренко А.Ю.</i> ТВОРЧІСТЬ ВАСИЛЯ СТУСА: ОСОБЛИВОСТІ, ТЕМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА	57
<i>Кобилко Н.А.</i> РОМАН «І ПРИБУДЕ СУДДЯ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА: НА МЕЖІ ДЕТЕКТИВУ ТА ТРИЛЕРУ	64
<i>Копусь О.А., Прокопенко Л.І.</i> ЕКСПРЕСІВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ.....	69
<i>Мірчева Ю.В., Землянська А.В.</i> ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЕПІСТОЛЯРІЮ Ю. ШЕВЕЛЬОВА	78
<i>Натха С.М.</i> РЕАЛІЗМ У ТВОРАХ ЛЕСЯ МАРТОВИЧА: ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТА МОВНИЙ КОЛОРИТ МИТЦЯ СЛОВА.....	86
<i>Пітель В.М., Сенчук О.В.</i> ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ЕСЕЇСТИЦІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА (на матеріалі книги «Диявол ховається в сирі»)	95
<i>Пена Л.І.</i> ДІАЛЕКТНІ РИСИ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ДМИТРА ПОЖОДЖУКА	100
<i>Скрипець М.О., Землянська А.В.</i> ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ Д. БРАУНА У СВІТЛІ НАУКОВО-КРИТИЧНИХ СТУДІЙ	111
<i>Устінов В.Є.</i> МІСТИЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ (на матеріалах мережі «Facebook»)	116
<i>Шуляк С.А.</i> РОЛЬ СЮЖЕТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЗАМОВЛЯЛЬНИХ ТЕКСТІВ.....	122
<i>Balaeva A.R., Zemlianskyi A.M.</i> THE PROBLEM OF IDENTITY IN PHILOSOPHICAL REFLECTION.....	126
<i>Derkachova O.S., Tytun O.L.</i> UKRAINIAN CONTEXT IN INCLUSIVE LITERATURE	132

<i>Kysliak K.O.</i> BULLYING PREVENTION IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT THROUGH LITERATURE (based on the story by A. Audhild Solberg «Who is against the supercool»)	143
---	-----

***** ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ ТА ІКТ *****

<i>Беценко Т.П.</i> КУРС «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ» ДЛЯ МАГІСТРАНТІВ-ФІЛОЛОГІВ (нотатки з досвіду роботи).....	150
<i>Богодист М.І.</i> НЕФОРМАЛЬНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ДОРΟΣЛИХ: ДОСВІД ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ ІРЛАНДІЇ.....	162
<i>Бойко О.В., Шевченко Т.В.</i> МЕТОДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	167
<i>Верещага Ю.В.</i> РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ ОБРОБКИ ЗОБРАЖЕНЬ	180
<i>Водяницький І.О.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФАХІВЦЯМИ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	187
<i>Гайдіна С.О.</i> ПИТАННЯ ІНКЛЮЗІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ: МОТИВАЦІЯ ДО ЧИТАННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТІВ	193
<i>Галчанська В.В.</i> ЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	201
<i>Дегтярьов В.В.</i> РОЗРОБКА ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ШКОЛИ.....	207
<i>Дерега О.О.</i> ЗНАЧЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ.....	214
<i>Зінов'єва О.Г.</i> ВИКОРИСТАННЯ CASE-ЗАСОБІВ ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	220
<i>Іщенко Т.В.</i> ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ У СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОМУ НАВЧАННІ.....	228
<i>Кобилко Н.О.</i> ПАРАДИГМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ.....	233
<i>Колмакова В.О., Шаров С.В.</i> ПРОБЛЕМИ ІНДЕКСАЦІЇ ПУБЛІКАЦІЙ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ ДАНИХ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	239
<i>Коломоєць Д.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ТЕСТУВАННЯ ЯКОСТІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	247
<i>Корицька Г.Р., Долга У.І.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ STEAM/ESTEAM.....	253
<i>Кротова О.Ю.</i> ОНЛАЙН-КУРСИ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	260
<i>Кузнєцова Т.В.</i> НОВІ ГОРИЗОНТИ: ГЕЙМІФІКАЦІЯ У ПРОЕКТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ.....	269
<i>Куткович О.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ, НАУКОВІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	279

<i>Лубко Д.В.</i> КОМП'ЮТЕРНА БЕЗПЕКА ТА СПОСОБИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ...	286
<i>Мірошниченко М.Ю.</i> ВИКОРИСТАННЯ МООС У ЯКОСТІ ДОДАТКОВОГО ЗАСОБУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМУВАННЯ.....	293
<i>Назаров Є.М.</i> ЗАХИСТ НА РІВНІ ДОДАТКІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ	300
<i>Настусенко С.Д., Ботузова Ю.В.</i> СТВОРЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АПЛЕТІВ GEOGEBRA ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ФУНКЦІЇ».....	308
<i>Нощенко Ю.Г., Гонюк О.В.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОМАНУ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ».....	314
<i>Просянкіна-Жарова Т.І., Колмакова В.О.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ СИСТЕМ У STEM-ОСВІТІ.....	319
<i>Рудніцький Я.Е.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: ChatGPT ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	324
<i>Салазуб Л.І.</i> «КРИСТАЛІЗАЦІЯ» АВТОРСЬКИХ ОСВІТНІХ МЕТОДІВ: ЕКОЛОГО-ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ & ІНТЕГРОВАНО-МОТИВАЦІЙНІ ПІДХОДИ.....	327
<i>Санівський О.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МЕДІАОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	340
<i>Сергієнко Т.І.</i> РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ.....	344
<i>Садовий М.І., Трифонова О.М.</i> ВИПЕРЕДЖАЮЧА РОЛЬ ОСВІТИ В УМОВАХ ТЕХНОГЕННО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	350
<i>Терещук С.І.</i> ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЛІЦЕЇВ.....	355
<i>Ткачук Г.В.</i> ВЕБКВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБІТІ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ.....	365
<i>Федчун Т.О., Гонюк О.В.</i> ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	371
<i>Циганок О.О.</i> ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ХОДІ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРАКТИКИ.....	377
<i>Цвілий С.М., Зайцева В.М., Сокол К.М.</i> ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	381

<i>Шарова Т.М., Рейпольська О.Д.</i> ПЕРЕВАГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЩОДЕННОГО ПЛАНУВАННЯ ДНЯ ДИТИНИ MR.LEADER DAY.....	389
<i>Юсюк А.В., Федонюк Ю.А.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВАЖЛИВОСТІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ ФУНКЦІЙ ДЛЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ.....	399
<i>Chemerys H.</i> TRUTH & TRUST IN THE AGE OF DEEPFAKES: RECOGNIZE & OVERCOME.....	403
<i>Dehtiarova Ya.</i> OPEN EDUCATIONAL RESOURCES FOR LEARNING ENGLISH	408
<i>Sharova T.M., Tykhonenko M.M.</i> DIGITALIZATION OF EDUCATIONAL SPACE: MODERN TRENDS.....	414

*****РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ*****

<i>Деркачова О.</i> СПОМИН ПРО КАЗКУ	422
<i>Деркачова О.</i> «ЦЕ МІСТО СОТЕНЬ ДВЕРЕЙ У НІКУДИ...».....	424
<i>Землянська А.</i> «ЛЮБОВ ПРОРОСТАЄ СЛОВОМ, АНГЕЛ ТРИМАЄ МЕЧ...»	426
<i>Шарова Т.</i> ВОЛЯ ДО ЖИТТЯ АБО ЯК ТРЕБА ПРАВИЛЬНО ЖИТИ.....	430
<i>Шарова Т.</i> КОНЦЕПЦІЯ ЩАСТЯ АБО ДУМКИ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	434

*****ПУБЛІЦИСТИКА*****

<i>Ромащенко Л.І.</i> МІЖКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ В КУРСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (із зарубіжного викладацького досвіду)....	442
--	-----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТА МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Беляєва В.В.

здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІНКЛЮЗИВНИЙ ПРОСТІР ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

***Анотація.** У статті наголошено на тому, що твори на тему інклюзії в Україні мають важливе значення, оскільки сприяють підвищенню освітньої, соціальної та культурної свідомості суспільства щодо потреб та прав осіб з особливими потребами. Досліджено, що важливою метою творів на тему інклюзії є підвищення усвідомлення та розуміння суспільством різноманітності та потреб людей з певними вадами. Твори на тему інклюзії є унікальними в своїй сутності, оскільки вони відображають різні переживання та перспективи людей з особливими потребами або інших груп, які зустрічаються з соціальною нерівністю.*

***Ключові слова:** інклюзивний простір, художні література, особливі потреби, сучасний погляд.*

***Belyaeva V. K. Inclusive space of fiction: modern view.** The article emphasizes that works on the topic of inclusion in Ukraine are important, as they contribute to raising the educational, social and cultural awareness of society regarding the needs and rights of people with special needs. It has been studied that an important goal of works on the topic of inclusion is to increase society's awareness and understanding of the diversity and needs of people with certain disabilities. Works on the theme of inclusion are unique in their essence, as they reflect the different experiences and perspectives of people with special needs or other groups that face social inequality.*

***Key words:** inclusive space, fiction, special needs, modern view.*

Актуальність дослідження. Твори на тему інклюзії в Україні станом на сьогодні є актуальними, оскільки сприяють підвищенню освітньої, соціальної та культурної свідомості суспільства щодо потреб та прав осіб з інвалідністю. Вони впливають на формування толерантного

середовища, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та бути повноправним членом суспільства. У творах, де порушене питання інклюзивного простору, як правило, наявні історії осіб з певними вадами, їхня боротьба, перемога, взаємодія з іншими людьми та суспільством. У таких творах порушуються питання про стереотипи, дискримінацію та нерівність, що існують у суспільстві, що спонукає читачів до роздумів та дій.

Метою статті є підвищення усвідомлення та розуміння суспільством різноманітності та потреб людей з особливими потребами засобами художньої літератури. Тексти на таку тематику можуть сприяти змінам у свідомості та ставленні до людей з вадами, а також спонукати до створення більш інклюзивних середовищ у різних сферах життя, включаючи освіту, працю, культуру та громадське життя. Такі твори можуть також слугувати засобом психологічної підтримки для людей з особливими потребами, допомагаючи їм відчувати себе більш впевнено та визнаними в суспільстві [1, с. 291].

Питання інклюзивної освіти, інклюзії в літературі розглядали вчені, дослідники, яким є небайдужа доля людей з особливими потребами. Серед значної кількості дослідників, які вивчали означене питання слід виокремити дослідження Деркачової О., Землянської А., Карначової С., Мельникової А., Забаренко А., Костішак І., Польгун К., Шарової С., Камишової Т. та ін. Актуальним на сьогодні є питання художнього інклюзивного простору в сучасній літературі.

Виклад основного матеріалу. В Україні є художні літературні твори, які розкривають тему інклюзії. Більшість із них призначена для підлітків, коли дитина в підлітковому віці може сприймати оточуючий світ, аналізувати власні вчинки та робити висновки по відношенню до оточення [7, с. 112]. На сьогодні особливий інтерес у читачів викликають такі твори на тему інклюзії:

1. Ліна Костенко «Небо в долонях». Ця книга розповідає про дівчинку з особливими потребами, яка має незвичайні здібності. Вона демонструє важливість прийняття різних здібностей та здійснення мрій. «Небо в долонях» – це книга, написана видатною українською поетесою Ліною Костенко. Твір розповідає історію дівчинки з особливими потребами, яка має незвичайні здібності. Основна тема книги – це прийняття різних здібностей та здійснення мрій. Головна героїня,

дівчинка з особливими потребами, володіє незвичайною здатністю малювати. Її малюнки стають вікном у світ, де вона може відчувати себе вільною та виражати свої почуття та бачення. Книга також звертає увагу на суспільну негативну дискримінацію та стереотипи, що існують щодо людей з особливими потребами. Вона викликає читачів задуматися про важливість інклюзії та сприяє розумінню, що кожна людина має свою унікальну цінність та варта прийняття.

Ліна Костенко використовує поетичну мову та образи, щоб передати емоції та почуття героїні. Її написання збагачено метафорами та символікою, що робить твір багатограним та глибоким. «Небо в долонях» – це важлива книга, яка нагадує нам про потребу приймати та поважати кожну людину, незалежно від її здібностей чи обмежень. Вона надихає нас бачити красу у різноманітності та розуміти, що кожна людина має право на свої мрії та розвиток.

2. Галина Вдовиченко «Під сонцем проростає калина». Ця книга розповідає історію хлопчика з особливими потребами, який знаходить своє місце у суспільстві та знаходить себе через мистецтво. Твір розповідає історію хлопчика з особливими потребами, який знаходить своє місце в суспільстві та знаходить себе через мистецтво. Основна тема книги – це важливість інклюзії та розуміння різних здібностей. Головний герой, хлопчик з особливими потребами, виявляє талант до малювання та розробки унікальної техніки. Його творчість не тільки допомагає йому самому виразити свої почуття та бачення світу, але й надихає інших людей навколо. Книга показує, як мистецтво може стати засобом комунікації та знаходження спільної мови між людьми з різними здібностями. Вона підкреслює важливість прийняття та підтримки творчих талантів усіх людей, незалежно від їхніх особливостей чи обмежень.

Галина Вдовиченко використовує живописну мову та образи, щоб передати емоції та враження героя. Її написання заохочує читачів бачити красу у різноманітності та розуміти, що кожна людина має свою унікальну цінність та може зробити світ кращим завдяки своїм талантам. «Під сонцем проростає калина» – це надихаюча книга, яка нагадує нам про важливість інклюзії та прийняття різних здібностей та особливостей. Вона показує, як мистецтво може об'єднувати людей та створювати простір для самовираження та розвитку.

3. Юрій Винничук «Тінь від крила». Цей роман розповідає історію дівчинки з особливими потребами, яка знаходить своє місце в суспільстві та бореться за інклюзію. Твір розповідає історію головного героя, який переживає складні випробування і шукає своє місце у світі. Одна з основних тем у романі – це шукання ідентичності та самоідентифікація. Головний герой змушений зіткнутися зі своїми минулими помилками та вчинками, і шукає способи змінити своє життя. Він намагається знайти своє місце у суспільстві та зрозуміти свою роль у світі. Роман також досліджує тему втрати і відновлення. Головний герой зазнає багато перешкод і втрат у своєму житті, але знаходить силу і волю продовжувати боротьбу. Він вчиться приймати свої помилки та вчинки, і рухається вперед, створюючи нову історію свого життя.

Стиль письма Юрія Винничука характеризується поетичними образами та глибокими роздумами. Автор використовує метафори та символи, щоб передати емоції та думки героя. Читачі можуть відчувати сильну емоційну зв'язок з головним героєм та співпереживати йому на його шляху. «Тінь від крила» – це вражаючий роман, який досліджує теми ідентичності, втрати та відновлення. Він змушує читача задуматися над своїм життям, цінностями та пошуками. Це твір, який може залишити глибокий слід у серцях своїх читачів.

Ці твори допоможуть читачам зрозуміти важливість інклюзії та прийняття різних здібностей та особливостей. Впевнено можна сказати, що твори на тему інклюзії в Україні мають значення для підвищення свідомості, формування толерантного середовища та сприяння інклюзивному розвитку суспільства. Вони можуть впливати на переконання, стереотипи та ставлення до людей з інвалідністю, спонукати до змін і покращень у суспільстві, що сприяють більш широкій інклюзії та рівності для всіх [8, с. 85].

Художні твори на тему інклюзії мають значний вплив на сучасного читача. Ось декілька способів, якими такі твори можуть впливати на свідомість та ставлення людей, оскільки вони сприяють розширенню світогляду. Художні твори на тему інклюзії можуть допомогти читачам побачити світ очима осіб з інвалідністю. Вони можуть допомогти подолати стереотипи та передбачені уявлення про інвалідність, дозволяючи читачам побачити потенціал кожної людини, незалежно від її фізичних або психологічних можливостей [4, с. 72].

Художні твори, у яких порушуються питання інклюзивного простору, спонукають до емпатії та розуміння. Художні твори можуть створювати емоційний зв'язок між читачем та героями, які зіткнулися з викликами інвалідності. Це може призвести до більшої емпатії та розуміння потреб та бажань цих осіб, а також до збільшення соціальної свідомості та підтримки. Усвідомлюємо, що такі твори викликають роздуми та стимулюють дії [5, с. 62]. Художні твори на тему інклюзії можуть ставити складні питання та проблеми перед читачами. Вони можуть примушувати їх задуматися про власні ставлення та дії щодо людей з інвалідністю, а також до інклюзії взагалі. Це може вплинути на їхні рішення та дії, спонукати до більш активної підтримки інклюзивних ініціатив та змін у суспільстві [6, с. 258].

Більше того, художні твори, де порушене питання людей з особливими потребами, підкреслюють важливість рівноправності та інклюзії. Читаючи художні твори можна прийти до розуміння необхідності створення рівних можливостей та доступу до ресурсів для всіх людей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей [3, с. 79]. Вони можуть підкреслювати важливість включення та підтримки всіх членів суспільства, а не тільки тих, які відповідають стандартним нормам. У цілому, художні твори на тему інклюзії можуть викликати позитивні зміни в свідомості та ставленні сучасних читачів. Вони можуть сприяти більшому розумінню, толерантності та підтримці осіб з інвалідністю, а також досягненню більш інклюзивного суспільства [2, с. 96].

Висновки. Твори на тему інклюзії є унікальними в своїй сутності, оскільки вони відображають різні переживання та перспективи людей з особливими потребами або інших груп, які зустрічаються з соціальною нерівністю. Кожен твір на тему інклюзії може мати свою унікальну історію, героїв, конфлікти та повідомлення. Вони можуть бути написані у різних жанрах, таких як література, поезія, драма, кіно, музика та інші форми мистецтва.

Унікальність творів на тему інклюзії полягає в тому, що вони розкривають різноманітність людських проблем, з якими вони зустрічаються і пропонують різні способи подолання соціальних бар'єрів та побудови більш інклюзивного суспільства. Кожен автор має свою унікальну перспективу та стиль, яким вони виражають свої ідеї та

повідомлення. Це дозволяє створювати різноманітність творів на тему інклюзії та розширювати наше розуміння та сприйняття цієї теми. Вони розкривають різні голоси та перспективи, що допомагають нам краще розуміти та оцінювати значення інклюзії в суспільстві. Унікальність творів на тему інклюзії полягає також у їхньому впливі на аудиторію. Вони можуть надихати, змінювати світогляд, стимулювати емоції та спонукати до дії. Кожен твір може мати індивідуальний вплив на кожну людину, залежно від їхніх власних уподобань.

Література

1. Деркачова О. С. Інтерактивний плакат як сучасний засіб навчання (на прикладі дисципліни «Література та інклюзія»). *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2021. № 3. С. 291–298.
2. Землянська А. В. Тема інклюзії у повісті Алана Маршалла «Я вмію стрибати через калюжі». *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 7(345). С. 96–106.
3. Камишова Т. Інклюзія та соціальні проблеми підлітків у творчості Ібен Акерлі *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021. № 49. Том 2. С. 79–82.
4. Карначова С. М., Шаров С. В. Інклюзія і література: особливості процесу соціалізації, побудова комфортного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2021. № 3. С. 72–75.
5. Мельнікова А. М., Шаров С. В. Твір О. Луцевської «Опікуни для жирафа» як зразок літератури на тему інклюзії. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2020. № 2. С. 62–68.
6. Польгун К. В. Інтеграція та інклюзія: різні підходи до розв'язання однієї проблеми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 10. С. 258–263.
7. Шаров С. В., Шарова Т. М. Художній простір на тему інклюзії як засіб соціалізації в суспільстві. *Пріоритетні напрямки розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (9-10 серпня 2019 р., м. Одеса). 2019. С. 112–115.
8. Шарова Т. М. Художня література як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями. *Літні наукові підсумки 2019 року: тези доповідей XVIII Міжнародної науково-практичної Інтернет конференція (5 червня 2019 р., м. Дніпро)*. 2019. С. 84–89.

Біляцька В.П.

доктор філологічних наук,
професор кафедри філології та мовної комунікації

Передерій К.С.

здобувач вищої освіти
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

«МАРКОВАНІСТЬ» АДРЕСНОЇ НАСТАНОВИ В ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА ПІДПАЛОГО

***Анотація.** У статті досліджуються поезії збірки «Золоті джмелі» Володимира Підпалого з підкресленою адресною настановою, у яких уточняється коло адресатів, вони є художнім документом, що дає змогу реципієнтові виявити приховані смисли. Адресатами віршів-присвят збірки «Золоті джмелі», яких понад тридцять, є діячі української культури, відомі письменники, друзі, мати, дружина, діти, знайомі.*

***Ключові слова:** ліричний жанр, адресована лірика, вірш-присвята, ліричний портрет.*

***Biliatska V.P., Perederii K.S. “Markedness” of the address instruction in the poetry of Volodymyr Pidpaly.** The article examines the poems of Volodymyr Pidpalyi's collection «Golden Bumblebees» with an emphasized addressing instruction, which specify the circle of addressees, and they are an artistic document that allows the recipient to discover hidden meanings. The addressees of the poems-dedications in the collection «Golden Bumblebees», which number more than thirty, are figures of Ukrainian culture, famous writers, friends, mother, wife, children, and acquaintances.*

***Key words:** lyrical genre, addressed poetry, dedication poem, lyrical portrait.*

Актуальність дослідження. Найповніше видання літературно-художньої спадщини Володимира Підпалого, відомого українського поета, прозаїка, перекладача, талановитого редактора – книжка «Золоті джмелі» (2011), видана до 75-річчя від дня його народження за редакцією й клопотанням дружини Ніли Підпалої. Книжку склали вірші, прозові

твори, переклади та переспіви, вірші для дітей, літературно-критичні статті письменника, спогади та висловлювання про В. Підпалого, дослідження його творчості та епістолярна спадщина.

Лірика В. Підпалого зацікавила дослідників і шанувальників українського поетичного слова від друку першої збірки «Зелена гілка» і до останньої прижиттєвої «Вишневий світ». Вони відзначали багатство тематичного діапазону (П. Засенко, А. Кацнельсон), ліричну своєрідність та оригінальне світовідчуття автора (М. Клочко, В. Стус, Я. Івашкевич), глибоку закоріненість у національний ґрунт, в українську історію (П. Кононенко), версифікаційне та художньо-поетичне наповнення (Т. Франко), еволюцію поетичного таланту (О. Лукашенко, О. Довгий), рельєфність зображення образів (Є. Гуцало, Ф. Роговий) тощо.

Творчий доробок В. Підпалого розглядали і в контексті творчості шістдесятників у 90-х роках ХХ ст., і в контексті феномену «тихої лірики». Ґрунтовні дослідження представлені після друку книжок поезії та спогадів «Золоті джмелі» (2011), «Пішов у дорогу – за ластівками»: спогади про Володимира Підпалого» (2011), «Тут все з дитинства серцеві знайоме» (В. Підпалій і Полтавщина)» (2011) – О. Рарицького, Я. Розумного, А. Третяченко, О. Шарагіної.

Лірика «Золотих джмелів» досить різножанрова, окрім класичної поезії, це: елегія (цикл «Пісня над піснями», «Елегія про рідне село у трьох одмінах», «Елегія про зміст», «Елегія про любов», «Канівська елегія», «Елегія до земляків» «Київська елегія», «Нічна елегія»); балада («Балада про червоні кісники», «Лірична балада», «Сині троянди»); дума («Дума про українську пісню», «Сковородинівські думи»); ідилія («Ідилія»); поема («Одна ніч подорожі з Генріхом Гейне по Західній Німеччині», «Змагання Григорія Сковороди», «Остап Вишня»); етюд («Зимовий етюд», «Драматичний етюд»); сонет («Сонет знахідки», «Сонет перед світанням» «Скіфські сонети»); поліфонія («Голубе кладовище»); соната («Місячна соната») тощо.

Проте не всі жанри, мотиви поезії В. Підпалого збірки «Золоті джмелі» досліджено, зокрема вірші-присвяти, ліричні портрети перебувають поза науковою рефлексією, тому **мета дослідження** – розглянути адресовану лірику означеної збірки, визначити своєрідність мотивів, образів, художніх прийомів зображення адресата.

Виклад основного матеріалу. У збірці вибраного «Золоті джмелі» В. Підпалого є поезії без жанрової номінації, але з адресною настановою

у заголовку: «Пам'яті Ю. Яновського», «На вінок Лесі Українки», «Пам'яті М. В. Лисенка», «М.Т. Рильському», «Олександр Олесь», «Василеві Симоненкові». Це поезії-присвяти громадського спрямування визначним постатям української літератури і державності, це поезії-присвяти з героями творів письменників, про яких поет пише, зі словами-закликами до майбутнього покоління: «Хай всі тирани згинуть! / Дорогу Правді і Красі мостить» [4, с. 46]; «Переберімо струни і славу/ перекладімо з віків на чола» [4, с. 47]; «На морі чорнім – білий Корабель./ У мороці купається безпуття» [4, с. 46].

Поезія «М. Т. Рильському» написана В. Підпалим ще за життя Митця як вияв особливої пошани. Автор звертається до ліричного героя і пояснює, що боявся пірнати у море слів його, не до кінця їх зрозуміти, боявся «потривожить сивину», у той же час зображує образи творів і дум М. Рильського, які допомагають «істину свого життя знайти», пізнати русло Чумацького Шляху, де під «хрестами прадіди поснули»:

Мені ясніє. Ранок гра ясу.
Лечу назад я понад часу плином,
незгублене «спасибі» донесу
його Вкраїні. І моїй Вкраїні...
Він перед мене. Ранок гра ясу... [4, с. 58].

Дослідники доробку В. Підпалого зазначають, що він орієнтувався на традиційну форму українського вірша, розвинену М. Рильським, А. Малишком. «На рівні жанрових структур він, як і М. Рильський, віддає перевагу елегіям, сонетам, стислим медитативним верлібрам, але разом із тим використовує й чимало інших жанрів – від фольклорних і класичних до сучаних» [8, с. 89].

Жанрова специфіка адресованої лірики цікавить багатьох дослідників, її «розглядають як неканонічні жанри і метажанрове утворення, яке вбирає у себе три жанрові форми – послання, присвяту та віршований лист (В. Назарець); «референсні» або «прикладні» (Ю. Клим'юк); як механізм збереження та ретрансляції індивідуальної, історичної, культурної пам'яті (Л. Скорина); «інвокативну лірику», що моделюється процесом звертання автора до адресата (М. Ткачук)» [1, с. 29]; «ліричний портрет» (Ю. Ковалів).

Поезії-присвяти В. Підпалого не завжди мають жанрові рефлексії в назві. У таких поезіях після заголовка вказані адресати, інколи навіть з місткою довідкою-характеристикою: «Початок сільського дня»

В. Плачинді, «Соняшники» Ів. Драчеві, «Оповідання про Сіль і Сонце» пам'яті Василя Симоненка, «Кінь» Євгенові Гуцалу, «Верба» (мінор) Ліни Костенко, «Одна ніч подорожі з Генріхом Гейне по Західній Німеччині» (поема-іронія) Іванові Дзюбі, «Відлига» Петру Засенкові, «Монолог князя Ігоря» В. Яриничу, «Рубіж» Борисові Олійнику, «Малоросійська елегія» С. Т. [Станіславу Тельнюкові], «Донецький вірш» Л. Талалаєві; «Художник» Пам'яті автора казки «Хо». Як бачимо, адресати переважно митці-шістдесятники та представники «тихої лірики», з якими у нього були дружні стосунки і яким він редагував збірки.

Упродовж 1965–1973 років В. Підпалій працював старшим редактором видавництва «Радянський письменник». О. Рарицький зазначає, що зі спогадів очевидців, В. Підпалій під час редагування відстоював кожен художньо вартісний рядок, разом з авторами тяжко вболівав і переживав за правлений чи вилучений без їхньої згоди вірш. «Був безкомпромісним у протистоянні облуді та фальші, за що від владних органів зазнавав утисків, на нього вішали ярлик неблагонадійності, звинувачували в націоналізмі. У вже цитованій записці читаємо: «За час роботи у видавництві «Радянський письменник» (1965–1973 рр.) рекомендував до видавничого плану неприйнятні для нашої ідеології вірші І. Калинця, В. Голобородька, В. Стуса, збірки яких вийшли за рубежем у націоналістичних видавництвах». На відміну від офіційної думки в середовищі шістдесятників поет здобувся якнайдостойніших характеристик» [6, с. 96].

Виокремлені поезії з вказівкою адресата – це інтерпретація долі, життєвої ситуації, відсилання реципієнта до творів письменника, можливість виявити приховані смисли. Наприклад, поезія «Верба» відсилає нас до твору «Пливли ми ввечері лиманом» Ліни Костенко і її буття, коли ніде не друкували:

Попливли човни униз по ріці,
попливли – і не перейняли...
Огорта туман – сувій полотна,
огортає сивими рушниками.
Ти завжди сумна: ти завжди одна
між дорогами-рушниками [4, с. 67].

За заголовками деяких поезій, якби навіть не стояли у них адресати, читачі упізнали б автора. Наприклад, поезія «Художник» з вказівкою на автора казки «Хо», Михайла Коцюбинського; у вірші

«Соняшники» прочитується «Балада про соняшник» Івана Драча: «Ах! Які соняшники крилаті! / Ледве встигають за ними бджоли, щоб зачерпнути й собі багаття з їхнього золотого столу» [4, с. 46]; «Оповідання про Сіль і Сонце» відносить нас до поезій «Встає над нами сонце, як вставало», «Минула ніч і сонце білогриве» Василя Симоненка в долі якого більше солі було, ані ж сонця: «Діти, ось в газетці вам трішки Солі – передайте від мого сина Сонцю красному, як зустрінете.../ Й не журіться... Ой ні! Журіться / – поки Сонця свого не стрінете, / поки сіль, холодна й солонна, / ваші їстиме душі, сини!» [4, с. 59]; поезія «Кінь» спонукає боротися зі злом, бути чутливим до чужої біди, берегти щирі почуття, як і в творі «Пролетіли коні» Євгена Гуцала:

Стій, коню! Будь зі мною гречним,
щоб я з тобою гречним був –
я скину сам тобі вуздечку
і відпущу тебе в табун.
І там собі ти пару знайдеш,
розкрутиш землю копитом, –
для ради, звади і відроди,
щоб нас не вислідив ніхто [4, с. 54].

У такий спосіб, у віршах-присвятах В. Підпалій прагне висловити свою повагу, вдячність, прихильність до колег, а читачеві допомагає правильно зрозуміти творчі стимули автора, реалії його життя, світогляд, симпатії.

Згідно з класифікацією адресованої лірики В. Назарця, варто виділяти такі типи адресатів, як одноосібний, узагальнений, умовний [3, с. 43]. Серед поезій «Після дощу» Тамілі, «Смерть і любов» лікарям Лесі та Миколі Глейовим, «У клініці» лікарям Л. та М. Глейовим, «Мати» І.Щ., «Матері», «Моїй матері», «, «Вікно» сестрам, «Доньці», «Казочка про сонце...» доньці, «Елегія про перше полювання» синові, «До матері», «Україні», «До осені», «До Аполлона» можна виокремити й одноосібні, й узагальнені, й умовні типи адресатів.

В. Підпалій чимало поезій присвятив дружині, зокрема «Запитання», «Після дощу», «До коханої», «Либідь», «Ad astra», «Дружині», «Елегія з трьох пісень», «Присвята», якими засвідчив свою безмежну і щиру любов. Поезія «Місячна соната» є взірцем розкритих почуттів подружньої вірності та глибокої поваги:

Моя печале – радосте моя.

Моя утрато – спокою неспокій.
У мене за столом – лиш ти і я...
З якої ночі, до якого дня
під місяцем нам грітися – допоки?
Моя печале – радосте моя... [4, с. 77].

Поезії, присвячені рідним: матері, дружині, синові, доньці, можна назвати ліричними портретами. Ліричний портрет, за визначенням Ю. Коваліва, – це «ліричний жанр, у творах якого змальовані зовнішність конкретної особи або ліричного героя і його внутрішній світ» [2, с. 562]. Під «портретом у ліриці» розуміється метафоричне поетичне зображення зовнішності героя, у якому через деталі або враження від них відтворюється не тільки його образ, але й поетична авторська картина світу.

Адресована лірика В. Підпалого спрямована переважно до конкретного адресата й написана у формі звертання, спогадів, роздумів. У поезії «Візьміть мене, ліси...» поет звертається до умовних адресатів: лісів, степів, річок як до найближчих людей, перед якими сповідується, прочитується «усвідомлення героєм неминучості відходу в небуття. Лише людина, яка достойно пройшла свій життєвий шлях, могла написати такі світлі й мудрі рядки» [2, с. 57]:

Візьміть мене, степи, де пшеницями
крайнебо вітер лагідно торка,
де з маминими ніжними руками
пригладить чуба вітрова рука...
Візьміть мене, річки. На вашій хвилі
хай ляжуть думи чесні, як вінки,
і просто неба, тихі просвітлілі,
пливуть, мої, продовживши роки..
Візьміть мене, країв дитячих обрій,
казок далеких крила голубі,
бо все, що в серці виплекав я доброго,
належить вам. А зле – я взяв собі... [2, с. 185].

У формі спогадів написано «Сонет про свічку і сонет» з присвятою В. Забаштанському. Автор згадує про приїзд гостя, частування, розмови про поезію:

Вино вже допили. Сонет скінчили.
Довкола місто, як дитина, спить.

А за поріг лаштуються слова,
що їх надбала свічка воскова [2, с. 62].

Ліричних портретів у доробку В. Підпалого достатньо, узяти б лише його твори, присвячені Тарасу Шевченку, письменнику-мудрецю Григорію Сковороді, це й поезії, й цикли, навіть збірка «Сковородинські думи», яка привернула пильну увагу вітчизняних і зарубіжних літературознавців (М. Ільницький, О. Рарицький, Я. Розумний).

Висновки. Зі збірки «Золоті джмелі» В. Підпалого ми виокремили понад тридцять поезій-присвят, адресатами яких є діячі української культури, письменники-класики, письменники-друзі, члени родини, знайомі. Адресована лірика В. Підпалого спрямована переважно до конкретного адресата й написана у формі звертання, спогадів, роздумів, має соціологічну, історичну, й автобіографічну основу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні кола аналізованого матеріалу письменника як художнього документа й інтерпретаційного коду.

Література

1. Біляцька В. П. «Припишіть тоді справедливість. Україну мені припишіть»: вірші-присвяти Володимира Сіренка. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2022. № 5. С. 27–36.
2. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
3. Назарець В. М. Жанрові модифікації української адресованої лірики: монографія. Рівне: Вид. О. Зень, 2014. 384 с.
4. Підпалый В. Золоті джмелі: Вибрані твори. Київ: Твім інтер, 2011. 560 с.
5. Пішов у дорогу – за ластівками: Спогади про Володимира Підпалого / упоряд.: Ніла Підпала, Олег Рарицький; передм. Олега Рарицького. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. 496 с.
6. Рарицький О. Редакторська діяльність Володимира Підпалого в епістолярних спогадах сучасників. *Слово і час*. 2011. № 7. С. 95–102.
7. Розумний Я. У пошуках глузду: Сковорода в поезії Володимира Підпалого. *Літературна Україна*. 1996. 23 травня.
8. Третяченко А. В. «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток...»: творчий профіль Володимира Підпалого. Тирасполь, 2016. 160 с.

Гмиря Т.П.

вчитель початкових класів

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА «КАССАНДРА» ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РЕЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Анотація. У статті представлена реценція творчості Лесі Українки через погляди сучасних критиків, літературознавців. Акцентовано увагу на внеску письменниці в скарбницю української літератури. Наголошено, що сучасні наукові дослідження зосереджені навколо таких проблем: показ долі жінки, її страждання та відчуття болю, божевілля та художнього психологізму. У дослідженні вказано, що образ жінки у творчості Лесі Українки є сильним та вольовим.

Ключові слова: Лесі Українка, література, драматизм, художнє слово, реценція, літературознавство.

Hmyria T. The dramatic poem «Cassandra» by Lesia Ukrainka in the reception of modern literary courses. The article presents the reception of Lesya Ukrainka's work through the views of modern critics and literary experts. Attention is focused on the writer's contribution to the treasury of Ukrainian literature. It is emphasized that modern scientific research is focused around the following problems: showing the fate of a woman, her suffering and feeling of pain, madness and artistic psychologism. The research shows that the image of a woman in Lesya Ukrainka's work is strong and strong-willed.

Key words: Lesya Ukrainka, literature, drama, artistic word, reception, literary studies.

Актуальність дослідження. Леся Українка – надзвичайно багатогранна особистість: поетка, авторка прозових та драматичних творів, культурна діячка, перекладачка. Її творчість, глибока та змістовна, привертає увагу дітей і дорослих. Письменниця, творчо переосмисливши кращі надбання світової історії та культури, витворила специфічний різновид художнього тексту – так звану лезедраму, тобто драму, призначену для читання, бо вона вимагає вдумливого сприймання та аналізу. Одним із таких текстів є драматична поема «Кассандра».

Над дослідженням цього твору працювали такі дослідники, як: Т. Алексеева (аналіз історичного аспекту), К. Батенко (зосередження уваги на мотиві божевілля), О. Борзенко (акцент на неприйнятті Кассандрою її віщування), В. Лесик (розкриття концепції прагматизму та інтуїтивізму), Н. Саноцька (вивчення спектру жіночих образів) та багато інших.

Метою дослідження є розкриття драматичних основ художньої творчості Лесі Українки в поемі «Кассандра» в рецепції сучасного літературознавства.

Виклад основного матеріалу. Доробок Лесі Українки неодноразово привертав увагу літературознавців. Так, її вивченню присвячено численні монографічні дослідження сучасних науковців: В. Агеєвої, М. Моклиці, Л. Скупейка та ін. Л. Демська-Будзуляк, Г. Левченко, О. Турган зосереджувалися на рецепції письменницею символіки античних образів, міфологізації творчості шляхом інтерпретації та трансформації античного міфу, творення на його основі авторської міфології. Попри те, що за мисткинею міцно закріпилася репутація неоромантика (В. Гуменюк, Т. Гундорова, О. Камінчук), на думку деяких науковців, вона «сформувала свій неповторний варіант символістської драми [...], здійснивши синтез протилежностей: антично-класицистської поетики з середньовічно-романтичним її запереченням» [7, с. 241]. У нашій роботі особливу увагу звернемо на критичну рецепцію твору про важку долю жінки-пророчиці, яку вважали божевільною, – на інтерес дослідників до драматичної поеми «Кассандра».

У зв'язку з цим згадаємо спершу про тісно пов'язаний з творчістю Лесі Українки «міф європейської долі» (Г.-Г. Гадамер) – стародавній міф про титана Прометей. Адже накинута письменниці радянським літературознавством метафора «дочка Прометей» (М. Рильський), не суперечить спостереженням сучасної незаангажованої історії літератури. Так, «прометеївський комплекс образів» у творах поетеси констатує Г. Левченко [5, с. 196–207]. Утім одним із перших виразно бунтівний характер ліричних персонажів та героїв драм, безперечно, властивий творчості авторки, відзначив Д. Павличко: «Наскрізною ідеєю творчості Лесі Українки є ідея прометеїзму, а її найулюбленішим героєм є Прометей. Багато разів поверталася вона до цього образу («Fiat pox!»),

«Іфігенія в Тавриді», «У катакомбах», «Кассандра»), виписувала мужній лик його душі, збагачувала своїми думками його бунтарську й невмирущу філософію» [8, с. 85]. Сучасна дослідниця прометеїзм Лесі Українки пояснює не її соціально-демократичними поглядами, а індивідуально-авторською екзистенцією.

Крізь схожу призматику розглядає драматичну поему «Кассандра» О. Турган: «У цьому творі, – зазначає дослідниця, – доля Кассандри асоціюється з долею Прометей, вона терпить муки від свого пророчого дару, Прометей – за те, що дав людям життя і вогонь» [10, с. 37]. Героїня аналізованої драматичної поеми розглядається літературознавицею з позицій духовної активності: Кассандра відчуває нестерпний біль як за долю своєї батьківщини, так і за власні переконання, однак прагне до свідомого вибору шляху, безкомпромісно шукає правду й відстоює її. Відтак «Лесина концепція героя часу [...], – робить висновок дослідниця, – виявилась близькою до розуміння життєвої активності особистості [...] Леся Українка в інтерпретації цього образу розвиває традицію не лише від романтизму, а значно глибше, намагаючись поєднати різні стадії розвитку світової культури: античність, середньовіччя, відродження, просвітительство, сучасність. У результаті цього синтезу і виникає неоміфологічний текст, пов'язаний з епохою автора і з його творчою індивідуальністю» [10, с. 38–39].

У своїй статті Т. Алексеева аналізує історичний аспект драматичного твору Лесі Українки «Кассандра». Дослідниця акцентує свідчення А. Кримського про те, що поетка працювала над історичним твором «як справжній учений, дослідник». Попри те, що сюжет для свого твору письменниця взяла з античних легенд про Троянську війну, вона зверталася до історичних монографій та оригінальних історичних документів. На думку літературознавиці, це допомогло мисткині зрозуміти історичну дійсність. Т. Алексеева зазначає, що Леся Українка будує сюжет своєї поеми на основі історичних джерел, але внутрішнє психологічне наповнення історичних подій здійснює за аналогією до її сучасності. У поемі, за словами дослідниці, розкривається психологічна драма Кассандри.

Історизм поетеси в цьому творі включає в себе не лише життєву правдивість, а й морально-етичну оцінку подій. На її думку, історична мета вимагає таких же чистих з морального погляду засобів. Отже,

підсумовує авторка, головна героїня твору причетна до певної конкретно-історичної епохи. Історичні риси цієї епохи відбиваються у творі, але як елемент ширшого ідейно-художнього узагальнення, що синтезує не лише минуле і сучасне, а й майбутнє [1, с. 106].

К. Батенко зосереджує свою увагу на темі божевілля в поемі «Кассандра» та на образі сильної особистості жінки-пророчиці. Зокрема дослідниця зазначає, що психологічний стан людини розкривали у своїй творчості письменники усіх епох. Так, у різні часи до мотиву безумства вдавалися Ліна Костенко, П. Куліш, Т. Шевченко, В. Шекспір та ін. Неврівноважена людина завжди викликала інтерес, тому дослідники та літератори намагалися висвітлити хоча б частково специфіку такого індивіда. Божевілля як концепт увібрало в себе широкий спектр розуміння та сприйняття: від божевілля письменницького до божевілля героя. Дослідження праць науковців довели, що в літературознавчих інтерпретаціях творчості Лесі Українки не завжди у повній мірі розкриваються грані божевілля, варіації стану та можлива типологія [2].

Попередники Лесі Українки, як переконує К. Батенко, доволі поверхово змальовували божевільного, а письменниця навпаки заглибилась у психологію людини. Божевільних героїв поетки багато що зближує: по-перше, практично всі персонажі цього типу – жінки, по-друге, твори, у яких простежується мотив божевілля, закінчуються переважно смертю героїнь. Однак дослідниця акцентує, що в поемі Лесі Українки йдеться про ще одну грань характеру – сильну особистість, жінку-пророчицю, яку не признає оточення. Кассандра переживає гострий дисонанс між внутрішнім почуттям і світом соціуму, який не в змозі зрозуміти її передбачень.

Леся Українка в аналізованій драмі зашифрувала явність божевілля героїні – для оточення Кассандри вона є людиною з неадекватними репліками та вчинками, а з іншого боку, з боку реципієнта (та її власного), Кассандра діє цілком логічно та виправдано: «Я не знаю нічого, окрім того, що я бачу» [2].

Отже, усе це вказує на те, робить висновок дослідниця, що психічно хворі герої – саме жінки, прослідковують явне вираження божевілля та добровільно обраний ними шляхи смерті. Також К. Батенко підкреслює глибинний психологізм творчості поетки, її вміння висвітлити світ божевільного зсередини [2].

О. Борзенко розглядає проблему неприйняття Кассандрою її віщування. Також літературознавець зазначає, що письменниця звертає увагу на важливі питання життя та смерті, долі та покликання. Проблема полягає в неприйнятті людьми гіркої правди. Кассандра бачить близьку загибель рідного міста, чекає наближення катастрофи й перебуває у стані душевного напруження, але на неї чекає ще й особиста втрата.

Як спарведливо зауважує дослідник, Леся Українка відчутно переосмислила запозичений міфологічний матеріал. В образі Кассандри вона поєднала дар передбачення з трагічною неспроможністю впливати на хід подій. Окрім того, у своїй версії античного сюжету поетеса увиразнила неоромантичний конфлікт прозорливої героїні –ідеалістки з прагматичним і приземленим середовищем [3]. Головною темою стало зображення безвиході людини – заручниці обставин у спробах порозумітися з оточенням.

Слушною вважаємо також думку О. Борзенка про те, що авторка наділила героїню тими рисами, які сама цінувала найбільше. Так, їй властиві принциповість, самовідданість і глибокий патріотизм. Антагоністи Кассандри – люди доволі обмежені й самозакохані, безвідповідальні або егоїстичні, котрі живуть сьогоденням і бояться прийняти правду. Антична віщунка Кассандра, активна учасниця гострого світоглядного конфлікту, несе у своїй душі ще й трагедійне переживання фатальної приреченості – у передчутті страшної катастрофи залишатися самотньою спостерігачкою, не здатною впливати на хід подій [3].

В. Лесик розкриває ставлення української письменниці до філософських концепцій інтуїтивізму та прагматизму. Зокрема, на думку дослідника, принципи інтуїтивізму втілені в образі пророчиці Кассандри. З'ясовуючи ідейно-естетичну природу образу української пророчиці, у ґрунтовному листі до Ольги Кобилянської Леся Українка чітко сказала: «...вона все провидить, вона все знає, але не холодним знанням філософа, тільки інтуїцією людини, що все спостерігає несвідомо і безпосередньо не розумом, а почуттям...» [6, с. 3]. Як переконує В. Лесик, Леся Українка показала обмеженість і безсилість інтуїтивних поглядів на життєві події. Інтуїція не давала можливості Кассандрі активно втручатися в життя. Натомість прагматичним у творі постає образ Гелена. Для нього не існує корінних філософських категорій правди й істини, яких постійно дошукується Кассандра. На запитання Кассандри

«Як же ти віщуєш? Що кажеш людям?» Гелен без вагань відповідає: «Те, що треба, сестро, те, що корисно, або що почесно». Гелен веде відверту боротьбу з правдою, якщо вона суперечить його прагненням, не забезпечує йому корисної дії. Корисність – основний критерій істини з погляду прагматизму [6, с. 3].

Н. Саноцька розкриває перед нами широкий спектр жіночих образів у поемі «Кассандра». Жіноча тема стала центральним образом сильної жінки-пророчиці. На думку дослідниці, зображені у творі жіночі образи – Гелена, сестра Поліксена, Андромаха та Кліменестра – є відображенням Кассандри. Адже у кожній з них можна побачити приховане обличчя Кассандри, яка перебуває в центрі подій твору. Літературознавиця наводить містку та глибоку характеристику героїні, яку їй дала сама авторка в листі до Ольги Кобилянської, що був написаний під час роботи. Леся розставляє такі основні акценти: «ся трагічна пророчиця, з своєю ніким не признаною правдою»; «хоч вона каже правду, але не так як треба людям»; «душа її і слово не дається під ярмо»; «вона сама боїться свого пророцтва і, що найтрагічніше, сама в ньому часто сумнівається, часто мовчить там, де треба говорити»; «все знає, але не холодним знанням філософа, тільки інтуїцією людини, що все постерігає несвідомо і безпосередньо»; «пророчий дух не дар для неї, а кара, вона гірше мучиться, ніж мученики віри і науки» [Цит. за: 9].

На думку Л. Демської-Будзуляк, «драматична поема «кассандра» завершила цикл формування авторської концепції фемінізму» [4, с. 156]. Саме з такої позиції дослідниця підходить до проблеми інтерпретації античного міфу Лесею Українкою в аналізованому творі.

Підкреслимо, утім, що на думку літературознавиці (підкріплену листуванням авторки з Ольгою Кобилянською), «письменниця розглядала цей образ не як утвердження сильної особистості, а як трагедію неспокійної пристрасної людської натури, покараної божественним даром» [4, с. 158]. Відтак у розвідці Л. Демської-Будзуляк знаходимо цінні спостереження щодо спроб Лесі Українки через образ Кассандри осмислити власну добу як злам культурних епох. Важливими вважаємо також позицію науковця про неоднозначність авторського підходу до теми, що полягає у виписуванні Кассандри психічно здоровою, однак невизнаною пророчицею, а також її увагу до проблеми «поневолення самої себе» [4, с. 159-160]. Цікавими в аспекті

авторської інтерпретації античного міфу є і висліди дослідниці щодо фіналу твору, який вона пояснює поверненням віри Кассандри в себе.

Висновки. Отже, проаналізувавши критичні матеріали, можна сказати, що до аналізу поеми «Кассандра» зверталось багато сучасних літературознавців. І кожен з них зосередився на різних підходах. О. Турган показує долю Кассандри, яка асоціюється з долею Прометея, вона страждає від віщування і відчуває біль за долю батьківщини. Т. Алексеева студіює історичний аспект, зорема той факт, що за основу твору взято легенду про Троянську війну. К. Батенко розкриває тему божевілля та досліджує художній психологізм у творі. О. Борзенко розглядає неприйняття віщування Кассандри від оточуючих та її душевний стан переживання. В. Лесик розкриває концепції прагматизму та інтуїтивізму у драматичній поемі. Н. Саноцька зосереджує увагу на жіночих образах поеми. Л. Демська-Будзуляк вивчає образ Кассандри як сильної особистості. Подібний підхід до розгляду творчості Лесі Українки є свідченням небайдужості до її творчості, її підходів у розумінні художнього слова. Переконані, що вивчені наукові дослідження становлять вагоме методологічне підґрунтя для подальших розвідок.

Література

1. Алексеева Т. Ф. Історизм мислення Лесі Українки у драматичній поемі «Кассандра». *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2001. № 7. С. 106–108.
2. Батенко К. Мотив божевілля у творчості Лесі Українки. URL: https://journal47.at.ua/publ/batenko_karina_motiv_bozhevillja_u_tvorcho sti_lesj_ukrajinki/1-1-0-8.
3. Борзенко О. Трагедія правдивого слова (Кассандра). Міфологічна основа. URL: https://scribble.su/zarub_ukr/zarub-lit-10-prof-borzenko/50.html.
4. Демська-Будзуляк Л. Драма свободи в модернізмі: пророчі голоси драматургії Лесі Українки : монографія. Київ : Академвидав, 2009. 184 с.
5. Левченко Г. Міф проти історії: семіосфера лірики Лесі Українки : монографія. Київ : Академвидав, 2013. 332 с.
6. Лесик В. Інтуїтивізм чи Прагматизм («Кассанда» Лесі Українки). *Вісник Львівського університету*. 2004. № 35. С. 252–256.

7. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму) : монографія. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 242 с.
8. Павличко Д. В. Прометеївський дух Лесі Українки. Правдива іскра Прометея : книга для вчителя / упоряд. О. Ф. Ставицький. Київ: Радянська школа, 1989. С. 79–89.
9. Саноцька Н. Репрезентація жінки в творчості Лесі Українки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 780. С. 97–99.
10. Турган О. Д. Українська література кінця ХІХ – початку ХХ ст. і античність (Шляхи сприйняття і засвоєння) : монографія. Київ : [Б. м.], 1995. 174 с.
11. Шарова Т. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. 2018. № 2. С. 28–30.
12. Шарова Т. М. Практики адаптації автора-творця: соціокультурний простір. *Текст. Контекст. Інтертекст: електронне фахове видання*. 2018. № 2. URL: <http://text-intertext.in.ua/index.php?id=239>.

Гон О.М.

доктор філологічних наук,

професор кафедри іноземних мов

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗБАГНУТИ АКОРДИ І РОЗПАДИ: ВЕРСИФІКАЦІЯ І МУЗИЧНЕ ПИСЬМО В «АЛИЛУЯ» ЛЕОНАРДА КОЕНА

Анотація. *Образи нотоносця як символу спроб осягнути (дис)гармонію всесвіту в поезії П. Тичини упривілейовують семантику музичного письма як самодостатнього художнього тексту та резонують з музичним звукописом Л. Коена. Аналіз музично-поетикальної структури його пісні «Алилуйя» виявив засоби породження художніх смислів у полі взаємодоповнюючих функцій поетичного мовлення та присутньо музичних факторів.*

Ключові слова: *Леонард Коен, музичне письмо, версифікація, звукопис, музичний наратив, тверді строфічні форми.*

Gon O. To grasp the chords and the discords: versification in the musical writing in Leonard Cohen's "Hallelujah". The analogies of the musical score with the attempts to comprehend the (dis)harmony of the universe in Pavlo Tychyna's poetry privilege the semantics of musical writing as a self-sufficient artistic text and resonate with Leonard Cohen's musical word-painting. The analysis of the musical and poetic structure of his song 'Hallelujah' has demonstrated the means of generating artistic meanings in the space of complementary functions of poetic writing and essentially musical factors.

Key words: Leonard Cohen, music writing, versification, word-painting, musical narrative, fixed stanzaic forms.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження впливає з поглибленої уваги дослідників до міждисциплінарних і «плюримедіальних» взаємозв'язків різних мистецтв, що спричинене домінуванням багатоманітних поетикальних, музичних і візуальних компонентів у сучасному культурному виробництві. Стрижневі питання компаративних досліджень включають такі аспекти, як співвідношення невербальних художніх засобів та оповідних жанрів [10, с. xi], тенденція до метафоризації музики, взаємовіддзеркалення мистецьких форм, їхні «концептуальні запозичення» [7, с. 4]. Аналіз своєрідної архітектоніки пісні «Алилуйя» Л. Коена крізь призму співвідношення голосоведення, акордової послідовності, смислових асоціацій і версифікаційної специфіки розширює поле порівняльних мистецтвознавчих досліджень у перспективі доказовості евентуального інтерсеміотичного підходу до музичної наративності. Запропонований у статті метод прискіпливого читання пісенної партитури покликаний спростувати тезу про штучність і надуманість, проблематичність і заплутаність музично-літературних кореляцій, висловленої, зокрема, Джоном Голландером: «У спробі описати «музику поезії», ми виявляємо, що наша мова та умовиводи надмірно ускладнені хитромудрою метафорикою, яка силоміць сполучає феномени, які стали відмінними видами творчості» [8, с. 232].

З'ясування взаємодоповнюючих функцій поетикальних атрибутів словесної художньої творчості в сучасній музичній практиці опирається на визначення нотного стану не як метафори, а невербального тексту,

цілісність, естетично-емоційні смисли й ідеї якого породжуються рівною мірою як посутньо музичними факторами інтервальних систем і звукоряду, так і взаємозв'язком і послідовністю конститутивних елементів, притаманних сталим поетичним формам.

Мета дослідження полягає у формулюванні способів літературоцентричного аналізу семантики музичної думки на прикладі конкретного музичного твору, структура і партитура якого є науковим об'єктом, вивчення якого контекстуалізовано в оптиці праць, присвячених зіставленню критичних апаратів музикології та літературознавства. Іншим завданнями статті є обґрунтування музикоцентричного підходу до одного з невіршених актуальних наукових питань – «місця літератури в загальній теорії мистецтв» [4, с. 26].

Виклад основного матеріалу. Назві статті покликається на вірш Павла Тичини «Гармонія світу – офіра безкровна», образність якого побудована, зокрема, на музичній метафориці, яка символізує пристрасне бажання ліричного героя «збагнути ... акорди і розпади» світобудови. У пропонованому нами аналітичному аспекті особливою ваги набуває образ нотного стану, який актуалізується в анафоричних повторах «Вдивляюся в небо, як в нотную книгу» і «Вдивляюся в небо, як в нотне узлісся» [5, с. 300]. Таке порівняння нотоносця зі спробою досягнути (дис)гармонію всесвіту («акорди і розпади») упривілейовує семантику музичного письма як самодостатнього багатозначного художнього тексту. Поетика вірша Тичини красномовно свідчить про відмінність таких понять, як «музика і поезія» та «музика поезії» – розрізнення, яке акцентується в сучасній теорії літератури. Так, у «Новій Принстонській енциклопедії поезії та поезики» протиставлення цих двох лем і парадигм можна інтерпретувати як зіставлення мизукоцентричної та літературоцентричної концепції художнього пізнання. Проблематика «музики і поезії», наприклад, описує кореляцію між підваженням, розхитуванням поетичного синтаксису романтичної доби в Англії та процесом зміцнення й удосконалили музичного синтаксису в творчості Гайдна і Моцарта, чи подальшого залучення композиторами поетичного наративного арсеналу (програмна музика, ідея лейтмотиву) з метою відродження, обґрунтування й інтенсифікації твердження, що музика може виражати емоції та розповідати історії [12, с. 803-806]. Натомість

енциклопедична стаття «Музика поезії» слугує лише покажчиком до таких компонентів поетикальної системи, як милозвучність, мелопея, фанопея, логопея, звукопис [11, с. 806]. До цього переліку науковці зараховують також фонологічні аспекти поезії та «проблематику звукової символіки та синестезії», наприклад, у творчості Павла Тичини [2, с. 66].

Історія мультидисциплінарних досліджень, присвячених обопільному перекодуванню мови поезії та музики неможливо окреслити без короткого огляду інтердисциплінарної теорії Леонарда Бернстайна. Його унікальний внесок у компаративно-музикознавчі студії особливо яскраво проступає в циклі лекцій «Питання без відповіді» [6]. Сам факт порівняльного аналізу специфіки музичних творів на тлі лінгвістичних теорій середини 1970-х рр. свідчить про новаторський погляд як із перспективи розвитку компаративістики, так і формулювання проривних способів аналізу музики. Назви лекцій, наприклад, «музична фонологія», в якій Бернстайн впроваджує ідею «субстантивних універсалій» [6, с. 23] на кшталт пентатонічної гами, розглянутої як скалярна величина, «Музичний синтаксис», унаочнений на фактурі першої частини соль-мінорної симфонії Моцарта № 40, «Музична семантика», або «Чарівність і небезпека неоднозначності», свідчать про продуктивний і піонерський підхід до «прочитання» музичної партитури. Загальним знаменником такого аналізу можна визначити музично-лінгвістичний концепт «граматика музики», оскільки аргументація Бернстайна ґрунтується на паралелях із генеративною граматикою Ноама Хомського.

Транспоноване на музику припущення мовознавця проте, що граматика є іманентною властивістю процесу пізнання об'єктивної дійсності людиною, ризика, яка проявляється у її вродженому тяжінні до тонального, на від відміну від атонального, звукоряду, так і не набуло популярності в науковій літературі. Суперечливість аргументації Бернстайна, невмотивованість його спроб одночасно поєднати музикознавство та філологію, його покликів на Хомського підсумував К. Лафав: «безпосередні паралелі між мовою та музикою виявилися непереконаливими» [9, с. 167-168]. Проте інтердисциплінарна оптика Бернстайна доволі доказово підтверджує безпосередні кореляції фундаментальних способів смислопородження у вербальному і

невербальному мистецтві, про що промовисто свідчить структура пісні «Алилуя» Коена. Вітчизняні музикознавці, як і Бернстайн, теж осмислюють специфіку просторово-часової організації музичних творів у термінах лінгвістики. Так, автори Української музичної енциклопедії подають визначення архітектоніки музичного періоду як результат «історичного розвитку мислення, відображений у процесах живого мовлення й закономірностях синтаксису. Мовно-синтаксичні рівні – граматичний (формально-логічний елемент) і фонологічний (логіко-виражальний елемент) – по-своєму специфічно реалізуються у внутрішній організації музичного періоду, взаємодії його складових речень [1, с. 144-145].

Композиція Коена «Алилуя» є типовим прикладом твору, риторичні конструкції якого оприявнюють музичні форми сюжетворення. Унікальність цієї пісні свідчить про особливий різновид породження, за дефініціями Світлани Маценки, «семантики партитури» у мережі «межових явищ, ґрунтованих на діалозі музики й слова, специфічних художніх засобів і технологій для семантизації музики», котра «тлумачиться як парадоксальна мова без слів» [3, с. 440]. «Алилуя» демонструє винятковий приклад звукопису як комплементарної сукупності виражальних музичних і лінгвістичних засобів. На тлі програмності та ритмічно-тембрових асоціацій специфічність пісні можна назвати музичним метаписьмом – художнім засобом вербальної експлікації послідовності акордів і мелодійної текстури музичного твору.

Сюжет «Алилуя» починається позатекстуальною антиципацією – зображенням біблійного царя Давида, а зачин «Я чув про таємничий акорд, який грав Давид, і тим благовгодив Богові» указує, що душевні переживання ліричного героя пов'язані не з історією Давида-коханця Ветсавії чи переможця над Голіатом, а саме із долею автора текстів і оркестрування псалмів. Біблійні лексичний шаблон «and it pleased the Lord» (і була добра та річ в очах Господа (Книга Ісуса Навина, 22:33, Друга книга хроніки 30:4 у перекладі І. Огієнка) і риторичне питання «Але хіба музика тобі насправді цікава?» підкреслюють неперервну актуальність давнього мотиву, імплікують ефект присутності, залученості слухача у співтворення смислів художнього твору.

Формально-структурні особливості пісні наслідують віршові зразки середньовічних романських твердих форм. Комплекс строфічного тернарного римування ААБВВБ, яке традиційно називається *rimé souéé* і є різновидом охопної строфи, відповідає одному із версифікаційних «правил альтернансу: неримовані рядки однакового – чоловічого та жіночого закінчення – не можуть розміщатися поряд». Найвідомішим прикладом музично-поетикального альтернансу є знаменитий католицький церковний гімн XIII ст. «Stabat mater dolorosa». У музикоцентричній оптиці правило римування тільки суміжних поетичних рядків, їхнє суголосся і консонанс кореспондує з відсутністю хроматичних, дисонансових інтервалів у блюзовій пентатоніці. Строфічна схема пісні Коена засвідчує наступництво-діалог з традицією у континуумі європейських поетичних і музичних канонів. Його музичне метаписьмо пропонує евентуальну відповідь-тлумачення Тичинових «нотної книги» і «нотного узлісся» та реалізується у посвяті слухача у позірну таємницю партитури псалмів, розшифруванні, описанні значення акордів у функціонально-гармонічній системі тональності, яке визначається їхнім відношенням до тонічного акорду та динамікою мажорно-мінорних діатонічних тризвуків: акордова послідовність Давида-композитора «звучить так: четвертий, п'ятий / низхідний мінор, висхідний мажор / збентежений цар створює «Алилуя»:

C Am
Now I've heard there was a secret chord (A)
C Am
That David played, and it pleased the Lord (A)
F G C G
But you don't really care for music, do you? (B)
C F G
It goes like this the fourth, the fifth (B)
Am F
The minor fall, the major lift (B)
G E7 Am
The baffled king composing Hallelujah (B)
F Am F C G C G
Hallelujah, Hallelujah, Hallelujah, Hallelu-u-jah.

Перші два рядки строфи римуються як версифікаційно, так гармонічно: окситонні рими (АА) озвучено лаконічною модуляцією основної тональності до мажор у паралельну – ля мінор. Акордовий склад третього рядка запроваджує як нові функціональні взаємозв'язки ступенів ладу, які пунктирно вказують на «таємний акорд» сучасного псаломотворця (фа мажор – соль мажор – до мажор – соль мажор), так і парокситонну риму (ББ), яка «чекатиме» на своє перше відлуння в останньому, ключовому й епонімічному слові куплету. Таємниця відкривається у наступних двох, за законом альтернансу, римованих рядках (ВВ). «Четвертий ступінь» у пісні буквально і мелодично озвучує четвертий, субдомінантовий тризвук до-мажорної гами – фа мажор. Значення акордів субдомінанти в тонально- функціональній системі гармонії визначається його відносно меншим, у порівнянні з домінантовим акордом, тяжінням до тоніки. Відповідно, у музикознавстві це відношення інколи називають «акордом конфлікту», що активізує переміщення голосоведення на один ступінь уверх – до п'ятої діатонічної ноти, в аналізованій мелодії – соль. Своєю чергою, у системі ладу як певної цілісності цей тон, V ступінь до мажору, є складником тонічного тризвуку, обертонового звукоряду до – мі – соль, тому домінанта зумовлюється тонікою, яка генетично пов'язана з нею. Тризвук V ступеня, у мажорі або гармонічному мінорі, містить у своїй структурі нестійкий VII ступінь – так званий нижній висхідний тон. Його відлеглість на пів тона від тоніки представляє найменшу відстань між двома звуками в сучасній музичній системі.

Цікаво, що семантичне поле відповідних англійського і німецького термінів – *leading note* і *Leitton* – вказують на значення «напрявляти, керувати», а французьке *note sensible* демонструє лагідний, тендітний, ніжний асоціативний шлейф. У кожному разі, висхідний тон загострює півтонове тяжіння, посилює мелодичну альтерацію і хроматизм. Якщо латинське *subsemitonium modi* (нижній півтон ладу) поєднати з французьким визначенням у телескопічному словотворі, то отримана «нижня ніжна» нота артикулює особливо виразне та мелодійно інтенсивне тяжіння до головного, тонічного звуку ладу, а такий неспинний рух до розв'язки фіксує його предикативну функцію по відношенню до тоніки, підмета музичної тональної думки.

Хоча мелодія пісні Коена далі рухається за горішнім вектором, мінорний тризвук на шостому ступені (акорд vi) у схемі діатонічних звукових сполучень мажорної гами, «низхідний мінор» вірша виразно вказує на гармонічну функцію ля-мінорного тризвуку – нижньої медіанти. Як свідчить походження цієї назви, серединний статус обох ладових шаблів медіанти (верхньої на III ступені та нижньої на шостому) структурно вписується у кільцеву риму 3-го і 6-го рядків у куплеті з охопною римою. Відповідно до правила версифікаційного альтернансу, ці ноти розміщуються між суміжними римованими рядками так само, як обидві медіанти гами функціонують у межовій площині між основними, «підметно-присудковими» акордами: медіанта – між тонікою і домінантою, субмедіанта – між субдомінантою і тонікою. Їхній пороговий простір зумовлює функцію притлумленої неузгодженості з тонікою, еластичного переходу до основних тризвуків.

Кульмінація цього плавного транзиту виявлена у «висхідному мажорі» (IV_6). Початкове поєднання звуків «секретного акорду», субдомінантового тризвуку на IV ступені (фа – ля – до), змінюється тепер його першим оберненням – субдомінантовим секстакордом (ля – до – фа). У результаті маємо приклад своєрідного «підрядкового переспіву» Коеном музичних функцій, які рельєфно підкреслено в акордовій послідовності $vi - IV_6$. Музично-графічне підвищення гармонії від «низхідного мінору» до «висхідного мажору» відображено лише однією нотою на тлі співзвучності інших: так мінорний тризвук нижньої медіанти переходить у мажорний тризвук субдомінантового секстакорду.

Висновки. Отже, музичний звукопис Коена опирається на своєрідну наративну сольмізацію, спосіб вербальної експлікації функціонально-сміслових навантажень акордової послідовності, коли окремі інтервали виступають як глоси, Тичинові «нотні узлісся», незбагненні лексеми чи вирази, які потребують тлумачення.

Важливо, що пояснення взаємозв'язаних компонентів таємного акорду царя Давида вибудовано на основі синтаксично паралельних структур. Третій, четвертий рядки строфи і заключний рядок приспіву будуються на стабільній, закінченій блюзовій гармонії, яка ґрунтується на варіативній послідовності ступенів I-IV-V-I. В основі блюзу лежить 12-тактний період із трьох фраз по 4 такти, у якому перші чотири такти

опираються на гармонії тоніки (I), далі йдуть по два такти на субдомінанті (IV) та тоніці, і по два – на домінанті (V) та тоніці. Друга частина рефрену, подвійне «алилуя», ототожнює семантичне і музичне завершення художньої експресії за допомогою акордів субдомінантової і тонічної функцій, які набувають рис блюзового квадрата. Семантична тавтологія увиразнює послідовність плагального (ступені IV – I, фа – до) і повного кадансів (ступені V – I, соль – до), а зворотній перехід від тоніки до домінанти (I – V, до – соль) маркує не тільки перехід до наступного куплету, а й підсилює значення недомовленості, відкритості партитури, її романізації. У третьому куплеті ліричний герой розпачливо натякає, що доля біблійного Давида, «збентеженого царя, який створює «Алилуя», віддзеркалена і в його творі: «It's a cold and it's a broken hallelujah». Як свідчить прискіпливе прочитання мелодично-акордової думки Л. Коена, він створив не тільки холодну і надломлену, але й блюзову «Алилуя».

Історичний контекст мультидисциплінарних досліджень, присвячених обопільному перекодуванню мови поезії та конвенцій тональної музики, свідчить про взаємодоповнюваність різних засобів мистецької експресії. Тичинові аналогії нотоносця зі спробою досягнути (дис)гармонію всесвіту упривілейовують семантику музичного письма як самодостатнього багатозначного художнього тексту, що резонує з музичним звукописом Л. Коена. Його музичне письмо виступає художнім засобом вербальної експлікації послідовності акордів і мелодійної текстури музичного твору. Аналіз своєрідної музично-поетикальної структури пісні «Алилуя», у якій рядки строфи, відповідно до правила альтернансу, римуються як версифікаційно, так гармонічно, виявив особливості естетичної природи музичного твору як художньої цілісності вербальних і невербальних засобів породження художніх смислів у лімінальному полі взаємодоповнюючих функцій поетичного мовлення та присутньо музичних факторів – інтервальних систем, звукоряду й акордових секвенцій.

Література

1. Анікієнко Л. Період музичний. Українська музична енциклопедія / гол. редкол. Г. Скрипник. Київ: Вид. ІМФЕ, 2018. Т. 5 : Павана – «Polikarp». С. 144–148.

2. Горіна Ж., Босак Н. Звукосимволізм у мовно-літературній освіті старшокласників. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2023. № 6. С. 61–73.
3. Маценка С. Партитура роману: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 526 с.
4. Наливайко Д. Література в системі мистецтв як галузь компаративістики. *Література на полі медій. Збірка наукових праць відділу теорії літератури та компаративістики Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України.* Київ. 2018. С. 12–50.
5. Тичина П. Зібрання творів : у 12 т. Т. 1: Поезії. 1906–1934. Київ: Наукова думка, 1983. 736 с.
6. Bernstein L. The unanswered question: six talks at Harvard. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1976. 428 p.
7. Bjerstedt S. Storytelling in jazz and musicality in theatre: through the mirror. New York: Routledge, 2021. 143 p.
8. Hollander J. The Music of Poetry. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism.* Vol. 15. No. 2. 1956. Pp. 232–244.
9. LaFave K. Experiencing Leonard Bernstein: A Listener's Companion. Stackpole Books, 2014. 221 p.
10. Scheub H. The poem in the story: music, poetry, and narrative. Madison: University of Wisconsin Press, 2002. 316 p.
11. The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics / ed. by A. Preminger, T. Brogan. Princeton: Princeton University Press, 1993. 1383 p.
12. Winn J. Music and Poetry. The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics. Princeton: Princeton University Press, 1993. Pp. 803–806.

Горіна Ж.Д.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін

Босак Н.Ф.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

ЕКСПРЕСІЯ СТИЛІСТИЧНО-ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА»

Анотація. Розглянуто прагматичну роль індивідуально-авторського вживання стилістично-зниженої лексики в романі Ю. Андруховича «Московіада». Доведено, що експресія жаргонної, нецензурної лексики скерована на ігрову тональність, відображення естетики сміхової культури, карнавалу, мовного епатажу задля посилення експресивної функції постмодерністського тексту.

Ключові слова: постмодернізм, жаргон, нецензурна лексика, «Московіада».

Horina Zh. D., Bosak N. F. The expression of stylistically reduced vocabulary in the novel «Moscoviada» by Y.Andruhovych. The article reviews pragmatic role of individual author's use of stylistically reduced vocabulary in the novel «Moscoviada» written by Y.Andruhovych. Proved that the expression of slang, obscene words directed at the game, a reflection of carnival & culture of laughter, language shocking that strengthening of expressive feature of postmodern text.

Key words: postmodernism, slang, obscene words, novel «Moscoviada».

Актуальність дослідження. Загальна демократизація й лібералізація культурно-мовної ситуації в Україні наприкінці ХХ століття так чи інакше відображала нагальні соціально-політичні зміни в країні, пов'язані зі свободою слова, позбавленням

постколоніальної свідомості, консерватизму, зашореності й пропагандистських радянських імперських міфів, зняттям цензури й орієнтацією культурно-мистецького життя на свободу самовираження. Українська література, гостро реагуючи на зміни в соціальному, політичному, економічному, культурному житті суспільства, так само прагнула забезпечення мовної експресії будь-якими засобами: «Розмовно-просторічний, нецензурний вибух у художній літературі 90-х виник як протест проти фальшивої, сомнамбулічної масової свідомості з усіма її міфами, табу, тотемами. Цю свідомість десятиліттями плекала понура тоталітарна система з її принциповою монологічністю як вияву домінантного настрою» [8, с. 38].

Отже, замість нормативного стандарту, скерованого на кращі зразки класичної соцреалістичної художньої прози, на передній план відтепер висувалася стихія «живої мови», жаргон, арго, суржик, усно-розмовна, просторічна, вульгарна й лайлива лексика, не контрольована радянською цензурою чи видавничо-редакторськими інституціями. Яскравим підтвердженням цьому, на нашу думку, є ранні прозові тексти С. Жадана, С. Процюка, П. Загребельного, есеї, сценарії, п'єси Л.Подерев'янського [4], поезія Ю.Іздрика [2], а також перші романи Ю.Андруховича (трилогія «Рекреації», «Московіада», «Перверзія» і «Дванадцять обручів»), які щойно з'явившись у світ, одразу привертали увагу широкої читацької аудиторії. І не останню роль, вочевидь, відіграла мова постмодерністської прози, спрямована на оригінальне освоєння урбаністичної мовної стихії, що презентує широкий діапазон семантико-стилістичних явищ: сленг, арго і жаргон декласованих елементів, лихослів'я й інвективна лексика, мова діаспори і галицької говірки, колаж з архаїчного і наукового шарів лексики, з діалектизмів і суржику, з іншомовних елементів і мови українських літературних класиків.

Мета цієї розвідки полягає в науковій інтерпретації особливостей індивідуально-авторського використання стилістично-зниженої лексики як засобу експресії в романі Юрія Андруховича «Московіада».

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ століття відновився інтерес до проблематики експресивності, що головним чином пов'язано із дослідженням мови як засобу впливу на мовну особистість, на її мовленнєву поведінку, на когнітивний й емоційно-чуттєвий внутрішній

світ. Поряд із терміном «експресивність» сьогодні активно вживають термін «експресія», які наразі функціонують як лексичні дублети. Хоча найістотнішими ознаками експресії доцільно вважати її власне мовленнєву природу, динамічний і змінний характер, більшу належність до зовнішніх параметрів. Слово, його внутрішній зміст, семантичні зрушення є центральним елементом, головним інструментом літературно-художнього процесу. Місце і роль слова у художньому мовленні вчені описують по-різному, але всі відомі дослідники (Д. Баранник, Н. Бойко, В. Ващенко, В. Коломієць, Л. Лисиченко, Л. Мацько, А. Мойсієнко, М. Пилинський, В. Русанів-ський, О. Тараненко, В. Чабаненко) сходяться на тому, як зазначає професор Надія Сологуб, що «слово в художньому мовленні піддається багатогранним трансформаціям: збагачується його смисл, ускладнюються емоційно-оцінювальні характеристики, змінюються взаємовідносини з іншими словами, відкриваються нові образні можливості» [7, с. 12].

Ті чи ті стилістично-знижені (часто навіть нецензурні) елементи є вкрай важливими й ефективними засобами досягнення мовної експресії в художній літературі і публіцистичних жанрах, оскільки, з одного боку, вони наділені яскравою художньою виразністю, а з іншого, мають значний потенціал для авторських експериментів з мовою, передовсім у поезії і стилістиці постмодерного дискурсу, слугуючи засобом створення і відтворення іронічної або ігрової експресії. Адже з-поміж незаперечних ознак постмодерністського тексту було визначено мовну гру, мозаїку з цитування й інтертекстуальність, колаж, іронію, пародію, епатаж і викривальний сміх, маргінальність героїв-аутсайдерів або «героїв дна» (за І. Дзюбою) [4]. Водночас «маргінальність постмодерністського твору не обмежується лише специфікою зображення персонажів, вона виявляється і на мовному рівні. Зокрема автори активно використовують усі пласти української лексики навіть ті, на які довгий час було накладено табу, або ті, що вважалися недоречними в художній творчості», – зауважує А. Тепшич [9, с. 12].

Нам імпонує позиція українського мовознавця, відомого дослідника стилістики експресивних засобів В. Чабаненка, який слушно наголошує на тому, що слід розрізняти такі суміжні категорії, як: «експресія» – посилення виразності мовних засобів (процес), й «експресивність» як підсилена виразність (результат), тобто така «психологічно і соціально

мотивована властивість мовного знаку, що деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, спричиняє почуттєву напругу у слухача (читача)» [12, с. 7-8].

Зокрема в монографії «Основи мовної експресії» мовну експресію автор кваліфікує як центральну проблему класичної стилістики й уточнює її місце з-поміж суміжних понять, як емотивність, оцінність, інтенсивність, параметричність, а також образні елементи у семантичній структурі слова і т.ін. Характеризуючи поширені експресивно-стилістичні явища, що виникають на власне лінгвістичній основі, вчений, окрім вульгарної, жаргонної, лайливої, розмовної лексики, ще звертає окрему увагу на просторіччя: «Експресія іронії, зневаги, презирства і різного осуду, експресія брутальності, що нею позначені просторічні слова, не заважає їм активно вживатися і міцно триматися в лексиконі мовців, які добре оволоділи кодифікованими літературними нормами» [12, с. 136]. Варто зауважити, що в аспекті аналізу експресії стилістично-зниженої лексики нашу увагу привернула насамперед жаргонна і нецензурна лексика, яка, на наш погляд, в постмодерністській естетиці Ю. Андруховича виконує своє особливе функційно-стилістичне навантаження, забезпечуючи надпотужний емоційний вплив на читача. «Жаргонна лексика – це частина художньо-словесної творчості письменника, в царині її естетичного перетворення виявляється індивідуальне мистецтво слова, іншими словами, жаргонізми органічні у структурі художнього мікрообразу, а тонкі семантичні та емоційні нюанси слова письменник «експлуатує» для створення неповторного світу індивідуальних смислів та естетичних узагальнень» [5, с. 60].

З-поміж перших відомих трьох прозових текстів Юрія Андруховича, які, як відомо, складають умовну трилогію з романів «Рекреації», «Московіада», «Перверзія», саме роман (з підзаголовком роман жахів) «Московіада» (1993) тривалий час зазнавав неоднозначної оцінки з боку літературознавців, літературних критиків і лінгвостилістів – від найгострішої звинувачувальної критики щодо відсутності цілісності й оригінальності сюжетної лінії аж до неканонічного дотримання жанрового аспекту поезики постмодерного дискурсу. Хоча, ми цілком поділяємо думку науковиці Р.Харчук, що саме роман «Московіада» витримано в якнайкращих традиціях постмодерністської прози кінця минулого й початку теперішнього століття, оскільки «гра алузіями,

цитування, пародіювання і стилізація найрізноманітніших високих і низьких жанрів забезпечує авторові оту неповторність і впізнаваність стилю» [11, с. 153].

Варто й окремо наголосити, що в цьому романі автор, як справжній постмодерніст, передовсім вдається до своєрідного міксування готики і фантасмагорії, карнавалу, гострої сатири або поблажливої іронії, а також до сміливих експериментів з мовною тканиною художнього тексту, відтворюючи в його сюжеті той болючий перехід українського суспільства від радянських псевдоморальних цінностей до періоду становлення української незалежності. Цей перехід неминуче супроводжується постійним страхом головних героїв перед новими змінами, їхніми сумнівами і невпевненістю, навіть попри те, що вони добре розуміють всю абсурдність життя в колоніальній імперії.

Найяскравіше, на нашу думку, це передано в образі головного персонажа, студента літературного інституту, Отто фон Ф., який, навіть перебуваючи в Москві, весь час відчуває свою чужинність і, «як етнічний українець він приречений на маргінальність» [9, с. 11], проте його свідомість пронизана стійкими радянськими міфами. Власне, в назві роману «Московіада» сконденсовано дві потужні експресивні домінанти: зв'язок твору з літературною епохою та його постмодерна самотність, орієнтація на формування поглядів читача через заголовок і сам текст, через узгодження авторських і читацьких позицій, світу яскравих художніх образів та символів. Назва роману, власне, виступає тим орієнтиром, що допомагає вдумливому читачеві осмислити тематичну організацію тексту, вона створює емоційно-оцінний та образний план, оскільки саме в ній закодована ключова ідея твору.

Юрій Андрухович, як і будь-який інший популярний письменник-постмодерніст, має свій оригінальний експресивний лексикон, експериментує з власними способами художнього трансформування лексичних значень слів, виробляє шляхи й засоби їх експресивізації або увиразнення нейтральних лексичних одиниць за рахунок розширення їхньої семантики, моделює експресивні синонімічні ряди слів або обстоює індивідуально-авторське тлумачення окремих понять або явищ. Так, скажімо, в його карнавалі-вертепі «Московіада» з'являються нові химерні назви національностей: *росіяків, укралійців, карело-мінгрелів, чербословатів, румунголів, голгарів, нідербайджанців, швеків, гредів,*

французбеків, білошвабів, курдифранків, жиздоболів та карпатських русинів [3, с. 238] створені шляхом наслідування кращих ігрових традицій Івана Котляревського з його відомими стилістичними прийомами макаронічної мови, тобто ігрового перекручення слів, поєднання частин різних слів, виразів і мов.

Прагнення досягти максимальної образності, влучності вислову Наталя Третяк пояснює ще таким чином: «Авторська прагматична настанова розширити референтну сферу жаргонного вокабуляру зумовлює активізацію контекстної семантики, яка корелює зі світом актуальних для певного історичного часу і простору ідей, понять, подій, реалій, персоналій» [10, с. 148]. Водночас, якщо порівняти «Московіаду» з іншим, хронологічно пізнішим антирадянським романом «Перверзія» (1997), то можна пересвідчитися, що його стилістика надалі стає більш агресивною і ненормативною, оскільки, за авторським задумом, російські матюки і вульгарна лайка служать на позначення поділу на «своїх» і «чужих».

Індивідуально-авторське використання жаргонної чи нецензурної лексики в романі «Московіада» служить переважно як стилістичний засіб мовної характеристики соціального середовища, в якому перебувають персонажі твору, або ж для зображення самого героя чи відображення специфіки організації, колективу, представником якого він є. Тому, на нашу думку, найбільш природною формою вживання жаргонної або лайливої лексики Ю. Андрухович обирає діалогічну, як наприклад: «Я вже тут, командир, - повідомив радісно, - Вибач, що так довго. Уявляєш, навіть у таксопарку не було. Там сьогодні їх рекет **шуганув**. Тоді я до Володі, а Володя теж по нулях. Довелося взяти у в'єтнамця по двадцять п'ять. **Сука** вузькоглаза! Убив би! Ну, та нічого, зараз **кірнемо**, Ваня...» [1, с. 18]. Емоційний тон оповіді забезпечується спілкуванням автора з читачем «на ти», створенням ефекту фамільярності, близькості та довіри у вигляді розмови героя (автора) із самим собою: «Живеш на сьомому поверсі, стіни кімнати завісив козаками й діячами з УНР, з вікна бачиш московські дахи, безрадісні тополіні алеї... вранці ніяк не можеш прокинутися, переходиш з одного сновидіння в інше, ніби з країни в країну. Спиш самовіддано» [1, с. 5]. Зміна граматичної форми у внутрішньому монолозі, зокрема перехід від II особи однини до I особи, так само характерна для прозових текстів трилогії Ю. Андруховича:

Якщо ти, фон Ф., правильно все зрозумів і чітко запам'ятав, якщо ти ще не до решти пропив залишки свого мозку і не зовсім отетерів від гарячки, то слід увесь час повертати ліворуч. А це означає, що ти пересуваєшся коридорами певного лабіринту в напрямку до якогось загадкового центру його. Це схоже на античний меандр. Однак така інформація тобі, фон Ф., ні до чого: все одно ти не знаєш, що це таке. Чи тречно, друзі мої, чи шляхетно, чи по-людськи це, що в таку пекучу для мене хвилину, коли я ледве врятувався від знищення, втратив кохану жінку, а тепер лечу кудись у невідоме, аби, найімовірніше за все, дістати кулю в чоло, чи гуманно це, друзі мої, – закидати мені в таку мить пияцтво, звинувачувати в незнанні античних реалій?» [1, с. 119].

Увесь цитатний фонд досліджуваної жаргонної і нецензурної лексики з роману «Московіада» підлягав розподілу на лексико-семантичні групи, з-поміж яких найбільш репрезентативна – «Номінації осіб». У межах кожної групи можливо виокремити й окремі тематичні підгрупи, як-от: «Правоохоронні органи», «Фізичне насильство», «Соціальні маргінали», «Пияцтво і проституція», «Нецензурна лексика». Розглянемо на прикладах:

– Чоловічі найменування з підкресленим негативним значенням, виражені іменником із зневажливою семантикою відповідних афіксів, як наприклад: «Це радше розмова чотирьох **імбецилів**, яким просто подобається вимовляти певні слова – прекрасні, піднесені, а також паскудні й ниці» [1, с. 18]; «Хоч це ви розумієте, **йолопи**?» [1, с. 68]; «Каптьорка прибиральників категорично зачинена – ясна річ, нині субота, і який дешевий **дебіл** тут сидітиме?» [1, с. 7]; «Тобі залишається тільки підкорятися, бо ти тут уперше і взагалі наймолодший, ти поміж ними **шмаркач**, синуля бахур, **пацан**, і вони дбайливо оберігають тебе від можливих небезпек, які тут зачасті» [1, с. 15]; «Гей, заткайтеся, **мудодзвони**» [1, с. 20]; «В інших партіях – свої **падлюки**» [1, с. 19]; «**Мудак і фраєр**» [1, с. 44]; «Гей, фон Ф., **кретине**, про яку Нобелівську лекцію ти зараз трендиш, про яку Нобелівську лекцію, голубе?» [1, с. 47]; «Обережно, щоб ніяке **падло** не зачепило ліктем і не розхлюпало під ноги здобуту з такими зусиллями жовту рідину, несе трилітровий слоїк Юра Голіцин» [1, с. 15].

– Жіночі іменникові назви з посиленою негативною конотацією, як наприклад: «Особливо ж приваблює цих **фіндюрок** поверх сьомий, де мешкають багаті члени» [1, с.9]; «Але, відчинивши двері,

побачив не юну **мандрюху** з немитим волоссям і червоними, як прапор, губами, а досить приємного зовні й не меншою мірою п'яного хлопчину» [1, с. 9]; «Калейдоскоп облич і тіл, а певніше сказати - **мармиз і туш**» [1, с. 131]; «Вона ж валютна, **паскуда**, за долари, **сучка**, підмахувала» [1, с. 63]; «Тепер, вилізиши зі старої шкіри, стара **курва** в муках конає» [1, с. 11]; «Отак поступово ти входиш у дійсність, пам'ятаючи, що гарячої води може й не бути, що **профура** з 303-ої ночувала не в 727-ій..» [1, с. 2]; «Скінчилося тим, що я не витримав і пішов з десятикласницею, ми на той час саме дочитали «Магабгарату», яку вона, неповнолітня **дурепа**, щиро сприймала за мою оригінальну поему» [1, с. 24]; «Але розкудлана бородата **мамриза**, що з'явилася над лахміттям одночасно зі спалахом електричного світла, розвіює всі твої біологічні жахи й сумніви» [1, с. 16]; «Ти намагаєшся якось цьому протистояти, адже в тебе стільки справ, адже цей заплив у Півне море Добром не скінчиться, адже це буде чергова поразка твого духу в боротьбі зі спокусами й бестіями, **гарніямит й фуріями...**» [1, с. 13].

Крім іменникових утворень, другою за чисельністю виявилися прикметникові або дієприкметникові лексеми з експресивним значенням, як-от: «Чомусь почали народжуватися інші українці – **свиноокі** з невизначно заокругленими пицями, з безбарвним волоссям, яке існує тільки для того, щоб вилазити» [1, с. 21]; «Заради цього варто було йти всіма пекельними колами **засраних** провінцій» [1, с.3]; «Улітку він покидає свій **завошивлений, зачуханий, свій задрипаний** Партизанськ або Мухоморськ, місто хіміків, і вирушає на засвоювання Москви» [1, с. 8]; «Светр у тебе промок до ниточки, і сорочка під ним промокла, і стоїш ти, хитаєшся автоматичним питальником, як сказав поет, перед головним входом до «Дитячого світу», перед брамою цього **дурнувато** велетня» [1, с. 40]; «Подумати тільки – писака **задрипаний**, а так намахав усіх» [1, с. 68]; «...оцінивши з вікна той самий **лажовий** пейзаж із тими самими тополями і тьмяно дощовими тяжкими хмарами, змушуєш себе до силових вправ» [1, с. 2]. Щодо останнього, то згідно зі словником українського жаргону лексема «лажовий» - поганий, кепський, невдалий із позначкою «несхвальне» [6]. Натомість в аналізованому пейзажному описі вона вживається передовсім із оцінною конотацією, де автор передає настрій, відчуття головного персонажа, який два роки поспіль мешкає у студентському гуртожитку і нічого, крім

цього безнадійного вигляду за вікном, не бачить. Експресію, іронічне переосмислення й пародійну семантику відстежуємо на такому прикладі: «*Нагадуєш тепер одну з поезій Рембо. Тільки ти не п'яний корабель. Корабель – це занадто красиво для тебе. П'яний бульдозер, от ти хто*» [1, с. 47], що межує ледь чи не з політичною сатирою на брехливу радянську риторичку чи удаваний патріотизм. Додаткової експресії цілому контексту може надавати повтор, як у прикладі зі словом «музика», дозволяючи авторові відтворити стилістичний контраст: все, що пов'язане з музикою, має позитивну, піднесену семантику, а те, що без неї – знижене, негативне й бридке: «*Без музики ти дешевий сучий син, егоїстична потвора, обмежене самозакохане бидло. З музикою ти поет, геній, людинолюбець і мудрець, тільки музика надає сенсу твоєму гнітючому, помилковому і зрештою, випадковому існуванню, дурний осле. Музика дає тобі шанс порятувати бодай півнігтя свого наскрізь просяклого гріхом **падлючого тіла***» [1, с. 62].

– Номінації осіб за належністю до певного соціального прошарку, організації або соціального угруповання, як наприклад: «*Члени президії скидалися на великі гральні карти, висмикнуті з якоїсь магічної колоди **пройдисвіта***» [1, с. 139]; «*Гоша – **підар** номер один у цьому довбаному місті*» [1, с. 141]; «*...ти розглядаєш цю чергу, ці дурнуваті блакитні колони, цих паралітиків по кутках, сплячого великомученика на підвіконні, солдатів-монголоїдів у парадній формі, що давляться сухими булочками, **гоміка** в білих штанах...*» [1, с. 33]; «*Худорлявий південний тип років на шістдесят, костюм сидить бездоганно, краватка з блискучою брошкою, золотий зуб, засмагле обличчя – якийсь **азер** або **ара**, або й циган. Щось останнім часом забагато **гоміків** розвелось – чують прийдешні зміни в законодавстві і все відвертіше виявляють свої оригінальні нахили*» [1, с. 78]; «*це **лягаві** зі **стукачами** працюють...*» [1, с. 38]. За сюжетом, відповідно, в цій групі на окрему увагу заслуговує експресія постмодерністської іронічної тональності, пов'язана із соціальними маргіналами, асоціальними елементами, які опустилися на дно суспільства, як у випадку з пияками чи ненажерами: «*Вася Мочалкін, основоположник якутської радянської літератури, студент четвертого курсу і почесний оленяр, якимось **налявся бухлом** по саму зав'язку і на першому поверсі ступив у ліфт*» [1, с.5]; «*я й тобі зможу **водяри** принести*» [1, с. 10]; «*І коли ця рідина*

опиняється вже частково у твоєму стравоході, починаєш розуміти, що то зовсім не горілка, а їдка, безпощадна **самогоняра**» [1, с. 18]. Причому герої пиячать, не соромлячись нікого і нічого, аби лише досягти тієї ейфорії, що дає споживання горілчаних напоїв, які поглинаються в безмежних кількостях: «*Все присутнє багатотисячне товариство пило, гуляло, чманіло, жерло, браталося, плямкало*» [1, с. 122], «*Ти зумів приговорити її, вижерти, вижлуктати. Одним духом*» [1, с. 130]. Суцільне пияцтво межує з доволі низьким рівнем застільного відпочинку й алкоголем чи їжею сумнівної якості: «*Хтось устигає найпершим хапонути недоїдений салат і кашу*» [1, с. 66], «*Тебе, друже, десь перемкнуло так між третім і четвертим слоїком, а отже, між п'ятим і шостим походом до вбиральні, а може, щойно тоді, як Галіцин-Тургенєв пляшку чогось червоного крилато оголосив: Вино на піво ето діво*» [1, с. 30]. Гумор, пов'язаний із концептами їжі і питва, стосується ненажерливості, нерозбірливості або нестриманості в поглинанні їжі, алкоголю, порушення етикету за столом, поїдання зіпсованої їжі, порушення естетичних характеристик їжі, вживання дивних продуктів харчування чи напоїв тощо.

– Назви недосвідченої або молодої людини на передавання грубого чи фамільярного ставлення до неї з боку оповідача, напр.: «*...Тобі залишається тільки підкорятися, бо ти тут уперше і взагалі наймолодший, ти поміж ними шмаркач, синуля бахур, пацан, і вони дбайливо оберігають тебе від можливих небезпек, які тут зачасті*» [1, с. 15]; «*Чому ви так пересмерділися несвободою? Чому свободи ви лишаєте так мало, що її вистачає лише на падіння із сьомого поверху?*» [1, с. 36]; «*Ми всі дуже нещасні. Нещасні, жалюгідні виродки з розкоординованими рухами*» [1, с. 37]. У межах цієї групи виокремлено тематичну підгрупу з поширеними прикладами стилістично-зниженої лексики на позначення фізичного насильства: «*Унизу, під ним, хлопці в сірих уніформах і чорних беретах гамселять якихось нестрижених масонів, котрі називають себе «демократическим союзом»*» [1, с. 8]; «*у залі хтось когось мандячить по мармизі кулаками, а всі інші зацікавлено очікують розв'язки*» [1, с. 32]; «*а в 729-ій, що хтось із чеченів відмагуляв учора в ліфті спорторга Яшу...*» [1, с.2] або так званий кримінальний жаргон: «*Про те, що чеченки любляють у ньому нищити своїх ворогів, відомо всім, з районною лягавкою включно*» [1, с. 5]; «*І в цьому листі*

«стурбовані громадяни» обурюються з приводу того приводу, що «синки і внуки» фашистських **посіпак** українських **поліцаїв** живуть собі в нашій надміру гуманній Радянській державі» [1, с. 37]; «ці лягаві зі **стукачами**» [1, с. 38]; « швидше ловити одного з тутешніх **ментів**, мобілізувати їх усіх на розшуки...» [1, с. 43].

Висновки. Сумуючи викладене, зазначимо, що мовна тканина постмодерного дискурсу в романі Ю. Андруховича «Московіада», попри пуристичні нарікання щодо зловживання нецензурною, лайливою лексикою, жаргоном чи просторіччям, детальним відображенням непривабливих, епатажних, часом вкрай натуралістичних сцен соціального життя головних героїв, є й цікавим ігровим, пародійним художнім експериментом автора, бо саме завдяки вишуканій експресії стилістично-зниженої лексики письменник створює оте загальне відчуття веселого карнавалу. «Московіада» з ремаркою «роман жахів» свого часу виглядала як потужний антирадянський протест, а в художньому мовленні – ще й як протест автора проти абсурдного культурного консерватизму, мистецької зашореності й пропагандистських радянських чи імперських міфів. Експресія стилістично-зниженої лексики в досліджуваному художньому тексті так само служить не лише засобом мовленнєвої презентації яскравих образів-персонажів літературного твору, а й своєрідним мовним самовираженням письменника-постмодерніста, його «стилістичним бунтом» проти узвичаєного слововживання, а за своєю суттю, й дещо цинічним викликом закоренілій традиційності.

Література

1. Андрухович Ю. Московіада. Івано-Франківськ: Лілея-НБ, 2006. 151 с.
2. Горіна Ж. Д., Босак Н. Ф. Візуальний простір мовотворчості Юрка Іздрика: інший формат. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 3. С. 52–57.
3. Дегтярьова І. О. Стилістичний потенціал української постмодерністської прози: дис...к.філол.н. Київ, 2009. 280 с.
4. Ковальчук І., Горіна Ж. Карнавальсько-раблезіанська проблематика постмодерного дискурсу. *Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення* : збірник тез доповідей Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2021. С. 84–90.

5. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 55–68.
6. Ставицька Л. Український жаргон: словник. К.: Критика, 2005. 495 с.
7. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеса Гончара. К: Наук. думка, 1991. 140 с.
8. Тараненко О. Колоквізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови. *Мовознавство*. 2003. № 1. С. 23–41.
9. Тепшич А. І. Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена): монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 192 с.
10. Третьяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція): дис...к.філ.н. Кам'янець-Подільський, 2008. 210 с.
11. Харчук Р. Сучасна українська проза. Постмодерний період: навч. пос. Київ: Академія, 2008. 248 с.
12. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. К.: Вища школа, 1984. 165 с.

Дуганджич А.

доктор філологічних наук,

старший викладач української мови

Філософський факультет Загребського університету

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ ГОЛОВА У РОМАНІ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ» СОФІЇ АНДРУХОВИЧ І У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ НА ХОРВАТСЬКУ МОВУ

Анотація. У статті розглядаються українські фразеологізми з компонентом «голова» на прикладі роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія» та їх переклад хорватською мовою. Проаналізовано способи перекладу фразеологізмів спорідненою слов'янською мовою.

Ключові слова: фразеологія, переклад фразеологізмів, українська мова, хорватська мова, Софія Андрухович, «Фелікс Австрія»

Dugandzic A. Idioms with the component “the head” in the novel “Felix Austria” by Sofia Andrukhovych and in the Croatian translation of the novel. The article examines Ukrainian idioms with the component “the head” in Sofia Andrukhovych’s novel “Felix Austria” and their translation

into Croatian. The method of translating idioms into a related Slavic language is analyzed.

Key words: *phraseology, translation of idioms, Ukrainian language, Croatian language, Sofia Andrukhovych, "Felix Austria".*

Актуальність дослідження. Останнім часом широко перекладаються хорватською мовою класики української літератури, а також твори сучасної української літератури. Так, за останні двадцять років з'явилися хорватські переклади творів Оксани Забужко («Польові дослідження українського сексу», «Музей покинутих секретів»), Юрія Андруховича («Дванадцять обручів», «Лексикон інтимних міст», «Радіо Ніч»), Софії Андрухович («Фелікс Австрія», «Амадока»), Олександра Ірванця («Хвороба Лібенкрафта»), Ліни Костенко («Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала»), Михайла Коцюбинського («Тіні забутих предків»), Гаськи Шиян («За спиною»). Крім того, треба згадати двомовне видання «Альтернатор» – збірник української поезії і короткої прози, де твори подаються в оригіналі і перекладі на хорватську мову, а також і численні переклади української воєнної поезії за останні два роки. Багата перекладацька діяльність спонукає до вивчення того, як перекладачі справляються зі специфічними мовними засобами, серед яких окреме місце займає фразеологія як ділянка мови, що викликає чи не найбільше труднощів при перекладі.

Мета цього дослідження – знайти фразеологізми з компонентом *голова* в романі «Фелікс Австрія» Софії Андрухович та дослідити способи їх передачі в хорватському перекладі роману, і таким чином простежити як відповідність фразеологізмів у двох споріднених мовах, так і запропоновані перекладачами рішення при перекладі.

Виклад основного матеріалу. Роман «Фелікс Австрія» вийшов у 2014-му році, а у 2018-му році його було перекладено хорватською мовою (переклад Домагоя Клічека та Дарії Павлешен), і видано у видавництві «Edicije Vožičević» під назвою «Felix Austria». Стиль роману проаналізовано його перекладачами, водночас і літературознавцями: «Софія Андрухович не використовує прямо серйозний і пафосний стиль соцреалізму, ані мученицький пафос шістдесятників, ані пряму пародію вісімдесятників постмодерністів, а обирає стилізацію, у якій на позір щаслива героїня, як і щаслива країна, є лише ілюзією» [7, с. 79].

Оскільки літературний твір загалом багатий на фразеологізми, дослідження довелося зосередити лише на невеликій частині фразеологізмів, і було обрано фразеологізми з компонентом-соматизмом *голова*. Як пише Л. Петровська, соматичні фразеологізми цікаві у сенсі взаємозв'язку невербальних і вербальних одиниць як одиниць двох тісно пов'язаних систем в комунікативному процесі – мови природної і мови знакових рухів людського тіла, які показують систему культурних цінностей народу, що дає можливість описати перетворення людського тіла як фізичної матерії в носія атрибутів певної культури [4, с. 12].

У слов'ян, голова – головна, верхня частина тіла людини, з якою пов'язані уявлення про її розум, життя і смерть. У просторовій моделі голова тісно пов'язана з бінарною опозицією «угорі/унизу» і корелює з полем «угорі». Як пише Л. Савченко, [5, с. 394], голова є вираженням вищих людських цінностей, втіленням самої людини, вона кваліфікує її здібності та можливості, програмує її мислення.

Загальноновизнано, що найефективнішим перекладом фразеологізмів є використання відповідного фразеологізму й у мові перекладу (фразеологічного еквіваленту), бо це гарантує і передачу змісту, і водночас образності та експресивності [3, с. 68]. Кількість повних еквівалентів залежить від близькості світогляду і культури носіїв двох мов. Тобто, на прикладі перекладу фразеологізмів (кількості повних фразеологічних еквівалентів) даного роману можемо спостерігати не тільки подібність двох мов, а і подібність світогляду. Як пише Г. Дуднік, перекладаючи художній текст, для досягнення адекватності й еквівалентності перекладач має відчутти образність тексту, передати її мовними засобами рідної мови, віднайти особливі риси ідіостилю автора та майстерно відтворити їх у перекладі [2, с. 76].

У романі «Фелікс Австрія» і його перекладі на хорватську мову виявлено: 1) фразеологізми, які є фразеологічними еквівалентами з однаковими компонентами у двох мовах; 2) фразеологізми, які є семантичними еквівалентами з іншим компонентним складом; 3) українські фразеологізми, які у хорватській мові не мають еквівалентів, і тому при перекладі не було використано фразеологічні одиниці; 4) фразеологізми з компонентом *голова*, що виявлені у хорватському перекладі, але не присутні в українському оригіналі. Для кожної з цих груп наведемо кілька прикладів.

1. Фразеологізми, які зустрічаються у романі й у його перекладі, що є повними еквівалентами за значенням, а до того ж мають і однаковий компонентний склад, наприклад:

(...) *і тільки останні його слова відлунювали в моїй голові, просякаючи в кров* [1, с. 60].

(...) *і samo su posljednje njegove riječi odjekivale u mojoj glavi prodirući mi u krv* [6, с. 64].

Ці його слова не дійшли до моєї голови, я їх не почула [1, с. 118].

Te riječi nisu mi doprle do glave, nisam ih čula [6, с. 132].

Голова моя була геть гаряча, ніби я пекла її тепер у н'єці, у найбільшому полум'ї. [1, с. 140].

Glava mi je bila u potpunosti vruća, kao da sam je ovog časa pekla u peći na najjačoj vatri [6, с. 157].

(...) *від цих емоційних смикань у мене гуло в голові і зовсім не було вже сил.* [1, с. 148].

Od tih emotivnih stresova tutnjalo mi je u glavi, sasvim sam ostajala bez snage. [6, с. 165].

Аделя не пам'ятає. Каже, шампанське вдарило їй у голову [1, с. 267].

Adela se ne sjeća. Kaže kako joj je šampanjac udario u glavu [6, с. 296].

Я прокручувала в голові всі наші зустрічі (...) [1, с. 272].

Vrtjela sam u glavi sve naše susrete (...) [6, с. 303].

2. Український фразеологізм з *ніг до голови* перекладено хорватським еквівалентом *od glave do pete*, який має трохи інакший склад, але значення є однаковим. Замість *ніг* у хорватському фразеологізмі присутній соматизм *п'ята*. Той самий фразеологізм зустрічаємо у романі ще раз з тим самим перекладом, тобто з наведеним хорватським семантичним еквівалентом:

Він був прикритий з ніг до голови тією тканиною, яку тримає в руках [1, с. 21].

Od glave do pete bio je prekriven platnom koje sad drži u rukama [6, с. 21].

З ніг до голови затягнута в чорне, з печаттю вдови на пергаментному чолі... [1, с. 265].

Od glave do pete zavijena je u crno, na pergamentnom čelu kao da joj stoji pečat udovice [6, с. 294].

Наступні фразеологізми теж перекладені еквівалентами, що відрізняються за компонентами чи структурі:

Навіщо завертати собі голову – є для того служниця, вірний пес. [1, с. 56].

Zašto da si on time razbija glavu – za te stvari služi sluškinja, vjerni pas. [6, с. 60].

Супроти мого бажання до голови лізли спогади про час, я знала отця Йосифа. [1, с. 96].

Premda to nisam željela, u glavu su mi navirala sjećanja iz vremena kad sam poznavala oca Josipa. [6, с. 106].

Аделю... але... що ти робиш?» – запитала я крізь шум у голові [1, с. 105].
„Adelo... ali... što to radiš?“ Upitala sam dok mi je bučilo u glavi [6, с. 117].

Фразеологізм *у голові паморочиться* зустрічається у романі чотири рази, і кожного разу перекладений хорватським еквівалентом з дієслівним компонентом *vrtojati se* (вертїтися):

У мене пересохло в горлі. Паморочиться в голові. Я майже нічого не бачу [1, с. 123].

Grlo mi je suho. Vrtojati mi se u glavi. Gotovo da ništa ne vidim [6, с. 138].

Тисячу разів переживаю це знову і знову, знову і знову. Паморочиться в голові. Я не можу зупинитись [1, с. 142].

Tisuću puta proživljavam to iznova, iznova i iznova. Vrtojati mi se u glavi. Ne mogu se zaustaviti [6, с. 159].

І в мене паморочилось у голові, так я боялась, що він зірветься [1, с. 219].

A meni se vrtojelo u glavi, tako sam se bojala da će pasti [6, с. 243].

Страшна слабість заволодїла мною після тих останніх відвідин отця Йосифа: темніло в очах, паморочилось у голові, тремтіли руки. [1, с. 245].

Strašna slabost obuzela me nakon tog posljednjeg susreta s ocem Josipom: mračilo mi se pred očima, vrtojelo mi se u glavi, tresle su mi se ruke [6, с. 272].

Наступні фразеологізми з дієслівними компонентами *взятись і впасти* перекладені одним хорватським фразеологізмом, але і поширені дієсловом *stvoriti se* з метою підсилити значення раптової дії:

Звідки ти такий взявся на мою голову, чому не можеш помитись, як усі люди [1, с. 151].

Odakle si se stvorio i na glavu mi se porleo, zar se ne možeš umivati kao sav normalan svijet!?“ [6, с. 168].

(...) *звідки ти вправ на мою голову, тільки тебе мені бракувало, холеро ти ясна!* [1, с. 152].

(...) *odakle si se stvorio i na glavu mi se porleo, još si mi samo ti nedostajao, đavolje dijete!* [6, с. 169]

Український фразеологізм *морочити голову* перекладено двома різними фразеологізмами, залежно від контексту:

(...) *вона взяла собі за сина страшне якесь чортеня і морочить голову доброму парохові, який просто уважний до кожної душі (...)* [1, с. 160-161].

(...) *za sina si je uzela neko strašno đavolje dijete i muti glavu dobrom parohu koji je tek brižan prema svakoj duši (...)* [6, с. 179].

«Не морочте мені голову, шевальє Торн, – сухо мовила я, [1, с. 177] „Nemojte mi puniti glavu, chevalier Thorn“, rekla sam suho, pokazujući ti glavom na vrata. [6, с. 197].

Фразеологізм *взяти на свою голову* у хорватській мові не має повного еквівалента, але виявляємо семантичний еквівалент з компонентом *grbača* (спина), використаний перекладачами:

Не вірю, що вдасться зробити з нього людину. Взяла його на свою голову. [1, с. 136].

Ne vjerujem da će se moći napraviti čovjeka od njega. Uzela sam ga na svoju grbaču. [6, с. 152].

3. Розглянемо випадки, як перекладачі впоралися з перекладом фразеологізмів, які не мають фразеологічних еквівалентів у хорватській мові. Наприклад, український фразеологізм *з головою* не має еквівалента з тим самим компонентом у хорватській мові:

Тим більше ніколи б не допустила, що він, з головою захоплений наукою, раптом виявиться слугою Господа [1, с. 85].

Štoviše, nikada ne bih pomislila da će on, koji je bio orčinjen znanošću, iznenada postati sluga Gospodnji [6, с. 93].

У цьому випадку перекладачі застосували «нефразеологічний» переклад, переклавши цілу фразу одним дієсловом – хорв. дієприкметник *orčinjen* означає «максимально захоплений».

Ще один фразеологізм, який не має еквівалента у хорватській мові, перекладено хорватськими лексемами (прикметником і дієсловом) зі значенням, яким наділений український фразеологізм:

«Та що ж це ти посміхаєшся, ніби **слаба на голову**, Стефко?» [1, с. 184].

„*Ali što se smješkaš kao da si slaboumna, Stefko?*“ [6, с. 205].

Те саме бачимо у наступному прикладі:

«*Ми вже собі, мабуть, підемо, – Аделя навіть спромоглась видушити з себе стриману посмішку, – не хочемо їмості **завертати голови***». [1, с. 200].

„*Vjerojatno ćemo polako već krenuti*“, *Adela je čak uspjela iscijediti iz sebe suzdržani osmijeh, „ne bismo htjele zamarati milostivu gospođu*“ [76, с. 222].

4. Зустрічаємо приклади, коли в українській мові використаний фразеологізм з іншим компонентом, тоді як його хорватський еквівалент має компонент *голова*:

Аж волосся дибки ставало. Що тільки люди патякають [1, с. 131].

Digla mi se kosa na glavi. Što sve ljudi neće izmisliti [6, с. 147].

*Що вже казати про бідолашного хлопчика – він був такий переляканий, що **втік світ за очі*** [1, с. 179–180].

*Što reći o jednom dječaćiću, bio je toliko preplašen da je **pobjegao glavom bez obzira***. [6, с. 200].

Майстерність перекладачів помітна і й у тому, що в деяких випадках ними були використані хорватські фразеологізми із зовсім відмінним компонентним складом, й у такий спосіб збережено стиль авторки:

Там, просто з повітря, перед синьо-червоною китайською пагодою, виткався шевальє Ернест Торн, власною персоною [1, с. 20].

*Tamo, iz samog zraka, pred plavocrvenom kineskom pagodom, stvorio se niotkuda chevalier Ernest Thorn, **glavom i bradom***. [6, с. 19].

... дорогої, як дідько, але такої ароматної, що здуріти можна [1, с. 93–94].

*Vraški je skupa, ali tako je aromatična da možeš **glavu izgubiti*** [6, с. 103].

У дослідженні на корпусі фразеологізмів з компонентом *голова* у романі «Фелікс Австрія» Софії Андрухович і його перекладі на хорватську мову виявлено фразеологічні еквіваленти у двох мовах з однаковими компонентами і фразеологізми, які відрізняються компонентним складом, однак є семантичними еквівалентами, а також і такі одиниці, які в українській мові мають інший компонент, але

перекладені на хорватську мову фразеологізмом з компонентом *голова*. Зустрічаються і випадки коли українські фразеологізми не мають еквівалентів, тому при перекладі не було використано фразеологізми.

Наше дослідження показало, що найбільша частина українських фразеологізмів, які зустрічаємо у тексті, має еквіваленти у хорватській мові з тим самим компонентним складом, що й було використано перекладачами у хорватському перекладі. Враховуючи способи фразеотворення, а особливо фразеотворення одиниць з компонентом-соматизмом, це свідчить про спорідненість не тільки двох слов'янських мов, а і світоглядів та культури. Разом з тим бачимо і приклади національно-специфічних одиниць як специфічних фрагментів мовної картини світу, унаочнення чого найяскравіше досягається при зіставному аналізі.

Література

1. Андрухович С. Фелікс Австрія. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 288 с.
2. Дуднік Г. Труднощі перекладу фразеологізмів на англійську мову. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2021. Вип 35, Т. 7. С. 73–76
3. Конєва М. З. Переклад фразеологічних одиниць у художньому тексті. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2018. Вип. 5. С. 66–71.
4. Петровська Л. Невербальні засоби спілкування крізь призму болгарської фразеології. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Освіта України, 2014. 186 с.
5. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2013. 599 с.
6. Andruhovič S. Felix Austria. Zagreb : Edicije Božičević, 2018. 314 с.
7. Pavlešen D., Kliček D. Felix Austria ili kako se oprostiti od mitova (polemika s prethodnim diskursom na primjeru romana Sofije Andruhovyč). *Književna smotra : Časopis za svjetsku književnost*. Zagreb, 2021. Vol. 53 No. 202(4). С. 71–81.

Забаренко А.Ю.

здобувач вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ СТУСА: ОСОБЛИВОСТІ, ТЕМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА

***Анотація.** У статті розглядаються особливості творчості Василя Стуса. Акцентовано увагу на його тематиці та проблематиці. Зокрема наголошено на таких проблемах: політична репресія, свобода і незалежність, людські права, національна ідентичність, любов і втрата. Вказано на те, що Василь Стус був сильно пов'язаний з українською культурою і історією; він писав про важливість збереження національної ідентичності, мови і культурних цінностей. Його творчість є значним внеском в літературу, культуру, історію.*

***Ключові слова:** тематика, проблематика, політична репресія, свобода за незалежність, людські права, ідентичність.*

***Zabarenko A. Creativity of Vasyl Stus: features, subjects and problems.** The article examines the peculiarities of Vasyl Stus's work. Attention is focused on its themes and problems. In particular, the following issues are emphasized: political repression, freedom and independence, human rights, national identity, love and loss. Vasyl Stus was strongly associated with Ukrainian culture and history. He wrote about the importance of preserving national identity, language and cultural values. His work is a great contribution to literature, culture, and history.*

***Key words:** subject matter, issues, political repression, freedom for independence, human rights, identity.*

Актуальність дослідження. В останні десятиліття в сучасному літературознавстві спостерігається суттєве зростання наукового інтересу до поетичної спадщини митців розстріляного відродження, української діаспори та мистецького доробку представників шістдесятництва. Яскравим і не до кінця дослідженим зразком творчої спадщини шістдесятників є поетичний доробок В. Стуса.

Художні твори В. Стуса стали об'єктом зацікавлення багатьох українських учених, В. Біляцька, Л. Вашків, О. Галич, Н. Глушковецька, А. Зіновська, М. Коцюбинська, В. Кузьменко, Ж. Ляхової, Г. Мазоха та ін., які плідно розробляють цю тему, зокрема, створили низку наукових праць про автобіографічну значущість творчого доробку письменника, історію їх написання, впорядкування та публікації. Не менш цікавими є дослідження Бедрик Ю., Беценко Т., Бондаренко А., Віват Г., Ігуєнко Є., Коцюбинської М., Криловець Р., Моренець В., Неділько В., Пелех У., Рарицького О., Рубчак Б., Черененко О., Шерех Ю. та ін. Наукові праці висвітлюють багатогранність творчого обдарування поета, що не може не говорити про його майстерність напрямку художнього слова.

Метою статті є повідомлення про особливості творчості Василя Стуса, зокрема його тематику та проблематику.

Виклад основного матеріалу. Василь Стус (1938-1985) був видатним українським поетом, літератором, громадським діячем і політичним в'язнем. Його творчість відображає багато тем, таких як любов до Батьківщини, вплив політичної репресії на індивіда, національна свідомість і воля, боротьба за свободу та гідність [10]. Внесок Василя Стуса в українську літературу є незаперечним. Він був одним з найяскравіших представників українського поетичного авангарду 1960-х – 1970-х років.

Стус зробив значний внесок у розвиток поетичного стилю та мови. Його поезія характеризується складністю образного мислення, глибиною почуттів, майстерністю виразу та оригінальністю мовної форми. Він використовував модерністські прийоми, такі як метафори, алегорії, щоб передати свої думки і почуття.

Тематика творчості Стуса була багатогранною. Його поезія висловлювала протест проти тоталітарного режиму, боротьбу за свободу та гідність людини. Він також звертався до вічних тем любові, смерті, мистецтва та природи. Незважаючи на свою трагічну долю, Василь Стус зумів залишити значний літературний слід. Його поезія вплинула на багатьох сучасних поетів, а його ідеї про свободу та гідність стали символом боротьби за права людини. Василь Стус – це не тільки великий поет, але й символ силі духу та незламності.

Стус писав в основному поезію, його твори характеризуються яскравим мовленням, актуальними темами та глибоким філософським

підґрунтям. Його вірші пройняті протистоянням між надією і відчаєм, світлом і темрявою, життям і смертю. Трудності, з якими він зіткнувся, стали важливим джерелом натхнення для його поезій, де він проявляв свою внутрішню свободу та протистояння системі [2, с. 197].

В особливий період його творчості – після заслання в Сибір – Василь Стус приділив значну увагу проблемі народної свідомості і національної ідеї. Його поезія відображає прагнення вільного українського народу до самовизначення та незалежності. Василь Стус за свої вірші тричі побував у в'язниці, де продовжував писати та надихати інших своїми словами.

Творчість Василя Стуса відома своєю силою емоційного впливу, красою і впевненістю в майбутньому [9]. Вона є однією з найважливіших літературних спадщин в історії України, що продовжує надихати і вразити не лише український народ, а й широку міжнародну громадськість своїми словами про свободу, любов і гідність [3, с. 63].

Василь Стус був видатним українським поетом, письменником, літературним критиком і громадським діячем. Особливості його творчості включають: соціальну спрямованість, експерименти з формою, символізм та метафорику, інтимну лірику, естетику простоти тощо. Однак не можна говорити про те, що він був поетом, що не міг голосно говорити про буденність, про реальність тогочасного життя.

Творчість Стуса була глибоко проникнута соціальними проблемами і трагедіями свого часу. Він був відданим захисником прав людини, борцем за свободу і незалежність України. Багато з його віршів висвітлюють теми політичної репресії, в'язницького життя і суспільної несправедливості. Стус використовував різні поетичні форми і стилі, включаючи класичні форми вірша і власні інновації. Він часто експериментував з метром, ритмом і римою, щоб виразити свої почуття і думки більш ефективно.

Творчість Стуса багата на символи і метафори, які допомагають передати його глибокі емоції і філософські роздуми. Він використовував природні образи, алегорії і архетипи, щоб створити багатозначність і загадковість у своїх віршах. Окрім політичної тематики, Стус також писав про особисті почуття і думки. Він був майстром інтимної лірики, яка відображає його особистий світ, роздуми про життя, кохання, самотність і втрату. Стус віддавав перевагу простоті і зрозумілості у своїх

творах. Він використовував просту мову і формулювання, щоб зробити свої поезії доступними для широкої аудиторії. Це дозволяло йому ефективно комунікувати свої ідеї і емоції [1, с. 19].

Творчість Василя Стуса є важливим спадком української літератури і має значний вплив на сучасних поетів і письменників. Його вірші продовжують надихати і розчулювати читачів своєю силою, глибиною і актуальністю [4, с. 43].

Творчість Василя Стуса охоплює широкий спектр тематик, які відображають його глибокі емоції, філософські роздуми і соціальну свідомість [5, с. 23]. В. Стус сам був жертвою політичних репресій і провів багато років у в'язниці і засланні. Він висвітлював тему політичного переслідування, тоталітаризму і безпра'я у своїх творах.

Василь Стус був відданим захисником прав людини і борцем за свободу. Він висловлював свою тягу до незалежності України і відстоював право українського народу на самовизначення. Кохання і втрата. В творчості Стуса є багато віршів про кохання, роздуми про романтичні почуття, але також про біль і втрату. Він висловлював свої почуття і емоції щодо кохання, розлуки і самотності.

Василь Стус багато задумувався над значенням життя і смерті. Його твори відображають філософські роздуми про марноту і скороченість життя, про життєві цінності і сенс людського буття. Вірші Стуса часто містять образи природи, які символізують його почуття і думки. Він також використовував культурні асоціації і мотиви в своїх творах, щоб передати свою ідентичність і зв'язок з українською культурою [11, с. 85].

Тематика творчості Василя Стуса є багатогранною і відображає його глибокі переживання і думки про світ, політику, любов та життя. Він залишив значний слід в українській літературі, який продовжує надихати і вразливо віддзеркалювати проблеми сучасності [6, с. 5]. Із впевненістю стверджуємо інформацію про те, що письменник любив життя та прагнув відтворити його в історії. Натомість маємо криваву сторівнку історичного повіствування як реальне зображення тогочасся.

Творчість Василя Стуса відображає широку проблематику, яка стосується соціальних, політичних, етичних і філософських аспектів. Стус був активним противником тоталітарного режиму і висловлював свою позицію щодо політичних репресій і порушень прав людини. Він писав про політичні переслідування, в'язницьке життя і незаконні дії

влади. Василь Стус був відданим захисником прав людини і національної самовизначеності. Він активно виступав за свободу і незалежність України, висловлюючи своє прагнення до народного суверенітету і права на самовизначення. Сьогодні його творчість є справді актуальною, оскільки кожен рядок Стусової поезії пронизує читача та наближає його до філософських роздумів.

Творчість В. Стуса насичена темами людських прав, соціальної справедливості і рівності. Він гостро критикував порушення прав людини, дискримінацію і соціальну нерівність. Він був сильно пов'язаний з українською культурою і історією. Він писав про важливість збереження національної ідентичності, мови і культурних цінностей. У творчості Стуса є вірші, що висловлюють його почуття кохання, але також про біль і втрату. Він розглядав тему любові, розлуки і самотності як універсальні людські емоції.

Проблематика творчості Василя Стуса відображає його соціальну свідомість, політичну активність і глибоку етичну сутність. Він був голосом своєї епохи, який висловлював проблеми і надії свого народу. На сьогодні українській літературі залишилась чимала спадщина письменника. Здебільшого, це поезія, яка вражає своїм змістом. Творчість Василя Стуса має значний вплив на українську літературу і культуру загалом.

Ось деякі з найвідоміших творів Василя Стуса:

Поезія:

1. «Записки з підпілля» (1965)
2. «Слово про каміння і сніг» (1968)
3. «Вогонь і ніч» (1970)
4. «Сад Гетсиманський» (1973)
5. «Горіхи» (1985)
6. «Пам'яті Миколи Хвильового» (1988)
7. «Пісні про Русь» (1989)
8. «Сонце відійшло на захід» (1990)

Проза:

1. «Гори» (1978)
2. «Лірика» (1980)
3. «Пісні під звуки дзвінкі» (1986)
4. «Листи у друзі» (1987)

5. «Пісні під звуки дзвінкі. Другий збірник» (1989)
6. «Слово на заставі» (1990)
7. «Слово на заставі. Другий збірник» (1991)
8. «Слово на заставі. Третій збірник» (1993)

Творчість Василя Стуса продовжує впливати на сучасну літературу і залишається невичерпним джерелом натхнення для багатьох людей. Його поезія і проза викликають глибокі емоції, захоплюють своєю майстерністю й виразно відтворюють складність людського досвіду [7, с. 91]. Основні твори Василя Стуса включають: «Записки з підпілля»: збірка, що містить поезію, прозу та листи, написані Стусом під час його перебування у в'язниці. Вона відображає його політичну активність і боротьбу за свободу; «Слово про каміння і сніг»: цикл віршів, в якому Стус розмірковує про життя, політику, кохання і смерть. Ця збірка є однією з найвідоміших і найвпливовіших у його творчості; «Вогонь і ніч»: збірка віршів, в якій Стус висловлює свою філософію і думки про людські цінності, моральність і екзистенцію; «Сад Гетсиманський»: збірка, в якій Стус розмірковує про релігію, віру і пошук Божої благодаті; «Горіхи»: збірка прози, в якій Стус висловлює свої думки, спогади і роздуми про своє життя, політику і культуру [8, с. 2].

Висновки. Василь Стус був українським поетом, літературним критиком і громадським діячем. Його творчість відзначається глибоким розумінням людських почуттів і проблем, які він висловлював у своїх віршах. Він часто звертався до теми війни, національної самосвідомості, свободи і людської гідності. Його поезія була високо оцінена в Україні та за її межами, а його творчість вплинула на багатьох поколінь поетів. Василь Стус також був активним учасником українського національно-демократичного руху і боровся за права українського народу. Його творчість і життя відображають його сильну віру в правду, справедливість і свободу. Счасне покоління перечитує творчість Василя Стуса та переосмислює його творчуспадщину.

Творчість Василя Стуса продовжує надихати сучасних письменників і поетів, а його вплив на українську літературу є незаперечним. Його твори перекладені багатьма мовами і відомі в усьому світі як символ боротьби за свободу, правду і гідність. Саме тому його творчість нині є відзеркаленням патріотичності та незламності. Він постійно боровся за власне життя та життя тих, хто опікувався ним.

Література

1. Віват Г. Про деякі особливості поезії Василя Стуса. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2000. № 2. С.18–20.
2. Іщенко В. Рання творчість Василя Стуса в контексті урбаністичної проблематики новітньої літератури. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. 2011. № 21. С. 197–207.
3. Плахотнік Н. Профетичні мотиви в творчості Василя Стуса: Творчість В.Стуса. *Слово і час*. 2004. № 4. С. 62–66.
4. Рарицький О. Василь Стус у колі споріднених душ. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2000. № 1. С. 43–45.
5. Рарицький О. Мистецтво бути собою: Штрихи до літературного портрета В. Стуса. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2001. № 3. С.22–25.
6. Сивокінь Г. Василь Стус і Шевченко: вплив творчості Шевченка на В.Стуса. *Дивослово*. 2001. № 10. С. 5–6.
7. Хом'як І. Стилістична палітра поезії Василя Стуса. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2011. № 21. С. 91–101.
8. Шаповал Ю. «...А ми все визначаємося»: Василеві Стусу виповнилося б 70 років. *День*. 2008. 9 січня. № 1. С. 1–2.
9. Шарова Т., Шаров С. Історія української літератури 40-60 рр. ХІХ ст. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 201 с.
10. Шарова Т. М., Землянська А. В., Шаров С. В. 100% успіху: життєві орієнтири. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.
11. Щук М. Василь Стус і українська народна творчість. *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 1. С. 85–89.

Кобилко Н.А.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ

РОМАН «І ПРИБУДЕ СУДДЯ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА: НА МЕЖІ ДЕТЕКТИВУ ТА ТРИЛЕРУ

***Анотація.** У статті простежено характерні риси психологічного трилеру в романі «І прибуде суддя» Володимира Лиса. Зазначається, що творчість Володимира Лиса є доволі помітним явищем літературного процесу XXI століття. З'ясовано, що твору притаманний закручений сюжет, «нанизування» моторошних (трагічних) подій, які викликають у читача почуття хвилювання та страху.*

***Ключові слова:** психологічний трилер, детектив, драматизм, саспенс.*

Kobylko N. Novel “And the judge will come” by Volodymyr Lys: on the border between a detective story and a thriller. The article traces the characteristic features of a psychological thriller in the novel “And the judge will come” by Volodymyr Lys. It is noted that the work of Volodymyr Lys is a rather noticeable phenomenon of the literary process of the 21st century. It was found that the work is characterized by a twisted plot, a “stringing” of eerie (tragic) events that cause the reader a sense of excitement and fear.

***Key words:** psychological thriller, detective, drama, suspense.*

Актуальність дослідження. У сучасному літературному процесі чільне місце посідає трилер. Його жанрова специфіка та вплив на реципієнта зумовлюють палкі дискусії серед критиків і літературознавців. «Для суспільства трилер – це двері в інший світ, світ зі спотвореними цінностями, з перевернутою логікою, де зло є тотальним, а злочин є законом» [4, с. 395]. На сьогодні ми маємо чимало різновидів цього жанру (психологічний, містичний, медичний, історичний, юридичний, техно, еко та ін.), проте композиція всіх вибудовується з трьох основних компонентів: наявність таємниці, драматизм і почуття страху в читача.

Творчість Володимира Лиса – помітне явище літературного процесу ХХІ століття. Письменник належить до покоління «вісімдесятників». Проза митця стала об'єктом дослідження В. Агеєвої, М. Жулинського, О. Забужко, С. Бородіци, Л. Скорини, Я. Поліщука, Ю. Ласкавої та ін. Так, дослідниця С. Бородіца виокремлює такі характерні ознаки його творчості: «філософська парадигма, історіософська заглибленість, вишукане метафоричне наповнення, ігрова поетика, ризоматичність та ін.» [1, с. 63].

У своїх романах В. Лис осмислює внутрішній світ особистості, подає розлогі картини життя містечок і сіл Західної України, залучає ігрові елементи. Цікавим з погляду жанрової дефініції є твір «І прибуде суддя», уперше виданий у 2004 році. Хоча дослідники, зокрема Ю. Ласкава, А. Вегеш, О. Жила та ін., вважають роман психологічним детективом, на нашу думку, у ньому чітко виокремлюються риси психологічного трилеру.

Мета статті – простежити характерні риси психологічного трилеру в романі «І прибуде суддя» В. Лиса.

Виклад основного матеріалу. На думку А. Охріменко, «трилер виник шляхом схрещування багатьох літературних форм, що поєднували в собі архаїчні жанри та нові структури» [4, с. 396]. Не маючи чітко окреслених меж, чи не найбільше трилер подібний до детектива, проте композиційно вони мають суттєву різницю. Так, «в детективі дія в часі рухається назад, до розгадки, тоді як в трилері – вперед, до катастрофи» [4, с. 396]. З-поміж інших різновидів трилерів психологічний вирізняється приковуванням уваги читача до емоційного стану та психіки головного персонажа. У художніх творах присутні елементи таємниці та особливого страху, здатного чинити вплив на свідомість і підсвідомість реципієнта.

Сюжет роману «І прибуде суддя» В. Лиса розгортається навколо молодого випускника юрфаку львівського університету Георгія Лащука, який приїздить працювати помічником судді до невеликого містечка Стара Вишня: «Після університету. Перед вами бовдур, якого мали залишити у Львові, але не залишили. Навіть у Луцьку не зумів затриматися. Тепер їду в поліську Тьмутаракань» [3, с. 10]. Життя містечка підпорядковане своєрідним правилам, яких дотримуються всі мешканці. Проте поява молодого юриста «запускає» низку трагічних

подій, що сколихують Стару Вишню. Головний герой, попри пересторогу, намагається розібратися в містичних смертях і покарати винних.

Прикметною рисою творів В. Лиса є те, що персонажі повинні самі визначити, чи вистачить їм сили перебороти обставини, побачити справжню дійсність. В одному з інтерв'ю письменник сказав: «Мені насамперед цікаве боріння людського серця зі самим собою, відстоювання людиною власної гідності, коли вона раптом відкриває в собі таке, про що раніше не підозрювала». У романі «І прибуде суддя» перед читачем розгортається гра, з правилами якої головний герой Георгій був ознайомлений відразу: «Моя вам друга порада: не гуляйте хоча б пізніми вечорами. Особливо осінніми. Бо скоро прийде осінь. Прийде осінь, чуєте? Якщо ж не послухаетесь і цієї поради, то принаймні не відгукуйтесь ні на чий голос. І особливо, якщо пролунає крик, який кликатиме на допомогу. Не шукайте крику, чуєте?» [3, с. 37]. Оскільки ми говоримо про психологічний трилер, то типові персонажі відрізняються «високою ерудицією, вишуканістю манер, розвинутим інтелектом, кмітливістю, нестандартним поглядом на життя» [5]. Саме таким і є наш головний герой Георгій Лащук.

У сюжеті роману ми простежуємо ще одну характерну рису трилеру: нанизування моторошних подій, які призводять до психічного напруження (саспенсу). Перше знайомство з містечком Стара Вишня пов'язане зі смертю провідниці Людмили Черняк і появою жебрака як провісника смерті. Потім загадкова загибель дівчини Неоніли Трачук, урятувавши яку, Георгій порушив хід подій. Власне й сама посада Лащука пов'язана з передчасною смертю місцевого судді.

За чотири місяці перебування в Старій Вишні до Георгія приходять відчуття, що в ньому живе двоє різних людей: «Перший працює помічником голови суду, сумлінно виконує свої обов'язки, часом думає про те, що він довго не витримає цього нудотного існування в оточеному сосновим лісом і двома озерцями в глухому маленькому містечку. [...] Другий щовечора, кожного пізнього осіннього вечора, вирушав у свої дивні мандри глухими пустельними вулицями Старої Вишні» [3, с. 56–57]. Роздвоєння особистості Лащука ми можемо трактувати, як гру між правильним, реальним життям і вигадкою, пошуком пояснень заплутаної історії містечка. Як зазначає С. Бородіца,

автор моделює складні життєві ситуації, переплітає метафізичний і реальний хронотоп, щоб у такий спосіб розкрити глибини людської душі, указати шлях до спасіння [1]. Варто також наголосити, що герої психологічних трилерів «страждають від різноманітних психологічних комплексів, нервових і психічних розладів на кшталт роздвоєння особистості, маніакально-депресивних синдромів, шизофренії» [5]. І це дає нам змогу стверджувати, що роман «І прибуде суддя» В. Лиса має ще одну ознаку трилеру.

Георгій намагається відкрити таємницю, яку знають усі мешканці Старої Вишні. Але чим далі він просувається, тим химернішими стають події. Цікаво, що нещастя зазнають усі жінки, до яких герой відчуває симпатію: Ніла, яку на ранок знайшли задушеною, Глорія, тіло якої все було в ранах і синцях. Георгій все частіше повертається думками в минуле, пригадує події, що вплинули на його життєвий вибір, і там також була смерть: тітку Марію вбив її чоловік, який для героя був другом, порадиником, він краще розумів його, ніж рідні батьки. С. Шевцова смерть у романі «І прибуде суддя» В. Лиса розглядає у двох площинах – духовне спустошення головного героя і фізична, тілесна смерть [6].

Письменник надзвичайно майстерно закручує сюжет навколо містичних подій, тримає читача в психологічній напрузі, переплітає марення головного героя, створює потаємну кімнату з апокаліптичними картинками, і врешті Георгій потрапляє в часову пастку, розібравшись із якою, знайде душевний спокій [2]. Ставши суддею, чоловік виніс собі вирок, жага справедливості й бажання карати винних обернулося проти нього: «Але з кожним кроком старовишнівською вулицею він розумів, дедалі більше й певніше, що єдиний справжній вихід у цьому житті – так само, як досі «жебрак», приходити на вокзал і чекати потяга, яким повинен приїхати до Старої Вишні суддя. Справжній суддя. Твій суддя» [3, с. 233–234]. Таким чином, суддею стає не юридична особа, а саме життя, яке може перетворитися на картини Босха з птахолюдьми, людьми-звірами, потворами-карликами серед пекла.

Висновки. Отже, у романі «І прибуде суддя» В. Лиса простежено такі характерні риси психологічного трилеру, як закручений сюжет зі зростаючою напругою; глибокі роздуми персонажа; наявність таємниці, драматизму та страху. Головний герой Георгій Лащук не дотримуються

чітких моральних принципів. Він бореться не стільки із фізичними, реальними ворогами, скільки з власними страхами, які своїм корінням сягають дитинства чоловіка. Зрештою наприкінці твору внутрішній ворог наздоганяє головного героя.

Література

1. Бородіца С. Проза Володимира Лиса в сучасному українському літературному дискурсі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Сер. Літературознавство*. 2015. Вип. 43. С. 62–70.
2. Кобилко Н. А. Гра як стрижневий компонент психологічного трилеру «І прибуде суддя» Володимира Лиса. «*Citius, Altius, Fortius!*»: феномен спорту в літературі та культурі: [зб. наук. матеріалів конференції (Бердянськ, 24-25 вересня 2020 р.)] / [гол. ред. О.П. Новик]. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 63–65.
3. Лис В. І прибуде суддя: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 240 с.
4. Охріменко А. С. Трилер як тип тексту: теоретичний аспект. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14, Т. 5. С. 394–401.
5. Федорченко О. Особливості перекладу психологічного кінотрилеру. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Лінгвістика*. 2011. Вип. 14. С. 313–317.
6. Шевцова С. В. Танологічні мотиви в романі «І Прибуде суддя» В. Лиса. URL: http://ukrlit-2017.blogspot.com/2019/02/blog-post_11.html.

Копусь О.А.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін

Прокопенко Л.І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української філології і методики
навчання фахових дисциплін

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМИ

Анотація. Розглянуто експресивний потенціал інтонаційно-забарвлених конструкцій у дискурсі комерційної інтернет-реклами. Досліджено власне інтонаційні, паралінгвістичні засоби передавання інформації, експресію синтаксичної організації і лексики українських рекламних текстів.

Ключові слова: рекламний текст, мережева реклама, засоби мовної експресії.

Kopus O.A., Prokopenko L.I. Expressive potential of Ukrainian Advertising on the Internet. The article analyzes the expressive potential of intonation colored constructions in the discourse of commercial Advertising on the Internet. Emphasized the special role of the intonation, paralinguistic means of transmitting information, expression of syntactic organization & vocabulary of Ukrainian Advertising texts.

Key words: Advertising texts on the Internet, network advertising, means of language expression.

Актуальність дослідження. Важливість дослідження реклами в мережі Internet підтверджується тим фактом, що це найшвидший в історії людства накопичувач і поширювач інформації. До того ж кількість користувачів Internet зростає неймовірно швидко: наприклад, згідно з даними тижневика “The Economist: United Kingdom” (June, 2021)

встановлено, що на часі пандемії Covid-19 щохвилини до всесвітньої мережі доєднувалися 186 нових користувачів, тобто кожен новий користувач виходив на зв'язок через 1,27 секунди, й британськими фахівцями з рекламного маркетингу прораховано найближчі перспективи розвитку інформаційного середовища. Стрімке зростання кількості інформаційних мережевих платформ, каналів, веб-сайтів створює такий рівень охоплення і впливу на аудиторію, який традиційна реклама забезпечити вже не спроможна.

Метою статті виступив стилістичний аналіз й інтерпретація інтонаційно забарвлених конструкцій в аспекті виявлення експресивного потенціалу української комерційної інтернет-реклами.

Виклад основного матеріалу. Різні аспекти структурно-семантичних, стилістичних особливостей мережевих рекламних текстів розглядають О.Арещенко, У.Аренс, К.Бове, С.Гузенко, М.Кохтєв, О.Сичов, Г.Кузнецова, Дж. Каплс, О.Клеппнер, Т.Рассел, Р.Лейн, Н.Фурманкевич, Л.Хавкіна. Зокрема дослідники виділяють у таких текстах «ключові одиниці», «ударні елементи», «слова-маркери», «експресеми», за допомогою яких здійснюється психологічний вплив: Т.Ковалевська, І.Соколова, С.Кара-Мурза, Н.Кутуза, А.Дейян, О.Іссерс, Р.Харріс, Р.Чалдіні та ін. За таких умов рекламний текст завжди зорієнтований на досягнення максимального прагматичного ефекту, адже ще патріарх реклами Д.Огілві зауважував, що «вп'ятеро більше людей прочитують заголовки, ніж основний текст. Тому, якщо дія, передбачувана текстом заголовку, не відбувається, 90% грошей, витрачених на рекламу, можна вважати згаяними» [7, с. 58].

Наші спостереження за власне інтонаційними й паралінгвістичними засобами передавання інформації, синтаксичною організацією рекламних текстів й, принагідно, лексикою української інтернет-реклами виявили, що експресивний ефект створюється за рахунок специфічних мовних засобів і прийомів. У свою чергу, слідом за багатьма дослідниками, вважаємо науково виправданим розмежовувати засоби і прийоми створення експресивності, з тим що сама ідея цієї диференціації сягає корінням у праці з риторики і поетики, хоча й досі чіткі межі такого розмежування не окреслені (розвідки представників Празького лінгвістичного гуртка В.Матезіуса, Б.Трнка, Б.Гавранека, Й.Вахека, праці І.Арнольд, Л.Булаховського, В.В.Виноградова,

А.Вежбицької, Дж.Остін, Ш.Баллі). Ми пристаємо до позиції тих учених, які вважають, що *засоби* – це те, що задане мовою, тобто йдеться і про одиниці всіх мовних рівнів, і про стилістичні (напр., тропи), тоді як *прийоми* – це способи використання засобів мови, тобто система організації мовних засобів на момент створення тексту (у нашому випадку тексту інтернет-реклами), коли копірайтер відбирає, комбінує, поєднує різні мовні засоби адекватно маркетинговому, комунікативному, а отже, й так званому експресивному (прагматичному) завданню (Н.Бойко, В.Виноградов, І.Ковалик, А.Коваль, В.Кухаренко, Л.Мацько, В.Маслова, В.Чабаненко, Р.Якобсон). Тобто йдеться про прийоми безпосередніх поєднань відрізків тексту в одне ціле, про їх взаємодію в текстах різних планів оповіді і т. ін.

Отож, приступаючи до аналізу експресивних засобів, слід мати на увазі, що фактично для створення експресивного рекламного тексту, призначеного для функціонування у всесвітній мережі, важливі не лише специфічні експресивні засоби, а й залежно від задуму автора, його намірів, цілей, мотивів й інших компонентів комунікативного завдання так чи інакше можуть видозмінюватися значення і функції нейтральних одиниць мови, вони неочікувано можуть набути образності, емотивності, оцінки і т. ін., тобто так само ставати експресивними,

Згідно із сучасними експериментальними дослідженнями власне інтонаційні засоби рекламного інтернет-дискурсу (уповільнений темп, плавність мелодики, дотримання пауз, тональний діапазон, модуляція тембру голосу) здійснюють доволі сильний вплив на реципієнта – споживача реклами, значно посилюючи експресивний ефект самого тексту. Інтонація сприяє емоційному «зарядженню», залученню реципієнта, одночасно навіюючи йому не лише певні почуття, а й думки та бажані висновки. Не випадково деякі дослідники, напр., американці Гоу і Маккей, стверджують, що у вербальному тексті дві третини інформації припадають на інтонування [цит. за 6, с. 85]. Характерною ознакою аудіовізуального рекламного дискурсу є його ритмічність, що, безперечно, сприяє кращому запам'ятовуванню тексту. Часто використовується ритміко-музичне поєднання частин тексту, що значно підвищує ймовірність запам'ятовування тексту реклами (відеоролики *«Ласкава». Своім смаком цікава», «Кено». Вигравай щоденно!», «Шлунок не зможе, Фестал допоможе», «Справжній майонез «Чумак» виявляє*

страви смак»). З цією ж метою поєднано лінгвістичні засоби і музичний супровід у створенні пісенного тексту: «*Ehrmann*». *Більше життя*», «*Calgon*». *Ваша машина служитиме довго*». Для створення римованого тексту часто використовують таке фонетичне явище як нейтралізація – нерозрізнення декількох фонем у певній позиції («*Хочеш виглядати на біс? - Заглянь у салон «Каприз»*). Ефективним стилістичним прийомом може виступити й алітерація, добирання слів із однаковими приголосними звуками, що повторюються («*Іста – мрія автомобіліста*»).

Для телереклами на You Tube характерна впізнавана ритміко-інтонаційна структура тексту. Ритм та інтонація покликані привернути і втримати увагу глядачів на найважливіших частинах тексту, тому не випадково в теледискурсі можуть з'являтися інтимні інтонації, які допомагають створити атмосферу довіри, взаєморозуміння між глядачами і героями рекламного ролику («*Шедевр*». *Коли слова непотрібні*»; «*Raffaello*». *Замість тисячі слів!*»; «*Шоколад «Корона*». *Смак бажання*»; «*Новий «Хрум*». *Легка насолода*», реклама мила «*Dove*», шампуню «*Herbal Essens*»). Велику роль відіграють темп, висота, інтонація, модуляція тембру голосу, який звучить у рекламному ролику, як у випадках з імперативною тональністю (використання дієслів у наказовому способі): «*CHANCE*». *Не втрачай його!*», «*Гурманка*». *Живи з насолодою!*», «*Nescafe classic*». *Почни день насичений смаком!*».

Нерідко в аудіовізуальний текст реклами вводять окличні інтонації, які допомагають відтворити той піднесений настрій, що сприятиме створенню позитивного враження про об'єкт комерційної реклами («*Fanta*» - *лісова ягода. Відірвись з друзями!*»; «*Джинс*». *Все й одразу!*», «*Масляна корівка*». *Збирайте молочні вершки!*»). Окличні речення у тексті, як бачимо, відіграють роль своєрідних маркерів, закликів до дії або так само служать дієвим прийомом привертання уваги. Іноді трапляється аудіореклама з перевагою питальних інтонацій («*А у вашому домі є «Арбідол?»*»). Такий рекламний текст, зазвичай, складається із кількох питальних речень, після яких іде пояснення, порада, рекомендація, але частіше текст реклами складається виключно з риторичного запитання: «*А що ти зробиш заради «Мікса?»*». Призначення такого маркетингового прийому полягає в тому, щоб змусити глядача (слухача) самому відповісти на запитання. Попри те, що інтонація

виявилася найбільш показовою в оформленні звучної інтернет-реклами (радіореклама, телевізійна, відеоролики на YouTube чи подкасти, розміщені на Web-сторінках мережевих видань або контекстна реклама Google AdWords), майже всі експресивні тонкощі інтонації можливо відстежити і в писемному тексті, хоча і дещо складніше. Тут діють паралінгвістичні засоби передавання інформації (графічна сегментація тексту, варіювання кольору, шрифту чи довжини рядків, підкреслення, курсив, засоби іконічної мови, незвична орфографія чи пунктуація і т. ін.), а отже, «зростає роль візуального складника, який засвідчує пріоритет візуального над словесним у загальній системі інформативно-виражальних засобів» [2, с. 81].

Мелодика, паузи в такому випадку відтворюють через багато крапок, повтори питальних, спонукальних й окличних речень, діалогічну єдність, що є доволі дієвим засобом експресивного синтаксису, не лише художнього, а й рекламного тексту (напр., *Увага!!! Новина !!!*). Інформативним сигналом, окрім трьох знаків оклику, і в поліграфічному, і в мережевому рекламному тексті є три крапки, які пунктуаційно завершуючи речення, сповіщають адресата про можливість самому продовжити висловлювання, сегментують викладення тексту, не лише поліпшуючи таким чином його сприйняття: *Чи доводилося тобі мандрувати світом? Париж, Лондон, Нью-Йорк, Токіо, Сідней ... На світі є багато міст, у яких хотілося б побувати, але як?*, а й посилюючи емоційну напругу і динаміку самої оповіді.

Водночас найуживанішими випадками інтернет-реклами фіксуємо окличні речення («*Ласкава своїм смаком цікава!*» (ТМ «Ласуня»); «*Фанні – файне молоко!*» (молочна фабрика «Фанні»), адже рекламні виробники і копірайтери давно усвідомили, що знак оклику або повторення кількох окличних речень в одному контексті неодмінно приверне увагу споживача, покупця, який, подумки читаючи ці слогани, відчує емоційне збудження, зацікавленість, поліпшення настрою, а отже, й позитивне ставлення до рекламованого товару. «*Смачно, як у дитинстві!*», – слоган, який кілька років поспіль супроводжує відеоролики, на яких зображено або матір із дочкою, або дідуся з онуком, які смакують шоколадом «Світоч». Автори цих рекламних звернень таким чином акцентують, що цими кондитерськими виробами ласувало не одне покоління однієї родини. Цілком природно, що специфічною

рисою інтернет-текстів є мовна компресія (пропуск якогось члена речення з метою його омовлення в уяві адресата): напр., коли компанія КийАвіа пропонує таким чином звертатися по авіаквитки: *«Будь-які маршрути, вигідні тарифи, найкращі авіакомпанії, захоплюючий відпочинок – все це у нас!»*. Наведений перелік пропонованих послуг позбавлений доречних у цьому контексті дієслів: «замовити», «придбати», «купити», але адресат без зусиль зорієнтується.

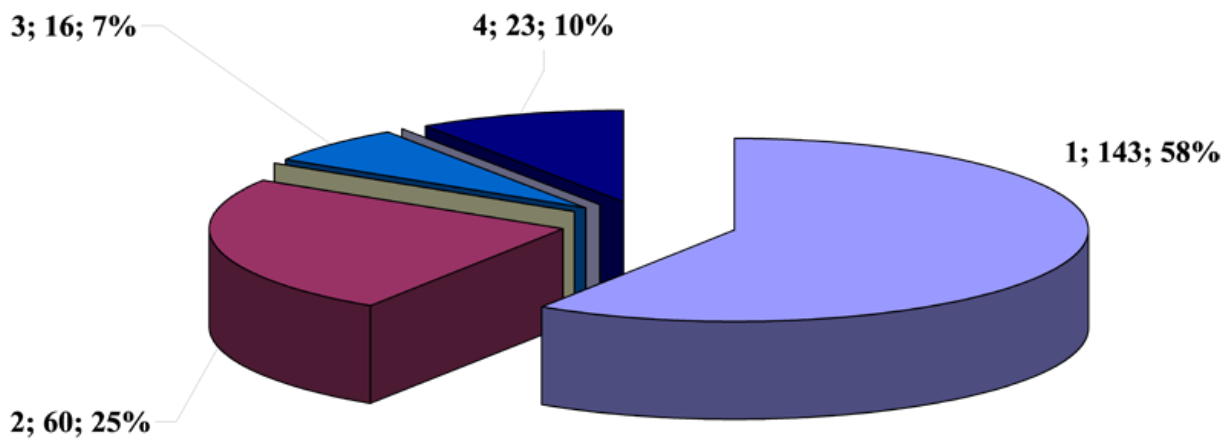
Так само інтонаційно експресивними характеристиками наділені спонукальні речення, які надзвичайно розповсюдженні в синтаксисі вітчизняної рекламної продукції, як напр. : *«Кохай свій Дар!»* (ТМ «Дар»), *«Пийте те, що краще!»* (газована вода «Моршинська»), *«Відчуй шалене збудження!»* (жувальна гумка «Х-сіте»), *«Здійсни свої мрії з Корonoю»* (ТМ «Корона»). У наведених прикладах усі спонукальні речення містять заклик до певної дії і таким чином впливають на підсвідомість адресата, сприяють тривалішому запам'ятовуванню. Менш поширеними щодо аналізу інтонаційного оформлення речень є випадки з уживанням питальних речень, з тим що для підтримання споживацької зацікавленості, вони є доволі популярним комунікаційним і маркетинговим прийомом: коли людина натрапляє на запитання, вона мимохіть прагне на нього відповісти. Утім, стимуляція пізнавальної активності потенційних споживачів – потужний соціально-психологічний фактор рекламної діяльності.

Якісна реклама позаяк ставить риторичні запитання, спонукає до роздумів, намагається створити віртуальний, незавершений або провокативний образ рекламованого об'єкта. Але на яких психологічних засадах ґрунтується ця пізнавальна активність? Насамперед на відчутті новизни, адже людині завжди цікаво все нове, чого вона не бачила раніше. Новизна – це завжди оригінальність, подання нового через знайоме, але в несподіваній формі. Отож, оригінальність рекламної ідеї – в несподіванці, адже образ, який здивував або вразив, змушує щоразу згадувати про нього: *«Ви хочете провести веселе Різдво? Просто придбайте будь-який шампунь Sunsilk», «Ви бажаєте отримати кредит під низькі відсотки? Вам потрібно отримати кредит у гривні, доларах США або в євро? Така унікальна можливість є! Це кредити від Приват Банку!»*. У цих прикладах зазвичай міститься і запитання, і відповідь на нього, хоча головної експресії текстам надає саме інтонаційне

забарвлення конструкції. Закцентуємо і на такому різновиді питальних речень, як риторичні, що не потребують конкретної відповіді : *«Хто скаже, що людина не може літати?»* (магазин «Інтертоп»), де експресія передається і відчувається саме завдяки риторичному питанню.

Як виявилось, доволі поширеним емотивним засобом стилістики рекламного тексту, який увиразнює невимушену тональність викладу, виступають питально-відповідні конструкції у вигляді сформульованого рекламодавцем і запитання, і одночасної відповіді на нього. Йдеться про так звану «діалогічну єдність», що поєднує в собі риси і монологу, і діалогу, і запитання, виступаючи популярним прийомом композиції телевізійної або відеореклами на YouTube, напр.: *«Чому «Олейна» така корисна для здоров'я? Рафінована соняшникова олія. Без холестерину. Багата на вітамін Е»* (ТМ «Олейна»). У цьому випадку наявне конкретне запитання нібито скероване до певної особи, однак воно має узагальнювальний характер, бо конкретна відповідь на нього складається з трьох компонентів і, власне, безпосередній діалог так і не відбувся, оскільки віртуальний текст було розміщено на Web -сторінці ТМ. Або розглянемо інший приклад: *«Ви хочете провести веселий, щасливий Великдень із близькою людиною в столиці України? Просто придбайте будь-який шампунь SunSilk»*.

Тут наявний більш типовий випадок питально-відповідної конструкції, притаманний стилістиці комерційної інтернет-реклами, коли рекламодавець намагається спрогнозувати відповідь і надати пораду. Натомість ми помітили, що відеоролики телевізійної реклами продуктів харчування, алкогольних і безалкогольних напоїв, розміщені на ресурсі You Tube, любляють, здебільшого, монологічний тон оповіді, де два актори нібито і контактують один з одним, але глядач сприймає це як монолог, адже все, про що говориться – знову ж таки прогнозування запитання і відповіді того, хто знаходиться безпосередньо перед екраном чи монітором: *«Чого душа бажає? Душа бажає свята! Добре!!!»* (ТМ пива «Рогань»). Такий прийом у рекламній практиці отримав назву «ефект відвертої розмови», який відображає інтерактивність, діалогічність рекламного дискурсу. Рекламний слоган нібито покликаний розмовляти з потенційним споживачем, і його зміст служить для переконання і передавання інформації. Відверта розмова із споживачем має потенційну настанову на прогнозовану відповідь.

Звичайно, мова йде про внутрішню («про себе») відповідь споживача: напр., *«Як очистити килим від бруду і неприємного запаху? Забудьте про природні засоби. Візьмемо «Vanish 3 в 1». На килимі не залишилося і сліду піни. Тепер тільки «Vanish». Ваші килими будуть чистими як ніколи. «Vanish 3 в 1».* Розглянуті вище типові випадки композиції рекламного інтернет-тексту позначені виразним експресивним забарвленням, адже викликають у свідомості споживачів відповідне ставлення до рекламованого продукту, не залишаючи їх байдужим до нього, оскільки людина завжди усвідомлювано чи підсвідомо прагне відповісти на поставлені запитання і, звісно, аналізує надані відповіді.

Нижче для зручності на діаграмі наведено відсоткові пропорції досліджуваних інтонаційно забарвлених конструкцій як вияву експресивного потенціалу української комерційної інтернет-реклами: – окличні речення; 2. – спонукальні; 3. – питальні; 4. – питально-відповідні.

Висновки. Отже, віддавна найбільший дослідницький інтерес з-поміж усіх експресивних мовних засобів викликають лексичні, оскільки слово є, як відомо, основною одиницею тексту і мови. В аспекті теми нашого дослідження естетичні й експресивні властивості слова визначаються, з одного боку, його властивостями як одиниці лексичної системи, а з іншого, специфічними закономірностями організації самого рекламного тексту, в якому за допомогою неочікуваної лексичної, синтаксичної, стилістичної сполучуваності виникають як тривіальні, так і незвичні асоціації, які розширюють сферу сприймання тексту, підвищують його суб'єктивну значущість.

Водночас значну роль у процесі передавання експресивності рекламного тексту і мережевого дискурсу відіграють і граматичні засоби мови, адже сама експресія почасти закладена в специфіку окремих його граматичних форм і категорій й ті асоціації та аналогії, які виникають у реципієнта під час їх сприймання. У цьому плані найкраще, на наш погляд, науково досліджені синтаксичні експресивні одиниці (С.Гузенко, Н.Гуйванюк, Т.ван Дейк, В.Зірка, О.Зелінська, Н.Кондратенко, Н.Кутуза, А.Сковородников, М.Пещак, Р. Харріс). До таких експресивних засобів мови зокрема належать всі фігури мови, значна частина яких ґрунтується на законах симетрії – синтаксичний паралелізм, антитеза, контраст, оксюморон, парадокс тощо; руйнування синтаксичної структури відбувається в інверсії, транспозиції, еліпсисі, парцеляції й інших поширених випадках так званого «деструктивного» або «експресивного» синтаксису.

Хоча провідні фахівці в галузі дослідження експресивних конструкцій на синтаксичному рівні зазначають, що ця класифікація лишається відкритою для подальшого переліку, сюди можливо уналежнити і явище сегментації, і лексичних повторів з синтаксичним розповсюдженням, і питально-оповідні конструкції монологічного мовлення, і замовчування т. ін. (А.Загнітко, Н.Кондратенко, О.Сковородников, О.Стишов, Ph. Burton). Тому надалі перспективним для виявлення експресії синтаксичних структур дискурсу мережевої реклами буде побіжний розгляд зв'язку синтаксичної експресії з лексичною семантикою.

Література

1. Арешенкова О. Ю. Комунікативно-прагматичні і стилістичні параметри рекламного тексту: дис... к.філол.н. Кривий Ріг, 2016. 230 с.
2. Горіна Ж. Д. Освітні тренди і комунікативно-візуальне середовище нових медіа: монографія. *Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики*. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 77–86. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19634/1/8_Horina.pdf.
3. Горіна Ж. Д., Олійник О. В. Мовні засоби маніпулятивного впливу в дискурсі соціальних мереж. *Молодий вчений*. 2020. № 9(85.1). С. 22–26.

4. Aronson B., Zeff R. Advertising on the Internet. Second Edition. New-York: Wiley Computer Publishing, 1999. 436 p.
5. Applegate Edd. Strategic copywriting: how to create effective advertising / Edd Applegate. Rowman & Littlefield Pub Inc., 2004. 253 ps.
6. Emotion in Advertising: Theoretical and Practical Explorations / Stuart J. Agres, Julie A. Edell, Tony M. Dubitsky (authors). Westport, Connecticut; London : Quorum Books, 1990. 383 p.
7. Ogilvi D. Ogilvi on Advertising. NY: Vintage Books, 2005. 468 p.

Мірчева Ю.В.

здобувач вищої освіти

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЕПІСТОЛЯРІЮ Ю. ШЕВЕЛЬОВА

Анотація. Стаття розкриває філософські пошуки видатного українського вченого та активного учасника культурного життя в еміграції Юрія Шевельова, виражені в його листах до друзів і колег.

Ключові слова: література non-fiction, епістолярій, адресант, сенс життя.

Mircheva Yu., Zemlianska A. Philosophical aspects of Yu. Shevelov's epistolary. The article reveals the philosophical searches of an outstanding Ukrainian scientist and an active participant in the cultural life in emigration, Yurii Shevelov, expressed in his letters to friends and colleagues.

Key words: non-fiction literature, epistolary, sender, meaning of life.

Актуальність дослідження. Останнім часом інтерес до літератури non-fiction значно зростає. Це викликано, насамперед, прагненням розкрити особистість автора, вивчити його зсередини, виявити суть описуваних явищ і подій тощо. Означеній меті сприяють, зокрема, такі

жанри, як щоденник, мемуари, епістолярій та ін. Зокрема, листування в цьому аспекті займає особливу позицію, адже завжди передбачає сферичний погляд на описувані факти та почуття, долучаючи до діалогу автора й адресата ще й інших читачів, сучасників та представників наступних поколінь.

На важливості дослідження епістолярію наголошує, наприклад, О. Лучук [8, с. 151], що студіює листи Ю. Луцького не лише як джерело інформації про самого літературознавця й літературного критика, а й як шлях до розуміння літературного процесу II пол. XX ст. Адже лист є документом «індивідуальності в історії культури», що «репрезентує у сконденсованій формі специфіку розвитку нації в цілому» [цит за: 9, с. 70]. Те саме підкреслював свого часу й С. Єфремов, що був видавцем листів Т. Шевченка, вважаючи епістолярій митця його справжньою автобіографією, хоч і не повною, в уривках, писаною за певних умов і з випадкових мотивів, у різних настроях та з різними цілями, але такою, що охоплює ціле життя та висвітлює його в автентичних рисах [9, с. 80]. На епістолярії як вираженні внутрішнього світу людини, її творчих і духовних орієнтирів наголошуємо й ми у своїх попередніх дослідженнях [1; 10; 13].

Продовжуючи досліджувати листи Ю. Шевельова, ставимо за мету розкрити у цій статті його філософські пошуки.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що постать мислителя зринає у вітчизняному культурному та соціальному просторі як реакція на важливі історичні події, пов'язані з відстоюванням українською нацією свого права на існування. Свідченням актуальності його праць в українському сьогоденні є, зокрема, встановлення меморіальної дошки науковцю на одній з центральних вулиць Харкова у 2022 р., проведення влітку 2023 р. низки заходів у Харківському літературному музеї, основою для яких стала концепція «п'ятого Харкова», висловлена в одній з праць саме Ю. Шевельова. Однак, якщо праці мислителя є вже результатом серйозної аналітичної діяльності, то епістолярій може стати в нагоді саме для розуміння того, яким є світогляд цієї видатної особистості, що впливає безпосередньо на його творчі й наукові пошуки.

Безумовним авторитетом для науковця був відомий український філософ, який, по суті, заклав основи української духовності,

визначивши ті архетипні риси, які характеризують український менталітет, – кордоцентризм (життя за велінням серця, принцип сродної праці, вчування в рідну землю тощо). Навіть одна із його доповідей на наукових симпозиумах була присвячена саме Г. Сковороді. Як зауважують очевидці, під час виступу він постійно повторював відому сентенцію філософа «Світ ловив мене, та не спіймав», якої як свого життєвого принципу дотримувався навіть у ті часи, коли радянська та німецька влада намагалися повернути його на свій бік [11]. Науковець постійно «тікав» від них, прагнучи зберегти в собі Людину. І порятунок у цьому йому давали мова й література.

Він також визначає і свій статус в соціумі як ученого та свою місію, зауважуючи, що вчений-інтелектуал – не той, хто все знає, адже таких людей насправді не існує. Це радше той, кому чітко відомо, чого він не знає, а ще – де шукати потрібну інформацію (підкреслення наше. – Ю.М., А.З.). Він той, хто вміє також поважати результати чужої інтелектуальної праці та «перевіряти цитати» [3, с. 54] (лист до О. Забужко від 14.03.1993 р.). Це один із перших прикладів чесності із самим собою та з іншими, дотримання норм етики. Усе життя, за словами Ю. Шевельова, – це життя «правдою», без брехні (О. Забужко пояснює в коментарях до вищезгаданого листа науковця, що така позиція має витоки в гаслі «Жити не по лжи» російського дисидента О. Солженіцина, який за опір владі був зісланий до Сибіру в поселення для політичних в'язнів), називати речі своїми іменами. Але при цьому Ю. Шевельов сумнівається, чи варта ця боротьба за правду, принаймні у творчості: «*Чи не вища культура of wise reticence?* (з англійської перекладається як «мудрої стриманості». – Ю.М., А.З.)». Таку стриманість адресант спостерігає протягом багатьох років у періодичних виданнях, у рішеннях різних літературних комітетів, у видавництвах та журі конкурсів з мистецтва слова.

Відтак, і в житті Ю. Шевельов найпершими ворогами вважав не сторонніх нападників, а людей «дрібних», нищих душею, не противників за ідеологією, а «нігмеїв», ворожих до всього високого й видатного, про що він свого часу писав у листі В. Барці. М. Жулинський при цьому пояснює позицію адресанта: «В Україні він шукав великих – щоб не згинатися. Бо йому важко було згинатися – був високим. Шукав великих, але більше було малих. Вони дивилися собі під ноги й не поспішали підводити голови – надто багато було витворено міфічних героїв – і

політиків, і літераторів, і художників...» [2, с. 30]. Літературознавець підкреслює, що Ю. Шевельов спрямовував свої духовні пошуки на віднайдення тієї духовної атмосфери, яку не міг отримати за кордоном, тож «своїм гострим, іронічним, а то й саркастичним інтелектуальним скальпелем «оперував» її, сподіваючись на її оздоровлення» [2, с. 30]. За його переконанням, провінція визначається не географічно, а за психологією людини, її внутрішнім світом, духовністю.

Як зауважує С. Снісаренко Ю. Шевельов важливу місію відводив саме літературі як унікальній культурній сфері, що могла дати свіжий погляд на життя, новий зміст уже відомим «заялженим» офіційним фразам, віднайти реальну дійсність та її факти, тобто знайти за всім повсякденним та незначущим, стандартними фразами та офіційною термінологією єдину цінність – Людину [12, с. 47]. Тож обов'язок літератури, за науковцем, – достукатися до людської душі й тіла. Дослідниця приділяє увагу філософській антропології Ю. Шевельова, підкреслюючи, що йдеться про сприйняття людей як певну ієрархію. Тому, наприклад, в коментарях до одного з листів Ю. Шевельова О. Забужко згадує, як він настійливо радив їй відвідати в Нью-Йорку, куди вона приїхала на кілька днів, Колекцію Фріка.

Літературознавиця зізнається, що до того, як і більшість туристів-«варварів», ходила на виставки лише дивитися окремі, загальновідомі, експонати, а цього разу відчула атмосферу «європейського» музею, де, як було зазначено в путівнику, було вміщено невелику кількість речей, але «першорядних». У цьому музеї все було витримано в стилі, навіть клумби в садочку. Тож натхненна і вражена дослідниця озвучує свій висновок: *«Тільки «першорядне» має потенціал структурувати реальність, створювати довкруг себе відповідно організований духовний простір, задаючи, самою своєю присутністю, точку відліку на шкалі вартостей – а звідти походить і «почуття ієрархії», на брак якого в українців так нарікав Є. Маланюк...»* [3, с. 86] (лист до Ю. Шевельова від 16.12.1995 р.). Ця ієрархізованість передбачала дотримання певного стилю – в поведінці, у способі існування, в культурі, в аксіології. Варто лише підмінити першорядне чимось другорядним чи навіть третього плану (як це зробив, наприклад, сталінізм), як весь вибудований світ буде зруйновано, а майбутнім поколінням буде важко це відновити.

Саме про таку втрату, за словами О. Забужко, говорить постійно Ю. Шевельов, зокрема у своїй праці «Здобутки і втрати української літератури», але українці не дослухаються до порад інтелектуала й досі.

Науковцю імпонував заклик М. Хвильового орієнтуватися на «психологічну Європу», її кращі досягнення у свободі творчості. Переваги західного світу Ю. Шевельов убачав у орієнтації на людину, в її красі та потворності, позитивних і негативних якостях, а найголовніше – у тому, що вільне творче мислення не обмежувалось правилами, заборонами й не коригувалось жодними програмами, насамперед політичними. Те, що в радянській критиці називали «буржуазним мистецтвом», насправді видавалось найвищим злетом творчого генія.

Тож на першому місці в аксіології Ю. Шевельова стояла людина «справжня», зі своїми принципами, уявленнями про справедливість і гуманізм. Не випадково у листах зустрічаємо багато сентенцій такого змісту. Так, він пише О. Забужко в одному з листів, що захоплюється нею, її активністю в листуванні, і називає її «справжньою людиною» тому, що вона дорожить їхнім епістолярним спілкуванням. *«Бо коли хто відписує лист на лист, – пояснює він свою позицію, – то це він (чи вона) чемний і дисциплінований, але коли хто пише два листи на один, то він/вона – справжня людина, а це буває рідко. Тож і проголошую Вас неповторною і справжньою»* [3, с. 252] (лист від 22.04.1999 р.). Адресант зауважує неодноразово, що справжніх людей залишилося обмаль, а це викликає й проблеми спілкування – йому важко знайти гідного співрозмовника: *«...хитрий нині пішов народ. Про Шевченка рядочок чи два, і польське не дозволяю. І часу не треба, берімо речі як вічні й непорушні»* [3, с. 143] (лист від 6.01.1996 р.). Таких «другорядних» людей важко переконати в чомусь, вони не мають часу на діалог та обмін думками, їх картина світу вже оформилася назавжди непорушно.

С. Снісаренко робить висновок, що для філософської антропології Ю. Шевельова першорядною структурою є цілісний, в усьому досконалий образ людини. Така особистість є моральною, може вивисуватися над своїми природними потребами й потягами, вільно обирати. Її природі властиво розмежовувати поняття свідомості, розуму, свободи. Вона є понад біографією і виступає творцем культури [12, с. 49].

Окремо виділяються в епістолярній спадщині науковця роздуми щодо справжнього життя та його сенсу. Так, наприклад, в одному з листів

до Г. Костюка він намагається підбадьорити свого друга, коли в того почалися проблеми із переїздом до Америки. На жаління в листі, що життя зламане, він заперечує, що зламати життя можна лише смертю, а в усіх інших випадках *«воно тільки гнеться й стелиться по землі. Але кожного разу воно може знов почати рости вгору під прямим кутом від стебла, що, здається, навіки вже плазуватиме по горизонталі»* [7, с. 228–229]. Та навіть у такому випадку *«порожнє небо»*, порожню душу можна заповнити (*«заселити»*) чимось новим, не менш цінним. Головне в цьому процесі – рухатись, не зупинятись у розпачі.

Ключове тут, за автором листа, – інерція. Так, наприклад, про дещо депресивний стан більшості емігрантів, його знайомих і себе самого, він зауважує: *«Це кара. Еміграція востократ страшніша кара, ніж Таймир – і «тоска безисходная». Та от людина сформована так, щоб «змагатися» – і крутиться, крутиться, поки й не здохне»* [6, с. 89] (лист до Ю. Лавріненка); *«...спробувати ділом – це уроїлося мені як моральний обов'язок. Це – основна проблема ідейного емігранта. Щодо світу, то його легко не вкусиш – і вже в цьому серйозність особистого наставлення і об'єктивної ситуації (підкреслення автора. – Ю.М., А.З.)»* [5, с. 99] (лист до Ю. Лавріненка від 20.03.1948 р.).

Сам по собі Ю. Шевельов зізнавався, що відчуває перенасичення життям, поступово втрачає до нього інтерес, тож періодично замислюється, чи варто людині так триматись за життя, прагнучи дочекатися глибокої старості. Найбільше його непокоїв той факт, що він змінюється, – те, чого колись прагнув, видається таким мізерним і смішним, але тепер навіть від великого не отримує задоволення (*«...1942 року я мріяв про лущиння від картоплі, а сьогодні не можу на шоколяду подивитися»* [4, с. 40], лист до О. Ізарського від 22.02.1952 р.).

Розмірковуючи над цією проблемою, Ю. Шевельов знаходить вихід із кризового стану в плідній творчості, підтриманні професійних інтересів. Але його турбує пошук шляхів порятунку для інших, слабших натурою, людей. Він припускає, що часто такі індивіди шукають собі розради в яскравих особистостях, лідерах, які їм вказують, чого треба прагнути і в чому цінність. Та, на думку мислителя, ці альтернативні цінності зазвичай вимагають певної жертви, насамперед знищення свого Я. *«...виходить, людина – така тварина, яку треба запрягти в ярмо*

соцмагання чи страху чи чорт його знає чого, – запитує він О. Ізарського в листі, – то чи це теж не означає кінця і що все було помилка» [4, с. 42] (лист до О. Ізарського від 22.03.1951 р.). У авторській системі координат людська особистість, як уже зазначалось, є найвищою цінністю, тож будь-які поступки чи спроби переробити себе вважаються ознакою слабкості та остаточного занепаду.

Людина, яка одного разу вже зрадила, завжди буде під підозрою і викликатиме відповідне ставлення. Про це науковець говорить у листі до Ю. Лавріненка стосовно їхнього спільного знайомого: «...в Ваш лист Ви не вірите самі. Не можна бути приятим до кого-небудь і думати, що він продасться. Відколи я дістав таке переконання про Є.М., я не вірю більш йому внутрішньо, зовнішнє, що лишається, – фальш (літературознавці припускають, що йдеться про Є. Маланюка, відповідно до його характеристик, поданих у листі Ю. Шевельова до цього адресата від 20.06.1947 р. – Ю.М., А.З.)» [5, с. 105].

Висновки. Отже, філософський зміст творчості й епістолярію Ю. Шевельова становлять роздуми над сутністю Людини, її призначення, її можливостей, вірності своєму Я, власним переконанням і принципам за будь-яких умов, навіть у тоталітарному суспільстві. Він глибоко осмислює роль особистості як рушія розвитку культури, центру збереження духовних цінностей. Таким чином, постає сферичний образ ідеальної людини своєї доби, який намагався відшукати автор.

Література

1. Володимир Родіонов: хроніка життя і творчості / [упор., передмова й примітки Т.М. Шарової, А.В. Землянської]. Харків : Федорко, 2015. 358 с.
2. Жулинський М. Українська духовна атмосфера за інтелектуальним барометром Юрія Шевельова. *Слово і час*. 2008. № 12 С. 28–32.
3. Забужко О., Шевельов Ю. Вибране листування на тлі доби: 1992–2002. З доданими творами, коментарями, причинками до біографії та іншими документами. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : КОМОРА, 2013. 504 с.
4. Листи Юрія Шевельова до Олекси Ізарського / автор і упоряд. М. Степаненко. Полтава : ПП Шевченко Р.В., 2014. 388 с.

5. Листування Юрія Лавріненка з Юрієм Шерехом у 1945–1949 роках / вступ. сл. й комент. Т. Шестопалової. *Слово і час*. 2012. № 10. С. 96–110.
6. Листування Юрія Лавріненка з Юрієм Шерехом у 1945–1949 роках / вступ. сл. й комент. Т. Шестопалової. *Слово і час*. 2012. №11. С. 82–94.
7. Листування Юрія Шевельова і Григорія Костюка (1950–1988) / Упор. Н. Баштової. *Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія*. К. : ВД «Стилос», 2010. Т. 5. С. 365–501.
8. Лучук О. Постаць Юрія Луцького крізь призму його епістолярію. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2008. С. 151–162.
9. Ляхова Ж. Історія української епістології: Дослідження та видання епістолярної спадщини. *Слово і час*. 2006. № 6. С. 70–81.
10. Мірчева Ю. В. Імагологічні аспекти листування Ю. Шевельова. *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 3. С. 169–173.
11. Ніна Макарова: Як Юрій Шевельов з Нью-Йорка знайшов свого друга в Дружківці – 2. URL : <https://maidan.org.ua/2013/09/nina-makarova-yak-yurij-shevelov-z-nyu-jorka-znajshov-svoho-druha-v-druzhkivtsi-2>.
12. Снісаренко С. О. Філософська антропологія Юрія Шевельова. *Постаць Юрія Шевельова в історії української науки та культури: зб. наук. праць за матеріалами конференції студентства й наукової молоді*. Харків, 2017. С. 46–50.
13. Чупілко Ю. В. Науково-критична рецепція вибраного листування О. Забужко та Ю. Шевельова. *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 2. С. 280–283.

Натха С.М.

*вчитель КОЗО «Кисляньська ЗШ І-ІІІ ступенів»
Зайцівської сільської ради
Синельниківський район Дніпропетровської області*

РЕАЛІЗМ У ТВОРАХ ЛЕСЯ МАРТОВИЧА: ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТА МОВНИЙ КОЛОРИТ МИТЦЯ СЛОВА

***Анотація.** У статті розкрито питання реалістичного світосприймання творчості Лесь Мартовича в аспекті етнографії та мовознавства. Наголошено на поєднанні трагічного й гумористичного є особливістю творів письменника з селянського життя. Зроблено акцент на тому, що Лесь Мартович належить до українських письменників, у творчості яких яскраво відображені важливі сторони соціально-національного громадсько-культурного життя саме галицької групи українського народу.*

***Ключові слова:** Лесь Мартович, реалізм, етнографія, мовний колорит, митець, художнє слово.*

***Natha S.M. Realism in the works of Les Martovych: the ethnographic and language color of the word artist.** The article reveals the issue of realistic world perception of Les Martovych's work in terms of ethnography and linguistics. Emphasis on the combination of tragic and humorous is a feature of the writer's works from peasant life. Emphasis is placed on the fact that Les Martovych belongs to Ukrainian writers whose work vividly reflects important aspects of the socio-national public and cultural life of the Galician group of the Ukrainian people.*

***Key words:** Les Martovych, realism, ethnography, linguistic flavor, artist, artistic word.*

Актуальність дослідження. Самобутня постать Лесь Мартовича в українському письменстві початку нашого століття досить довго залишалася в тіні. За життя письменника не вийшла друком навіть половина того, що він створив. Свого часу літературна критика, власне, зігнорувала його оригінальний таланти. Художня спадщина Мартовича й досі повністю не зібрана, всебічно не осмислена.

Останнім часом появилися нові видання творів Леся Мартовича, у тому числі в перекладі на російську мову. В журналах та наукових збірниках опубліковано низку цінних статей і розвідок про письменника – праці С. Крижанівського, О. Засенка, Ф. Біленького, С. Шаховського, П. Довгалюка, А. Григорука та інших дослідників. У видавництві «Дніпро» 1963 р. вийшов змістовний літературний портрет «Леся Мартович», написаний В. Лесиним. Львівська наукова бібліотека АН УРСР випустила укладений Є. Кравченком бібліографічний покажчик «Леся Мартович» (1968). Ці видання та розвідки заклали міцний ґрунт для ширшої популяризації творчості письменника, її глибшого наукового вивчення.

Метою статті є показ особливостей реалістичного відтворення етнографічних та мовних аспектів у художній спадщині Леся Мартовича.

Виклад основного матеріалу. Художня спадщина Леся Мартовича, його громадсько культурна діяльність вивчені ще недостатньо. Деякі статті та нариси про письменника мають слабку документальну основу. Поряд з цікавими міркуваннями про ті чи інші твори Мартовича, про характер його гумору й сатири, принципи типізації явищ життя тощо, в працях окремих дослідників зустрічаємо і поверхові, бездоказові твердження, застарілі та однобокі оцінки, що вимагають уточнення чи спростування [12, с. 65].

У закладах вищої освіти творчість Леся Мартовича розглядається на першому бакалаврському рівні [13, с. 255]. Аналізуючи навчальний план бакалавра спеціальності 014.01 середня освіта. Українська мова і література, можемо констатувати той факт, що розгляд творчості українського письменника відбувається цілком логічно, з урахуванням періодизації української літератури [11, с. 119]. Слід наголосити на тому, що в українську літературу Леся Мартович увійшов лише 1898 р., коли під його власним прізвищем появилася друком «Мужицька смерть». До того часу творчість письменника була відома лише вузькому колові друзів, перебувала, так би мовити, в стані потенціального розвитку. Останнім часом сучасні критики, літературознавці та дослідники розглядають ту чи іншу персоналію під кутом зору творчого внеску та контексту.

«Мужицька смерть» Мартовича знаменувала народження видатного прозаїка, майстра соціально-побутового оповідання. Цей твір

став етапом у творчості письменника, зразу вивів Мартовича в коло визначних митців, а українську реалістичну літературу збагатив цінним здобутком [3, с. 18]. Оповідання написане десь в середині 1898 р. Тоді ж автор прочитав його одному з редакторів журналу «Літературно-науковий вісник» Осипові Маковею і, після схвальної оцінки останнього, передав твір для публікації в названому виданні.

У неопублікованих листах О. Маковея є цінні відомості про це оповідання. Так, 28 липня 1898 р. він пише в Київ М. Грушевському, одному з редакторів названого вище журналу: «От щойно по написанні листа прийшов до мене Олекса Мартович з Гнатюком і прочитав свою дуже добру більшу новелу. Призначив її до «Вісника». Наступного місяця, 9 серпня, він дає вже докладнішу характеристику цього твору: «Новела Мартовича має тему з сільського життя; щось здалека подібне, як «Мужики» Чехова. Описує недугу і смерть селянина в селі, де жид ще руйнує селян, але молоді селяни вже пишуть дописи до радикальних газет. Знаменита обсервація селян, їх обходжень з хворим, їх світогляд з уваги на просвітній рух і т. п. Я пішлю новелу Франкові» [2, с. 15].

Звертає на себе увагу та рішучість, з якою молодий письменник захищає свої погляди, з якою безоглядністю він висловлює все, що думає, про ставлення редакції до його твору [1, с. 99]. Однак гадаємо, що вогонь Мартовича проти журналу був принаймні передчасним, оскільки з боку Маковея, як і Франка, не могло бути невиправданих наскоків на «Мужицьку смерть», як це впливає з цитованого вище листа. До цього висновку приходимо на тій підставі, що оповідання з'явилося на сторінках «Літературно-наукового вісника» без будь-яких змін і скорочень ще до того, як редакція отримала не дуже ввічливого листа від Мартовича, і не під рубрикою «Перші проби». Оскільки публікація твору не ущерблювала амбіції Мартовича, ні в чому не порушувала його авторської волі, то непорозуміння само собою з'ясувалося. Мартович не мав найменших підстав на когось ображатися [5, с. 248].

Поєднання трагічного й гумористичного є особливістю не лише «Мужицької смерті», а й інших творів письменника з селянського життя. На грані, де вони перехрещуються, Мартович часто досягає великого художнього ефекту, створюючи картини й образи, що вражають своєю силою емоційності. Уміння подавати найсильніші за психологічним напруженням сцени з народного життя в легко сприйманому

гумористичному освітленні – це одна з тих рис, що відрізняє його від Стефаніка, трагізм у творах якого – суворий і безпощадний.

Соціальну трагедію біднішої частини галицького селянства Мартович показав з глибокою художньою правдою на прикладі однієї мужицької сім'ї, яка в умовах приватнокапіталістичної власності на землю, засилля лихварського капіталу остаточно руйнується, пролетаризується, гине. Історія життя й смерті Гриця Баната – головного персонажа оповідання – не має в собі нічого незвичайного, вигаданого. Це узагальнена історія багатьох Гриців, багатьох мужицьких родин, доведених капіталістичним ладом до повної матеріальної руїни. В жодному іншому творі Мартович так глибоко не відобразив трагедію мужицького існування, як в цьому оповіданні.

Життєпис Гриця і його родини розгортається в соціально-побутовому плані. Оповідання складається з восьми більш чи менш тісно взаємозв'язаних картин. Спочатку письменник малює портрет свого героя. «Гриць був жонатий вдруге, тужив за першою жінкою. Як упився, то забував зовсім, що жонатий: все мав себе за вдівця та й згадував першу небіжку». Працюючи цілий тиждень в поті чола, в неділю любив випити – тоді нарікав на всіх, чіплявся до перехожих, сварився з читальником Петром, доводив йому, що «давно ціла доба була довша: і ніч, і днина, а тепер настає чимраз коротша» [7, с. 43].

Суворо, але реалістично, Мартович картину життя, а точніше, доживання мужицької родини напередодні її повного матеріального краху. Письменник з революційно-демократичних позицій показує приреченість бідних верств селянства в умовах соціального й національного поневолення, засилля банкового й лихварського капіталу. Устами Михайла, Грицевого сусіди, автор оповідання осуджує тих, хто пригноблює трудівників-селян, підступно обдурює їх, хто живе з кривди народу. «Ми, робітні люди, продукуємо гроші, а ви, легкобити, ужиткуєте». Борухові він прямо говорить: «Ти обснуєш чоловіка, як павук, та й висисаєш із нього кров, як павук із мухи». У цих словах ясно відчутна ще до кінця не усвідомлена класова ненависть «робітних людей» до своїх поневолювачів.

Незважаючи на трагізм ситуації, їхні розмови бризкають іскорками дотепного гумору. Обличчя селян час від часу опромінює лагідна посмішка. Вони посміхаються, але тим «мужицьким сміхом, що тільки

голос ніби сміється та й губи стягаються до сміху, а по обличчі зовсім не пізнати, що то сміх». У «Мужицькій смерті» Мартович яскраво виявив своє уміння створювати саме такі комічні ситуації, фіксувати саме такий вияв мужицького сміху, що ніби губиться десь у горлі. Цей сміх – сумний, а гумор – трагічний [8, с. 75].

Так Мартович – неабиякий знавець селянської душі – освітив легкою мужицькою усмішкою навіть сцену похорону Гриця – і в цьому він залишився самим собою. Однак тема мужицької смерті вимагала від автора дати в кінці твору могутній мінорний акорд. І письменник знайшов у своїй мистецькій палітрі образний, психологічний штрих, що вражає серце, викликає в душі глибоко трагічні асоціації. «Від церкви було видко цвинтар. Увесь був зарослий деревами. Поміж ними білілися хрести й хрестики. Цвинтар заступав собою цілий виднокруг від сходу сонця. Чисте, осіннє голубе небо спускалося над цвинтарем та й наче входило там поміж дерева й хрести. Ніби за тим цвинтарем не було вже нічого далі на, світі» [6, с. 156].

Мартович тему мужицької смерті зумів розкрити по-своєму. Самобутність письменника виявилася як у постановці теми, так і в її висвітленні. Трагедія смерті селянина в умовах класового розшарування на селі та зубожіння має глибокий соціально-психологічний підтекст, набирає символічного характеру. Франко слушно зауважив, що «іронію долі, яка змушує людину виявляти свої вчинки зовсім в іншому світлі, ніж вони є насправді, Мартович вміє відчз'яти в нашому народному житті краще, ніж будь-хто інший». Сказане тут певною мірою стосується й «Мужицької смерті». Ця іронія долі примушує Гриця до самої смерті не признаватися, що він конає, до останнього віддиху триматися за життя, малювати в своїй уяві сцену іншої смерті, людської – не мужицької. Але він не має права на таку смерть. В цьому – основний соціально-психологічний зміст оповідання Мартовича, новаторство письменника у розробці традиційної і вічної теми.

В оповіданні «Мужицька смерть» виявилися не тільки сильні сторони обдарування Мартовича, своєрідність його манери письма, але й деякі слабкі риси таланту письменника. Незважаючи на певні композиційні вади, «Мужицька смерть» була, без сумніву, визначним твором нової української прози. Оповідання викликало широкий розголос на західноукраїнських землях, було перекладене кількома

іноземними мовами. Твір Мартовича допомагав утверджувати новий напрямок у розвитку української літератури, що на той час репрезентувався такими талановитими письменниками, як Коцюбинський, Кобилянська, Стефаник.

Українська література була репрезентована на сторінках «Жизни» низкою визначних творів, що появилися тут завдяки старанням Максима Горького, а також завдяки Лесі Українці – співробітниці цього видання. З українських письменників у журналі були надруковані оповідання Коцюбинського («Для загального добра» – 1899), Франка («Домашній промисел» – 1900), Кобилянської («Жебрачка», «Банк русти кальний», «Impromptu phantasie», «Valse melancolique», 1900), Стефаника («Новина», «Синя книжечка», «Сама-саміська», 1900).

Яким чином «Мужицька смерть» потрапила на сторінки цього журналу, хто переклав оповідання Мартовича, який воно викликало резонанс серед російської громадськості – досі не з'ясовано. Можливо, що до цього була причетна Леся Українка. Упадає у вічі те, що оповідання Мартовича співзвучне з іншими творами української літератури, надрукованими з цього журналі. І «Домашній промисел», і «Банк русти кальний», і «Синя книжечка» порушували одну й ту ж соціальну проблему.

Отже, «Мужицька смерть» потрапила на сторінки «Жизни» не випадково, вона була суголосна тим тенденціям, що виявилися в художній практиці журналу, в проголошених ним 1899 – 1901 рр. ідейно-естетичних принципах. Публікація оповідання Мартовича мала винятково важливе значення для ознайомлення з творчістю українського письменника не тільки російської громадськості, а й тих народів, що входили в склад царської Росії і які за посередництвом російської прогресивної преси стежили за розвитком різних національних літератур. Виявляється, що за журналом «Жизнь» твори Франка, Стефаника, Мартовича прокладали собі шлях до народів Прибалтики, зокрема до естонців [9, с. 37].

До основної ж української читацької громадськості на Наддніпрянщині оповідання Мартовича дійшло вже після того, як його прочитали галицькі емігранти в Америці, широкі кола прогресивної російської та естонської публіки, а саме – 1902 р. в третьому томі антології «Вік».

А пояснюється це тим, що царська цензура і політичні власті докладали всіх зусиль, щоб із «закордонної» частини України – Галичини й Буковини, – а тим більше із зарубіжних центрів, де друкувалися українські книги (Відень, Женева), в межі Російської імперії, особливо ж в «Малоросію», як офіційно називалися українські землі під владою двоголового орла, не потрапили будь-які видання. Тому лише на початку 900-х рр., коли цензурні заборони й переслідування, спрямовані проти українського слова, трохи зменшилися, вдалося видати тритомну антологію «Вік», у якій вперше були представлені найвидатніші письменники розшматованих частин України. Мартович у цьому виданні був представлений оповіданням «Мужицька смерть» [14, с. 16].

На цьому виданні слід зупинитися детальніше, бо воно донесло слово письменника-покутянина до Наддніпрянської України, дало йому нове життя, прилучило Мартовича до всеукраїнського літературного процесу, оскільки твори галицьких і буковинських поетів і прозаїків у цьому виданні, власне, вперше ставали доступними основній масі українського народу. Крім того, «Мужицька смерть» на сторінках «Віку», внаслідок конкретних суспільних і культурних умов, в яких розвивалася література в двох частинах України, штучно розділених одна від одної політичними кордонами двох монархій, побачила світ у новій мовностилістичній редакції, зробленій за згодою автора редакторами названого видання. Ця редакція, в дещо іншій модифікації, зажила новим життям вже на Радянській Україні, коли оповідання 1929 р. появилось – за текстом «Віку» – окремою книжечкою з передмовою Миколи Зерова [10, с. 113].

«Мужицька смерть» – єдиний твір Мартовича, що з'явився у виданні Наддніпрянської України за безпосередньою участю автора. Архівні матеріали «Віку» дають змогу розкрити цікаві сторінки літературного дебюту письменника у всеукраїнському виданні. Мартович, як видно з його листа (датується приблизно груднем 1900 р.), мав намір подати до антології гумореску «На торзі» й оповідання «Мужицька смерть». 20 березня 1901 р. він пропонує видавцям «Віку» інші твори – «з виборчого й читальняного руху в Галичині». Назви їх письменник не подає, гадаємо, що він мав на увазі «Хитрого Панька» і «Ось поси моє». Мартович вважав, що «теми, зачеплені в тих новелах, будуть для українців нові (ці теми, правду сказавши, й для галичан нові)

і інтересніші за тих, що я подав вам до «Віку». Письменник був переконаний, що для читачів Наддніпрянської України «були би цікаві культурні проблиски проміж нашим народом». Але ці додатково надіслані твори Вже не встигли потрапити до видання – і Мартовича репрезентує в названій антології «Мужицька смерть» [14, с. 16].

Для історика літератури, який хотів би з'ясувати зміни в тексті оповідання, велике значення має лист Мартовича (датуємо його приблизно січнем – лютим 1902 р.), в якому письменник висловив свої погляди на вживання діалектизмів у творах поетів і прозаїків Галичини та Буковини, дав широкі пояснення словам і фразам говіркового походження, що наявні в «Мужицькій смерті». Так, подаючи тлумачення покутських, гуцульських і буковинських діалектизмів, письменник зауважує: «В сім наріччю дотепер, крім Федьковича, ніхто не писав. Сі слова набирають доперва тепер права горожанства в нашій літературі – від виступу Стефаніка, Черемшини, Яцкова і інших. Крім них, виступило недавно більше молодих писателів (ще анонімно), що пишуть тою ж манерою і мовою». Тим часом сьому й трошки нема правди. Кілька спеціальних слів ще нічого не становить». Ці «спеціальні» слова, що побутують на Буковині, Покутті й Гуцульщині й свідомо вжиті в «Мужицькій смерті», Мартович пояснив у листі до редакторів «Віку», а вони, публікчючи оповідання письменника, використали ці тлумачення, подавши їх як підсторінкові примітки [4, с. 65].

Висновки. Лесь Мартович увійшов в історію української літератури як визначний письменник-реаліст революційно-демократичного напрямку, як прекрасний знавець життя й побуту галицького селянства. За значенням творчості, важливим місцем в історії нашої літератури Лесь Мартович є письменником загальноукраїнським, хоч його спадщина не в однаковій мірі була відома прогресивним колам читачів обох частин України, розділених кордонами австро-угорської та царської монархій. Тяжкі й невідрадні історичні обставини – розмежованість українських земель, антинародна, шовіністична політика, яку проводили щодо українського народу та його культури ці монархії, – були основною причиною того, що творчість прогресивних митців Галичини, Буковини й Закарпаття дуже тяжко пробивала собі дорогу до братів з-над Дніпра. Однак видатні діячі нашої культури, в тому числі й Мартович, орієнтувались на Наддніпрянську Україну, через

колючі дроти кордонів прокладали мости духовного єднання одного народу, прагнули писати загальноукраїнською літературною мовою.

Література

1. Білецький Ф. Лесь Мартович. Київ: Молодь, 1961. 127 с.
2. Будзиновський В. Некар'єрович: Із споминів про Леся Мартовича. *Слово і час*. 1993. № 2. С. 13–17.
3. Гнідан О. Талант могутній, невмирущий. Київ: Знання, 1991. С. 5–19.
4. Горак Р. Лесь Мартович: есе. Київ: Молодь, 1990. 162 с.
5. Євшан М. Куди ми прийшли? *Критика. Літературознавство. Естетика*. Київ, 1998. С. 248.
6. Мартович Л. Вибрані твори: Книгоспілка, 1926. 205 с.
7. Мартович Л. Твори: у 3 т. Краків; Львів, 1943. Т1. 625 с.
8. Погребенник Ф. Матеріали про «Забобон» Леся Мартовича. *Радянське літературознавство*. 1965. № 11. С. 74–76.
9. Токмань Г. Сміймося з Лесем Мартовичем (Семінар заняття за сатиричною новелістикою письменника). *Урок української*. 2003. № 10. С. 36–38.
10. Чопик О. Диптих про «Покутську трійцю». *Дзвін*. 1997. № 5–6. С. 113.
11. Шарова Т. М., Землянська А. В., Шаров С. В. Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 119–122.
12. Шарова Т. М., Землянська А. В., Шаров С. В. 100% успіху: життєві орієнтири. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.
13. Шарова Т. М., Шаров С. В. Досвід професійної підготовки студентів кафедрою української і зарубіжної літератури у галузі освіти та філології. *Українська література в загальноєвропейському контексті: Збірник наукових праць*. 2019. Випуск 2. С. 255–261.
14. Шаховський С. Муза полум'яної сатири. Київ: Держлітвидав, 1963. С. 16–24.

Пітель В.М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

Сенчук О.В.

здобувач вищої освіти
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ЕСЕЇСТИЦІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «ДИЯВОЛ ХОВАЄТЬСЯ В СИРІ»)

Анотація. У статті досліджено номінативну функцію СПЛ (називає поняття, ознаки і явища суспільно-політичного, економічного життя країни. Описано прагматично-оцінну функцію СПЛ (ілюструє аксіологічні виміри поняття і ставлення мовця до повідомлюваного. Проаналізовано інформаційну та волюнтативну функції СПЛ (є засобом впливу на слухача / читача).

Ключові слова: суспільно-політична лексика (СПЛ), суспільно-політична термінологія (СПТ), есе, номінативна функція СПЛ, прагматично-оцінна функція СПЛ, інформаційна та волюнтативна функції СПЛ.

Functional load of social-political vocabulary in the essay writing of Yurii Andrukhovych (based on the material of the book «The devil hides in cheese»). The article examines the nominative function of social-political vocabulary (SPV) (names the concepts, signs and phenomena of social-political and economic life of the country). The pragmatic-evaluative function of the SPV is also described (illustrates the axiological dimensions of the concept and the speaker's attitude towards the communicated subject). The article also analyzes informational and voluntative functions of the SPV (these are the means of influencing the listener / reader).

Key words: social-political vocabulary (SPV), social-political terminology (SPT), essay, nominative function of SPV, pragmatic-evaluative function of SPV, informational and voluntative functions of SPV.

Актуальність дослідження. Суспільно-політична лексика (СПЛ) як динамічний пласт лексико-семантичної системи мови – предмет дослідження багатьох учених: О. А. Стишов, О.А. Семенко, С.Й. Караванський, Ж.В. Колоїз, С.С. Лук'яненко (новотвори, неологічні словосполучення); А.А. Бурячок, В. В. Жайворонок, О. О. Мороз, І.В. Холявко, І.М. Кочан (тематичні групи суспільно-політичної лексики); Ю. А. Костюк Я.І. Снісаренко, О.Н. Поліщук (термінологічність суспільно-політичної лексики); О.М. Чадюк, О.О. Чорна (тропеїчні особливості суспільно-політичної лексики); Л. Л. Михайленко (розвиток суспільно-політичної лексики); В.І. Павлик, Н.В. Максимишин (перекладацький аспект).

Проте вивчення творення тексту публіцистичного есе засобами СПЛ ще комплексно не досліджено. Сьогодні одиницям лексичної системи української мови властива термінологізація, детермінологізація, семантизація чи десемантизація їх плану змісту, що зумовлює невідповідність між словниковими дефініціями окремих номінативних одиниць і суспільно-політичними чинниками розвитку держави. Ця тенденція чітко простежується в ідіостилях окремих авторів, зокрема в есеїстиці Юрія Андруховича. Юрій Андрухович – відомий український письменник, поет і перекладач. У текстах есе письменник розглядає тему політики з критичної та культурологічної перспективи. Він розуміє політику як складну систему, яка впливає на всі сфери суспільства. Таким чином, вивчення суспільно-політичної лексики в текстах відомого письменника й есеїста з Івано-Франківська є, безперечно, актуальним.

Мета дослідження – проаналізувати сполучуваність СПЛ та її функційний потенціал в есеїстиці Юрія Андруховича

Виклад основного матеріалу. Суспільно-політичну лексику трактуємо як сукупність номінативних одиниць, які називають ключові (домінантні) політичні, економічні культурологічні поняття, прийняті суспільством, опосередковані такими архісемами, як «політика», «громадськість», «Україна/держава», «нація», «суспільство».

Під суспільно-політичною термінологією Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк розуміють «...відкрити систему номінативних одиниць, різних за походженням, які спеціалізовані лексично (створені або запозичені), семантично (загальноживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені

словосполучення номінативного характеру) для вираження понять, що відбивають сферу суспільно-виробничого, політичного життя нації» [3, с. 37]. Саме тому в ідіостилі митця митця одиниця суспільно-політичної лексики може семантично модифікуватися, набувати додаткових смислів завдяки вільній сполучуваності: *нюанси демократії*, (с. 36), *монументи незалежності* (с. 45), *гра грошей* (с. 39). Тобто такі лексеми не тільки є оказіональними й тропеїчно маркованими факторами номінації в тексті, а й аксіологічними маркерами дійсності в авторській картині світу.

Лінгвісти також вважають, що суспільно-політичну лексику «характеризує дифузність кордонів, тематична дисперсія та широта сфер вживання» [4, с. 175]. Такі лексеми можуть бути міждисциплінарними термінами, наприклад, з культурології, історії, етнології тощо. Саме тому вони, на нашу думку, вносять у текст той інформаційний масив, що стає додатковими смисловим напластуванням, тому слова такого типу є текстотвірними інтертекстуальними елементами: *Україна – європейська Сарматія* (с. 105), *Шевченко – батько нації* (с. 12), *мова – солов'їна слов'янська душа* (с. 35), *Мономах, Боян, Іларіон* (с. 91).

Суспільно-політична лексика в широкому розумінні – «багатоплановий корпус слів, різних за поняттєвою та функціональною сферою, але об'єднаних із соціолінгвістичного погляду в один потік вербалізації подій, феноменів державного та громадського життя суспільства в динамічних процесах розвитку мови, в оцінювальних, критичних, дискусійних і врешті актуальних положеннях, властивих певному соціуму в конкретну історичну добу» [2, с. 98]. Саме тому СПЛ часто сполучається в тексті із прикметниками в переносному значенні (інколи й оксиморонними), що уможливорює напластування на семантику досліджуваних одиниць прагматичних сем, ілюструє авторську позицію: *патріотизм аморальний* (с. 78), *запаморочливе гасло* (с. 128), *підла рутинна* (с. 165), *самоідентифікаційна еволюція* (с. 267).

Л.В. Туровська суспільно-політичною термінологією називає «відкриту систему різних за походженням номінативних одиниць, спеціалізованих лексично (створені або запозичені терміни), семантично (загальноновживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені словосполучення номінативного характеру) для вираження понять, що відбивають сферу суспільно-виробничого,

політичного життя нації» [4, с. 176]. Наприклад: *лоно батьківщини, українське заробітчання, молода демократія (45), реставратори імперії (35)* тощо. Така комбінація термінів із загальноживаною лексикою, на нашу думку, забезпечує в текстовому просторі локалізацію волонтеративної функції, тобто СПЛ впливає на світосприйняття реципієнта. У цьому плані є цікавим ідіостиль одного автора, який через Я-текст (есе) подає трансформацію суспільно-політичної лексики, яка сприймається суспільством саме крізь призму авторського світогляду.

СПЛ має текстотвірний потенціал, оскільки, оскільки їй властиві такі ознаки:

– відкритість (експліцитність, доступність), ця лексика зрозуміла загалом, не є вузько спеціальною навіть у ядрі (термінологічній базі): *антивладний патріотизм (с. 74), владна верхівка (с. 68), євразійський мілітарний ухил (с. 30), волонтерство – як форма компромісу (с. 36);*

– багатозначність (слова такого типу можуть розширювати семантику в тексті, включатися в тропейні структури): *Національна Книга Буття (с. 67), молодість мови (с. 57), захованість української мови від світу (с. 58), есенговська людяність у кролячих шапках (с.18);*

– синтагматичність (вільна лінійна сполучуваність (валентність СПЛ з різнотипними словами)): *Батьківщина + етнічна, своя, мала, центральна, східна, ефемерна, надчутлива...;*

– парадигматичність (включеність СПЛ у синонімічні ряди, антонімічні пари тощо): *Україна – держава – Батьківщина (с. 98), патріотизм – антипатріотизм (с. 76), диктатура – демократія (с. 77);*

– емоційно-експресивна спроможність окремих одиниць СПЛ (ця ознака відокремлює досліджувану лексику від термінології, інколи зумовлює детермінологізацію номена): *москалі (с. 19), нацик (с. 78), політична прислуга (с. 56), політичні астрологи (с. 39);*

– динамічність (рухомість СПЛ у лексичній системі (актив / пасив), семантизація значення тощо): *неологізм совоукр (с. 59), історизм Радянський Союз (с. 78);*

– асоціативність (здатність акумулювати й фіксувати в семі реакцію суспільства на певний стимул політичного буття): *рагульська місцева влада (с. 18), державницький Шевченко (с. 97);*

– сигніфікативність (понятійно-сміслова спорідненість із суспільно-політичним життям народу): *телевізійники* (с. 58), *оператори* (с. 59), *агенти* (с. 50), *професіонали* (с. 35).

Таким чином, суспільно-політична лексика – це вербальний пласт, який швидко і гнучко реагує на будь-які зміни в суспільстві, саме тому вона зазвичай виконує такі функції:

– *номінативну* (називає поняття, ознаки і явища суспільно-політичного, економічного життя країни: *політика, влада, громадянське суспільство, демократи*);

– *прагматично-оцінну* (ілюструє аксіологічні виміри поняття і ставлення мовця до повідомлюваного: *політичне свавілля, антиконституційний закон*);

– *волюнтативну* (є засобом впливу на слухача / читача: *Євросоюз, путінський режим, ідейне рабство*);

– *інформаційну* (широко використовується у ЗМІ та есеїстиці: *«велика гра», перший президент, п'ятий президент...*).

Усі функції в текстовому просторі не «працюють» автономно, а є синкретичними.

Література

1. Андрухович Юрій. Диявол ховається в сирі. Київ : «Критика», 2006. 320 с.
2. Мороз О. О. Сучасна чеська суспільно-політична лексика: семантика, структура, динаміка: дис. ... канд. філол. наук: Київ, 2005. 193 с.
3. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с.
4. Туровська Л.В. Українська суспільно-політична терміносистема: витоки і проблеми становлення терміни. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 175–184.

Пена Л.І.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ДІАЛЕКТНІ РИСИ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ДМИТРА ПОЖОДЖУКА

Анотація. У статті проаналізовано вживання діалектизмів різних мовних рівнів (фонетичного, морфологічного, лексичного) у збірці новел Дмитра Пожоджук «Весілля». Особливу увагу звернено на лексичні діалектизми: вони охарактеризовані з погляду частиномовної належності, визначено групи за значенням, з'ясовано їхню роль у названій книзі.

Ключові слова: діалектизм, ідіостиль, новела, Дмитро Пожоджук, літературно-художнє видання «Весілля».

Pena L. Dialect features of the fine prose of Dmytro Pozhodzhuk. The article analyzes the use of dialectics of different language levels in the collection of Dmytro Pozhodzhuk's novel «The Wedding». Special attention is paid to lexical dialectics: they are characterized from the point of view of partial linguistic affiliation, groups are defined by meaning, and their role in the named book is clarified.

Key words: dialecticism, idiostyle, short story, Dmytro Pozhodzhuk, literary and artistic publication «Wedding».

Актуальність дослідження. Дмитро Пожоджук – відомий український дослідник Гуцульщини, заслужений майстер народної творчості, лауреат премій імені Івана Огієнка та Мирослава Ірчана, журналіст, громадсько-політичний діяч, етнограф, фольклорист, писанкар, вишивальник, етнолог, краєзнавець. Так само, як голкою та писачком, добре володіє наш обдарований краєнин і словом: він є автором збірок новел «За ким плачуть фляори» та «Весілля», фольклористичної розвідки «Українська ввічливість», книги-путівника про рідний населений пункт, багатьох статей у різних періодичних виданнях тощо. Д.Пожоджук – уродженець гуцульського села Космач на

Івано-Франківщині, яке для нього є келією сонця [4], – є носієм і чудовим знавцем та дослідником карпатської автентики, зокрема й мовної. У його художній прозі струменить народний дух, рідна говірка органічно вплетена в канву літературної мови.

Один зі сучасних дослідників української діалектної стихії Василь Грещук зазначив, що «Проблема типології взаємозв'язків діалектного мовлення й мови художньої літератури є складовою більш загальної проблеми взаємодії літературної мови й територіальних діалектів. Хоч мовно-художня практика становить основу літературної мови, мова художньої літератури не конгруентна літературній мові, оскільки в ній можуть використовуватися позалітературні мовні засоби художнього зображення. Вивчення мови белетристики у її зв'язках із місцевими говорами має не тільки самодостатню цінність, воно важливе також для з'ясування співвідношення і взаємодії літературно-нормативного територіально-діалектного» [2, с. 347]. З огляду на це тема пропонованої статті є актуальною. Її **мета** – проаналізувати різнорівневі діалектні особливості в новелах Д.Походжука, зібраних у книзі «Весілля». «Новели Дмитра Походжука – переважно бувальщини, в основі їх – здебільшого історичний повстанський контекст 40-50-х років ХХ століття. Їх важко придумати, бо вони настільки автентичні, що се дихання вражає правдою факту» [3, с. 4] – так відгукується про тексти названої збірки у передмові «Походжукова інтерпретація світу» відомий сучасний український літературний критик Євген Баран.

Одним із чинників, що надають художній прозі життєвості, автентичності, свіжості, сприяють глибшому розумінню зображуваної дійсності й занурюють читача в зацікавлено-осмислене сприйняття прочитаного є, на наш погляд, авторське мовлення. Оскільки сюжети тісно пов'язані зі світом Карпатських гір, мальовничим Космачем, то це позначилося й на мові текстів. У них багато місцевої специфіки, зафіксованої й переданої на лінгвальному рівні. «Світ гуцульського говору колоритний, багатоголосий, дзвінкий і журливий, у ньому слів, як *зірниць* на небі, як *дроб'єт* на полонині, як *головиць* у горах, як *листу* на карпатських деревах» [5, с. 7]. І це багатство, різноманіття, своєрідність, дзвінкість і журливість великою мірою притаманні художньому мовленню Д.Походжука.

Серед фонетичних особливостей рідної для автора говірки в аналізованих текстах репрезентовано такі:

– звук [e] замість [a] після м'яких приголосних та шиплячих: *небожета, декувати, фасуленка, весіле, гредка, порєдок, флоєра, Кічірєвка* та багато ін. Ця особливість, як видно з наведених прикладів, стосується як загальних, так і власних назв;

– ствердіння м'яких приголосних: в іменникових закінченнях (*соровица, лавица*); у закінченнях дієслів 3-ої особи множини (*будут, вівезут, можут, підут, позбирают*);

– звук *и* у зворотній частці *ся*: *схотивси, зачиласи, зрадуваласи, валандатиси, шкіритиси* тощо;

– звук *і* на місці *и* в дієслівному префіксі *ви-*: *віплодити, вісижувати* [3, с. 56], *візбирати* [3, с. 64] та ін.;

– звукосполучення губних приголосних із *й* не має епентетичного *л*: *вісип'ю* [3, с. 58], *подив'юси* [3, с. 59]; *Най захоп'єє, любчику* [3, с. 136] тощо;

– звукосполучення *шч* внаслідок асиміляції вимовляється як *шиш* або ж усікається до *ш*: *шише* замість *ще*; *шідрівники* замість *щєдрівники*;

– м'який *р* у кінці слова: *лікарь*;

– фонетичні варіанти відмінкових форм займенників, відмінні від літературномовних, зокрема *їго* [3, с. 56, 169 та ін.], *від него* [3, с. 94];

– редупліковані форми займенників *тота* (жін. р.), *тото* (сер. р.), *тоти* (множина);

– у частці *чи* спостерігаємо заміну *ч* на *ц*: *Ци ти вже оглух, ци шо з тобов* [3, с. 106];

– скорочення кінцевих ненаголошених складів у кличному відмінку власних імен: *Дми* (Дмитре), *Нико* (Николо), *Дани* (Данилку), *Марі* (Маріє). Таке ж усічення спостерігаємо і в християнському вітанні *Слава Йсу!*

Широко представлені в новелах морфологічні говіркові риси:

– іменникові, прикметникові та займенникові закінчення орудного відмінка *-ев, -ов* на місці літературних *-єю, -ою* (*поза Гавришевов ямов* [3, с. 7]; *під кедринув* [3, с. 59]; *Певно, за дівочков яков смуткуєш?* [3, с. 83]);

– *си* у препозиції до дієслів: *зараз си верну* [3, с. 9]; *Диви, що си вдоліні діє* [3, с. 14]; *Файна ваші газдівка, най си добро у ній веде* [3, с. 17] та ін.;

– аналітичні форми дієслів недоконаного виду, утворені за допомогою інфінітива та допоміжних особових форм дієслова *йати*, які стоять у препозиції та можуть бути розділені іншими словами: *меш*

завертати [3, с. 56]; *як ти меш це робити* [3, с. 59]; *мемо снідати* [3, с. 60]; *меш косити, ме сохнути* [3, с. 62]; *мемо робити* [3, с. 64]; *меш увечір йграти* [3, с. 61]; *красно ме сіно сохнути* [3, с. 62]; *мемо потому пироги робити* [3, с. 64] тощо;

– форми умовного способу дієслів із часткою *бих*: *Може, бих тікали д хаті завчису?* [3, с. 90]; *...може, бих таки прийшла завтра вам бурку дерти?* [3, с. 94];

– усічення кінцевого *т (ть)* у закінченнях 3-ї особи множини: *дідьки не їде ні чісок, ні цибулю* [3, с. 59];

– усічення форми прийменника *до* у сполученні з іменниками та займенниками: *д хаті, д міні*.

Яскравим виразником шанобливого ставлення до старших у західних говірках є звертання на *ви* до однієї особи і відповідно використання множинних форм означень до означуваних слів, виражених в однині, а також присудків у множині при підметах (або звертаннях) в однині: *мамко срібні та солодкі* [3, с. 7]; *Неню рідні та срібні!* [3, с. 116]; *мамця кажуть, татусь обіцяли* [3, с. 41]; *Як тільки почало світати, схопився хлопчик з ліжка, вибіг на подвір'я швиденько вмиватися, бо батько казали, що невмиваному не гоже ніяке діло починати* [3, с. 71-72]; *Сідайте, сусідонько, сідайте* [3, с. 110] та ін.

Найчисленніше в новелах Д.Походжука представлені лексичні діалектизми. Вони настільки щедро й органічно вплетені у мовну тканину, що вважаємо їх невід'ємною й характерною складовою його письменницького ідіостилю. Лексичні діалектизми репрезентовані словами різної частиномовної належності. Серед лексико-граматичних розрядів найбільшою кількістю характеризуються субстантиви з найрізноманітнішою семантикою.

Помітну групу становлять іменники на позначення осіб за різними ознаками: *ватаг* «1. той, хто переробляє молочні продукти на полонині; 2. старший вівчар» [тут і далі значення слів подаємо за джерелами 1, 3, 5. – Л.П.], *дедя* «батько», *дітвак* «підліток», *летінь* «парубок, дорослий хлопець», *хлопені* «хлоп'я», *газда* «1. господар; добрий господар; 2. порядна, чесна людина, господар дому, голова родини; 3. чоловік», *газдині* «1. господиня; 2. порядна чесна жінка; 3. дружина», *княгині* «молода (на весіллі)», *князь* «молодий (на весіллі)», *любас* «коханець», *любаска* «коханка», *неньо* «батько», *дерінник*, *дерінниці* «той, хто збирає восени урожай (переважно картоплю)», *рубач* «дроворуб», *світилка*

«дружка, яка тримає при шлюбі свічку за плечима молодих». Проілюструємо їхнє вживання: *Газдині несли до своїх помешкань дійниці паруючого молока* [3, с. 9]; *Газди і газдині, легіні і дівочки квапилися гірськими пляями, як на Великдень* [3, с. 149] та ін.

Оскільки Д.Походжук описує життя переважно своїх краян – жителів гірської місцевості, то вдало використовує в новелах діалектні одиниці для позначення природних географічних об'єктів: *бескид* «недоступна стрімка вершина», *грунь* «1. вершина гори; гірське пасмо; 2. невеликий пагорб, непокритий лісом; 3. пасовище», *звір* «1. міжгір'я, ущелина, вузька долина між горами (переважно з джерелом); 2. гірське джерело, потік; 3. непрохідне місце, провалля», *кичера* «гора; стрімка гора, поросла лісом (крім вершини)», *плай* «гірська стежка; дорога в горах», *полонина* «високогірне пасовище», *поточина* «потічок, струмок», *царинка* «1. сіножать, пасовище; 2. обгороджений шматок поля або сіножаті; 3. невелика галявина в лісі», *пастівник* «місце для пасовища поблизу села (переважно обгороджене)». Наведемо приклади: *Сонце з вечором стрічалось на кичері* [3, с. 17]; *...яскраве сонечко потрохи ловилося промінням за обмерзлі царинки і пестило голівки бриндуши* [3, с. 24]; *А там чекатимуть наступної весни, аби знову вирушити в полонинку. Бо звикли вже до полонини, як діти малі до цукерків* [3, с. 149]; *...вже сонячне колесо виглянуло з-за чола бескиду* [3, с. 155] та ін.

Життя гуцулів плине серед розкішної природи, що на мовному рівні позначилося на великій кількості й різноманітності відповідних лексем. Номінації рослин та пов'язаних із ними реалій представлені такими говірковими словами: *афини* «чорниці», *афирнич* «зарості чорниць; місце, де ростуть чорниці», *бриндуші*, *бриндушки* «бот. *Stocus*, шафран», *божі пальчики* «первоцвіт весняний», *бурка*, *бурочка*, *бурчина* «картопля», *гліг* «бот. глід колючий», *тогадзи* «бот. (*Vaccinium vitidaea*) брусниця», *джінджора* «тирлич», *жереп* «гірська карликова сосна», *псенка* «бот. (*Nardus stricta*) біловус (трава)», *старівник* «бот. (*Cicorium intybus*) цикорій дикий, петрові батого», *трепета* «осика», *чічка* «квітка», *шушеребок* «бот. (*Morchella esculenta*) зморшок звичайний (гриб)», *фасуленка* «бадилля квасолі, квасолиння»: *Бриндуші цвіли погід плотами, як сльози* [3, с. 17]; *А там – бриндуші цвітуть, як хустки плюшеві* [3, с. 18]; *Уклала дитячко спати в яворову колисочку, а сама бриндушку в книжечку віршів Лесі Українки поклала* [3, с. 18]; *Жовтими пеленами понад річкою цвіли старівники* [3, с. 9]; *Сонечко обіч пригріло,*

шушеребки повілази жолобками, як жовнірики молоденькі [3, с. 97]; *На яворі, перед хати, воркували горлиці, метелики пурхали на божих пальчиках біля криниці* [3, с. 109] та ін.

Назви представників тваринного світу репрезентовані такими найменуваннями: *маржина* «1. велика рогата худоба; 2. худоба», *потетко* «1. пташеня; 2. курча», *каня* «хижий птах, схожий на шуліку», *когут* «півень»: *У хаті матері все допомагав, маржинку в толоці пастушив* [3, с. 30].

Про гуцульську автентіку свідчать численні назви страв та продуктів харчування: *бринза* «спеціально приготовлений для зберігання посолений сир», *бібковий лист* «лаврове листя», *вурда* «1. сир гіршої якості зі вторинної переробки молока; 2. страва з макухи і води», *гарбата* «чай», *вар* «узвар», *гуслінка* «спеціально заквашене густе кип'ячене молоко», *бевка* «страва з квашеної капусти, заправлена кукурудзяною мукою», *будз* «овечий сир зі свіжого молока у формі кулі; великий шматорк (сиру)», *женциця* «сироватка», *затирка* «гуцульська страва з борошна», *сколотини* «маслянка», *солонина* «сало», *соровиця* «вода із соляного джерела», *струцинь* «довгаста плетена булка», *буріник* «печений картопляний корж», *кулеша* «кукурудзяна каша», *самукиша* «кисле молоко», *терчіники* «деруни»: *Бабуня тим часом налила в горнятко вару із слив і подала онукові. А до вару – булочку із сиром* [3, с. 72]; *То бевки свіженької зварит, то терчіники спече* [3, с. 104]; *Я вам затиркі тепленької принесла* [3, с. 107] та ін.

Для змалювання сільської виробничої діяльності горян Д.Пожджук використовує у своїх творах такі лексичні діалектизми: *бутин* «1. лісорозробка, лісові роботи; 2. лісова ділянка, яка призначена на зруб», *ворина* «жердина для огорожі», *гінтина* «шматок дерева для виготовлення гонти, клепок та ін.», *ивір* «шматок деревини, який відколовся від стовбура; тріска», *ковбок* «колода», *трацка пила* «пилка, якою розрізують колоду на дошки», *курман* «міцна сукана мотузка», *кросна* «1. ткацький верстат; 2. підставка для різання дров; 3. станок ручного млина», *бербениці* «1. дерев'яна посудина видовженої форми з двома днами для зберігання продуктів (переважно молока і бринзи); 2. одиниця виміру місткістю 25-30 кг; 3. діжечка», *жбиталів* «1. частина маснички у вигляді дрючка з діркованим кружком; 2. дерев'яна посудина для збивання масла; 3. прилад для биття конопель», *коновка* «1. дерев'яна посудина з одним вухом для води; дерев'яна посудина для молока;

2. частина олійниці», *кошіль* «великий плетений кошик», *терлиці* «знаряддя для тертя льону і конопель», *шіргак* «загнутий металевий стержень для перевертання жару в печі», *полюбіч* «саморобна дерев'яна бочка», *полодник* «ополонник, велика (переважно дерев'яна) ложка, якою набирають рідку страву або збирають сметану з молока», *судник* «дерев'яний посуд», *фіра* «підвода», *штрика* «залізнична колія»: *Отож, єдиним порятунком для гуцула були заробітки і то переважно в бутині* [3, с. 80]; *Продавали тут всяку-всячину: бочки і бербениці, тілетки і дійниці, цебри і коновки, граблі і сапи, кошелі і жбиталови, ложки і полодники, кружки і маглюниці, терлиці і трацкі пили, тарниці і упріж* [3, с. 123] та ін.

Особливості буття гуцулів засвідчені й у назвах будівель та їхніх частин: *гражда* «1. спеціальний тип огорожі (високий суцільний дощатий паркан) на Гуцульщині; 2. гуцульська садиба; 3. стара занедбана хата», *оборіг* «повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя, соломи», *опецок* «місце на печі; краї верхньої частини хлібної печі», *кагла* «отвір, через який дим із печі виходив у сіни», *прісло* «частина огорожі (від стовпа до стовпа)»: *Кажут, що де ластівка гніздо в'є, то та гражда щаслива* [3, с. 17]; *Пильно оглядаючись, вона поспішила через подвір'я за ворота, а звідти – до оборогу* [3, с. 134] тощо.

Група побутової лексики охоплює ще й такі номінації: *гарчик* «невеликий дерев'яний посуд для молочних продуктів – гусянки або сметани», *тілетка* «дерев'яна посудина для молока і молочних продуктів», *рамці* «тільки мн. 1. віконна рама; 2. оправа для картини, портрета тощо», *дзитарок* «годинник», *цитір* «стрілка в годиннику», *дзьобенька* «невеличка торба з вовняної тканини, полотна чи шкіри, яку носили через плече», *тайстра*, *тайстрина* «полотняна або вовняна торба, яку носять через плече (переважно для харчів)», *пріч* «нари, ліжко з дощок», *маглюниця* «пристрій для качання білизни», *пуделко* «коробка», *спуза* «1. попіл; 2. порох», *горнець* «горщик, у якому готували і зберігали їжу», *файка* «люлька», *рабат* «ганчірка», *денька* «робочий день; щоденна праця»: *Він взяв хлібину, поцілував і поставив її до дзьобеньки* [3, с. 52]; *Обмацував припічок, опецок, оглядав кожний кут, знимки в рамцях, з яких на нього дивилися пильним поглядом його батьки та родичі* [3, с. 55] та ін.

Специфіку полонинського життя гуцулів передають лексеми: *літування* «перебування на полонині протягом літнього сезону»,

розлучення, розлучені «1. роздача господарям овець після повернення з полонини; 2. повернення худоби з полонини», *стая* «постійне або тимчасове житло на полонині, де живуть пастухи влітку і переробляють молочні продукти».

Назви одягу, взуття і прикрас: *гачі* «штани (переважно з домотканого полотна або сукна)», *платина* «хустина», *портки* «чоловічі полотняні штани (спідні або верхні)», *сардак* «верхній короткий рукавний чоловічий або жіночий одяг з домотканого сукна, оздоблений вовняними нитками», *згарди* «жіночі прикраси», *вуставка* «вишита смуга, вставлена на плечах або рукавах жіночої сорочки», *кресаня* «чоловічий фетровий капелюх із прикрасами», *лудині* «одяг, вбрання (переважно святкове)», *силянка* «жіноча прикраса з різнокольорового бісеру у вигляді стрічки, що облягає шию», *черес* «широкий шкіряний пояс з кишеньками і пряжками, переважно оздоблений»: *Михайлиха загорнула в платину великий буріник і подала Тимофієві* [3, с. 55]; *Космацькі вуставки на сорочці вигравали від літнього сонечка диво-барвами* [3, с. 16] тощо.

Цікаву групу гуцульських лексичних діалектизмів становлять назви музичних інструментів: *денцівка* «особливий тип сопілки з денцем», *трембіта* «духовий музичний інструмент – дерев'яна труба (до 3-х метрів довжини), зроблена зі смерекового дерева, обвита березовою корою», *флюяра*, *флюєра* «довга сопілка без денця». Спорідненими з цією групою є найменування народних танців: *аркан* «1. гуцульський чоловічий танець; 2. вуздечка», *гуцулка* «вид танцю», *данец* «танець».

Поодинокими діалектними лексемами представлені абстрактні поняття: *причка* «випадок, причина», *пізьма* «злість, гнів», *завтік* «можливість, змога».

Засвідчено вживання діалектної лексеми на позначення явища природи: *плюта* «1. злива, раптовий дощ; 2. сльота»: *В дорозі біла його плюта, морозив мороз* [3, с. 54].

В аналізованих новелах автор послуговується й діалектними назвами обрядодій: *грушка* «заст. ігри при небіжчикові (перев. молоді)», *третини* «тільки мн. поминальний обід, який влаштовує родина на третій день після похорону». Засвідчено в текстах лексему *повниці*, яка стосується весільного обряду і має значення «1. обряд обдарування молодих на весіллі; 2. тарілка (разом з чаркою), у яку складають гроші при обдаруванні молодих».

Використані в новелах територіально марковані топоніми, які відомі далеко за межами гуцульського краю і є його своєрідними маркерами: *Космач, Криворівня, Жаб'є, Микуличин, Річка, Яблунів, Яворів, Ковалівка, Акришори, Брустурів, Текуча, Ворохта, Татарів*.

Невід'ємною складовою діалектного лексикону аналізованих новел є говіркові прикметники, за допомогою яких автор передає найрізноманітніші ознаки: *ладний* «добрий», *файний* «гарний, добрий», *лєцтий* «1. неслухняний; 2. найгірший, останній», *студений* «холодний», *хаблений* «огидний», *пискатий* «пащекуватий, язикатий, гострий на язик», *черлений* «червоний», *капсльований* «прикрашений блискітками», *кванний* «спішний, швидкий»: *Вкляк помалу на студену дубову підлогу і чекає, ніби причастя* [3, с. 106]; *День займався над світом **файний**, як писанка* [3, с. 144] та ін.

Багатство й розмаїття демонструють гуцульські діалектні дієслова, доречно використані в новелах: *видіти* «бачити», *бізувати, забізувати* «могти, бути в силі», *банувати* «тужити, сумувати», *засторопіти* «застигнути на місці», *зріхтувати* «приготувати», *напудити, перепудитиси* «налякати(ся), настрахати(ся)», *глотитиси* «тіснитися, юрбитися», *гвавтувати* «галасувати, сильно кричати», *данцувати* «танцювати», *котитиси* «1. народжувати малят (про вівцю, козу); 2. зав'язуватися (про плоди городніх рослин)», *кутати(си)* «1. поратися коло домашнього господарства; 2. поратися біля худоби», *літувати* «перебувати на полонині протягом літнього сезону», *скоботати* «лоскотати», *набуватиси* «веселитися; проводити гарно час, перебуваючи в гостях», *жмакати* «прати руками», *положитиси* «отелитися», *сокотити* «1. пильнувати, стежити; 2. доглядати», *трачкувати* «розпилювати колоди», *чулити* «затесувати краї зрізаного дерева», *фівкати* «свистіти», *чібіркати* «щебетати». Напр.: *Весняне сонечко **скоботало** діда в порепане зморшками лице, пестило маленькі вуса* [3, с. 110]; *За одну божу днину **бізувала** стільки роботи зробити, що годі було й перерахувати* [3, с.119]; *Сонце гей би зачепилося за верх старої ялиці і споглядало, як гуцули **набуваються*** [3, с. 152]; *Попросили Всевишнього, аби допоміг їм благополучно зійти додому і наступного року знову тут **літувати*** [3, с. 153] та ін.

Конституентами мовної картини світу гуцулів є і говірково марковані прислівники, представлені такими лексемами: *алярмово* «негайно, швидко», *завгоді* «1. заздалегідь, завчасно; 2. перед вечором,

завидна», доцотно «точно», капицьку «трішки, небагато», крішку «трохи», покрішку «потрохи», навкірки «наперекір, навмисне», надзириці «слідом», нарік «наступного року», начис «1. миттю, швидко; 2. на декілька хвилин», борзо, борзенько «швидко, скоро», красно «гарно, дуже гарно», оногди «недавно, цими днями», видко «видно», фист «дуже». Напр.: *Иду тальон у гредку, заки ще сонечко **фист** не пригріло, абих хоть з ділечку бурки вдерла* [3, с. 94]; *Але й мислиш **красно!**.. Хто би ліпше міг придумати?..* [3, с. 139] та ін.

Діалектні службові частини мови репрезентовані частками *акурат* «якраз, саме», *ая* «ужив. для підтвердження, рідше заперечення, чиєїсь думки; так, ні», *най* «хай, нехай», *ко* «ужив. при наказовій формі дієслова», вигуками *ади* «вживається для висловлення здивування; диви, бач», *мой* «вживається при звертанні до когось»: *Лишіт-ко ви Николу гет, – відрубав парубкам Павло* [3, с. 83]; *Мой, музики, ану заграйте нам до данцу, аби си овечки легко котили!..* [3, с. 152]; – *Ади, єкий красний парубок, – перешіптувались молодиці* [3, с. 143] тощо.

Нерідко діалектизми входять до складу художніх засобів, зокрема порівнянь. Напр., *маглюниця* «пристрій для качання білизни»: *Дід Охрім вивів з хліва худу, як **маглюниця**, конячину і почав запрягати у воза* [3, с. 32]; *слуп* «стовп»: *...з чужини вернувся голій-голісінський, як **слуп*** [3, с. 55].

Доречним вважаємо додане у збірці «Пояснення маловідомих слів», що охоплює діалектні лексеми та їхні значення. З метою удоступнення розуміння текстів, обґрунтовано насичених говірковими одиницями, варто, було б, на нашу думку, розширити цю частину книги, подавши розлогіший перелік діалектизмів та їхню семантику. Зауважимо також, що іноді авторське тлумачення не збігається з тим, яке зафіксоване в лексикографічних джерелах. Напр., словники подають діалектизм *кокуцик* зі значенням «спеціальний обрядовий невеликий виріб із тіста», сам же автор пояснює *кокуцик* як «коржик». Ще одна ілюстрація того, що словники фіксують не всі значення діалектного слова: *фасуленка* в реченні *Витягнула з печі **фасуленку**, вкrojіла житнього хліба і запросила до столу* [3, с. 9] означає, очевидно, не «бадилля квасолі, квасолиння», як наводить словник, а страву із квасолі. Такі й подібні приклади свідчать про необхідність усеохопного врахування знань носіїв певної говірки під час укладання чи доповнення відповідних лексикографічних праць.

Зазначимо, що Д. Пожоджук, володіючи чудовим чуттям мови, з метою урізноманітнення художнього мовлення використовує

діалектизми як синоніми до літературних слів. Напр.: *Мати забідкалася, що вони витратили гроші на годинник. Але як побачила дзитарок, то й сама зраділа. Поправила трошки скривлений цигір, прилаштувала годинник на стіну біля печі, підтягнула ваги і на око наставила годину* [3, с. 13].

Висновки. У новелах Д. Походжука широко представлені діалектні особливості різних рівнів: фонетичні, морфологічні та лексичні. Найщедріше новеліст послуговується власне лексичними територіально маркованими одиницями, які притаманні як мовленню персонажів, так і авторському. Натомість фонетичні та морфологічні риси характеризують насамперед мовлення дійових осіб, хоча зрідка проникають і в оповідну канву новел. Різноманітні гуцульські діалектизми в аналізованих текстах виконують такі функції: образотвірну; пізнавальну; функцію забезпечення художньої переконливості й етнографічної достовірності відтворення гуцульського колориту, гуцульської мовної картини світу; функцію етнографічної ідентифікації персонажів; функцію збагачення словникового складу літературної мови; функцію розширення системи стилістичних фігур і тропів.

Література

1. Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська; уклад.: Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська, В. Зеленчук, Н. Хобзей. Львів, 1997. 232 с.
2. Грещук В. В. Територіальні діалекти і мова художньої літератури: типологія зв'язків. Грещук В. В. *Студії з українського мовознавства: Вибрані праці* / Упор. Р. Бачкур. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. С. 347–360.
3. Походжук Д. Весілля: новели. Чернівці : Букрек, 2021. 176 с.
4. Походжук Д. Космач – келія сонця. Косів : Писаний Камінь, 2012. 78 с.
5. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи. Лексикон. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. 668 с.

Скрипець М.О.

випускниця НВК №16

Мелітопольської міської ради

Запорізької області

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ Д. БРАУНА У СВІТЛІ НАУКОВО-КРИТИЧНИХ СТУДІЙ

Анотація. У статті зроблено огляд літературно-критичних та наукових статей, присвячених романістиці Дена Брауна, з позиції висвітлення в них поетикальних особливостей, зокрема визначення жанру творів.

Ключові слова: поетика, жанр, детектив, трилер, масова література.

Skrypets M.O., Zemlianska A.V. Poetic features of D. Brown's works in the light of scientific and critical studies. The article provides an overview of literary-critical and scientific articles devoted to Dan Brown's novels, from the point of view of highlighting poetic features in them, in particular, defining the genre of the works.

Key words: poetics, genre, detective, thriller, popular literature.

Актуальність дослідження. Питання жанру твору, особливо якщо це стосується зразків масової літератури, є на сьогодні досить складним. Це викликано глобалізаційними процесами, які відбуваються в соціумі, та в культурі зокрема: змішанням елітарної та комерційної літератур, взаємопроникненням і взаємовпливом різних національних культур та світоглядних позицій, впливом постмодерністської поетики тощо. Як наслідок – відбувається зміщення акцентів у визначеннях жанрів художніх текстів [див.: 2], а самі твори робить оригінальними та привабливими для читачів. Для авторів це стає своєрідною перевіркою на

майстерність, особливо в масовій літературі, яка за своєю природою є «жанровою», з чітко визначеною сюжетною схемою та набором персонажів. На сьогодні вже наявні дослідження жанрової еkleктики детективної прози [3, 4, 9 та ін.], однак з кожною новою книгою популярних письменників простежуються нові грані їхньої творчості, які потребують вивчення та зміни методології оцінювання якості текстів.

Мета цієї статті – простежити, як формується у літературній критиці та наукових студіях жанрове визначення романів Дена Брауна як одного із авторів бестселерів.

Виклад основного матеріалу. Книги Д. Брауна уже два десятиліття, від самої своєї появи, вважаються світовими бестселерами. Багато критиків та літературознавців, поважних рецензентів та пересічних читачів намагалися з'ясувати секрети популярності цих творів. Зокрема, за більшістю версій, художні тексти Д. Брауна вирізняються особливим стилем митця, в якому він поєднує правду з вигадкою, ознаки класичного детективу з екшном, що робить його твори нетривіальними, захопливими, кінематографічними.

З дитинства популярний американський автор цікавився кодами й шифрами, розкриттям загадок, згодом вивчав історію мистецтв у Севільському університеті. Він вивчає багато історичної та документальної літератури перед написанням кожної книги, тож насичує їх не лише цікавим сюжетом, детективною інтригою, а й численними даними з різних галузей наук: культурології, історії, фізики, релігієзнавства, мистецтвознавства тощо. О. Онищук у своєму дослідженні інтермедіальних особливостей роману Д. Брауна «Код да Вінчі» стверджує, що письменник саме завдяки своєму «нестандартному» погляду на світ упровадив у літературу новаторські стратегії, чим викликав численні дискусії серед дослідників мистецтва слова ХХІ ст., започаткував власну жанрову форму [6]. Особливістю такого новоутворення літературознавця вважає «перетин жанрів», коли в одному тексті поєднані інтелектуальний детектив, трилер та роман-загадка. При цьому, в її науковій студії багато уваги приділяється й сюжетній лінії, в основі якої лежить загадка, пов'язана саме з витворами мистецтва та культурними артефактами. На думку дослідниці, використання інтермедіальних вкраплень як сюжетотворчих елементів та

обов'язкова вказівка на це в передмовах, епіграфах чи анотаціях до книг «формують певні очікування читачів» [6].

Ця думка про особливий стиль Д. Брауна як його візитівку, що й викликає успіх у читацької аудиторії, звучить у рецензії С. Філоненко. Так, докторка наук відкидає всі звинувачення в бік автора щодо передбачуваності, типовості сюжетних ліній, вільне поводження з історичними та культурними ритуалами, динамізм оповіді, який часто вибиває зі спокійного логічного розгортання міркувань головного героя. Вона зауважує: «Якщо ми йдемо в Макдональдс, то очікуємо отримати порцію коли, чизбургер і картоплю фрі. <...> Якщо ми беремо в руки інтелектуальний трилер Дена Брауна, то укладаємо угоду з автором, який обіцяє екшен в історичних декораціях, змагання професора з фанатиками (йому допоможе красуня) й колекцію кодів, символів та головоломок» [8]. Літературознавиця й критикиня переконана, що від творів письменника люди очікують свого роду «атракціону», основними ознаками якого є «сенсаційність, драйв і впізнаваність» [8].

У той же час, у рецензії С. Філоненко наголошується, що роман «Джерело» Д. Брауна поєднує в собі як ознаки трилера, що значно менше цього разу проступають, так і риси інтелектуального роману, адже сюжет заснований, насамперед, на зіткненні ідей, а інколи нагадує науково-популярні тексти та енциклопедії.

Позицію С. Філоненко підтримує й інший критик, К. Родик. У своїй рецензії на роман «Джерело», а точніше – коментарі до вищезгаданої статті цієї літературознавиці та негативних відгуків на твір, він визнає, що С. Філоненко досить влучно перерахувала всі «інгредієнти» творчості Д. Брауна. На думку критика, майстерність письменника полягає в тому, як він, за всієї передбачуваності, комбінує ці складники, «ефективно припасовуючи до різних за своєю природою, фактурою і вектором футуристичних ідей» [7]. К. Родик називає Д. Брауна «високим зразком фаховості», оскільки той, прославившись своєю екшн-стилістикою, є також популяризатором науки. При цьому він виступає не в якості ретранслятора, перекладача наукових гіпотез доступною мовою, а пропонує поглянути на інтелектуальні загадки людства з погляду вірогідності їх здійснення чи варіативності розв'язання.

До можливих жанрових визначень, якими наділяють твори Д. Брауна науковці і критики, К. Родик додає ще кіберпанк («Джерело»),

роман-попередження та антиутопію, до яких відносить всі книги автора, оскільки той подає свого роду версію світу в майбутньому, що став жертвою кібертероризму («Цифрова фортеця»), генетичного тероризму («Інферно») чи тероризму світоглядному («Янголи і демони», «Джерело»).

Про синтез масової літератури («для всіх») та високої, «елітарної» («для обраних»), зокрема езотеричної, у творах сучасних письменників говорить у своїй магістерській роботі О. Медвідь. У цьому аспекті вона розглядає твори Д. Брауна, зауважуючи, що автор активно використовує езотеричні мотиви в художніх текстах для побудови захопливого сюжету, а також створення атмосфери «класичного езотеричного трилера» [5, с. 4]. Дослідниця робить висновок, що хоч письменник і не належить до жодної таємної організації та не прагне популяризувати їхній світогляд чи будь-яке езотеричне вчення, все ж популярність його творів зробила в цьому плані більше, ніж адепти цих учень [5, с. 12]. Тож еклектична суміш трилера й езотеричної літератури у романах Д. Брауна викликає надзвичайний інтерес читачів, задовольняючи їхній потяг до розкриття таємниць та гострих відчуттів.

О. Бессараб запропонував новий термін для визначення жанрово-стилістичних особливостей романів Д. Брауна – «роман-андрогін», яке вже розглядалося в попередньому підрозділі. Зокрема, до «романів-андрогінів» літературознавець зараховує «інтелектуальні трилери» американського письменника, які є «продуктом високих літературних технологій, що дозволяє поєднувати цікавість і глибину (на жаль, більше уявну, ніж дійсну – *авт.*)» [1, с. 148]. Термін «інтелектуальний трилер» він теж використовує як збірне поняття, що об'єднує низку жанрів: технотрилера або виробничого роману, інтелектуального роману, арт-детективу та ін.

Висновки. Отже, науковці і критики сходяться в тому, що популярності книгам Д. Брауна надає їх еклектичний характер, поєднання ознак високого, «елітарного» мистецтва, що забезпечує інтелектуальний складник творів, та масової літератури, з якої почерпнуті сюжетні формули та жанрові ознаки детективної прози, трилера, їхня кінематографічність тощо.

Література

1. Бессараб О. Роман Дена Брауна «Код да Вінчі» і «масова культура» (форми рецесії). *Питання літературознавства*. 2008. Вип. 76. С. 146–154.
2. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману: монографія. Харків: Діса-плюс, 2015. 320 с.
3. Гура Н. П., Лисак Ю. В. Поліжанровість сучасного детективу (на матеріалі роману А. Переса-Реверте «Фламандська дошка»). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Філологічні науки. 2016. Вип. 11. С. 182–189.
4. Землянська А. В., Землянський А. М. Жанрова еkleктика ретродетективів Богдана Коломійчука. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2018. № 4(40) – 2017, 3(47) – 2018. С. 275–286.
5. Медвідь О. В. Езотеричні мотиви у романі Дена Брауна «Код Да Вінчі»: автореф. магіст. роботи на здобуття ступеня магістра філології: 035.04. Миколаїв, 2021. 14 с.
6. Онищук О. Інтермедіальність роману Дена Брауна «Код да Вінчі». URL : <http://ndsif.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/77#>.
7. Родик К. Ден Браун як індикатор тероризму: чому український переклад світового бестселера «Джерело» не здобув популярності. *Україна молода*. 2019. Вип. №050. 07.05. URL : <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3454/164/133105/>.
8. Філоненко С. Життя, смерть та інші технології. *Літакцент*. 2018. 28.08. URL : <http://litakcent.com/2018/08/28/zhittya-smert-ta-inshi-tehnologiyi/>.
9. Філоненко С. Місія здійсненна: популярна літературна критика у дзеркалі критики : літературно-критичні статті. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2017. 184 с.

Устінов В.Є.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Землянська А.В.

МІСТИЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ ПРО ВІЙНУ (НА МАТЕРІАЛАХ МЕРЕЖІ «FACEBOOK»)

Анотація. У статті розглядаються містичні мотиви сучасної української поезії про війну. Робиться висновок про дві паралельні лінії розвитку таких мотивів: фольклорно-містичну та релігійно-містичну.

Ключові слова: містичне, мотив, сучасна поезія, замовляння.

Ustinov V.Y. Mystical Discourse of Modern Poetry about War (on the Materials of Facebook). The article examines the mystical motives of modern Ukrainian poetry about war. A conclusion is made about two parallel lines of development of such motifs: folklore-mystical and religious-mystical.

Key words: mystical, motive, modern poetry, order.

Актуальність дослідження. Містичні мотиви є традиційними для української літератури. Не є винятком і сучасний літературний процес. Свідченням цього є численна кількість українського фентезі, часто побудованого на давньослов'янській міфології, детективні та любовні романи, мелодрами й історичні твори, в яких персонажам приписуються магічні здібності, надприродні якості, або ситуації певний час не мають логічного пояснення, тож у читача створюється враження, що вони пов'язані з діяльністю потойбічних сил. Містичний дискурс в сучасній українській прозі є об'єктом досліджень А. Гурдуза [2], А. Землянської [4], А. Землянського [5], Ю. Кравченко [7], Н. Логвиненко [8] та ін. Однак сучасна поезія все ще залишається на другому плані як об'єкт літературознавчих студій.

Мета цієї статті – розглянути містичний дискурс сучасної поезії про російсько-українську війну. Увага зосереджена на творах, які з'явилися у просторі фейсбуку після повномасштабного вторгнення агресора в Україну.

Виклад основного матеріалу. Різні підходи до визначення поняття «містичне» розглянуто у статті Ю. Кравченко. Так, містичне пов'язується з контактом буденності та небесної сфери (Я. Щербаков), фантасмагоричними образами (О. Вещикова), фольклорно-міфологічною основою (Н. Логвиненко) [див.: 7, с. 29]. Сам автор статті розуміє містичне як таке, що виражає людські страхи й переживання у зіткненні з нереальним світом [7, с. 35]. У поезії акцент робиться якраз на магічно-містичній функції мови як своєрідного способу спілкування з потойбічними силами, адже витоками поетичного слова є давні замовляння, що використовувались під час ритуалів.

Під впливом слова в уяві реципієнта виникають певні образи й картини, утворюється цілий віртуальний світ, який заповнюється об'єктами відповідно до міфологічних або релігійних уявлень особистості. Тож люди вірять, що за допомогою слова можна оживити певних істот чи вбити ворога, вплинути на хід подій, підкорити своїй волі предмет або особу [див.: 6]. Не випадково у важкі для України часи поезія стала для багатьох формою вираження страхів, переживань, болю і водночас – засобом боротьби.

Остання згадана функція актуалізувалась і чітко виокремилась у сучасній поезії завдяки словам вірша Л. Горової «Буде тобі, враже, так, як Відьма скаже...», покладеного на музику солісткою гурту «Енджі Крейда» А. Катажинською. «Пісня-закляття», як її назвали журналісти, стала справжнім хітом літа 2022 р. і спричинила появу цілої низки творів, які відроджували давні традиції відьомства з чаклуванням, закляттями, поверненням до тотемізму й фетишизму тощо. Ці художні тексти допомагають виплеснути агресію по відношенню до окупантів, а також позбутися страху шляхом залякування ворога та озвучення замовлянь на щасливе майбутнє, своє та всієї України:

*Сію тобі в очі,
Сію проти ночі.
Буде тобі, враже,
Так, як Відьма скаже.*

<....>

*Та не буде, враже,
Смерть твоя легкою.
Та й у смерті, враже,*

Не знайдеш спокою [1].

У поезіях інших авторів, присвячених сучасним подіям у нашій країні, усе частіше можна побачити мотиви ворожіння й замовлянь. Вони зазвичай представлені у творах антитезами, паралелізмами, риторичними питаннями, рефренами. Наприклад:

*Падай, Падай, Падай,
Падай, Кримський міст.*

(Л. Горова «Хай дрижать опори...»)

...

...танцюй за тих, хто тут народився і тут

поліг.

танцюй за тих, у кого більше немає ніг.

танцюй за померлих дітей, чоловіків і жінок.

(Т. Власова «Танцюй, моя пташко...»)

...

Щоби вітрами їх носило

Щоб їх косами косило

Щоб їх в покручі крутило...

(В. Бернат «В ніч на Йвана на

Купала...»)

Поети використовують також кольористику на означення сил Добра і Зла та їхнього впливу на людське існування, показу тих жахів, які відбуваються на українській землі:

білим проллється віри

чорним проллється лють

черги громів і тиш

море червоне лють

впливи. напиши

вилами по воді –

будьте

ви

про-

кля-

ті (підкреслення наше. – В. У.).

Lesya Roy «білим проллється вірш...»

Сама структура вірша нагадує вирву, що закручується десь посередині водойми і тягне на дно все, що потрапляє у вир. Цей принцип пояснює й дії чаклунів, які закручують у наповнених водою посудинах різні предмети й речовини, що імітують об'єкти впливу.

У нагоді ліричним героям стають сили стихій та вірування предків, те, що живить дух, дає моральну підтримку, підсилює віру в свою правоту, а значить – перемогу:

Моє море глибоке для тих, хто прийде

Руйнувати моє, що в долонях цвіте,

<...>

Я прикличу громи і спущу, наче псів,

На того, хто свободи моєї хотів.

Буде каменем їм моя тепла земля.

(О. Деркачова «Це мій Бог, моя церква і мій поріг...» [3, с. 77]).

Вірш, уперше викладений на просторах фейсбуку, уже ввійшов у друковане видання поезій О. Деркачової «Серце», що розкриває внутрішній світ жінки, яка чекає чоловіка з фронту, шукаючи опертя яку буденних речах, так і в духовних пошуках.

У вищезгаданому аспекті ліричні героїні сучасних поезій про війну нагадують розгніваних амазонок, жінок часів Київської Русі, відьом, змальованих у новій українській літературі та ін. Так, одна із поезій відроджує образ гнівної княгині Ольги, готової помститись за смерть коханого чоловіка (Т. Власова «Ольга ходить подвір'ям чорно, скам'яніле її лице...»), інша змальовує образ старої баби, яка для росіян, що прийшли в її село вбивати, обертається на пса з трьома головами (Д. Козловська «Вони їй казали – бабо, росіяни підійшли до села...»), а вже в наступній відьмою постає 30-річна жінка, яка «*кличе пекло. Бурям вказує дорогу. / Біль чужий і свій влітає в блискавиці і у громи*» (О. Белінська «Пані відьма місить діжу...»).

Окремо можна відзначити релігійно-містичні твори, як визначає Ю. Кравченко містицизм, пов'язаний з релігійним світоглядом ліричних героїв [7, с. 35]. Алюзії на основні біблійні легенди, пов'язані із народженням Ісуса Христа та його розп'яттям, уявні діалоги з Богом, мета яких – висловити скаргу на жорстокість випробувань, які він

посилає людству та прагнення зрозуміти його вищий задум, й т.п. стали вже звичними мотивами сучасної української поезії (Ю. Ілюха «Отче, сідай, бери сигарету. Поговоримо сьогодні про бога?», К. Калитко «Отче наш, суций...», Т. Власенко «Народись, Боже...» та ін.). І якщо т.зв. «жіноча» поезія радше свідчить про сподівання на Бога, який рятує, то в «чоловічій» версії ми зазвичай бачимо пряму, відверту розмову, в якій можуть бути висловлені і звинувачення в бездіяльності, і гнівні випадки, і скепсис стосовно заповідей, які не працюють у світі з війною:

*Мій Господи... Котру щоку
Підставити накажеш нині?
В котрім неназванім гріху
Ми їм лишаємося винні?
Що нині важить Твій псалом
В цих поруйнованих едемах?*

Б. Томенчук «Мій Господи...»

Численні жертви українського народу, що відстоює свою національну ідентичність, свободу, духовні цінності, органічно вписуються в контекст біблійної легенди про Голгофу і той хрест, який несе наша нація у цій боротьбі.

Отже, містичний дискурс сучасної української поезії про війну твориться у двох напрямках, відроджуючи язичницькі міфологічні народні уявлення та паралельно – релігійний світогляд. Основна мета поетичних текстів – підбадьорити український народ, підтримати його дух у боротьбі з окупантом, а також залякати ворога, показати, що всі сили і стихії протистоять йому, кожен українець, незалежно від віку або статі, буде всіма можливими засобами боротись до перемоги, відстоювати свою землю і свою свободу. Подальше дослідження поетичних текстів сучасності надасть можливість простежити варіювання наративів у літературі як засобі відображення реальності залежно від перебігу військових дій та змін у суспільній свідомості.

Література

1. «Буде тобі, враже, Так, як Відьма скаже». Геніальний вірш від українки став хітом. URL : <https://www.kislod.org.ua/bude-tobi-vrazhe-tak-jak-vidma-skazhe-genialnij-virsh-vid-ukrainki-stav-hitom/>.

2. Гурдуз А. І. Міфопоетика «жіночого» містичного любовного роману першого десятиліття ХХІ століття в Україні. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки. 2014. Вип. 4.13. С. 61–68.
3. Деркачова О. Серце: поезія. Брустури: Дискурсус, 2023. 84 с.
4. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація : тези про місце і роль мови в національному відродженні України. 4-те вид., доп. Дрогобич : Відродження, 1994. 217 с.
5. Землянська А. В. Особливості часопростору містичного роману Дари Корній і Тали Владмирової «Зозулята зими». *Мільйон історій: поетика пригод у літературі та медіа*: [зб. наук. матеріалів конференції (Бердянськ, 22-23 вересня 2016 р.)] / гол. ред. О.П. Новик. Бердянськ : БДПУ, 2016. С. 55–57.
6. Землянський А. М. Особливості жанру містичного детективу в романі В. Васильченка «Дворушники, або Євангеліє від вовкулаки». *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 1. С. 69–75.
7. Кравченко Ю. Жанрово-стильова парадигма сучасного українського містичного оповідання ХХІ століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Філологічні науки. 2023. № 1(99). С. 27–38.
8. Логвиненко Н. Вивчення національної автентичної міфології як джерела сучасного українського фентезі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 11. С. 40–45.

Шуляк С.А.

доктор філологічних наук,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

РОЛЬ СЮЖЕТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЗАМОВЛЯЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сюжетної організації текстів українських замовлянь. Визначено, що у ролі персонажів можуть виступати люди, небесні світила, образи християнських святих, явища природи, звірі, птахи, дерева, квіти та ін. Зазначено, що для опису замовляльного сюжету достатньо чотирьох елементів: персонаж, його дія, місце дії, об'єкт дії.

Ключові слова: замовляльні тексти, сюжетна організація, персонаж, структура текстів замовлянь, молитовний вступ, порівняння, уподібнення.

Shuliak S. The role of plot organization in the structure of texts with spells. The article is devoted to the studying of plot organization in the texts with Ukrainian spells. It is determined that people, heavenly bodies, images of Christian saints, natural phenomena, animals, birds, trees, flowers, etc. can act as characters. In the article we noted that four elements are enough to describe the plot: the character, his action, the place of action, and the object of the action.

Key words: texts with spells, plot organization, character, structure of texts with spells, prayer introduction, comparison, simile.

Актуальність дослідження. Серед українських замовлянь спостерігаються тексти великого об'єму з довгою оповіддю і сюжетом, який швидко розвивається. Інші тексти включають невеликі діалогові конструкції, що віддзеркалюють подібність (як..., так...). Людина та її життя є визначальними в цьому фольклорному жанрі, більше того, близька сучасному суспільству, виражає людську природу.

Тексти українських замовлянь, як структурована система, яка насамперед розрізняє замовляння з погляду добра і зла, потребують дослідження в аспекті заподіяння зла і позбавлення його.

Мета статті: проаналізувати сюжети замовляльних текстів в аспекті дослідження опозицій добро – зло, дій та ролей персонажів.

Виклад основного матеріалу. Тексти замовлянь можуть бути виявом прокляття, побажання добра, прохання, наприклад: *Слизни, пропади, де взялося – туди йди!* [2, с. 174]; *Лишаю, лишаю, я тебе з кізяками змішаю!* [2, с. 174]; *Ви, стіни, не будьте німі, ви, сволоки, підіймітесь; лихі речі, лихі мислі, на добре перевернітесь...* [3, с. 104]; *Дай Боже, ві сні видати, Яку буду пару мати* [3, с. 82]. Структура формул текстів замовлянь базується на порівнянні чи уподібненні, як-от: *Як не можна із цього маку нікому щоту знімати, так би не можна людям на мене, раба Божого Івана, гніва класти до суду судного, до віку вічного і до гробу Божого* [3, с. 114]; *Як тої води є по достатком, так би в мене було достатком молока* [2, с. 109]; *Як тій сорочці тяшко під тим тяском, так би тобі (ім'я) тяшко було без мене* [2, с. 225].

Спостерігаємо поєднання паремій і формул в одному тексті, наприклад: – *Здоровий був, мій синочку (донечка), з далекої доріженьки! Намучився, поки до світу Божого ясного дістався. Рости здоровий та кріпкий, як дуб, гнучкий, як лоза, бистрий, як вода* [2, с. 186]. Усі жанри варіюються і перебувають у взаємозв'язку. Замовляння мають складну структуру і тяжіють до сюжетної ситуації, як-от: *Не сама я до тебе, / моя коровочко, йду. / Я йду з Господом Богом, / з Петром і Павлом. / Петро йде з правого боку, / Павло йде з лівого боку, / а Господь іде попереду, / мені путь показує. / Що буде Господу й святій Пречистій, / те буде коровці мойой. / У хаті стол стоїть, / У церкві престол, а у хліві утула. / Щоб нашія чорная коровка / пристріту, уколов не чула. / Тобі, моя коровонько, рогами не кивать, / хвостом не махать, / у дою стоять, / Господньою росою молоко давать* [2, с. 239]. Тексти українських замовлянь базуються на одній або декількох порівняльно-зіставних формулах, наприклад: *Гадине-царице, повиймай зуби, бо буде тобі те, що тій жінці, що проти неділі у суботу прала, муку придбала, та буде ж тобі те, що тому чоловікові, що проти неділі у суботу рубає дрова* [3, с. 101].

Замовляльні тексти зазвичай поєднують елементи як сюжетних і безсюжетних типів. Безсюжетні замовляльні тексти складаються ніби з набору різних, повторюваних групами, ритміко-інтонаційних конструкцій, пов'язаних між собою за допомогою окремих своєрідних ритміко-інтонаційних одиниць. Зазвичай це тексти молитовного чи імперативного характеру, як-от: *Пристріте й пристрітище, і вроки і урочища; вітряний і водяний, і погаданий, і помишляний, і запитяний, і заїдений, і прилюбований, і примілований, і батьків, і материн, і хлоп'ячий, і дівочий, і ранній, і денний, і сутковий, і триденний, і гоовий, і дісовий, і шляховий...* [3, с. 47].

Текстам українських замовлянь притаманний молитовний вступ, опосередковано пов'язаний з основним текстом замовляння і не ототожнений із його розповідною частиною. Наприклад: *Господи, помози, першими разами, Господніми словами, від бешихи пошептати* [3, с. 57]; *Господу Богу помолюся, / святій Пречистій поклонюся, / прошу усіх святих / на помогу, на порятунок. / І прошу Божої Мати поблагословити / Ганні кров замовити* [2, с. 80]; *Господу Богу помолюся, Матері пречистій святій, і святому Антонію, і Феодосію, і прочим київським, печерським Божим угодникам, христовим преподобникам і всім святим силам небесним, зорям-зірницям, скорим помішницям. Станьте мені до помочі і допоможіте мені Духом своїм святим небесним* [2, с. 82].

Поширене словосполучення *Встану я, раба Божя, раненько* стало невіддільною частиною замовляння, є початком розповіді, сприяє розвитку сюжетної ситуації і трапляється в сюжетних замовляльних текстах, як-от у замовлянні від різачки: *Встану я, раба Божя, раненько, помолюся Богу і поблагословляюся, піду в двері, а з дверей у ворота, вийду на дорогу, піду до океану-моря. На океані-морі пливе рокитовий кущ, там сидять Петро, Павло, Миколай, Кузьма, Дем'ян, Ілля пророк і Григорій Побідоносець. «Прийшла я до вас, отці небесні, жалітись своєю болізнію. Скажіть ви мені, що то за жінки виходять простоволосі з окіян-моря? Вони виходять знущатись над народом, ссати кров із жил, з пожил, з білого тіла, кості пилити, печінку точити, як тії чорнії черви. Пошліть ви Кузьму та Дам'яна, окуйте, пов'яжіть їх, заженіть у темні дубрави. В дикі степи, там для них заготовлені ліжки тесові. А на мене*

хрещеную, порожденую (...) не нападайте, в моєму тину не застрягайте. Цьому моєму слову нехай буде амінь» [3, с. 62-63].

Дії персонажів у зазначеному місці і при певних обставинах становлять сюжет замовляльних текстів, як-от: *Йшла Божя Мати на гору цвіти рвати: / Все красні і красні / Вона тоді цвіти рвала, / Рожу з тіла білого визивала – та й в огонь! / Там тобі горіти, / Попелом на мохи, на чорні луги, / На густі лози, на темні очерети / На сухі ліси летіти, / А рабу Божому (ім'я) горе не знати. / То не я шептала – / Пречиста в головах стояла, / Рожі вишиптувала, відкликала [1, с. 61].*

У ролі персонажів можуть виступати люди, небесні світила, образи християнських святих, явища природи, звірі, птахи, дерева, квіти та ін. Так, персонажами часто виступають люди: *Жив чоловік Іван у панів, не схотів панам служити, та пішов по чужим землям блудити, та прийшов до зеленого гаю, а до тихого Дунаю... [3, с. 105]; святи: Їхав святий Юрій на вороних конях, на чотирьох колесах; коні розбіглись, колеса розкотились по синьому морю, по чистому полю [3, с. 59]; зорі, наприклад: – Добрий вечір, ви, зорі-зориці, ви, Божі угодниці, вечірнія порошниці. І ви по світу сіяєте, все видаєте, а я сплю, спочиваю, а вас прошу-благаю: підіть на каменні гори, білий камінь отверніте, а кремень розгорніте. А в кремені густе стерне молоко заберіте та принесіте по цьому ножу, в Орданню воду спустіте, а з води в уста, а з уст в молочні жили, а із жил – у вим'я, у дійки, а з дійок в цирки, а з цирок рабам Божим у дійницю [2, с. 247]. Дії та вчинки персонажів є постійними елементами фольклорного сюжету.*

Щоб описати сюжет досліджуваних текстів достатньо чотирьох елементів: персонаж, його дія, місце дії, об'єкт дії, наприклад: *Їхав Ілля на коні, тяг ноги по землі, ноги підняв, кров уняв. Ішла Пречиста: одна з Києва, друга з Чернігова, третя з Ніжсина, несли срібну голочку, шовкову ниточку, рану зашивали, кров замовляли: «Кров з буйної голови, з рум'яного лиця, з ретивого серця; з живота, з костей, з мозгів, з чорних кіс, з карих очей!» [3, с. 38]; Їхав св. Юрій на червоній горі, на червонім коні, червоні поводи. Його Мати Божя зустрічала, св. Юра питала: «Куди їдеш, св. Юрію?» – «Їду я до народженої, хрещеної, молитвеної раби божої (ім'я корови), її коровицю Господню благословляю оберегати, остерегати, злих тварів не допускати, бо я буду злим тварам золотим мечем голови рубати, золотим ключем роти замикати...» [2, с. 267].*

Висновки. Таким чином, ознакою, що дозволяє систематизувати сюжети текстів українських замовлянь, є дії персонажів, що спрямовані або на знищення (зло), або ж на створення (добро). Для опису сюжету досліджуваних текстів достатньо чотирьох елементів: персонаж, його дія, місце дії, об'єкт дії.

Література

1. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. Київ : Бібліотека українця, 1998. 98 с.
2. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук; передм. М. Г. Василенка. Київ : Молодь, 1991. 336 с.
3. Замовляння / упоряд., передмова, примітки М. К. Дмитренка. Київ : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.

Balaeva A.R.

Magister of Philosophy

After-Sales Coordinator

Grey Labelz GmbH, Germany

Zemlianskyi A.M.

PhD of Philosophical Sciences

Associate Professor of the Department of Computer Science

Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University

THE PROBLEM OF IDENTITY IN PHILOSOPHICAL REFLECTION

Abstract. *The article is an attempt to reveal the problem of «identity» in philosophical discourse. Its review in the context of globalization processes provides the basis for further philosophical and philological studies on the concept of «multicultural identity», which is realized in language, culture, and social being.*

Key words: *identity, Other, dialogism, phenomenon, globalization.*

Балаєва А.Р., Землянський А.М. Проблема ідентичності у філософській рефлексії. Стаття є спробою розкрити проблему «ідентичності» у філософському дискурсі. Огляд її в контексті глобалізаційних процесів дає підґрунтям до подальших філософських та філологічних студій із вивчення поняття «мультикультурної ідентичності», що реалізується у мові, культурі, соціальному бутті.

Ключові слова: ідентичність, Інший, діалогізм, феномен, глобалізація.

In the context of globalization, one of the urgent issues is the preservation of the uniqueness of each ethnic group, resisting the complete assimilation of certain nations, primarily in a cultural sense. Recently, much attention has been given to the analysis of the advantages and disadvantages of globalization processes, questions of identity, and ways of its realization. These studies have now expanded into the field of literary studies as a branch of the humanities.

The issue of identity is traditionally relevant in the modern stage of global development, during which a unified world information space based on new, primarily computer technologies, is being formed. The information dominance of developed countries leads to the gradual leveling of the cultural diversity of globalized societies, cultural identity, which largely defines human mentality, psychology, and way of life as a whole. Such a phenomenon requires further research to determine possible ways to preserve national cultural identity in the conditions of complex global development. This underlines the relevance of our work.

According to our earlier studies, the experience of phenomenology becomes indispensable in this context, allowing us to see how the meaning of the concept «Other» can be constituted and how to reconstruct the life world, which is always already shared with the Others, and the intersubjectivity that underlies all other aspects of historical being [4; 5, p. 189].

The situation at the end of the XXth and the beginning of the XXIst century is characterized by profound technological, social, economic, political, and other transformations that affect all spheres of human life. Among other things, the significance of the issues of «globalization», «globality», and the «global world» can't be denied. These issues are recognized as the most important and all-encompassing characteristics of the

state and changes in modern humanity and its environment. On the one hand, today no one can deny such obvious phenomena as the objectivity and irreversibility of the interdependence of the world, that is growing, integration trends, the formation of supranational economic, information, and cultural spaces [7].

This complexity of the issue determines the interest of researchers, not only in the trends of globalization but also in the consideration of the needs, abilities, and possibilities of human activity and behavior in the context of globalization. Since globalization is occurring today in the context of the so-called anthropologization of all social knowledge (the focus of all monodisciplinary researches on human issues), it is evident that in a globalized world identity becomes a primary discourse both in science and in everyday life [6].

The problem of identity holds an important place in contemporary research and psychotherapeutic discussions. However, most academic works are dedicated to issues of social, ethnic identity, and the development of personal identity in young age. The development of identity in adulthood is still little studied.

This article provides an overview of the development of perspectives on the problem of identity in the philosophical tradition.

It is philosophical concepts that set the modes for examining the essence of this phenomenon, establishing opposing poles. The conclusions obtained during the theoretical excursion clarify the main stages in the dynamics of identity in adulthood. From a philosophical perspective, identity (or similarity) consists of what makes an object defined and recognizable in terms of possessing a set of qualities or characteristics that distinguish this object from objects of different types. Franz Brentano presented identity as «correspondence conceived in perfection» [3].

From a logical standpoint, identity is closely related to the concept of sameness and implies not only the operation of abstraction by identification but also the abstraction of non-distinctness. Thus, the concept of sameness can be interpreted as the impossibility of distinguishing of objects from each other based on a set (or aggregate) of properties. The connection between the concepts of identity and sameness can be traced back to ancient Philosophy. In the Aristotelian tradition, the concept of sameness is endowed with greater fundamental significance than the concept of difference. In the modern era, René Descartes interpreted this reasoning as the substantiality of *cogito*.

Later, this idea found its development in transcendentalism, especially in the «Philosophy of Identity» by F.W.J. Schelling [1, p. 32]. The philosopher interprets identity as sameness, or rather self-identity, of the structures of «pure» thinking, the ideal «I». Identity in this case is presented as given, it is obvious to those who is getting to know the subject.

Therefore, for this philosophical direction, identity remains an «unproblematic» sphere. The actualization of this issue began to require a review of the «dominance of identity», typical for classical Philosophy. José Ortega y Gasset comments on this point, emphasizing that German transcendental-critical Philosophy represented the activity of the spirit as a fixed «immobility» [11, p. 154]. In classical Philosophy, ideas are treated as physical realities, and these realities are considered as identities.

In non-classical Philosophy, the issue of identity is presented in the works of Martin Heidegger [3, p. 82]. In his Philosophy, identity is interpreted as the commonality of being. According to M. Heidegger's imagination, any being is identical to itself. At the same time, any being is identical to any other being. This approach excludes not only difference as another being but also changes. Similar ideas regarding identity can be found in the works of Edmund Husserl. According to his perspective, through transcendental reduction it is possible to reach self-identity as such a «pure» consciousness. In the psychological tradition, these claims were formulated in the understanding of identity as an inner essence, the core of personality closely linked to a value-meaning system [8; 9].

The pursuit to acquire identity reflects the desire for integrity and the integration of opposites. There is also another interpretation of identity in classical Philosophy, attributed to Duns Scotus. In his theory, each object represents a common nature and limits the determining individuality of the object, its qualitative uniqueness. Later, the concept was complemented by the notion of «momentary» by Max Scheler and was understood as the disclosure of selfhood in its correlation with Other. Jürgen Habermas associates this line of interpretation of identity with the name of G.W. Leibniz, who, in his opinion, first showed that «every self-presenting subjectivity is self-centered and represents the world as a whole in its unique way» [2].

Further developments in the understanding of the issue of identity are associated with the analysis of the relationship between «I» and «Non-I» in the works by J. Fichte and the ideas of responsibility and inner choice in the works by S. Kierkegaard. It should be noted that these ideas caused the focus

on the authenticity of being in the context of identity issues. Similar conclusions can be drawn from the work by John Locke, who linked the concept of «identity» with a person's responsibility for their actions based on memory of those actions [3].

The next step in the development of the concept of identity should be considered David Hume's thesis about identity being constituted not by the human's self, but «from the outside», that is, from society. In this interpretation, identity is maintained through one's name, reputation, fame, etc, as for the philosopher's point of view, «I» is merely a «bundle of perceptions», no anything else. During this period, the idea of identity formation within the realm of culture and society was first introduced. In this tradition, the individual's sense of self is derived from external sources, and the persons, in this perspective, «create themselves» through their actions, in a kind of «outside-in» perspective [11, p. 32].

This sociocultural perspective of identity was later elaborated upon in the psychosocial understanding of personal identity. According to this view, identity is not so much an inner wholeness but the result of reconciling and balancing between the potential wholeness, personal meanings, and societal values, including Others as important. Erik Erikson notably defined identity as «the sense of synthesizing the Ego that is caused in continuity and in what one might call a subjectively changing sameness» [10, p. 59].

He revealed the psychosocial essence and outlined four aspects: conscious feeling of individual identity, unconscious struggle for the continuity of personal character, criteria for Ego synthesis, and maintenance of inner solidarity with the ideals and identity of a group. The American-Swiss researcher M. Stein, for example, noted the similarity between this perspective and the concept of «Persona» [12]. E. Erikson was interested in the ideas of C.G. Jung and developed his idea of the Ego-Person relationship. The quest for acquiring identity reflects the pursuit of wholeness and the integration of opposites. It raises the question of whether this duality is a result of irreconcilable positions or a stage in the development of our understanding of identity over the course of a person's life. The assumption of irreconcilable positions seems unlikely because dialectical Philosophy has already successfully integrated these ideas. The two lines of thought that were opposite to each other in classical Philosophy regarding identity converged in the XXth century in a post-classical perspective. The concept of wholeness has entered the realm of dialogue.

Therefore, identity is constructed through certain formal manifestations, which allows us to speak about the existence of a psychophenomenological complex called identity. Each psychological phenomenon is influenced by various elements of psychological reality and can only be explained within the framework of complex causality. The phenomenological tradition explains personality as unique, individual, existential essence, or «selfness» (R. Gvardiani), and identity then expresses the self-referentiality of a person in the logic of valuing determination of the personality.

Conclusions. So, identity is studied in the context of interactive, perceptual, communicative, existential, functional, mental, and linguistic processes of personal development. In our understanding, the structuring of identity means a certain integrity and organization of the unfolding of identity as a phenomenon of functional and existential being.

The review of identity concepts in Philosophy and the development of philosophical ideas has allowed us to identify dichotomous characteristics that reveal the essence of personal identity.

References

1. Власевич-Хоркава Т. Сміслові виміри ідентичності у філософсько-культурологічних дослідженнях. *Вісник Львівського університету*. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2013. Вип. 3. С. 31–40.
2. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну / пер. з нім. В. Купліна. К. : Четверта хвиля, 2001. 424 с.
3. Дахній А. Мова і мовлення як предмет герменевтичної феноменології Мартина Гайдегера. *Філософська думка*. 2015. № 6. С. 70–88.
4. Землянський А. Історична свідомість як детермінанта гармонізації розвитку студентської молоді в полікультурному суспільстві. *Versus*. 2014. № 2. С. 39–44.
5. Землянський А. М. Людиновимірність історії: рецепція поняття інтерсуб'єктивності в сучасній історичній антропології. *Гілея : науковий вісник*. 2013. Вип. 79. С. 186–189.
6. Олексенко Р. І., Васюк Ю. А. Особистість в освітньому середовищі, яке динамічно трансформується. *Філософські обрії*. 2017. Вип. 37. С. 124–135.
7. Філософія інтеграції : монографія / за заг. ред. В.Д. Бондаренка, Ф. Г. Вашука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 544с.

8. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. О. Замойської. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с.
9. Юнг К. Г. Воспоминания, сновидения, размышления / пер. с нем. И. Булкиной. К. : Air Land, 1994. 406 с.
10. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. New York: W.W. Norton, 1994. 336 p.
11. Melchert N. The Great Conversation: a Historical Introduction to Philosophy. Oxford University Press, 2006. 784 p.
12. Stein M. B. Transformation: Emergence of the Self. College Station, TX.: TAMU Press, 1998. 200 p.

Derkachova O.S.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Pedagogical Department*

Tytun O.L.

*PhD of Pedagogical Sciences, Associate professor,
Associate professor of the Department of foreign languages
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

UKRAINIAN CONTEXT IN INCLUSIVE LITERATURE

***Abstract.** The article explores works of inclusive Ukrainian literature that are offered to contemporary readers. It identifies the issues addressed in these works and characterizes the characters of literature oriented towards both young and adult readers.*

***Key words:** literature, inclusion, artistic image, issues, characters.*

***Деркачова О.С., Титунь О.Л. Український контекст в українській літературі.** У статті розглянуто твори інклюзивної української літератури, які пропонуються сучасними читачеві. Визначено проблематику цих творів, охарактеризовано персонажів творів, орієнтованих на маленького та дорослого читача.*

***Ключові слова:** література, інклюзія, художній образ, проблематика, характери.*

Ukrainian cultural space has become increasingly interested in inclusive literature recently. It happened due to important social changes and the desire to create an open space without restrictions, with equal opportunities for all, as well as owing to educational reforms in Ukraine. Literature about People with Disabilities is slowly gaining ground in the Ukrainian literary space, thus necessitating a comprehensive study of the works offered to Ukrainian readers. This underscores **the relevance of our research**.

The aim of our study is to analyze domestic works of inclusive literature that have emerged in recent decades, outline common trends in their development, identify the issues addressed in these books, and characterize the main characters in works offered to readers of various ages.

Presentation of the main material. In a broad sense, inclusive literature is literature on persons with disabilities and literature for persons with disabilities. As this is a relatively new phenomenon, so there are not many researchers on inclusive literature yet. Among existing ones, there is Olena Osmolovska, the founder of the Publishing Centre “12”, which specializes in inclusive literature. She is also the founder of a special award «Inclusive Stories» of the International literary competition «Coronation of the Word» and the author of several materials: «Inclusive literature: whim or necessity» [17], “Inclusive literature: right to life” [19]. Nina Holovchenko, whose authorship belongs to such a research as “Modern Ukrainian literature as a source of formation of inclusive teacher competence through information education”, “The issue of studying modern inclusive literature in the aspect of textbook”, “The role of modern Ukrainian literature in the formation of a tolerant society” [4]; Olga Derkachova, Oksana Tytun, Solomiya Ushnevych [24; 25].

Nina Holovchenko believes that inclusive literature can perform “educational function on formation of the atmosphere of tolerance in Ukrainian society” [4]. O. Osmolovska admits that this literature is oriented towards the realization of the rights of persons with disabilities and the development of positive perceptions of disability and personal diversity” [19]. O. Derkachova, O. Tytun, S. Ushnevych write about inclusive literature as an important part of the modern educational process, as well as the formation of readership interests [25].

There are several classifications of inclusive literature. The first one involves the division of inclusive literature into original and translated one. Besides, inclusive literature can also be classified according to the age of the

reader: literature for the youngest, literature for children and adolescents, literature for adults. Inclusive literature includes fiction and documentaries. It is about the defeats and victories of people with disabilities, their loneliness and their attempts to reach out to the world, their acceptance of themselves and their disability and the cruelty and coldness of the world to them. In the study the most famous Ukrainian inclusive stories for the youngest and teenagers, as well as stories for adults are considered.

“Non-jumping Bunny and his Brave Mother” by Oksana Drachkovska (2019) is one of the brilliant books for small readers written after becoming the mother of a child with a disability. Here is the author’s story: “When enrolling in school, my son Nazarchyk (he is 10 years old now, he is in the fourth grade and in a wheelchair) and me arrived there to solve some problems. Because of visiting schools seldom, Nazarchyk was interested in walking along the corridors; he also wanted to go to the library. So, we were walking along the corridors, when the bell rang and the children ran out of the class rooms to have a break, as it turned out, it was the second graders. Being very interested in him, the children surrounded us and started asking questions: “What has happened to him? Why does he have such hands and legs? Is it contagious? Is it cured? Does he get up, or is he sitting all the time?” So many questions and it was unusual for the children. And then I asked them, «Children, have you never seen such a child? » They replied all together: “No!” The situation gave me a real insight into the problem. I realized the situation we are into ... The problem of the disabled is still closed. It suddenly struck me that the educational improvement should be started with the children who do not know about existence of the peers who are disabled. Initially, I had the idea to write something pedagogical for teachers. Then I remembered that I am a writer and decided to write a fairy tale” [9]. The author raises the issue of how comfortable and free the character feels him/herself in the native forest. And it turns out, for example, that Bunny can’t get into school, and the way to it lies through a stream, which you can’t cross in a wheelchair. The Bunny is very upset, so Mother goes to the Chairman of the Forest Authority and demands to repair the road and bridge over the stream. In a few days, Bunny can study with other animals. Later a wooden elevator appears for Squirrel with sick legs as well as a sonic traffic light for blind Hedgehogs and Crooks, who has to study at home before. The teachers at the forest school learn sign language, and the animals with hearing problems are given the chance to become schoolchildren. No one felt alone or forgotten in the forest. Mummy Bunny is elected a

Chairman of the Forest Authority over the years. She moves her office to the ground floor and puts a sign “Welcome ALL” on the door [8]. So, happy end, however without magical or miraculous healing. This tale is about us, we are all different. It is not worth giving up, even when it is difficult or unbearable. It is the fairy tale about passion, understanding and empathy.

The author of “Magda and the Wind” (2017) Iryna Morykvas was inspired to write a book about a girl in a wheelchair by the stories of people who cannot walk, but who motivate others to dream and make dreams come true. For example, the story of Ivan Maslyuk, who conquered Hoverla in a special wheelchair. This is a story about a girl named Magda, who dreams of traveling, but is forced to sit in a wheelchair. However, the reader believes that her dream will come true. The idea to write a book arose during the writer’s walking with her son. They met a girl in a wheelchair, and later came up with a story about this girl: how she imagines that she can fly, dreams of space and Antarctica.

The book “Avia, a bird controller” (2014) by Oksana Lushchevska is about the pigeon Avia, who always wanted to fly freely but has weak wings, so he has to watch the planes and dream: Avia dreamed to fly as masterly as Boeing, Aerobus or any other plane. He imagined flying and enjoyed himself. Then the bitter thought came back: he could never fly as easily and as freely as a plane. For his wings are weak. When Avia was a baby bird, he injured his wings and the owner thought him to be defective. For some time the bird lives in a cage. But the first chance he gets, and he flies away. Since then Avia lives at the airport.

However, Avia does not give up and decides to become a dispatcher to help other birds avoid dangerous situations during their flights. For a new dream, he takes risks and learns practical skills. Having transformed the dream and chosen such an unusual profession, Avia has changed for the better the whole birds’ world in “Boryspil”: “The pigeon does not know anything better than feeling to control the flight of birds, help them skillfully take off between planes and to gain speed. Cut the sky with wings. Set the right course. Get to the place and land successfully. Avia feels that this is his true purpose. And he would never know this joy if he became a sports pigeon” [11]. Now it helps other birds fly.

Another book by Oksana Lushchevska “Guardians for a Giraffe” (2018) combines the topics of environmental responsibility and inclusion. The book

is about how important to take care of the dearest and those for whom we are responsible.

Inclusive books with real prototypes should be singled out. Thus, in the story “The Adventures of Dasha and Shadow” (2017) by Victoria Nadykto there are two main characters - the storyteller Victoria and an eleven-year-old girl suffering from cystic fibrosis, Dasha. Every day the girl comes to the woman to talk about life and tells what happened to her. Many interesting things happen to her: she meets either a Witch or Good Fairy, then decides to exchange places with Fairy. And now Victoria joins the game and tells a fairy tale in which the girl turns into Fairy, meets a good witch who has lost the gift of sorcery, her shadow cat, a kind but greedy spider and a girl named Lina, who washed away her shadow and became invisible herself.

The book has two parallel storylines: a real one, where Victoria takes care of her family, communicates with friends and works as a psychologist: “In Kyiv’s not fairy-tale life, I am a mother, wife, psychologist, daughter, and I have much less time for fairy tales than it seems in my stories. After work, I check Ilia’s English, the youngest son, listen to my dad talk about his health over the phone, cook dinner at the same time, and make lemon tea for Borys, my eldest son”.

In this reality, Dasha is terminally ill, and her mother and many other mothers are fighting every day for life: “Yulia and Dasha have returned from a conference on orphan disease, and a friend wants to share her impressions with me. I guess which ones. The worst monster I had ever invented would freeze in horror when confronted by an official who was afraid of losing his post. Greed, indifference and fear are the qualities that quickly turn a person into a wrinkled dragon” [14].

The second plot line is a fairy tale about Dasha, who exchanges bodies with Fairy and finds herself in the center of shocking adventures: “Lina, the girl without shadow and I were collecting fairy tales, dreams and lullabies thrown out of spider lace. They were like strands of tangled threads. You won’t believe it, but when we cleaned the balls and rewound them, the magic began to come to life”. In this dimension, Dasha does not feel her illness; she is not forced to fight it every day. Instead, she fights the spider, its web, helps the Witch to restore her charms and the shadow to Lina.

“The Thirty-First Meridian” (2018) is a story about a 14-year-old boy named Petryk from Semenivka and a 16-year-old girl Olia; they met at the Book Arsenal. Dmytro Ruzhevych was the prototype of the hero, a pupil, who

was the youngest director of the library. The children are taken to Trypillia for excavations, and the reader travels around Ukraine with them, getting acquainted with historical monuments, as well as the past of Ukraine and the work of archaeologists. The thirty-first meridian is the meridian that passes through Kaniv. There is a sequel to this book “Seven Adult Days” (2019). This time Petryk is participating in an international research program in the Atlantic. It also deals with travel by air and sea, new places and new friends.

In inclusive literature, a character with a disability can play the role of a leader, a mentor who forces the heroes to look at the world and themselves differently, who talks to them and shares the wisdom of life. Such a character is a woman Polina from the story “Marta from St. Nicholas street” (2015) by Dzvinka Matiash. The book describes a year and a month from the life of a young artist Marta, who feels lonely and helpless in life. Later, she meets a pianist Polina who is in a wheelchair and becomes different, more attentive to those around her.

Marta also reflects on how open the world is for people with disabilities: “Because Polina does not walk and moves only in a wheelchair. Although “moving” is the wrong word. In her apartment, she goes in a wheelchair like a hurricane. But she can’t go out by herself, because the stairs in their house are not adapted for wheelchairs, and it is unlikely that this will ever happen” [12]. Acquaintance and friendship with Polina give the girl the opportunity to understand that our life is what we are, that to love it or not to love is our choice, that it is important to appreciate what you have and be grateful for it.

These books are created for younger pupils, as well as the book by Larysa Nitsoi “Two grandmothers in an unusual school, or Treasure in a wheelchair” (2016). It deals with shocking adventures at school of a boy in a wheelchair. The story raises several important issues: the attitude of society to people with disabilities, the destruction of historical architectural monuments and modern family education. The main character Olezhka is forced to study at home due to the unsuitability of school for children with problems, but this does not prevent him and his friends from revealing a terrible secret and finding a treasure. The main characters of Olena Osmolovska’s fairy tale “The Sun in Your Lake” (2016) are a child of the Sun (Aida) and a child of Rain (Anatoliy). The main characters are introverts; they perceive the world differently. They would never have been able to communicate with each other if not for the magical creatures Sunny and Lake: „That’s who you can learn to be practical! He was always self-confident and rarely hesitated. Lake tried to

follow the rules, was tolerate to both victories and defeats, without shaking his emotions” [18]. But Sunny was different with emotions. She throws herself from doubts to complete adoration, from joy to absolute sadness, from restless chatter to dumb dreaminess.

The combination of sun and water creates a fun world in which the children meet. Important in this book is the wisdom of love: “Do not be afraid! Never be afraid of anything. Just accept that this is happening to me. And then it will no longer be scary. Uncertainty is always scary. And you know: no matter what, everything will be fine. And ... you have to know that someone is holding you” [18].

About the idea of writing the book “140 decibels of silence” (2014), Andriy Bachynsky says: „... The idea of writing this book was in the air for a long time. I come from Kalush, where there are two such boarding schools. I have encountered such children since my childhood. This issue bothered me for a long time. Two years ago, I visited a boarding school, which is a prototype of a boarding school from my book. Among those interesting, cool and cheerful children, I saw a very sad girl. It was obvious that a cloud was hanging over her. She is deaf-mute from birth. I was told that as a child, her father hacked her mother to death in front of her eyes, and after that, she ended up in that boarding school”. The main hero, a young musician Sergii loses not only his parents, sister, but also hearing in a car accident. He has to learn a sign language and gets used to living in a new boarding school, which is not easy for him. However, the author does not mourn the fate of his hero, but throws him into a whirlpool of dangerous adventures and puts him in front of a difficult choice.

The main character of the novel “Salt for the Sea, or the White Whale” (2017) by Anastasia Nikulina is a 14-year-old girl named Lisa, who cannot find a common language with her parents and classmates. She bites her problems with sweets and chips. She communicates with the sea and someone who is hiding under the nickname White Whale in the social network and with Anna, who happened to be in a wheelchair. The latter tries to explain to the girl that the main thing is what you have inside, not external. However, Lisa does not trust her very much. However, she believes the unknown White Whale, who tries to convince her that death, that is, suicide, is the best way out of her life situation. Much space in the story is devoted to the problem of bullying. Lisa suffers from overweight and harassment of classmates: „Fat penguin, cow, pig, hippopotamus, fat - she has to get used to it. Then why was it so

painful? Why did they choose her? No one is around to protect? Why did touching words always catch up and make you cry? All the right answers that could put the torturers in place came to mind only when she had already cried and almost calmed down?” [15]. In difficult moments of her life, the girl runs to the sea. Once Lisa meets a woman in a wheelchair, Anna, who tries to convince the girl that her main problem is that she does not love herself, but Lisa does not trust her.

“Butterflies in Ice Shells” (2015) by Oksana Radushynska is a story about a teenage girl chained to a wheelchair after a car accident that killed her parents. Yaryna feels a sharp injustice, because her happy life suddenly ends, but later she stops feeling sorry for herself and starts living. She dares to learn to dance - it's hard and exhausting work, but the girl does not give up. And thanks to dancing she manages to raise the necessary amount of money for treatment.

“Francesca. The Queen of trajectories” (2018) by Dorzh Batu is a story about the cosmic everyday life of the author and his colleagues, and especially his partner – Francesca. The prototype of the main character is a real girl Francesca, who works at NASA and has autism. However, there is not a single word in the book about Francesca's autism. Only at one of the first presentations, the author told about this feature of the main character. The aim is for the reader not to think about her illness while reading the book, but to enthusiastically follow the cheerful and incredibly talented girl with whom something constantly happens.

The hero of the psychological story “To the Grey Mountains” (2015) is a 15-year-old girl named Yaska, a half-orphan, who is thought about to be crazy in the village where she lives. She often suffers from bullying as well as from indifference and cruelty of adults. Therefore, the girl is often silent and avoids people. She dreams of reaching the gray mountains, where, as she believes her mother to have gone after the death. No one sees Yaska's vulnerable soul and her crystal clear, wise heart but everyone sees just physical defects. Yaska's life changes for the first time when her father brings her stepmother home. The stepmother convinces Yaska's father that the girl can make money by begging. Yasya is incredibly ashamed of begging people, and even more painful to listen to the comments about her injury. Later, she meets Mykhail, who is also different, that is why they understand each other. The man convinces the girl that there is nothing wrong with the fact that you are not like others.

This story is dramatic and even tragic. It is about spiritual blindness, about human loneliness, about the bitterness of the silence, about the understanding that you are not like everyone else, not because of physical defects, but of inner wealth. Mykhail dies, and Yaska realizes that now she is completely alone. She says goodbye to his well, the water in which seems to have the taste of Mychail's sweat, and goes away to the gray mountains, because there are those who understand her.

The autobiographical story of the poet, public figure and volunteer Anton Dubishyn "Special Revelation" acquaints us with the Ukrainian realities of life of people with disabilities. The author describes his traumatic childhood experience, related not only to his own disability, but also to domestic violence: "Unfortunately, the worst and most painful thing was not my father's drinking, but his abuse of my mother. In addition to moral and psychological pressure, beatings and rapes also began. All this horror was happening in front of my eyes. Lying on the couch and watching all these scenes, I wanted to do at least something to protect my family" [7]. The book tells about the first steps of socialization and how difficult they were, about the importance of understanding one's purpose in this world, about helping others. A special place belongs to the author's reflections on the place of a person with a disability in society, on the possibilities of self-realization, as well as on the Soviet negative experience of anti-inclusion. The author says that the secret of his success is the acceptance of himself as he is, faith in his own strength, and thus the acceptance and faith of society in him and his strength. He sees the way out of the existential crisis in accepting yourself as you are.

Ivan Baidaky's book "Invisible" (2021) is also on self-acceptance. It deals with the stories of four people with Vitiligo, Tourette's syndrome, alopecia and hemangiomas. The heroes tell us about their conflict with the world, which does not perceive them because of these external factors, about difficult communication with people who often do not understand the person with physical disabilities, about the crisis of relations with the world and ways out. However, miracles will not happen, the characters are convinced, if you do not love yourself and do not change your internship to yourself: "It seems that in the near future we are the biggest obstacle for ourselves. And the most difficult to master is the art of accepting, understanding, loving yourself. But isn't self-love the best therapy?" [1]. The heroes first took the first steps to understand themselves, then looked at the world, and then the stories of dramas and failures turn into stories on success.

The novel “Klavka” (2019) by Maryna Hrymych will also be interesting for adult readers. The action of the novel takes place in 1947 in after-war Kyiv, namely in the Union of Writers of Ukraine and in Kyiv Writers’ House. This is the year of the Plenum, which is known in history for the defeat of Ukrainian literature, especially the harsh criticism of Yuri Yanovsky and Maxim Rylsky. The main character is Klavka, a secretary of the Writers’ Union. She knows about writers everything, and all actions take place before her eyes. In addition, she finds herself in the center of the love triangle - between a responsible employee of the Central Committee of the CP (b) U and a young writer who has just returned from the war.

The most dramatic is the episodic soldiers’ plot line - the last chapters of the novel, which depict the “cleansing” of Kyiv from war invalids, “samovars”: „There was a line from the car to the train cars: a policeman was standing in the "booth", he took the disabled person by the arms, if they had them, or a leash, if it was a "samovar", and passed it to another, standing at the side of the car, passed him on to the next one - and in this way the cripple moved along the line until the last policeman or soldier who put him in the train car” [5]. Everyone was thrown in the train carriage, including those with awards and medals. The last pages of the novel recreate the Soviet government’s contemptuous and inhuman attitudes to the heroes who defended both this government and their homeland.

Conclusions. Ukrainian inclusive literature has been actively developing over the last decade, embracing both children’s and adult readers. The authors talk about the problems faced by people with disabilities. This is the lack of basic amenities that could make the space open to all, and the society’s rejection of adults or children with special educational needs. The authors raise the issues of bullying, loneliness, rejection, as well as write about success and how to change the world for better by good attitude to the world. If this is literature for the little children, then the authors aim to acquaint children with the inclusive space, to show that the beauty of the world is in its diversity. If it is adolescent or adult literature, it is worth highlighting its acute social nature.

References

1. Байдак І. *(Не)помітні*, Харків 2021.
2. Бату Д. *Франческа, повелителька траєкторій*, Львів 2018.
3. Бачинський А. *140 децибелів тиші*, Львів 2015.

4. Головченко Н. Роль сучасної української літератури у формуванні толерантного суспільства. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/720057/1/>.
5. Гримич М. *Клавка*, Київ 2019.
6. Деркачова О., Ушневич С. *Література та інклюзія*, Брустурів 2020.
7. Дубішин А. *Особливе одкровення*, Київ 2020.
8. Драчковська, О. *Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама*, Чернівці 2019.
9. Драчковська, О. У нас існує підміна понять, коли антиінклюзію видають за інклюзію. *Національна асамблея людей з інвалідністю України*. Retrieved from <https://naiu.org.ua/u-nas-isnuye-pidmina-ponyatkoly-antyinklyuziyu-vydayut-za-inklyuziyu-pysmennytysya-oksana-drachkovsk>.
10. Луцевська О. *Авіа, пташиний диспетчер*, Київ 2015.
11. Луцевська О., Гайдамака Є. *Опікуни для жирафа*, Львів 2018.
12. Матіяш Д. *Марта з вулиці святого Миколая*, Львів 2017.
13. Мориквас І. *Магда і вітер*, Київ 2017.
14. Надикто В. *Пригоди Даші й Тіні*, Київ 2017.
15. Нікуліна А. *Сіль для моря*, Харків 2017.
16. Ніщой Л. *Дві бабуські в незвичайній школі, або Скарб у візку*, Київ 2017.
17. Осмолівська, О. «Інклюзивна література» – забаганка чи необхідність? *Ліга*. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/oosmolovska/article/22995>.
18. Осмолівська О. *Сонце в озері твоєму*, Київ 2016.
19. Осмолівська О. Формування видавничого напрямку української інклюзивної літератури як новітнього тренду розвитку видавничої справи. *Інтегровані комунікації*. 2017. № 4. 27–32.
20. Пірог Є. *Тринадцять перший меридіан*, Київ 2018.
21. Пірог Є. *Сім дорослих днів*, Київ 2019.
22. Радущинська О. *Метелики у крижаних панцирах*, Львів 2015.
23. Сайко О. *До сивих гір*, Львів 2015.
24. Derkachova O., Ushnevych S., & Tytun O. Inclusive Space in the Literature for Children (on the base of the tale “Non-jumping Bunny and his Brave Mother” by Oksana Drachkovska). *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2020. № 22. pp. 182–188.
25. Derkachova O., Tytun, O. Innovative Approaches to Literary Texts (Children Literature on Inclusion). *Ірпу*. 2020. № 7(1). pp. 102–111.

Kysliak K.O.

Candidate of philological sciences,

Deputy director for educational work

Comprehensive school of I-III degrees of Chernihivka

by Village Council in Chernihivka of Berdianskyi district

Zaporizhzhia region

**BULLYING PREVENTION IN THE EDUCATIONAL
ENVIRONMENT THROUGH LITERATURE (BASED ON THE
STORY BY A. AUDHILD SOLBERG
«WHO IS AGAINST THE SUPERCOOL»)**

***Abstracts.** The article is devoted to the current problem of bullying in the context of the development of modern civil society. It briefly outlines modern vectors of understanding the phenomenon of bullying as an object of psychological, sociological, pedagogical, and legal studies. Special attention is paid to the analysis of the peculiarities of bullying in the educational environment. The analysis of literary and artistic works, in which the problem of bullying among teenagers is raised, is proposed as an important tool for the prevention of violence in the school environment. The educational potential of Audhild Solberg's story «Who is Against the Supercool» in the context of school bullying prevention is determined.*

***Key words:** bullying, violence, educational space; buller, victim, observer; inclusive literature, teenage literature.*

***Кисляк К.О. Попередження булінгу в освітньому середовищі засобами літератури (на матеріалі повісті Аудгільд Сульберг «Хто проти суперкрутих»).** Стаття присвячується актуальній проблемі булінгу в умовах розвитку сучасного громадянського суспільства. У ній стисло окреслюються сучасні вектори розуміння явища булінгу як об'єкта психологічних, соціологічних, педагогічних, юридичних студій. Особливу увагу приділено аналізу особливостей булінгу в освітньому середовищі. Важливим інструментом роботи з попередження насильства в шкільному середовищі запропоновано аналіз літературно-художніх творів, у яких порушується проблема булінгу серед підлітків.*

Визначено виховний потенціал повісті Аудгільд Сульберг «Хто проти суперкрутих» у контексті попередження шкільного булінгу.

Ключові слова: *булінг, насилля, освітній простір; кривдник, жертва, спостерігач; інклюзивна література, підліткова література.*

Bullying is known as one of the types of violence. Despite the significant attention of modern society to the problems of violence in general and bullying in particular, the facts of various types of bullying and intimidation still remain topical issues today. It is noticeable that despite a number of psychological, sociological, pedagogical, and legal studies, the phenomenon of bullying requires further thorough research.

From an everyday definition, the word «bullying» has turned into an international term and contains a number of problems that require careful study. Despite the fact that this very concept is quite new for us, the phenomenon it defines is, unfortunately, well known, and is one of the urgent problems of our time, which needs an immediate solution.

Translated from English, bullying means harassment, intimidation, teasing. Due to the fact that the problem of bullying remains poorly researched, there is still no clear and unanimous scientific definition of this term. The very concept of bullying is understood by individual authors in different ways, and different classifications of its types are given.

On the Internet portal Google, the word «bullying» today has more than 7.5 million links to sources that relate to this problem in one way or another. There are even separate servers dedicated to this problem: www.bully.org, www.bullyonline.org, www.bullying.co.uk, www.nobully.org.nz, www.bullyingawarenessweek.org, www.stopbullying.gov, www.bullyingno way.gov.au, www.cyberbullying.org, www.stompoutbullying.org and www.stopbullying.com.ua and many others.

Undoubtedly, the experience of bullying researchers is extremely important for understanding the essence of this (anti)social phenomenon. This concept is actualized in different planes, both in the narrow meaning of video recording of a fight, and in the large-scale understanding of violence in general. One of the most complete, in our opinion, is the definition by Olena Ozhiyova, according to which bullying can be considered intentional, which does not have the nature of self-defense and is not sanctioned by the normative and legal acts of the state, long-term repeated physical or psychological violence by an

individual or group, which have certain advantages (physical, psychological, administrative, etc.) over the individual, and which takes place mainly in organized collectives with a certain personal goal (for example, to earn the authority of certain persons) [2, p. 159-160].

Perhaps the most common environment for detecting bullying is the educational space. That is why the issue of school bullying should become the object of close attention of researchers. It is important to use a wide range of anti-bullying measures in the work system of an educational institution. One of them, in our opinion, can be work with the texts of artistic works dedicated to the outlined issues.

One of the most vivid examples of teenage literature, in which the problems of bullying are raised, is the story of the Norwegian writer A. Audhild Solberg «Who is Against the Supercool». According to Alina and Anatoly Zemlyanskyi, this novel is a vivid example of the so-called «inclusive» artistic texts – works where usually the main character, or one of the key characters, is a person with disabilities (certain physical or mental disability, illness, etc.) who tries to find one's place in the world, deal with one's own complexes or overcome the prejudice of the surrounding world regarding its «otherness» [1, p. 58]. The novel very successfully reveals the image of an albino girl who suffers constant abuse from her classmates.

As a rule, three categories of bullying participants are distinguished: the offender (bully), the victim (bullying victim) and observers (if present) [3].

The key victim of constant bullying and humiliation in the story is the main character – twelve-year-old seventh-grader Anne Bea Vick, who has congenital partial albinism, vision problems and very often feels bad: «I have pains and prickles everywhere. Sometimes the body seems to me too small for everything that happens in it. As if the heart, lungs and other organs are cramped there. Sometimes I can't even cry, my chest is so tight. I lie and shake, but there is no sound. And there are no tears. Nothing. Only isolated convulsions when I try to take a breath» (Here and further the translation is ours – K. Kysliak) [4, p. 38]. Considering such features, the girl feels herself ugly. She would like to become an unnoticeable «skinny mouse in glasses», «blend in with the wallpaper on the wall» and not attract too much attention, but in reality the opposite happens: «Everyone at school knows who I am. / Not because I'm such a hottie. / Not because I'm pretty. / And certainly not because I can charm everyone. / The reason is that I am a monster» [4, p. 22].

The main aggressor in the story is Anna Bea's classmate, the beautiful Teia: «She is the coolest girl in seventh grade and can give a head start even to high school students. If you want to be friends with her, be cunning, but agree with her in everything. And if you don't want to, too. If you don't obey, she will spoil your blood» [4, p. 7].

Already from the first lines of the text, the reader is immersed in the fierce confrontation between this leader of the «super cool» and the albino girl, whom she chose as the object of constant harassment. Constant mockery and insults make the girl's life unbearable, instills in her many complexes: «I will never outgrow my ugliness. Until the end of my life, I will have white hair, deathly pale skin, squint due to poor eyesight, and roll the whites of my eyes. / I will never be normal!» [4, p. 38].

The author depicts different types of bullying: physical and psychological with its varieties (verbal bullying, offensive gestures and actions, intimidation, isolation, damage to property, cyberbullying, etc.). All of them lead to an extremely difficult emotional state of the girl. She is afraid of reality and tries to find moral self-salvation, arranging «evanesce days», hiding in a fictional world: «In the Normal World, I never splash my face in a puddle. I won't crash into a tower of lemonade boxes while accelerating. No one thinks I'm blind there. No one says that I look like an old woman, that I, such a monster, was never destined to meet love in my life. There is no Teia who calls me a shitface, a fool or a fucking loser» [4, p. 27]

An important role in the context of understanding the ideological conception of the work is played by the images of the representatives of the third party of bullying – the so-called observers. Undoubtedly, classmates who support the offender Teia cause considerable damage to the moral state of the girl: some – in order not to lose their place of honor in the «supercool» clan, others – because they cannot fight back and take a neutral position in order not to become the next object of ridicule. But there are those who help Anna Bea. First of all, this is a faithful friend Nils, who is always nearby and ready to help. Secondly, family support is of great importance. In addition to her parents, grandparents, aunt Muna plays an important role in the formation of the main character's personality and the evolution of her character. It is she who helps her niece to prepare for the talent contest, which is considered the real event of the year at school, and to win in a flash.

Pedagogical images play a key role in realizing the importance of a teacher in coordinating work to combat violence. Their support is very important to Anna Bea. So, for example, a girl respectfully and gratefully describes class teacher Siunne: «She always takes my side when Teia or others make fun of me, but she doesn't do it stupidly, not as if I'm her favorite» [4, p. 59]. The teacher knows how to choose the right words, to support Anna Bea when she needs it. Equally important is the image of – the beloved pedagogue who teaches mathematics in secondary classes. He often lifts the girl's mood with his elegant jokes, supports her and intercedes when necessary. Anna Bea can also always count on the support of the librarian Jan Eric, she often comes to him to hide from the insults and ridicule of her classmates.

The formation of the personality of the main character of the story takes place thanks to the support of the environment: relatives, friends, teachers. The evolution of Anna Bea's character can be clearly traced at the end of the story, when the girl found the strength to defend her own right to happiness, overcame her inner fears, believed in herself, won victory over her abusers and became an example for other outsider classmates.

The artistic intentions of the story provide an important basis for understanding the complex characteristics of adolescence and at the same time reach much deeper, helping to think about the inner possibilities of each individual and the ability to be grateful to people who help us cope with everyday challenges and dangers. The key to understanding the author's deep intention is the epigraph to the story from the novel «Anne of Green Gables» by the Canadian writer Lucy Maud Montgomery: «Kind souls happen more often than I used to think. / And it is simply wonderful to see that there are so many of them in the world» [4, p. 5].

An important task of the modern educational system is the condemnation of bullying as a crisis phenomenon of society and the development of an appropriate counteraction algorithm. An effective tool for the prevention of violence in the school environment is work with literary and artistic texts that raise the problem of bullying among teenagers. Audhild Solberg's story «Who is Against the Supercool» has a significant educational potential and can become an effective tool for preventing school bullying.

References

1. Землянська А. В., Землянський А. М. Подолання «мови ворожнечі» в інклюзивній художній літературі (на матеріалі твору Аудгільд Сульберг «Хто проти суперкрутих»). *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 57–62.
2. Ожійова О. М. Булінг. Шкільний булінг: поняття та основні форми. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. Том XV. Харків: Видавництво НУА, 2009. С. 158–163.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 1556-VII/Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2017. №38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text>.
4. Сульберг А. А. Хто проти суперкрутих: повість / пер. з норвез. Н. Іваничук; обкл. А. Стефурак. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 203 с.

ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ ТА ІКТ

Беценко Т.П.

доктор філологічних наук, професор
м. Суми, Україна

**КУРС «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ» ДЛЯ МАГІСТРАНТІВ-ФІЛОЛОГІВ
(НОТАТКИ З ДОСВІДУ РОБОТИ)**

Анотація. У статті засвідчено спробу окреслити значення авторського курсу «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» для фахової підготовки магістрантів-філологів, майбутніх учителів української мови і літератури. Визначено мету і завдання курсу. Обґрунтовано його роль у загально фаховій підготовці здобувачів вищої освіти. Запропоновано розширений інформаційний зміст курсу.

Ключові слова: сучасна українська літературна мова, інформаційний зміст курсу, фонетика, лексикологія, фразеологія, морфологія, синтаксис, текст.

Betsenko T.P. Course "Modern Ukrainian Literary Language: Current Issues" for philology master's students (notes from work experience). The article testifies to an attempt to outline the significance of the author's course "Modern Ukrainian Literary Language: Current Issues" for the professional training of master's students in philology, future teachers of the Ukrainian language and literature. The purpose and objectives of the course are defined. Its role in the general professional training of students of higher education is substantiated. Extended information content of the course is offered.

Key words: modern Ukrainian literary language, information content of the course, phonetics, lexicology, phraseology, morphology, syntax, text.

Актуальність дослідження. Багаторічний досвід практичної діяльності переконує, що є потреба у викладанні дисципліни «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» для магістрантів-філологів. У чому переваги цього курсу? Крім багатьох інших суттєвих чинників, курс водночас орієнтований на узагальнення вивченого матеріалу з попередніх освітніх компонентів та на генеральне, докладне

поглиблення знань з окремих розділів, розширення відомостей про окремі мовні явища, процеси, тенденції, спостережені в мові, мовленнєвій діяльності індивідів на сучасному етапі; водночас означений авторський курс спрямований на ознайомлення з найновішими досягненнями у сфері української лінгвістики – різних її розділів.

Актуальність теми дослідження зумовлена повсякчасним інтересом фахівців до питань функціонування української мови як державної, до змін у мові, спричинених різними факторами; до найновіших досягнень у царині лінгвістичної думки, до злободенних питань, пов'язаних з піднесенням мови, розширенням і утвердженням її повноцінного різномасштабного розвитку.

Мета статті – окреслити інформаційний зміст курсу «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» і переконати в тому, що в ньому закладений потужний потенціал у плані якісної фахової і різнобічної підготовки майбутніх філологів – учителів української мови і літератури.

Виклад основного матеріалу. Дисципліна «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» покликана формувати спеціаліста-педагога в галузі філології – майбутнього вчителя української мови і літератури на засадах нових підходів, на основі найновіших досягнень у сфері мовознавчої науки, з урахуванням найсучасніших змін, процесів, тенденцій у мові, мовленнєвій практиці.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» виступає фонетична, лексико-семантична, граматична структура сучасної української мови як теоретико-практичне підґрунтя для формування цілісної, глибоко освіченої, всебічно розвиненої і підготовленої особистості майбутнього фахівця – вчителя-філолога.

Мета викладання навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» полягає в тому, щоб дати студентам узагальнені та розгорнуті, фундаментальні, поглиблені теоретичні відомості про систему сучасної української мови на основі найсучасніших наукових досліджень, з урахуванням найновітніших досягнень у галузі сучасної української мови та на прикладах функціонування мови у суспільстві, у активному вжитку мовоносіїв; навчити застосовувати отримані знання на практиці; сприяти закріпленню та формуванню в здобувачів вищої освіти

систематизованих, цілісних, комплексних наукових знань про базові, ключові поняття й проблемні питання фонетики, лексики, фразеології, лексикографії, граматики сучасної української літературної мови; навчити орієнтуватися у нових тенденціях, напрямках розвитку вітчизняної мовознавчої науки; виховувати активного громадянина – висококультурну, високоосвічену мовну особистість, що усвідомлює і виконує рідномовні обов'язки, осмислює проблеми мовного розвитку, обізнана з ключовими, нагальними, дискусійними питаннями функціонування мови у суспільстві, мовним законодавством.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- теоретичні: розширити загальнолінгвістичну підготовку словесника, ґрунтовно розглянути різнорівневі проблеми сучасної української літературної мови з урахуванням новітніх тенденцій, явищ, процесів, напрямів досліджень у галузі наукових студій та у сфері суспільного функціонування;
- ознайомити студентів із здобутками сучасного вітчизняного мовознавства за останні роки;
- вчити студентів критично осмислювати теоретичні положення, шляхи і способи їх розв'язання;
- формувати вміння висувати власні мовознавчі теорії, обґрунтовувати їх;
- вчити магістрантів здійснювати пошук нерозв'язаних проблем у царині української мовознавчої науки з урахуванням найсучасніших підходів, зарубіжного та вітчизняного досвіду, на основі власних спостережень;
- закласти інтелектуально-креативну базу для студентів з огляду на те, щоб вони навчилися визначати проблемні питання в галузі сучасної української літературної мови;
- продукувати потяг до пізнання нових теорій у сфері сучасного українського мовознавства;
- сприяти підвищенню теоретичного рівня підготовки магістрантів з українського мовознавства;
- спонукати до пошуку нових теоретичних відомостей з різних розділів української мовознавчої науки, їх нешаблонного, новітнього розгляду та обґрунтування;
- заохочувати до зацікавлення теоретичними науково-дослідними студіями в галузі української мовознавчої науки;

– орієнтувати майбутнього фахівця на вироблення активної громадянської позиції у галузі україномовних дослідних студій, рідномовної освіти, культивувати прагнення популяризувати мовні надбання народу, теоретичні набутки з галузі мовознавчої науки у соціумі, виховувати активного громадянина і активну україномовну особистість майбутнього вчителя рідної мови;

– практичні: зміцнювати, удосконалювати, підсилювати уміння й навички здійснювати різні види мовного розбору;

– аналізувати й застосовувати основні теоретичні положення у практичній діяльності;

– вчити креативно реалізовувати здобуті теоретичні знання у розв'язанні практичних завдань з різних розділів сучасної української літературної мови;

– пропонувати власні шляхи розгляду проблемних питань в галузі сучасної української мови;

– виконувати творчі завдання вищого ступеня складності на основі опрацювання найновіших теоретичних здобутків у галузі сучасної української літературної мови;

– вміти виокремлювати нерозв'язані питання в царині сучасної української літературної мови;

– спонукати до творчого розв'язання теоретичних завдань, до зацікавлення науково-дослідними студіями;

– заохочувати до формування поглибленого, проникливого, фундаментального мовного чуття у студентів-філологів;

– розвивати, поглиблювати мовні здібності студентів;

– генерувати розвиток мовних смаків магістрантів-філологів як дослідників мови;

– створювати ґрунт для реалізації творчого потенціалу студентів-магістрантів, формування їх громадянської культури на основі рідномовного матеріалу, на прикладі вивчення новітніх напрямів і тенденцій у галузі сучасної української мови.

Дисципліна «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» не повинна дублювати жодну з інших дисциплін. Цей курс передбачає ознайомлення з новими, найсуттєвішими напрямами та тенденціями в галузі вітчизняної лінгвістики, теоретичними та практичними досягненнями у сфері української мовознавчої науки. Вивчення дисципліни базується на спостереженнях за розвитком та

функціонуванням української мови у суспільстві на сучасному етапі. Обов'язковим є врахування питань мовного законодавства, нового правопису, змін у мові (наприклад, використання фемінітивів) тощо.

Унікальність дисципліни обґрунтовуємо конкретно визначеним та узагальненим характером пропонованого для вивчення матеріалу, що неможливо здійснити у процесі опанування інших дисциплін, орієнтацією на ґрунтовну, поглиблену загальнофахову підготовку магістрантів, можливість озброєння їх науково-методологічною теорією та практичними навичками з подальшим застосуванням здобутих знань і умінь у науково-дослідній діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:
знати: будову української мови, стилістичну систему української літературної мови, основні механізми номінації, різнорівневі особливості сучасної української літературної мови; основні терміни і поняття курсу; проблемні питання в галузі теоретичного українського мовознавства, шляхи та способи їх розв'язання; проблеми практичної реалізації/розв'язання мовних питань у суспільстві; законодавчий аспект функціонування сучасної української мови у суспільстві; новітні напрями та тенденції в царині української мовознавчої науки;

вміти: використовувати отримані теоретичні знання під час аналізу мовного матеріалу; працювати із словниками різних типів; виконувати фонетичний, морфологічний, словотвірний, морфемний, етимологічний, синтаксичний, лексико-семантичний та фразеологічний аналіз з урахуванням найновіших досягнень у галузі українського мовознавства; використовувати слова як стилістичні; здійснювати стилістичний аналіз мовних одиниць; характеризувати мовні одиниці, мовні явища з урахуванням їх генези та на основі спостереження за функціонуванням на сучасному етапі розвитку мови; визначати ключові особливості мовних одиниць різних рівнів; формулювати власні гіпотези, теорії, наукові прогнози, передбачення; планувати та організовувати власний науково-дослідний пошук в царині мовознавчої науки з урахуванням суспільних інтересів; здійснювати науково-дослідні студії, орієнтовані на пізнання мови як субстанції, живого організму, що повсякчас змінюється і розвивається.

Методи навчання: абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, проблемний, дослідницький, частково-пошуковий, інтерактивно-комунікативний (презентації), навчально-ігрові технології.

Інформаційний зміст навчальної дисципліни складається з двох розділів з відповідними темами.

Розділ 1. Актуальні питання сучасної української фонетики, лексикології, лексикографії та фразеології

Тема 1.1. Вступ. Універсалізм української мови. Основні тенденції розвитку сучасної української літературної мови. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад сучасної української літературної мови. Мовні норми у часі і просторі. Динаміка норм сучасної української літературної мови. Проблеми відбиття мовних змін у сучасних правописних виданнях. Інноваційні зсуви в стилях сучасної української мови. Інноваційні процеси на стилістичному рівні.

Тема 1.2. Фонетика української мови на сучасному етапі. Напрями та тенденції сучасних фонетичних досліджень з української мови. Фонетичні процеси в сучасній українській літературній мові. Терміни на позначення фонетичних процесів в сучасній українській літературній мові. Нові явища у фонетиці сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Основні тенденції в розвитку норм вимови. Питання фонетики сучасної української мови у лексикографічних джерелах. Поняття фоностилістики. Напрями сучасних фоностилістичних досліджень. Проблеми сучасної української фонетичної діалектології.

Тема 1.3. Актуальні питання сучасної української лексикології та лексикографії. Поняття лексикології. Лексикологічні науки в українському мовознавстві. Проблеми української лексикології на сучасному етапі. Проблема класифікації словникового складу сучасної української літературної мови. Теоретичні питання загальної лексикології сучасної української мови. Проблемні питання історичної лексикології української мови на сучасному етапі. Напрями дослідження в галузі зіставної лексикології сучасної української мови. Актуальні напрями розвитку описової лексикології сучасної української мови. Питання сучасної української ономастики. Антропонімічна мода. Сучасне українське термінознавство. Етнолексикологічні дослідження в українському мовознавстві. Проблеми аналізу лексичних одиниць мови. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі української мови у кінці ХХ ст. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. Зміни в лексичній системі сучасної української мови (кінець ХХ – поч. ХХІ ст.). Тенденції розвитку сучасного українського лексику. Інноваційні процеси в сучасній українській лексиці. Явище мовленнєвої

енантіосемії у сфері лексики. Вживання фемінітивів як прояв гендерної культури. Дослідження різних груп лексики в українській мові на сучасному етапі. Питання прикладної лексикології української мови на сучасному етапі.

Тема 1.4. Актуальні питання сучасної української лексикографії. Українська лексикографія як теорія і практика укладання словників. Сучасна лексикографічна парадигма. Типологія словників. Етапи розвитку української лексикографії. Енциклопедичні словники. Український енциклопедичний рух. Тлумачні словники української мови. Історична лексикографія української мови. Етимологічні словники української мови та суміжні з ними видання (словники іншомовних слів). Двомовна та багатомовна лексикографія. Перекладні словники. Українська термінографія. Термінні словники. Територіальна й соціальна лексикографія. Діалектні та жаргонні словники. Ідіолектна лексикографія. Словники мови письменника, словопоказчики, конкорданси. Стилїстична лексикографія. Онїмна лексикографія. Актуальні напрями у розвитку сучасного словникарства. Проблеми сучасної української комп'ютерної лексикографії. Електронні словники.

Тема 1.5. Актуальні питання фразеології сучасної української мови. Поняття фразеологізму і його трактування в різних наукових джерелах. Фраземна норма та джерела української фразеології. Ознаки фразеологізмів. Проблема класифікації фразеологізмів. Періодизація становлення фразеології як розділу мовознавства. Фразеологія української мови як одна з передумов формування національної світоглядної системи. Досягнення в галузі вітчизняної фразеологічної науки. Дослідження фразеології української мови на сучасному етапі: ключові підходи. Проблеми дослідження ідіоматики в сучасній лінгвістиці. Когнітивна фразеологія. Зіставна фразеологія. Культурно-національний компонент в українських фразеологізмах. Українська фразеологічна лексикографія: здобутки і перспективи. Проблеми аналізу фразеологічних одиниць. Етимологічний аналіз української фразеології. Нові аспекти у вивченні української фразеології. Фразеологія суспільно-політичного електронного дискурсу. Жаргонна фразеологія в мас-медійному дискурсі. Функціонально-стилїстична парадигма медійної фразеології. Ареальна фразеологія як складова частина концептуального сприйняття світу українцями. Фразеологічні одиниці в системі

української економічної термінології. Сучасні українські вчені-фразеологи, їх наукові школи.

Роздл 2. Актуальні питання граматики сучасної української мови

Тема 2.1. Актуальні питання словотвору сучасної української мови.

Проблема статусу словотвірного рівня у мовній структурі. Теоретичний апарат словотвору. Основні теоретичні поняття словотвору і їх трактування в сучасному українському мовознавстві. Словотвірна мотивація. Словотвірна похідність. Словотвірне правило. Словотвірний ланцюжок. Словотвірне гніздо. Словотвірне значення. Словотвірний тип. Спосіб словотвору. Словотвірний аналіз слова. Розрізнення словотвірного і морфемного аналізу слова. Словотвірні явища та процеси в українській мові на сучасному етапі її функціонування. Нові слова в українській мові і способи їх творення. Особливості суфіксального словотворення неологізмів у сучасній українській мові. Сучасні українські аббревіатури: перспективи і стан дослідження. Відантропонімний словотвір у сучасній українській мові. Теоретичні питання відтопонімного словотвору. Творення відтопонімних прикметників. Творення іменників на позначення осіб за місцем проживання, похідних від топонімів: сучасні тенденції. Заум (зарозуміла мова), моція, телескопія, декомпозиція. Динамічні процеси в словотворі української мови кінця ХХ ст. Лексичні зміни в українській літературній мові періоду другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. Лексико-словотвірні інновації. Особливості творення фемінітивів в українській мові. Сучасні тенденції в розвитку словотворення. Активні процеси в сучасному словотворі. Тенденції економії мовних засобів на словотвірному рівні. Втрата активності певних засобів словотворення. Досягнення в галузі вітчизняного теоретичного словотвору. Словотвірні словники. Компаративна дериватологія. Науковий доробок українських учених в галузі дериватології. Напрями дослідження словотвору на сучасному етапі.

Тема 2.2. Актуальні питання морфології сучасної української мови.

Морфологічний рівень мови. Предмет морфології. Морфологічні одиниці. Терміни морфології. Поняття про частини мови в сучасному мовознавстві. Проблема лінгвістичного статусу часток. Проблема статусу вигуків в українській мовознавчій науці. Системність категоріальних відношень у структурі мови. Нові тенденції в морфології сучасної української мови. Зміни у морфології сучасної української мови.

Нові тенденції у вживанні варіантних закінчень іменників. Сучасні тенденції використання назв осіб жіночої статі у професійному та науковому мовленні. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві. Новітні зміни в системі дієслова. Особливості вживання сполучників у мові преси та телебачення. Актуальні питання дослідження в галузі морфології української мови на сучасному етапі.

Тема 2.3. Актуальні питання синтаксису сучасної української мови. Синтаксичний рівень мови. Предмет і завдання синтаксису. Одиниці синтаксичного рівня мови. Питання про основну синтаксичну одиницю. Словосполучення – номінативна синтаксична одиниця. Слово і словосполучення. Словосполучення і речення. Граматична форма і граматичне значення словосполучення. Типи словосполучень. Проблемні питання вивчення та аналізу словосполучень в українській мовознавчій науці.

Проблема дефініції речення. Сучасні теорії речення. Просте речення. Граматична основа простого речення. Структура простого речення. Вчення про другорядні члени речення. Основні підходи до аналізу другорядних членів речення. Проблема кваліфікації другорядних членів речення. Основні етапи вивчення другорядних членів речення. Поняття структурного мінімуму речення. Традиційна класифікація другорядних членів речення. Означення. Додаток. Обставина. Синкретичні члени речення. Нове вчення про другорядні члени речення. Детермінант. Дуплексив.

Статус односкладного речення в системі синтаксичних одиниць. Проблема односкладного речення у сучасній лінгвістиці. Формально-граматичні типи односкладних речень. Загальні ознаки односкладних речень. Різновиди односкладних речень. Синтаксис ускладненого речення. Семантична складність речення і формальне ускладнення простого речення. Типи формального ускладнення простого речення. Відокремлені обставини. Закономірності вияву порівняння у структурі простого українського речення. Синтаксичний паралелізм і структура ряду. Однорідні члени речення. Речення з опосередкованими компонентами. Вставні і вставлені компоненти речення. Звертання, його статус і функції.

Семантико-синтаксична структура речення. Структурна схема простого речення. Парадигма речення. Мовленнєві аспекти теорії речення. Повні та неповні речення. Статус неповних речень у системі

синтаксичних одиниць. Загальна характеристика неповних речень. Типи неповних речень. Актуальне членування речення. Аспекти вивчення актуального членування речення.

Складне речення. Статус, структура і функції. Складносурядне речення. Поняття про складносурядне речення, його місце в системі мови. Принципи класифікації складносурядних речень. Основні різновиди складносурядних речень. Проблемні питання вивчення та аналізу складносурядних речень в українській мовознавчій науці.

Складнопірядне речення (СПР). Особливості класифікації складнопірядних речень. Проблемні питання вивчення та аналізу складнопірядних речень в українському мовознавстві. Безсполучникове складне речення (БСР). Граматична форма і граматичне значення безсполучникового складного речення. Типологія поглядів на формально-синтаксичну і структурно-семантичну організацію безсполучникових складних речень. Основні різновиди безсполучникових складних речень. Питання про статус БСР. Проблемні питання вивчення та аналізу БСР. Складнопірядні багатокomпонентні речення. Складні безсполучникові багатокomпонентні речення. Складносурядні багатокomпонентні речення.

Складні речення з різними видами зв'язку. Погляди мовознавців на статус цих структур. Сучасні погляди мовознавців на конструкції з чужим мовленням. Актуальні питання дослідження складного речення. Комунікативна організація складного речення.

Тема 2.4. Нові явища у синтаксисі сучасної української мови. Нові тенденції в синтаксисі сучасної української мови. Особливості змін у реченнєвій структурі. Особливості змін у системі словосполучень і синтаксичних зв'язків. Тенденції аналітизму в синтаксисі сучасної української мови. Процеси експресивізації мовлення. Конструкції експресивного синтаксису. Статус окремих сегментованих конструкцій. Називний теми. Парцеляція. Лексичний повтор з синтаксичним поширенням. Активізація та актуалізація займенника ЩО. Комунікативний синтаксис. Специфіка спілкування в різних комунікативних сферах. Інтернет-комунікація. Стилiстичний синтаксис. Модальний синтаксис. Дослідження синтаксису української мови на сучасному етапі: тенденції, напрями, проблемні питання.

Тема 2.5 Текст як макроодиниця мови. Поняття про текст. Проблема дефініції тексту. Питання про основні одиниці тексту.

Синтаксис зв'язного тексту. Взаємозв'язок синтаксису речення і синтаксису тексту. Текст і його складники. Складне синтаксичне ціле (ССЦ). Засоби зв'язку компонентів у ССЦ. Текст як лінгвістична категорія. Основні категорії художнього тексту. Закономірності і напрями внутрішньореченневої актуалізації. Функціонально-естетичні метаморфози українського речення в художньому стилі (бі- і поліфуркація, парцеляція, сегментація, відкриті і закриті). Актуальні проблеми текстової лінгвістики: закономірності внутрішньо текстової організації. Актуалізація на рівні тексту. Категорія елімінації: структура і семантика. Сучасна українська синтаксична поетика: закономірності розвитку і тенденції.

Корпусна лінгвістика. Корпусні дослідження в Україні. Корпуси української мови. Конкорданси. Корпус текстів. ТЕІ (ініціатива кодування тексту). Комп'ютерні програми для роботи з корпусом. Можливості використання корпусів у лінгвістичних дослідженнях. Лінгвістичні корпуси в логічному та історичному аспектах.

Висновки. Отже, сучасна українська літературна мова як галузь наукових знань – плідна сфера для формування науково-пошукової бази, розвитку критичного мислення та креативного потенціалу майбутніх філологів – учителів рідної мови.

Література

1. Беценко Т. П. Викладання курсу «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» для магістрантів-філологів як фундамент фахової підготовки майбутніх спеціалістів. *Іноземні мови у вищій освіті: лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи*. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2021. С. 186–192.
2. Беценко Тетяна. Курс «Сучасна українська літературна мова: актуальні питання» і виховання громадянської культури магістрантів-філологів. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики: збірник наукових статей* / За заг. ред. Г. Л. Єфремової, С.М. Луценко. Суми, 2022. URL: <https://cutt.ly/wJ9OZAJ>.
3. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ

- «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с
4. Вихованець І. Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. За ред. І. Р. Вихованця. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
 5. Єрмоленко С. Я. Сучасні проблеми дослідження літературної мови. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64 > ary1_2001](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64/ary1_2001).
 6. Гудима Наталія. Сучасні аспекти дослідження запозиченої лексики в українському мовознавстві. URL: linguistics.kspu.edu/.../сучасні-аспекти-дослідження-запозиченої-лексики-в-україн.
 7. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
 8. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. URL: http://litmisto.org.ua/?page_id=15.
 9. Карпіловська Є. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання. Українська мова. К., 2011. № 2. С. 318.
 10. Малуґа Н. М. Вивчення словотворення в контексті історичної стилістики. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268531182.pdf>.
 11. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015– 2016). Словник / Загальна редакція А. Нелюби. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.
 12. Нові слова та значення [словник] / Ін-т укр. мови НАН України [укл.: Л.В. Туровська, Л.М. Васильковська]. К. : Довіра, 2008. 271 с.
 13. Полюґа С. Джерела становлення української морфологічної термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2014. № 791. С. 143–146.
 14. Словотворчість незалежної України. 1991–2011 : [словник] / укладач А. Нелюба. Х. : Харків. істор.-філол. тов.-во, 2012. 608 с.
 15. Тараненко О. О. Нові явища у фонетиці сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст. URL: <http://www.inmo.org.ua/assets/files/2021>.
 16. Тименко Л. Офіційно-ділова лексика: традиції вивчення. *Лексикографічний бюлетень: зб. наук. пр.* К.: Ін-т української мови НАН України, 2010. Вип. 19. С. 95–104.
 17. Широков В. А. Елементи лексикографії. К.: Довіра, 2005. 304 с.

Богодист М.І.

*аспірант кафедри освіти та управління навчальними закладами
Класичний приватний університет*

НЕФОРМАЛЬНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ДОРΟΣЛИХ: ДОСВІД ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ ІРЛАНДІЇ

***Анотація.** У статті стисло схарактеризовано особливості системи додаткової освіти та навчання в Ірландії, яка відіграє ключову роль у професійному розвитку кваліфікованих кадрів та наданні можливостей для освіти дорослих.*

***Ключові слова:** освіта дорослих, безперервний професійний розвиток, неформальний професійний розвиток, додаткова освіта Ірландії, освіта дорослих Ірландії.*

***Bohodyst M. I. Non-formal professional development of adults: the experience of further education in Ireland.** The article briefly characterizes the features of the system of further education and training in Ireland, which plays a key role in the professional development of qualified personnel and the provision of opportunities for adult education.*

***Key words:** adult education, continuing professional development, non-formal professional development, further education in Ireland, adult education in Ireland.*

Актуальність дослідження. Серед нагальних завдань реформування системи освіти України – взаємоузгоджена цілісна нормативно-правова база, як основа для формування політики у сфері професійної неформальної освіти і навчання дорослих; створення ієрархічної системи місцевих, регіональних і національних структур задля розвитку, координації, управління якістю й фінансування неформальної професійної освіти дорослих; розроблення механізмів визнання і сертифікації результатів неформальної професійної освіти дорослих, акредитації та оцінювання попереднього досвіду і знань особистості.

Аналіз сучасного стану законодавчого регулювання освіти дорослих, здійснений Л. Лук'яною [2, с. 12], показав, що окремі

положення щодо унормування різних аспектів цієї сфери представлено у Конституції України, Законі України «Про освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про професійний розвиток працівників»; «Про зайнятість населення» й інших законодавчих актах у сфері освіти і науки. Проте дослідниця вказує і на наявність механізмів, які ускладнюють ситуацію і, у цілому, гальмують розвиток вітчизняної системи освіти дорослих.

Важливим кроком для України є розроблення, громадське обговорення та прийняття за основу Постановою Верховної Ради України проекту Закону України про освіту дорослих (реєстр. № 7039), поданого Кабінетом Міністрів України [3]. Ініціаторами й співавторами законопроекту є Міністерство освіти і науки України, Українська асоціація освіти дорослих та Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України [2, с. 12].

Завданнями безперервного професійного розвитку, відповідно до законопроекту [1, с. 7]. є забезпечення конкурентоспроможності дорослих осіб на ринку праці, забезпечення професійного розвитку дорослих осіб для покращення умов праці та кар'єрного зростання; забезпечення адаптації до швидко змінюваних умов праці; сприяння самозайнятості дорослих осіб. Перед українською освітою дорослих стоїть потужний ряд завдань, який їй доведеться вирішувати. Ірландська система освіти дорослих пройшла цей шлях, має розгалужену мережу закладів, які забезпечують реалізацію названих завдань.

Метою цієї статті є стисло охарактеризувати особливості системи додаткової освіти та навчання в Ірландії, яка відіграє ключову роль у професійному розвитку кваліфікованих кадрів та наданні можливостей для освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу. Ірландією запропоновано широкий спектр можливостей для навчання та професійного розвитку усіх категорій населення, незалежно від віку чи попередньої освіти. Система Додаткової Освіти та Навчання (Further Education and Training, далі – FET [4]) відкриває нові горизонти для особистого й професійного росту кожного громадянина Ірландії. FET є ключовим компонентом освітнього ландшафту країни, включає в себе громадську освіту, освіту для

дорослих та основні послуги з навчання, що надаються через мережу Ради з освіти та навчання по всій країні.

Курси охоплюють рівні від першого до шостого відповідно до Національної Рамки Кваліфікацій (далі – NFQ) [8] і надають дорослим учням, старших за 16 років, можливість отримати кваліфікацію, яка буде визнана як в країні, так і за її межами. Національна Рамка Кваліфікацій визначає стандарти освіти в Ірландії. Кваліфікаційна Рамка допомагає учням та роботодавцям зрозуміти та оцінити рівень кваліфікації, яку можна отримати. Вона описує, що учні повинні знати, розуміти та вміти робити, щоб отримати певну кваліфікацію. NFQ має рівні від першого до шостого, відповідно до яких кваліфікації присуджуються. Це дозволяє порівнювати різні кваліфікації та забезпечує їхню визнаність в країні та за її межами. Кожна кваліфікація, включена до NFQ, перерахована в Ірландському Реєстрі Кваліфікацій [6], який надає додаткову інформацію про кожну програму. Якщо кваліфікація особою отримана за межами Ірландії, NARIC Ireland може надати інформацію про те, як цю кваліфікацію розуміють в Ірландії [7].

Основним постачальником курсів та програм FET є Рада з Освіти та Навчання (SOLAS) [9], яка працює через мережу Рад з освіти по всій країні, а також інших місцевих провайдерів, у тому числі онлайн через eCollege SOLAS.

Програми та курси FET включають [4]:

– курси для отримання диплому про закінчення (Post Leaving Certificate (PLC) Courses – PLC): це штатні програми, що тривають від одного до двох років, спільно поєднують практичну та академічну роботу, сприяючи підготовці до кваліфікованої зайнятості та відповідності потребам промисловості;

– схема можливостей професійного навчання (Vocational Training Opportunities Scheme – VTOS): програма, яка допомагає особам, що залишилися без роботи, повернутися до робочого процесу, курси за цією програмою спрямовані на підвищення освітнього рівня, отримання сертифікатів та підготовку до працевлаштування;

– молодість (Youthreach): програма Youthreach призначена для молоді віком від 15 до 20 років, яка рано покинула школу та не працює, програма допомагає учням отримати необхідні навички та підготуватися до роботи;

– перехідні/підготовчі курси (Bridging/Foundation Courses): призначені для підготовки учнів до курсів на ринку праці або працевлаштування;

– навчання спеціальним навичкам (Specific Skills Training – SST): програми, що надають глибокі знання у різних секторах, сприяючи акредитації на рівнях 4-6 за NFQ;

– стажування (Traineeship): програми, які об'єднують офіційне навчання та коучинг на робочому місці, допомагаючи людям отримати необхідні навички для роботи;

– громадські навчальні центри (Community Training Centres – CTC): незалежні організації, які надають навчання та освіту для тих, хто раніше покинув школу, переважно у віці від 16 до 21 року.

Курси та програми FET включають в себе різноманітні сфери. Так, вже названі курси для отримання диплому про закінчення (PLC) розроблені як крок до кваліфікованої зайнятості, і пропонують комбінацію практичної роботи, академічного навчання та досвіду роботи в різних галузях. Програма VTOS допомагає людям, які залишилися без роботи, повернутися до робочої сили, пропонуючи курси для підвищення освітнього рівня та підготовки до працевлаштування.

Важливим напрямком FET є також спеціалізовані програми, спрямовані на людей з обмеженими можливостями «Specialist Training Providers» (STPS). Вони надають розширені можливості навчання та адаптоване обладнання для кращого засвоєння матеріалу. Програма «Ініціативи місцевого навчання» (The Local Training Initiative Programme – LTI) сприяє соціальній інтеграції та навчанню молоді, яка має труднощі з виходом на ринок праці.

Важливим кроком в розвитку системи FET є прийняття Стратегії «Майбутнє FET» [5], яка орієнтована на забезпечення сучасного, адаптованого до потреб громадян навчання та підготовки.

В рамках цієї стратегії передбачено вдосконалення навчальних програм, посилення партнерства з промисловістю та громадськістю, а також збільшення доступу до цілісних траєкторій кар'єрного розвитку.

Провідними принципами стратегії є:

– *гнучкість та доступність*: забезпечення навчальних можливостей для різних груп населення та адаптація програм до індивідуальних потреб;

- *партнерство з промисловістю*: співпраця з бізнесом та громадським сектором для розробки навчальних програм, що відповідають сучасним вимогам ринку праці;
- *якість та оцінка*: забезпечення високого стандарту навчання через систему моніторингу та оцінювання якості;
- *рівність та включеність*: здійснення навчання, що враховує різні потреби та можливості громадян.
- *інновації та адаптація*: впровадження сучасних технологій та методів навчання для ефективності та актуальності освіти.

Стратегія «Майбутнє FET» покликана створити в Ірландії сучасну, конкурентоспроможну робочу силу, готову до викликів сучасного світу. Структура навчання FET розділена на рівні від першого до шостого відповідно до Національної рамки кваліфікацій (NFQ) [8]. Ця система надає можливість порівнювати кваліфікації, сприяючи вибору навчальних програм та курсів, що будуть визнані в країні та за кордоном, відкриває нові можливості для навчання та розвитку для всіх громадян, незалежно від їхнього віку, соціального статусу чи освітнього фону.

Висновки. Позитивний досвід професійного розвитку дорослих у системі додаткової освіти Ірландії забезпечений багатьма факторами, у тому числі розширенням можливостей для людей з різними потребами, активною участю роботодавців та постачальників навчальних програм у вдосконаленні та адаптації програм до сучасних вимог тощо. Більш ґрунтовний аналіз цих та інших факторів є одним із перспективних завдань подальшого дослідження.

Література

1. Закон України Про освіту дорослих: Проект №7039 від 10.02.2022 р. URL: <https://uaod.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/1216182.pdf>.
2. Лук'янова Л.Б. Законодавче урегулювання освіти дорослих в Україні: прийняти закон чи можемо ще почекати ... *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1(21).
3. Про прийняття за основу проекту Закону України про освіту дорослих : Постанова Верховної Ради України від 12 січня 2023 року № 2874-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874-IX>.
4. Further Education and Training (FET). URL: <https://www.fetchcourses.ie/courses/about>.

5. Future FET: Transforming Learning The National Further Education and Training (FET) Strategy. URL: https://www.solas.ie/f/70398/x/64d0718c9e/solas_fet_strategy_web.pdf.
6. Irish Register of Qualifications. URL: <https://irq.ie/>.
7. NARIC Ireland: Національний інформаційний центр академічного визнання. Посібник з користування базою даних іноземних кваліфікацій. URL: <https://www.qqi.ie/sites/default/files/2022-07/NARIC%20Guide%20-%20Ukrainian.pdf>.
8. National Framework of Qualifications (NFQ). URL: <https://www.qqi.ie/what-we-do/the-qualifications-system/national-framework-of-qualifications>.
9. SOLAS learning works/ URL: <https://www.solas.ie/>.

Бойко О.В.

здобувач вищої освіти

Шевченко Т.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

МЕТОДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

***Анотація.** У статті розглянуто поняття інтерактивного навчання, проаналізовано особливості використання інтерактивних методів навчання, надано розроблення методичних матеріалів щодо використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови. Доведено, що їх використання є доцільним та ефективним, що значно активізує пізнавальну діяльність учнів, підвищує якість навчання, робить процес здобування знань цікавим та усвідомленим.*

***Ключові слова:** уроки української мови, інтерактивне навчання, методи навчання, інтерактивний метод.*

Boyko O. Shevchenko T. Methodology of interactive teaching in Ukrainian language lessons. *The article examines the concept of interactive learning, analyzes the features of using interactive learning methods, provides the development of methodical materials on the use of interactive learning methods in Ukrainian language lessons. It has been proven that their use is expedient and effective, which significantly activates the cognitive activity of students, increases the quality of learning, and makes the process of acquiring knowledge interesting and conscious.*

Key words: *Ukrainian language lessons, interactive learning, learning methods, interactive method.*

Актуальність дослідження. Процеси інформатизації та глобалізації прямо впливають на зміни в сучасному суспільстві. Останнє, переходячи на новий рівень розвитку, має потребу в активній творчій та ініціативній особистості, що здатна мислити, навчатися вчитися, ставити перед собою мету, діяти відповідно до неї, здійснювати свої задуми, оцінювати результати своєї діяльності, працювати над удосконаленням себе та своєї практичної діяльності.

З огляду на це та з метою успішної реалізації усього, про що зазначено вище, відбуваються постійні зміни та розвиток системи освіти: педагоги, викладачі постійно шукають ефективних технологій, методик, методів, прийомів, принципів та форм організації навчання. Головною метою такої діяльності є створення в учнів стійкої внутрішньої позитивної мотивації до навчання, активізації та підвищення їх рівня навчально-пізнавальної діяльності, досягнення ними високих цілей у навчанні, інтелектуальний розвиток та готовність до творчої самореалізації школярів у майбутньому. Адже випускник сучасної школи повинен бути патріотом України, який знає її історію; носієм української культури, який поважає культуру інших народів; компетентним мовцем, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя [6, с. 1].

Відповідно до цього змінюються й вимоги до освіти, метою якої має стати розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів [6, с. 1], зокрема й до вивчення української мови, метою якої має бути формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості [6, с. 1].

Модернізація новітнього суспільства впровадженням нових технологій потребує удосконалення процесу навчання. Для ефективного формування та розвитку особистості освітній процес у наш час повинен бути збагачений новими цікавими, сучасними та різноманітними технологіями, методиками, методами, прийомами, принципами та формами навчання.

Осучаснення освітньої сфери в Україні насамперед стосується організації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Одним із найголовніших завдань щодо вдосконалення освіти є самореалізація та розвиток учнів, чого можна досягти різними методами та прийомами. Значна увага у цьому приділяється інтерактивному підходу, адже здобуття знань, формування вмінь і навичок, набуття певних компетентностей, розвиток особистісних якостей учня є найефективнішими, якщо в освітньому процесі використовуються саме інтерактивні методи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що за останні десятиріччя зросла увага науковців до проблеми використання інтерактивних методів навчання в школі. Цьому питанню присвячені деякі праці, у яких ґрунтовно викладено теоретичні та методичні основи інтерактивного навчання, ефективність його впливу на формування особистості учня, зокрема І. Дичківської, С. Кашлева, М. Кларіна, Л. Пироженко, О. Пехоти, О. Пометун, В. Ревенко, Г. Селевко, М. Скрипник, П. Фендрих та ін.

Мета дослідження – розглянути особливості використання методів інтерактивного навчання на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. Термін «інтерактивний» походить від англійського слова «interact», де «inter» – взаємний, «act» – діяти, що

сьогодні увійшло в повсякденне життя. Слово «інтерактивний» означає сприяти, діяти взаємно або бути в процесі бесіди, діалогу з будь-чим (наприклад, комп'ютером), чи з будь-ким (наприклад, людиною). Отже інтерактивний – це здатний до взаємодії, діалогу.

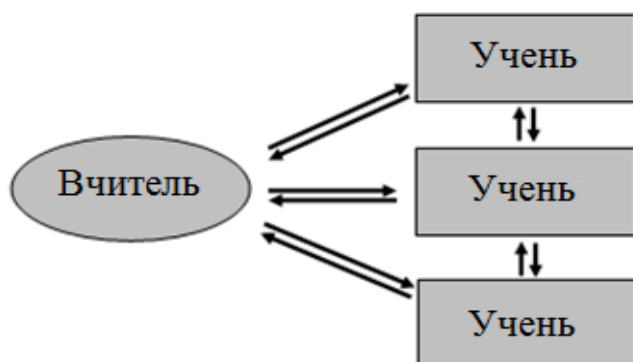
Методи навчання – це способи упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямовані на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання [7, с. 118].

Інтерактивні методи навчання – це способи взаємодії всіх учасників освітнього процесу, під час чого учні перестають грати пасивну роль і активно долучаються до навчальної діяльності [4].

Найбільш повний та ґрунтовний аналіз сутності інтерактивного навчання викладено у працях О. Пометун та Л. Пироженко. За їх визначенням «інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [5, с.7].

Отже, інтерактивне навчання – це, передовсім, діалогове навчання, у процесі якого відбувається взаємодія вчителя і учнів, що побудоване на принципі «всі навчають кожного і кожен навчає всіх» (див. Схема 1).

Схема 1. Інтерактивне навчання

Зміст інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес здійснюється при активній та постійній взаємній діяльності учнів та вчителя. Ця форма організації освітнього процесу передбачає співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), рівноправні, рівнозначні, суб'єкт-суб'єкті відносини між учителями та школярами. Інтерактивне навчання не допускає панування думок одних учасників процесу навчання над думками інших. Під час

інтерактивного навчання вчитель виступає фасилітатором, організовує навчання учнів, консулює їх, а результати навчання учнів здобуваються спільними стараннями всіх учасників освітнього процесу.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації [5, с. 8] під час якого учасники процесу навчання розуміють, що вони роблять, рефлексують над тим, що вони знають, вміють і виконують.

Використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови має значні перспективи для здійснення, адже робота над мовним матеріалом відбувається за діалогового підходу. Інтерактивне навчання, передбачаючи активну взаємну діяльність усіх учасників процесу навчання, їх рівноправні відносини, унеможлиблює позбавлення учнів права вільно виражати свої думки, ознайомлюватися з думками інших, утверджувати чи переосмислювати власну позицію.

За чинною навчальною програмою з української мови для 5-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою Міністерством освіти і науки України, метою навчання української мови в школі є формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості [6, с. 1]. Для успішної реалізації цієї мети на уроках української мови доцільно та ефективно використовувати такі інтерактивні методи навчання, як-от: сенкан (сенквейн), незакінчені речення, правильні та хибні висловлювання, порівняльна («концептуальна») таблиця, асоціативний куш (гронування), коло ідей, ПРЕС, таблиця «З-Х-Д» («Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися»), мозковий штурм тощо.

Перелік методів інтерактивного навчання досить значний, тому вчителю, при їх доборі, потрібно заважати на відповідність темі, меті, завданням уроку, віковим та інтелектуальним можливостям учнів, часовим рамкам навчання, власний професіоналізм та педагогічний досвід, спосіб керівництва навчальною діяльністю тощо.

Значно підвищити якість навчання та зробити процес здобуття знань усвідомленим допоможе використання інтерактивних методів навчання у поєднанні з такими навчальними програмами, як На урок, Google Презентації, GoogleJamboard, GoogleForms, LearningApps, LiveWorksheets, MicrosoftForms, MindMeister, Padlet, Wordwall та інші,

які є актуальними в умовах дистанційно-змішаного навчання, є потребою часу та одним із засобів навчання сучасних школярів.

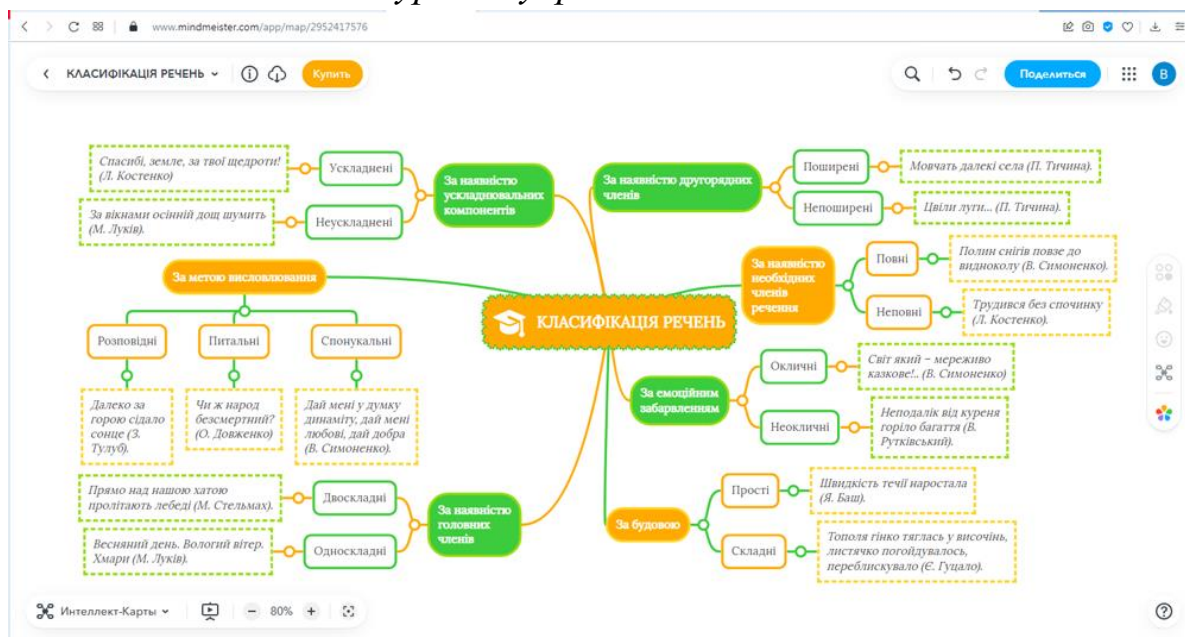
У процесі інтерактивного навчання школярі вчать аналізувати навчальний матеріал, робити простішим опанування знань за творчого підходу до засвоєння навчальної інформації; самостійно та критично мислити, розв'язувати складні проблеми на підставі аналізу обставин і відповідної інформації, розвивати навички самостійної роботи, виконання творчих робіт; моделювати різноманітні соціальні ситуації, включаючись в різні життєві ситуації, моделюючи їх, поповнювати свій соціальний досвід; культурно спілкуватися з іншими людьми, будувати з ними конструктивні стосунки, працювати в команді, слухати інших, поважати альтернативні думки, прислухатися до міркувань інших, формулювати власні думки, правильно їх висловлювати, обґрунтовувати свою позицію, аргументувати, дискутувати, приймати зважені рішення, розв'язувати конфлікти та уникати їх, прагнути до діалогу та загальної згоди, шукати компроміси.

Метою інтерактивного методу «Асоціативний куш (гронування)» є навчання учнів графічної організації навчального матеріалу з метою унаочнення думок з певної теми у процесі роботи з текстом, знаходження взаємозв'язків між окремими поняттями.

Цей метод доцільно використовувати у вступній частині уроку задля актуалізації знань, активізації пізнавальної діяльності учнів та зосередженні на темі уроку. В основній частині уроку асоціативний куш (гронування) допомагає учням систематизувати поняття з тексту. Також цей метод буде ефективним у підсумковій частині уроку як узагальнення знань.

Організація діяльності у межах гронування передбачає дотримання такого алгоритму: 1) посередині чистого аркушу записується ключове слово або словосполучення; 2) навколо записуються слова, ідеї із запропонованої теми, що спадають на думку; 3) після запису всіх ідей, встановлюються зв'язки між поняттями та центральним словом; 4) за результатами змісту асоціативного куша (гронування) підбиваються підсумки роботи (див. Знімок екрану 1).

Знімок екрану 1. Приклад використання інтерактивного методу навчання «Асоціативний куц (групування)» у програмі MindMeister на уроках української мови

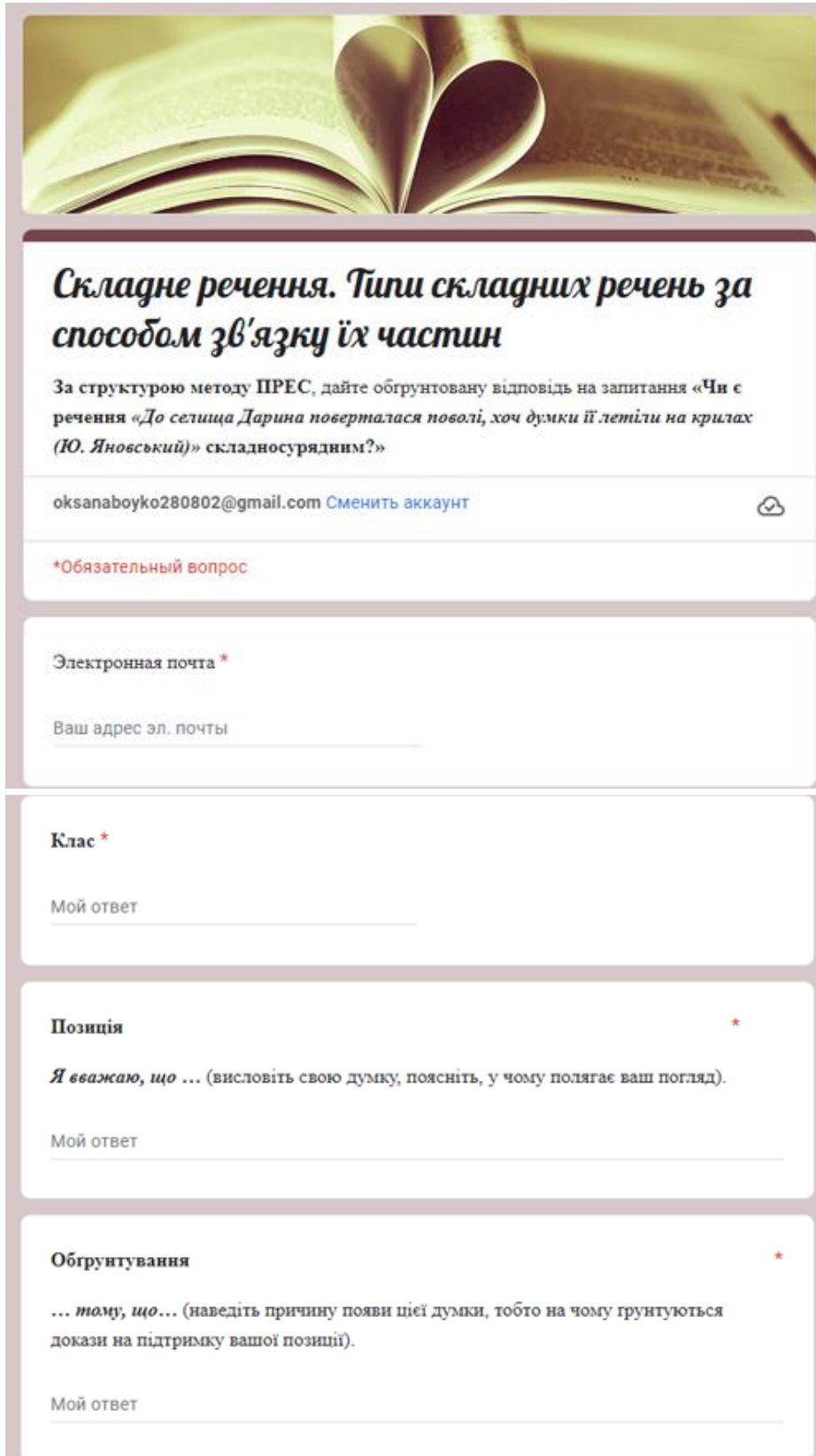
Метою інтерактивного методу «ПРЕС» є навчання учнів формулювати та висловлювати свою думку з приводу дискусійного питання аргументовано за певною формою, наводити докази на її підтвердження, сприймати думки інших.

Цей метод доцільно використовувати під час обговорення теми в основній частині уроку, коли необхідно переконати інших у правильності своєї думки або чітко визначити та довести свою позицію із суспільної проблеми при виникненні суперечливих думок. Також цей метод доречно використовувати у підсумковій частині уроку з метою формулювання ставлення до того, що вивчається.

Організація діяльності у межах цього методу передбачає дотримання такого алгоритму: 1) під час опрацювання теми або формулювання підсумку уроку вчитель пропонує учням висловити свою думку з дискусійного питання за такою формою: а) я вважаю, що... – позиція (вислови свою думку, поясни, в чому полягає твоя точка зору); б) тому що... – обґрунтування (наведи докази на підтримку своєї позиції); в) наприклад... – приклад (наведи приклади, що підтверджують твої докази); г) отже, я вважаю... – висновки (узагальни свою думку, зроби висновок про те, що треба робити, що є заклик прийняти твою позицію); 2) вчитель надає слово учням, відбувається вислуховування їх думок за вищезазначеною формою; 3) у кінці обговорення вчитель

формулює свою думку, підбиває підсумки за висловлюваннями учнів (дивитися Знімки екрану 2-7).

Знімки екрану 2-7. Приклад використання інтерактивного методу навчання «ПРЕС» у програмі GoogleForms на уроках української мови.

Складне речення. Типи складних речень за способом зв'язку їх частин

За структурою методу ПРЕС, дайте обґрунтовану відповідь на запитання «Чи є речення «До селища Дарина поверталася повілі, хоч думки її летіли на крилах (Ю. Яновський)» складносурядним?»

oksanaboyko280802@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

*Обязательный вопрос

Электронная почта *

Ваш адрес эл. почты

Клас *

Мой ответ

Позиція *

Я вважаю, що ... (висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваш погляд).

Мой ответ

Обґрунтування *

... тому, що... (наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції).

Мой ответ

Приклад *

... *наприклад*... (наведіть факти, які демонструють ваші докази, вони підсилять вашу позицію).

Мой ответ

Висновки *

Отже (тому), я вважаю... (узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію).

Мой ответ

Отправить

Очистить форму

Складне речення. Типи складних речень за способом зв'язку їх частин

За структурою методу ПРЕС, дайте обґрунтовану відповідь на запитання «Чи є речення «До селища Дарина поверталася повілі, хоч думки її летіли на крилах (Ю. Яновський)» складносурядним?»

oksanaboyko280802@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

*Обязательный вопрос

Электронная почта *

oksanaboyko280802@gmail.com

Прізвище та ім'я учня (-ни) *

Бойко Оксана

Клас *	
9-А	
Позиція *	
<i>Я вважаю, що ...</i> (висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваш погляд).	
Я вважаю, що речення «До селища Дарина поверталася поволі, хоч думки її летіли на крилах (Ю. Яновський)» не є складносурядним	
Обґрунтування *	
<i>... тому, що...</i> (наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції).	
тому, що воно складається з двох залежних одна від одної частин, з'єднаних за допомогою сполучника	
Приклад *	
<i>... наприклад...</i> (наведіть факти, які демонструють ваші докази, вони підсилять вашу позицію).	
наприклад, головна (незалежна) частина вищезазначеного речення - «до селища Дарина поверталася поволі», а підрядна (залежна) - «хоч думки її летіли на крилах»; питання від головної до залежної частини - незважаючи на що?; сполучник, що з'єднує головну та залежну частини, - хоч.	
Висновки *	
<i>Отже (тому), я вважаю...</i> (узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію).	
Отже, я вважаю, що подане речення є складнопідрядним реченням з підрядним допустовим.	
Отправить	Очистить форму

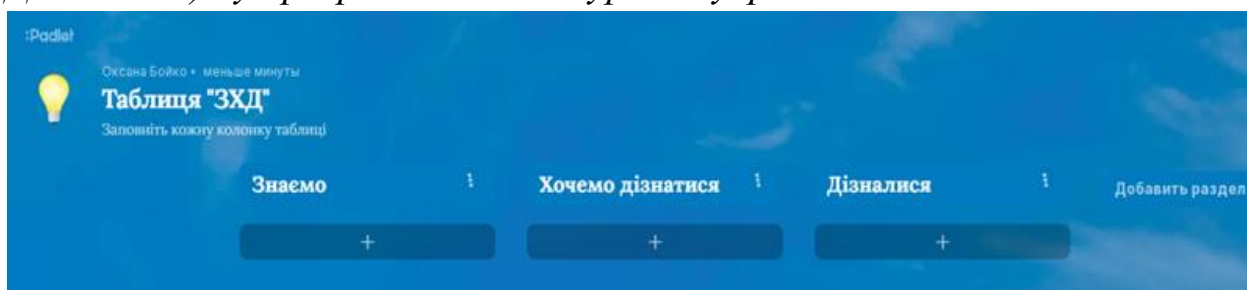
Метою інтерактивного методу «Таблиця «З-Х-Д» («Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися»)) є навчання учнів графічно, логічно й змістовно організувати та упорядкувати матеріал, формування запитань, аналізування змін та результатів уроку.

Цей метод стосується трьох основних частин уроку та є доречним у його структурі. Перша частина цього методу (заповнення колонки «Знаємо») відбувається на початку уроку, друга (заповнення колонки «Хочемо дізнатися») – під час переходу від вступної до основної частини, третя (заповнення колонки «Дізналися») – у підсумковій частині.

Сутність методу полягає у тому, що вчитель пропонує учням створити таблицю, що складається з трьох колонок. Під час цієї роботи учні згадують те, що вже знають, ставлять запитання та описують те, про що дізнались.

Організація діяльності з використанням цього методу передбачає дотримання такого алгоритму: 1) перед ознайомленням зі змістом теми або текстом учням необхідно заповнити першу колонку «Знаємо»; 2) учитель пропонує учням, поставивши запитання «Чого ще з цієї теми ви хочете дізнатися?», заповнити другу колонку «Хочемо дізнатися»; 3) наприкінці уроку або після ознайомлення з текстом, вчитель цікавиться в учнів, що нового на цьому уроці вони дізналися. На основі цих відповідей учні заповнюють третю колонку «Дізналися»; 4) на результатами змісту колонок підбиваються підсумки роботи (див. Знімки екрану 8-10).

Знімки екрану 8-10. Приклад використання інтерактивного методу навчання «Таблиця «З-Х-Д» («Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися»)) у програмі Padlet на уроках української мови.

Podlet

Оксана Бойко • менше хвилини

Таблиця "ЗХД"
Заповніть кожну колонку таблиці

Знаємо	Хочемо дізнатися	Дізналися
<p>+</p> <p>Речення - це слово або група слів, що виражають закінчену думку та має завершену інтонацію.</p> <p>Граматична основа речення - це основна частина речення, що складається з його головних членів: підмета і присудка, чи одного з них.</p> <p>Члени речення поділяються на головні (підмет, присудок) й другорядні (означення, обставина, додаток).</p>	<p>+</p> <p>Навіщо потрібні другорядні члени речення?</p> <p>Які частини мови конкретизують означення, додаток і обставину?</p> <p>Як правильно визначити другорядні члени речення?</p>	<p>+</p> <p>Другорядні члени речення потрібні для того, щоб конкретизувати, уточнювати та доповнювати зміст речення.</p> <p>Додаток залежить від члена речення, вираженого дієсловом або іменником: Керівники (чого?) сайту карають (кого?) порушників баном.</p> <p>Означення залежить від члена речення, вираженого іменником: Боти нааписисе створюють багато профілів під різними іменами. Іменами (якими?) різними.</p> <p>Обставини конкретизують дію, а тому залежать від члена речення, вираженого дієсловом: Є боти також (де?) у соціальних мережах.</p>

Podlet

Оксана Бойко • менше хвилини

Таблиця "ЗХД"
Заповніть кожну колонку таблиці

Знаємо	Хочемо дізнатися	Дізналися
<p>+</p> <p>Речення - це слово або група слів, що виражають закінчену думку та має завершену інтонацію.</p> <p>Граматична основа речення - це основна частина речення, що складається з його головних членів: підмета і присудка, чи одного з них.</p> <p>Члени речення поділяються на головні (підмет, присудок) й другорядні (означення, обставина, додаток).</p>	<p>+</p> <p>Навіщо потрібні другорядні члени речення?</p> <p>Які частини мови конкретизують означення, додаток і обставину?</p> <p>Як правильно визначити другорядні члени речення?</p>	<p>+</p> <p>та доповнювати зміст речення.</p> <p>Додаток залежить від члена речення, вираженого дієсловом або іменником: Керівники (чого?) сайту карають (кого?) порушників баном.</p> <p>Означення залежить від члена речення, вираженого іменником: Боти нааписисе створюють багато профілів під різними іменами. Іменами (якими?) різними.</p> <p>Обставини конкретизують дію, а тому залежать від члена речення, вираженого дієсловом: Є боти також (де?) у соціальних мережах.</p> <p>Щоб правильно визначити другорядні члени речення потрібно пам'ятати, які частини мови конкретизують означення, додаток і обставину.</p>

Висновки. Отже, інтерактивне навчання сприяє формуванню в учнів стійкої позитивної мотивації до вивчення навчальних предметів, підвищенню їх пізнавальної активності, бажанню школярів вивчати не тільки той навчальний матеріал, який запропоновано в підручнику, а й те, що цікаво, виходити за межі навчального плану, вирішувати проблемні завдання. Інтерактивне навчання допомагає створити атмосферу співробітництва, взаємної діяльності учнів, а вчителю дає можливість стати керманічем учнівського колективу. За інтерактивного навчання учні стають демократично налаштованими, змінюють свою модель поведінки.

Література

1. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. 2-ге вид., перероб., доп. Київ: Академвидав, 2007. 618 с.
2. Інтерактивне навчання. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтерактивне_навчання.
3. Інтерактивний метод. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтерактивний_метод.
4. Огляд інтерактивних методів. *Вчимося жити разом*: веб-сайт. URL: <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/19/67>.
5. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2003. 192 с.
6. Українська мова. 5-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56134/>.
7. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2002. 530 с.

Верещага Ю.В.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.т.н., ст. викл. Мірошніченко М.Ю.

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ДОДАТКУ ДЛЯ ОБРОБКИ ЗОБРАЖЕНЬ

Анотація. У статті повідомляється про розробку програмного додатку для роботи з растровими зображеннями. Зазначається, що комп'ютерна графіка є важливим напрямком цифровізації суспільства. Аналізуються особливості векторної та растрової графіки. Здійснюється опис основних функціональних можливостей програмного додатку. Програма потребує мінімальні системні ресурси, може змінювати деякі властивості зображень та накладати окремі фотофільтри.

Ключові слова: комп'ютерна графіка, зображення, програмування, C#, фотофільтри.

Vereshchaha Yu.V. Development of software application for image processing. The article reports on the development of a software application for working with raster images. It is noted that computer graphics is an important direction of digitalization of society. The features of vector and raster graphics are analyzed. The description of the main functionality of the software application is carried out. The program requires minimal system resources, can change some image properties and apply individual photo filters.

Key words: computer graphics, images, programming, C#, photo filters.

Актуальність дослідження. Комп'ютерна графіка є важливою складовою сучасного цифрового суспільства, що відкриває безмежні можливості для інновацій та творчості. Вона охоплює різноманітні галузі, такі як комп'ютерне моделювання, візуалізація, створення графічних ефектів, інтерфейсів користувача тощо. За допомогою різноманітних методів та алгоритмів комп'ютерна графіка дозволяє

створювати реалістичні та дивовижні двовимірні та тривимірні зображення, анімацію та спецефекти. Завдяки цьому вона знаходить широке застосування в різних галузях, включаючи розробку комп'ютерних ігор, створення анімаційних роликів, комп'ютерний дизайн та архітектуру, технічне моделювання, відтворення складних фізичних явищ тощо.

Мета дослідження полягає у повідомленні про розробку програмного додатку для роботи з растровими зображеннями.

Виклад основного матеріалу. Комп'ютерна графіка є справжнім майданчиком для творчого вираження та наукового дослідження, який надає можливість втілювати різноманітні ідеї в життя. Вона дозволяє опрацьовувати два основних типи статичних зображень – векторну та растрову графіку. Базовим елементом растрових зображень є точка (піксель). Растрове зображення можна представити у вигляді прямокутної матриці елементів (точок), де кожна точка у закодованому вигляді характеризується значенням яскравості (кольору) [6, с. 44]. Якісні растрові графічні зображення мають досить великий розмір файлу. При чому, збільшення масштабу зображення може призвести до втрати його якості. Растрова графіка найчастіше зберігається в таких форматах, як bmp, jpg, png і gif.

Векторна графіка базується на математичному описі геометричних форм і об'єктів, таких як лінії, криві та багатокутники. Векторне зображення можна представити у вигляді деякого набору геометричних примітивів, де графіка створюється за допомогою точних координат і визначених шляхів, що дозволяє легко змінювати елементи зображення [7, с. 53]. Водночас, векторна графіка не підходить для складних зображень (наприклад фотографій), де потрібен високий рівень деталізації або широка кольорова гама.

Основним інструментом, що використовується для покращення якості зображень та їх подальшої обробки, є цифрова обробка зображень. Напрямки її використання доволі широкі, починаючи від покращення сприйняття зображення (наприклад прибирання ефекту «червоних очей», підвищення контрастності, світлості тощо) та закінчуючи створенням різноманітних спецефектів. Для цього використовуються спеціальні прикладні програми, такі як 3D-редактори, растрові та векторні графічні редактори, анімаційні інструменти та програми для створення

спецефектів. Найбільш відомі серед них програмні засоби для обробки растрової (наприклад, Adobe Photoshop, GIMP, Photoscape) або векторної (наприклад, Adobe Illustrator, CorelDRAW) графіки. Д. Кучеров та Л. Зброжек виділяють наступні функціональні можливості пакетів для роботи з растровими зображеннями: встановлення колірної схеми; зміна розміру зображення; редагування яскравості та контрастності; відновлення зображень; видалення небажаних елементів на зображенні; визначення розрізнення [3, с. 91].

Деякі просунуті програми для редагування пропонують більш комплексні інструменти. Наприклад, коригування кривих або рівнів, що дозволяє користувачам контролювати певні тони та значення яскравості в зображенні. Зазвичай багатофункціональні графічні редактори є доволі дорогими програмними продуктами. Водночас, для простих маніпуляції з зображеннями можна використовувати авторські програмні засоби або розширення для відомих графічних редакторів. Наприклад, для Adobe Photoshop можна використовувати мову програмування C++ та набір інструментів Adobe Photoshop SDK [4, с. 45]. За допомогою мови програмування C# було створено desktop-додаток для обробки зображень, який містить наступні функціональні можливості: баланс кольору, яскравість/контраст, розмиття, збільшити різкість, змінити положення [1, с. 48]. Інші автори у якості інструментальних засобів для розробки програмного засобу для обробки та фільтрації растрових графічних зображень використовували мову програмування C# та бібліотеку AForge.NET [7, с. 53].

За основу нашого додатку для обробки зображення було взято Photoscape X. Ми створили невеликий за обсягом desktop-додаток, який працює в операційній системі Windows. Безпосередньо інтерфейс користувача програмного засобу складається з наступних елементів:

- блок для роботи з файлами, завдяки якому можна завантажити потрібне для обробки зображення, зберегти оброблений файл, видалити результат обробки, якщо він не влаштовує користувача, повертатися на шаг вперед та назад для навігації за кроками обробки;
- блок фільтрів і властивостей, в якому користувач обирає дії над зображенням;
- блок «зображення до» і «зображення після», призначений для моніторингу та візуалізації накладених на зображення ефектів (Рис. 1).

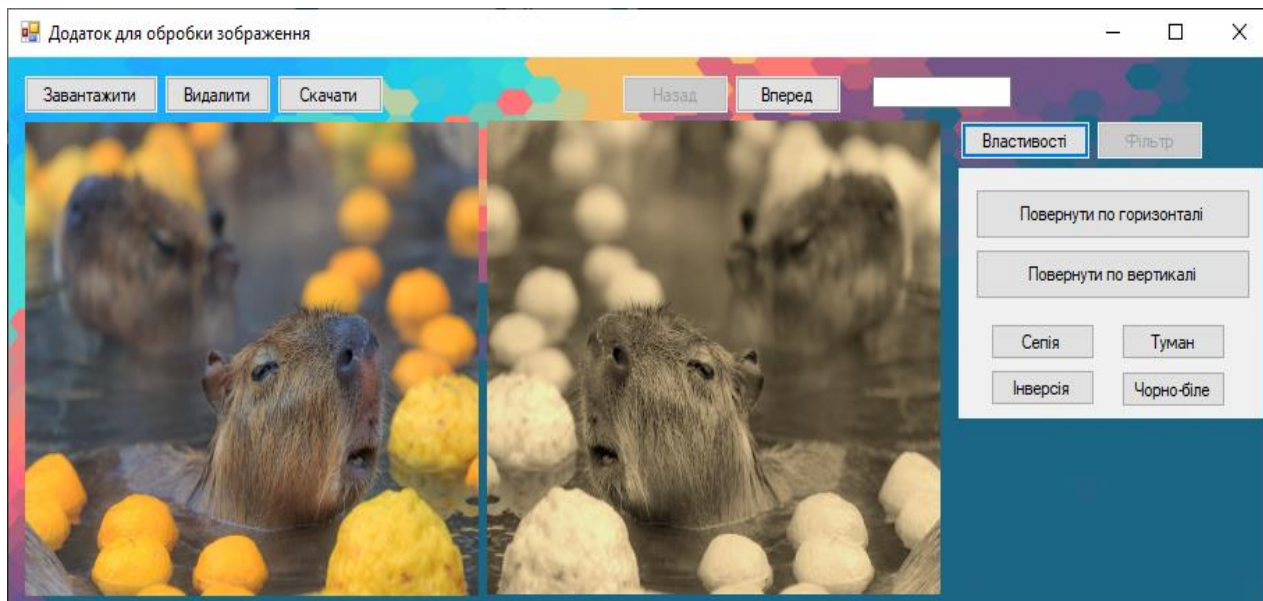

Рис. 1. Інтерфейс користувача додатку для роботи з зображеннями

Для того, щоб скористатися функціональними можливостями додатку, слід виконати наступні дії:

1. Завантажити зображення (натиснути на кнопку «Завантажити», обрати шлях до файлу у потрібній директорії, натиснути кнопку «Відкрити»).

2. Обрати потрібну маніпуляцію з зображенням (змінити орієнтацію, додати на зображення фільтр, відрегулювати властивості, такі як яскравість та контраст). Результат можна подивитися зліва від вхідного зображення.

3. За потреби зберегти зображення, що здійснюється натисканням на кнопку «Скачати». У процесі виконання цієї дії користувач може отримати вихідний файл у форматі png, bmp, jpg.

Користувачу додатку доступні декілька фотофільтрів, зокрема сепія, інверсія, туман, чорно-білий. Коротко зупинимося на кожному з них:

Сепія – це популярний фотофільтр, який надає зображенням теплий та ностальгичний вигляд за рахунок зміни колірної палітри на відтінки коричневого та жовтуватого. Таким чином отримані зображення нагадують зістарені фотографії.

Інверсія (негативний фільтр або інвертований фільтр) – це ефект, який перетворює кольори фотографії на їх протилежні, створюючи

вигляд, схожий на фотонегатив. Інверсія працює шляхом перетворення кожного кольору на зображенні на додатковий або протилежний колір на колірному колі.

Туман – це фотофільтр, що імітує атмосферні умови, спричинені туманом або серпанком. За допомогою даного фотофільтру на зображенні можна створити різний емоційний настрій, від таємничого до мрійливого, залежно від налаштувань.

Чорно-білий (градації сірого або монохромний фільтр) – це ефект, який перетворює кольорові фотографії на відтінки сірого, дозволяючи виділяти текстури, форми та контрасти, не відволікаючи увагу на кольорах.

Також додаток дозволяє працювати з основними властивостями зображення (яскравість і контрастність), які визначають загальний вигляд та сприймання користувачем фотографій. Ці властивості впливають на те, наскільки світлим чи темним виглядає зображення та наскільки вираженою є різниця між найтемнішою та найсвітлішою частинами зображення. Яскравість означає загальний рівень освітленості зображення або іншими словами інтенсивність та яскравість кольорів на фотографії. З технічної точки зору, регулювання яскравості передбачає додавання або віднімання постійного значення з каналів кольору кожного пікселя (тобто червоного, зеленого та синього) в межах зображення. Ця рівномірна зміна впливає на всі пікселі зображення, тому воно стає рівномірно більш яскравим або темним.

Контраст визначає діапазон тонів, тіней і відблисків, які створюють глибину та об'ємність фотографії. Зображення з високою контрастністю мають широкий діапазон тонів, що забезпечує вражаючий вигляд із глибокими тінями та яскравими відблисками. Навпаки, зображення з низьким контрастом мають вузький діапазон тонів, що призводить до більш плоского, витонченого вигляду з м'якшими переходами між світлими та темними ділянками. Налаштування контрасту зазвичай передбачає розтягування або стискання тонального діапазону зображення шляхом зміни темних і світлих значень відносно центральної точки. Цього можна досягти, змінюючи колірні канали кожного пікселя пропорційно, роблячи темні області темнішими, а світлі – світлішими. Освоївши маніпуляції з яскравістю та контрастністю, користувачі можуть оптимізувати свої зображення, покращуючи текстури та деталі,

створюючи певний настрій чи атмосферу, досягаючи естетично приємного балансу кольорів.

Враховуючи попередній досвід у створенні аналогічних desktop-додатків [5, с. 11], для розробки програмного додатку для обробки зображень було обрано мову програмування C#. Це об'єктно-орієнтована мова програмування високого рівня зі статичною типізацією, підтримкою значної кількості фреймворків та бібліотек, яка широко використовується для розробки додатків для платформи .NET. Оскільки мова C# є доволі відомою мовою програмування, для неї створено різноманітні ресурси для навчання, зокрема онлайн курси [8, с. 153], онлайн-форуми для початківців та професіоналів у програмуванні, бібліотеки програмного коду. Розробку додатку ми здійснювали за допомогою інтегрованого середовища Visual Studio, що дозволяє створювати інтерфейси користувача за допомогою Windows Forms, WPF або Xamarin.Forms, забезпечує підтримку багатопоточності, пропонує можливості для веб-розробки з використанням ASP.NET та ін. Інтегроване середовище Visual Studio дозволяє програмісту скористатися такими інструментами як редактор коду, налагоджувач коду, редактор форм, планувальник класу, інструмент автодоповнення IntelliSense тощо [2, с. 94].

Висновки. Отже, що вибір між векторною та растровою графікою залежить від конкретного завдання, вимог до якості та масштабованості зображення. Векторна графіка застосовується тоді, коли необхідно створити ілюстрації, сертифікати, банери тощо, які можна змінювати без втрати якості зображення та які складаються з невеликої кількості елементів. Якщо ж мова йдеться про фотографії або зображення з високим ступенем деталізації, то тут необхідна растрова графіка. Існує значна кількість графічних редакторів для обробки векторної або растрової графіки, які відрізняються ціною та функціональними можливостями.

Нами було створено простий графічний редактор, який дозволяє провести над растровим зображенням декілька дій за допомогою фотофільтрів (сепія, інверсія, туман, чорно-білий) або змінити його окремі властивості. Програмний засіб має простий графічний інтерфейс і вимагає мінімальні системні ресурси. Графічний редактор є безкоштовним для використання.

Література

1. Гришко Б. О., Шаров С. В. Розробка програмного засобу для обробки цифрових зображень. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. № 5(2). С. 46–49.
2. Дмитрієнко О. Огляд програмного середовища Visual Studio 2022 та особливості створення форм. *Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету ПНПУ імені В. Г. Короленка*. 2022. С. 94–96.
3. Кучеров Д. П., Зброжек Л. В. Сучасні програмні засоби обробки зображень. *Управління розвитком складних систем*. 2015. № 24. С. 90–96.
4. Лебідь Д.С., Редько О.О., Шикуча О.М. Розробка програмного забезпечення для обробки зображень на основі Adobe Photoshop. *Зб. тез. наук.-практич. конф. «Сучасні досягнення компанії HEWLETT PACKARD ENTERPRISE в галузі ІТ та нові можливості їх вивчення і застосування»* (16 грудня 2022 р., м. Київ). 2022. С. 44–46.
5. Малкіна В. М., Зінов'єва О. Г., Мірошніченко М.Ю. Програмний модуль для створення навчальних засобів з використанням технології Drag-and-drop. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. № 2(6). С. 8–15.
6. Маценко В.Г. Комп'ютерна графіка: Навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2009. 343 с.
7. Рудніченко М. та ін. Програмна розробка системи обробки та фільтрації растрових графічних зображень. *Інформаційні технології та суспільство*. 2021. № 1(1). С. 51–58.
8. Шаров С. В., Шарова Т. М. Аналіз онлайн курсів з програмування. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. 2018. № 8(40). С. 150–155.

Водяницький І.О.

аспірант

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.т.н., доцент Дереза О.О.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФАХІВЦЯМИ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

***Анотація.** У роботі розглянуто основні програмні засоби в умовах змішаного навчання та роботи, роль цифровізації у житті кожної людини. Проведено огляд використання сучасних цифрових інструментів для спілкування, навчання, проведення наукових досліджень та виконання інших задач повсякдення.*

***Ключові слова:** графіка, твердотільне моделювання, проектування, програмне забезпечення.*

***Vodyanitskyi I. Use of information technologies by specialists of technical disciplines.** The work examines the main software tools in conditions of mixed learning and work, the role of digitalization in the life of every person. An overview of the use of modern digital tools for communication, learning, conducting scientific research and performing other everyday tasks was conducted.*

***Key words:** graphics, solid-state modeling, design, software.*

Актуальність дослідження. Сьогодення змушує нас переосмислити підходи до навчання, науки, роботи, засобів комунікації, управління і роль талантів у майбутньому житті. Впровадження комп'ютерних технологій в освіту можна охарактеризувати як логічний і необхідний крок в розвитку сучасного інформаційного світу в цілому.

Перехід споживача в онлайн, пришвидшена в рази цифровізація призвели до того, що перелік ключових викликів для освіти очолив ризик дефіциту фахівців, особливо технічних спеціальностей. Неможливо собі уявити інженерних робітників без використання сучасних програм для креслення, проектування та графічного відображення своїх проєктів та виробів.

Також важливу роль відіграє спроможність представляти результати своєї роботи на ринку праці. Тому вивчення і використання комп'ютерної техніки в учбовому процесі і в подальшій роботі – це найважливіший компонент підготовки майбутніх інженерів до трудового життя.

Нові технології мають значний вплив на життя «цифрового покоління», роблячи кращу комунікацію та впровадження найновіших інформаційних систем. Цифрові технології дозволяють зробити процес спілкування мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому технології не замінюють викладача, а доповнюють його.

Метою статті є аналіз використання фахівцями технічних спеціальностей програмних засобів й інформаційних технологій під час проведення наукових досліджень й у повсякденній роботі.

Виклад основного матеріалу. Все більш затребуваною на сьогоднішній день стає дистанційна робота через Інтернет. Особливо під час пандемії й війни, коли більшості дослідникам майже неможливо працювати офлайн.

Користувачі ПК, як правило, вважають за краще мати набір прикладних програм, який потрібен практично кожному. Їх називають програмами загального призначення. Але для професійної діяльності фахівцям інженерних спеціальностей цього недостатньо. Є велика кількість прикладних програм спеціального призначення. Їх називають пакетами прикладних програм.

Прикладні програми спеціального призначення використовуються для реалізації завдань опрацювання даних у певній галузі діяльності, на конкретному підприємстві, в організації, фірмі або їх підрозділі. До такого типу програм відносять програми для створення креслень машин і механізмів у конструкторських і проєктних бюро, діагностування захворювань у медичних закладах, створення розкладу занять тощо.

Більшість громадських організацій проявили свою гнучкість та адаптивність і перейшли до онлайн-формату роботи, використовуючи усі можливі цифрові інструменти та застосунки. Кожна організація має свої особливості, потреби та можливості, напрямки роботи та цільову аудиторію, саме тому впровадження цифрових рішень потребують аналізу та індивідуального підходу. Сучасні інформаційні технології розширюють можливості у доступі до інформації, розвитку особистих компетенцій, налагодженні взаємодії та комунікацій.

Для перегляду сторінок, змісту веб-документів, комп'ютерних файлів та їх каталогів; управління веб-додатками; а також для вирішення інших завдань використовують прикладне програмне забезпечення – браузері. Найбільш популярні браузері: Google Chrome, Firefox, Safari, Opera, Brave, Microsoft Internet Explorer та Edge.

Інформаційні технології призвели до глобальних змін у нашому житті – зникають професії, людей замінюють роботи зі штучним інтелектом, потік інформації збільшується кожного дня й ми просто не встигаємо за ним.

Facebook, Twitter, YouTube та інші мережі вже давно вийшли за рамки особистого спілкування, і є потужними комунікаційними платформами, які допомагають як побудувати власний бренд, так і бути віртуальним представництвом для державних, бізнесових, громадських організацій.

Всі ці інструменти англійські, але легко перекладаються на мову споживача. Треба тільки вміти правильно користуватися певною специфічною термінологією при перекладі відповідної фахової інформації.

Важливою складовою ефективного використання сучасних освітніх технологій для організації співпраці є вміння підбирати відповідні інструменти та створювати контент. Користувач повинен вибрати програмне забезпечення, яке відповідає потребам освітнього процесу, наукових досліджень.

Для здійснення комунікації з групою, командою допоможуть аудіо- та відеоконференції. Можливість візуалізувати комунікацію дають інтерактивні дошки.

Завдяки хмарним сервісам і наявності підключення до Інтернету можна отримати та виконувати завдання незалежно від місця фізичного їх розташування. Для того щоб використовувати запропоновані інструменти, потрібен тільки смартфон із доступом до інтернету.

Використання персональних комп'ютерів в процесі інформатизації дозволяє створювати світовий інформаційний простір, в якому створюється, накопичується, розподіляється, передається, приймається, перетворюється. Людина повинна вміти постійно використовувати нові технології під час розв'язання професійних завдань [4, с. 123].

Для створення якогось інженерного продукту (кресленик, модель, збірку тощо) необхідне відповідне програмне забезпечення і ПК. Майбутні фахівці технічних спеціальностей користуються програмним забезпеченням САПР. Програми для твердотілого параметричного проектування майже всі англійські, адже вітчизняних просто немає. При користуванні ними користувачу крім базових знань з технічних дисциплін (Нарисна геометрія, Технологічні основи машинобудування, Інженерна механіка (деталі машин) тощо) потрібні знання й англійської, щоб мати змогу орієнтуватися.

Дуже популярні були російські програмні продукти або іноземні але з російськомовним інтерфейсом. Зараз більшість користувачів переходять на програми мовою оригіналу й виникають деякі труднощі з перекладом, особливо специфічних термінів. В цьому допомагає графіка. Графіка включає ілюстрації, рисунки, діаграми, іконки. Це можуть бути фотографії, схематичні презентації, таблиці.

Маючи алгоритм побудови 3D моделі, фахівці можуть побудувати її у будь-якій прикладній програмі, адже основний графічний інструментарій в них майже однаковий. Отримавши певні базові знання з дисципліни й навички роботи в прикладних програмах, користувач, як правило, впорається з будь-яким завданням не зважаючи на мовні перешкоди. При створенні стратегії обробки та керуючої програми для верстата з ЧПК достатньо знати переклад основних назв інструментів і команд, розташованих в дереві побудови (рис. 1).

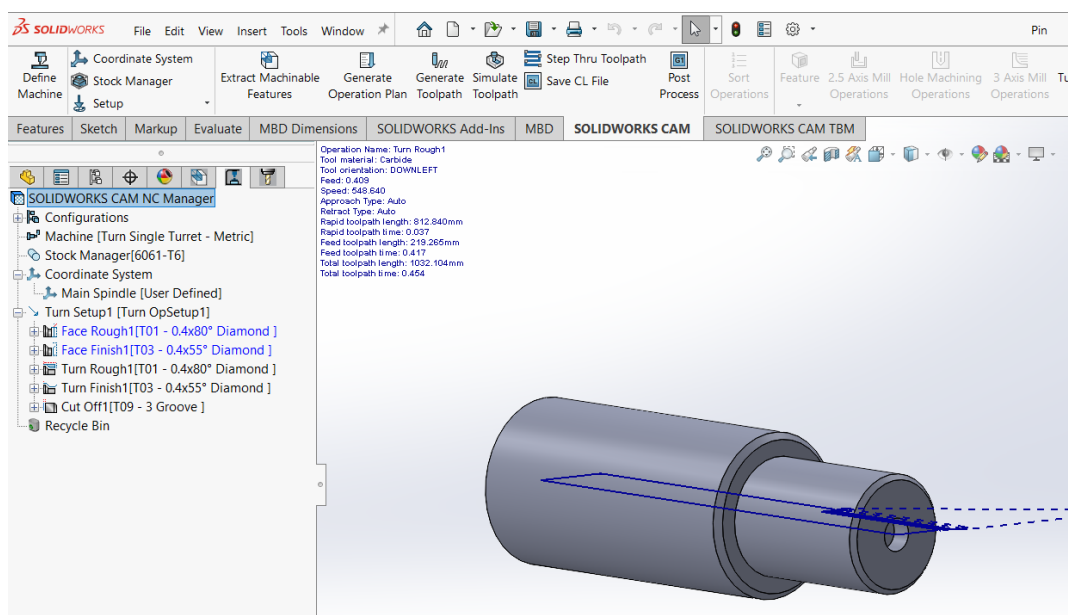

Рис. 1. Створення стратегії обробки вала в SOLIDWORKS

Саме технічні дисципліни дають багатий матеріал для відпрацювання найрізноманітніших методів і прийомів роботи з інформацією. Окремі деталі та збірки можна створити за допомогою графічних програм і демонструвати онлайн. Важливою складовою ефективного використання електронних ресурсів для організації наукових досліджень є вміння підбирати інструменти та створювати контент. Дослідник повинен вибрати програмне забезпечення, яке відповідає потребам своїх досліджень [1, с. 4]. Застосування електронних підручників та посібників не завжди вирішує цю проблему, а створення анімації вимагає певного часу.

Майбутній фахівець, який буде працювати в галузі механічної інженерії, буде пов'язаний з вирішенням питань з організації й обслуговування виробництва, налагодження працездатності обладнання, особливостями технології виготовлення матеріалів і виробів машинобудівної галузі [2, с. 13].

Для створення привабливих зображень і анімацій за допомогою заздалегідь заданих фільтрів для камери та створення налаштувань постобробки доволі нескладно користуватися відповідними інструментами і командами у будь-якій прикладній програмі, яка має подібний інструментарій. Навіть якщо інтерфейс іноземною мовою (рис. 2).

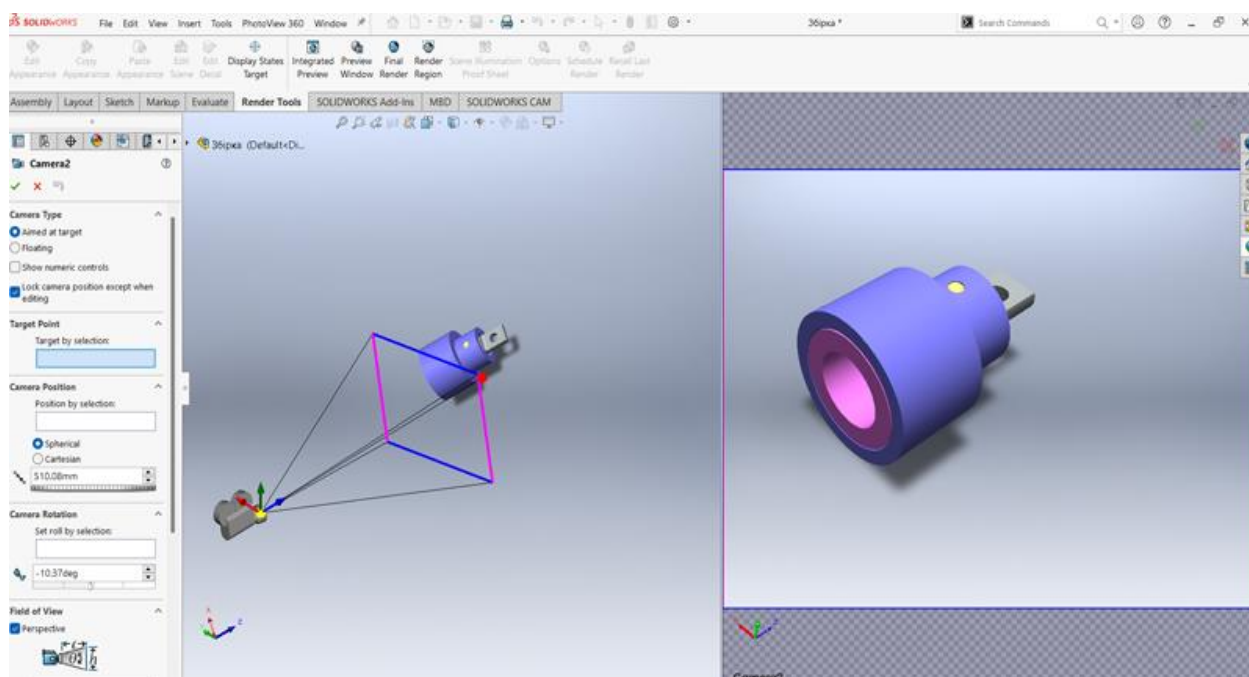

Рис. 2. Вікно налаштування камери

Графічна підготовка фахівців технічних дисциплін викликає у багатьох труднощі у зв'язку з тим, що методика вивчення багатьох розділів дисципліни ґрунтується на постійному індивідуальному виконанні великого обсягу графічних робіт. Проектування твердотільних моделей, призначення матеріалу, вибір кольору й текстури – доволі трудомісткий процес.

Застосування тієї прикладної програми, яка фахівцю більш до вподоби, з якою простіше знайомитись і працювати, дозволяє скоротити терміни виконання графічних робіт та підвищити якість графічної документації.

Інформаційні комп'ютерні технології є невід'ємним і корисним складником освітнього і професійного процесу. Це дозволяє як студентам, так і викладачам оптимізувати усі пов'язані з навчанням процеси, розвивати творчість [3, с. 189].

Висновки. Знання, здобуті при опануванні програм САПР і використанні інформаційних технологій, широко використовуються при створенні інженерних виробів. Програми постійно вдосконалюються, тому слід постійно оновлювати програмне забезпечення для покращення якості графічної підготовки.

Література

1. Дереза О. О., Мовчан С. І., Болтянський Б. В., Дереза С. В. Використання VR-технологій в наукових дослідженнях. *Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного* [Електронний ресурс]. Мелітополь: ТДАТУ, 2022. – Вип. 12, том 1. URL: <http://oj.tsatu.edu.ua/index.php/visnik>.
2. Дембіцька С., Кобилянська І., Пугач С. Сучасний стан професійної підготовки фахівців механічної інженерії в Україні. *Пед Без*. Вип. 5, 2020, Вип. 1, С. 9–17, Бер 2021.
3. Кривонос І. О. Особливості використання інформаційних технологій в освітній діяльності здобувачів освіти. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2022. № 5. С. 183–189.
4. Сергієнко Т. І. Інформаційні технології в освіті. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2023. № 6. С. 121–126.

Гайдіна С.О.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

ПИТАННЯ ІНКЛЮЗІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ: МОТИВАЦІЯ ДО ЧИТАННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТІВ

***Анотація.** У статті акцентується увага на питаннях інклюзії в художній літературі. Наголошується на тому, що художні твори на тему інклюзії можуть мати значний вплив на наше суспільство та індивідуальний розвиток кожної особистості. Вона може створювати емоційний зв'язок між читачем та персонажами з особливими потребами. Твори на тему інклюзії можуть стимулювати читачів до пошуку розуміння та знань про особливі потреби та досвід людей з різними здібностями.*

***Ключові слова:** інклюзія, художня література, мотивація до читання, дитяча література, інклюзивна література.*

***Gaidina S. Issues of inclusion in the art space: motivation for reading and understanding texts.** The article focuses on issues of inclusion in fiction. It is emphasized that works of art on the theme of inclusion can have a significant impact on our society and the individual development of each individual. It can create an emotional connection between the reader and characters with special needs. Inclusion-themed works can stimulate readers to seek understanding and knowledge about the special needs and experiences of people with different abilities.*

***Key words:** inclusion, fiction, motivation to read, children's literature, inclusive literature.*

Актуальність дослідження. Інклюзія – це важлива тема, яка стає все більш популярною в сучасному суспільстві. Читання художньої літератури на цю тему може допомогти зрозуміти значення інклюзії та її вплив на життя людей. Деякі критики акцентують увагу на тому, що питання інклюзії в художній літературі може призводити до спрощення складних соціальних проблем. Вони стверджують, що інклюзія часто

зображується в певному ключі, де існують лише герої та злочинці, що облегшує складність і варіативність реального світу.

Критики наголошують, що така спрощена інтерпретація може призвести до стереотипів і недостатнього розуміння реальних проблем. Деякі критики також висловлюють сумніви стосовно мотивації авторів, які пишуть про інклюзію. Вони підкреслюють, що деякі автори можуть використовувати цю тему як спосіб залучити більше читачів і отримати підтримку за рахунок актуальності проблеми. Таке використання інклюзії може виглядати як маніпуляція або спроба комерціалізувати соціально важливу тему.

Однак, існують і критики, які підтримують включення теми інклюзії в художню літературу. Вони вважають, що такі книги допомагають підвищити усвідомлення і розуміння проблем осіб з інвалідністю або іншими вимогами, сприяючи побудові більш інклюзивного суспільства. Критики також відзначають, що художня література може надати читачам можливість почуттєво відчувати досвід осіб, які зазнають дискримінації чи соціального виключення, тим самим стимулюючи емпатію та співчуття [2, с. 34].

Метою статті є інформування про особливості художніх текстів на тему інклюзії та сучасні підходи до мотивування читання текстів у сучасному цифровому просторі.

Виклад основного матеріалу. У питанні інклюзії в художній літературі України досліджують різні групи людей. Зокрема літературознавці та критики досліджують інклюзію в художній літературі України, аналізують теми, персонажів та аспекти, пов'язані з інклюзивними практиками. Письменники включають деякі елементи інклюзії в свої твори, пропагують різноманітність, розуміння та прийняття інших. Дослідники та активісти займаються дослідженням та просуванням питань інклюзії в художній літературі. Вони вивчають літературні твори, аналізують роль художнього слова в формуванні толерантного суспільства та пропагують різноманітність у літературі. Урядові органи та неприбуткові організації дослідженням інклюзії в художній літературі з метою підтримки і просування різноманіття та включення української літератури.

У сучасному світі існує проблема, що стосується мотивації дитини до читання текстів на тему інклюзії. Сьогодні відомі дієві способи, за

допомогою яких можна допомогти мотивувати дитину читати тексти на тему інклюзії. Треба знайти книги, які захоплюють інтерес дитини. Тут фахівці рекомендують пошукати книги, які відповідають інтересам певної дитини. Наприклад, якщо дитина цікавиться футболом, можна знайти книгу про інклюзивні спортивні команди або історії успіху спортсменів з особливими потребами.

Бажано використовувати візуальні матеріали. Для цього потрібно знайти ілюстровані книги або журнали, які візуально приваблюють дитину. Візуальні матеріали можуть зацікавити її більше, і це може стимулювати її бажання читати. Фахівці рекомендують поділитися ентузіазмом. Якщо доросла людина виявляє інтерес до теми інклюзії, ваша дитина, ймовірно, буде більш зацікавлена. Бажано розповідати їй про цікаві факти, історії або події, пов'язані з інклюзією.

Потрібно використовувати читання як можливість для обговорення. Після прочитання тексту про інклюзію, обговоріть з дитиною його зміст. Запитайте її думку про те, що вона прочитала, і що вона вважає важливим у створенні інклюзивного суспільства. Це може сприяти глибшому розумінню теми і стимулювати бажання дізнаватися більше. Дитині можна запропонувати читати разом. Це може бути спільне читання книги або перегляд статті в Інтернеті. Обговорюйте з нею прочитане і відповідайте на всі її запитання. Таке спільне читання може бути веселою та пізнавальною активністю для вас обох. Рекомендовано шукати додаткові ресурси. Можна знайти додаткові ресурси, такі як відео, подкасти або вебінари, які розповідають про інклюзію. Це може розширити знання дитини про тему і надихнути її на подальше читання [4, с. 15].

Бажано постійно нагадувати дитині, що читання – це важлива навичка, яка розширює її світогляд і дає можливість дізнаватися багато нового. Після прочитання навіть невеликого тексту, дитину треба хвалити, зокрема акцентувати увагу на її зусиллях та зацікавленості у читанні, підтримувати її у пошуку нових матеріалів на тему інклюзії.

Тема інклюзії в дитячій літературі набуває все більшої популярності, дозволяючи дітям зрозуміти, що різність це не щось, чим потрібно лякатися або виключати. Вона надає можливості дітям і дорослим ознайомитися з ідеєю включення всіх людей у суспільство без незаснованих обмежень. Дитяча література на тему інклюзії допомагає

дітям розуміти світ, в якому вони живуть, і навчає їх приймати та поважати різноманітність. Здебільшого це розширення світогляду, побудова співчуття та емпатії, підтримка самовизначення, профілактика булінгу, розвиток соціальних навичок тощо [6, с. 233].

Інклюзивна література надає дітям можливість бачити світ з різних перспектив, розуміти, що кожна людина має свої унікальні потреби та здібності. Книжки на тему інклюзії допомагають дітям почувати та розуміти емоції людей, які можуть бути іншими від них. Це може зміцнювати їх здатність до співчуття та розуміння. Книги про інклюзію допомагають дітям зрозуміти, що незалежно від їхньої відмінності, вони заслуговують на повагу та можуть бути своїми. Це може укріплювати їх позитивне самовідчуття та віру у себе [10, с. 182].

Інклюзивна література допомагає усвідомити дітям важливість толерантності та поваги до всіх людей. Вона надає знання та інструменти, які допомагають уникати булінгу та нерозуміння. Інклюзивна література стимулює дітей розуміти, як взаємодіяти з іншими людьми, незалежно від їхніх характеристик чи особливостей. Вона навчає технікам спілкування та співпраці.

На сьогодні відомо безліч переваг, що стосуються читання творів на тему інклюзії. Однак попри велику кількість позитивних аспектів, хочеться зупинити увагу на недоліках. Деякі тексти на тему інклюзії можуть ненавмисно створювати стереотипи або спрощувати складні проблеми. Наприклад, можуть бути представлені тільки позитивні або ідеалізовані зображення осіб з особливими потребами, що не відображають реальності [5, с. 11].

Деякі тексти можуть не враховувати різноманітність досвіду та перспектив людей з особливими потребами. Вони можуть представляти лише одну або декілька груп, залишаючи без уваги інші важливі аспекти інклюзії. Певні тексти можуть використовувати негативні стереотипи або неправильно зображати людей з особливими потребами. Це може спричиняти негативні уявлення та приховану дискримінацію.

Художні твори на тему інклюзії можуть не враховувати реальні виклики та складнощі, з якими стикаються люди з особливими потребами. Вони можуть пропонувати ідеалізовані ситуації, які не відображають повністю реальну життєву дійсність. Деякі тексти можуть фокусуватися на індивідуальному рівні, не розглядаючи системні

проблеми, що призводять до недостатньої інклюзії. Вони можуть не звертати уваги на структурні перешкоди та необхідність змін у суспільстві [3, с. 276].

Важливо пам'ятати, що твори на тему інклюзії повинні бути критично оцінені та розглянуті в контексті ширшої дискусії про інклюзивність. Необхідно забезпечити багатогранний підхід до теми, включаючи різні перспективи людей з особливими потребами. Художня література на тему інклюзії може мати значний вплив на наше суспільство та індивідуальний розвиток. Вона може створювати емоційний зв'язок між читачем та персонажами з особливими потребами. Це дозволяє нам уявити себе у їхній шкірі та почути їхні голоси, що розширює наше розуміння та сприяє розвитку емпатії. Художня література може допомогти розірвати стереотипи та передбачені уявлення про людей з особливими потребами. Вона може показати широкий спектр можливостей, здібностей та досвіду цих людей, руйнуючи уявлення про них як про обмежену групу [7, с. 112].

Художня література може стати каталізатором для обговорення теми інклюзії та пов'язаних питань. Вона може спонукати до роздумів про права та потреби людей з особливими потребами, а також до пошуку способів створення більш інклюзивного суспільства. Художня література може мати великий вплив на формування свідомості, особливо у дітей та молоді. Вона може допомогти сформувати позитивне ставлення до різноманітності, розуміння поваги до всіх людей [9].

Читання художніх творів на тему інклюзії сприяє розвитку літературної грамотності та навичок аналізу та критичного мислення. Це допомагає розвивати мовленнєві та когнітивні навички, а також розуміння художнього вираження. У цілому, художня література на тему інклюзії може впливати на наше сприйняття, свідомість та взаємодію з людьми з особливими потребами. Вона може стати інструментом для зміни уявлень, побудови більш інклюзивного суспільства та розвитку нашої особистості.

Сприйняття творів на тему інклюзії може бути індивідуальним і залежати від досвіду та перспективи кожної людини. Деякі люди можуть знайти в творах на тему інклюзії персонажів або ситуації, з якими вони можуть ідентифікуватися. Це може сприяти почуттю приналежності та розумінню. Тексти на тему інклюзії можуть викликати різні емоції у

читачів, включаючи співчуття, радість, гнів або здивування. Вони можуть пробуджувати почуття та стимулювати емоційну відповідь [8, с. 84].

Твори на тему інклюзії можуть розширити світогляд читачів, допомагаючи їм побачити світ з іншої перспективи. Вони можуть розкривати нові аспекти життя та викликати роздуми про соціальні проблеми та нерівності. Твори на тему інклюзії можуть стимулювати читачів до пошуку розуміння та знань про особливі потреби та досвід людей з різними здібностями. Вони можуть привести до питань, досліджень та глибшого розуміння теми. Твори інклюзивної тематики можуть надихати читачів до дії та змін у своєму оточенні. Важливо пам'ятати, що сприйняття творів на тему інклюзії може бути різним для кожної людини. Важливо відкрито слухати та поважати різні думки та реакції інших людей на ці твори.

Твори на тему інклюзії навчають багатьом важливим речам. Здебільшого вони допомагають нам розуміти та сприймати досвід людей з особливими потребами. Вони розкривають нам різноманітність здібностей та викликів, з якими стикаються ці люди, і допомагають нам побачити світ з їхньої перспективи. Окрім того, твори на тему інклюзії стимулюють розвиток емпатії та співчуття. Вони допомагають нам відчути інші емоції та переживання, що зближує нас з людьми з особливими потребами та сприяє створенню сприятливого середовища для всіх.

Схемографіка творів на тему інклюзії може бути різноманітною, залежно від конкретного твору та його автора, зокрема може включати: головних персонажів, сюжетну лінію, тематичні символи, текстові елементи, взаємодію персонажів тощо. Схемографіка може включати зображення головних персонажів твору, включаючи осіб з особливими потребами, які відіграють ключову роль у розповіді. За допомогою схемографіки можна відобразити основні етапи або події, що відбуваються в творі на тему інклюзії. Це може бути представлено у вигляді стрілок, ліній чи символів, що з'єднують різні елементи.

Схемографіка може містити символи, які відображають основну тему інклюзії, такі як пазлові шматочки, різнокольорові руки або символічні зображення, що позначають різноманітність та включеність. Вона може включати текстові описи або цитати з твору, які доповнюють зображення та допомагають розуміти його основний зміст. Схемографіка

може показувати взаємодію між різними персонажами, яка підкреслює ідею інклюзії та співпраці [1, с. 41].

Важливо зазначити, що схемографіка може бути унікальною для кожного твору, і автор може використовувати різні елементи, щоб передати власні ідеї та повідомлення. Схемографіка є одним із способів візуального вираження та створення зв'язку з аудиторією, допомагаючи їм краще розуміти та сприймати твір на тему інклюзії. А коли інформація подається більш наочно, та вона буде сприйматися краще.

Висновки. Твори на тему інклюзії допомагають розбити стереотипи та упередження, пов'язані з людьми з особливими потребами. Вони показують, що кожна людина має свої унікальні здібності та внесок у суспільство, незалежно від своїх фізичних або розумових можливостей. За допомогою таких творів можна наголосити на важливості створення інклюзивного середовища для всіх людей. Розуміємо, що кожна людина має право на доступ до освіти, роботи, культури та інших сфер життя, незалежно від своїх особливостей. Твори на тему інклюзії сприяють розвитку комунікаційних навичок, які є важливими для взаємодії з різними людьми. Вони навчають нас слухати, розуміти та поважати думки та переживання інших, що є важливим для побудови взаєморозуміння та гармонійних відносин.

Уведення теми інклюзії в дитячу літературу відкриває нові можливості для навчання дітей сприймати світ навколо себе з толерантним та відкритим розумом. Вона надає шанси для збереження та підтримки різноманітних індивідуальних потреб дітей та введення їх у гармонійну суспільну взаємодію. Твори на тему інклюзії виконують важливу роль у формуванні нашого світогляду, розумінні соціальних проблем та створенні більш інклюзивного суспільства. Вони надають нам знання, навички та інструменти, необхідні для розбудови більш справедливого та рівноправного світу.

Література

1. Забаренко А. Ю., Шарова Т. М. Провідні мотиви повісті Дзвінки Матіяш «Марта з вулиці Святого Миколая». *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2020. № 2. С. 41–48.
2. Засенко В. В., Колупаєва А. А. Реформування спеціальної освіти у країнах пострадянського простору. *Дидактичні та соціально-*

- психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. Випуск 6. К.: Науковий світ, 2005 С. 33–39.*
3. Казачінер О. С., Ганіна Н. В. Тема людей з особливостями психофізичного розвитку в сучасній художній дитячій літературі. *Молодий вчений*. 2018. № 4(1). С. 276–279.
 4. Колупаєва А. А. Інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір як напрям гуманізації системи освіти. *Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні. К.: Крок за кроком. 2007. С. 14–20.*
 5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна». 2019. С. 10–12.
 6. Стрельнікова О. О., Єсіна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії у соціальній роботі. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 233–241.
 7. Шаров С. В., Шарова Т. М. Художній простір на тему інклюзії як засіб соціалізації в суспільстві. *Пріоритетні напрямки розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (9-10 серпня 2019 р., м. Одеса). 2019. С. 112–115.*
 8. Шарова Т. М. Художня література як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями. *Літні наукові підсумки 2019 року: XVIII Міжнародна науково-практична Інтернет конференція: тези доповідей, Дніпро, 5 червня 2019 р., 2019. С. 84–89.*
 9. Шевченко Ю. В. Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. пр. Вип. 9, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. URL: <https://bit.ly/3RIUK1Q>.*
 10. Derkachova O., Ushnevych S., Tytun O. Inclusive space in the literature for children. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2020. № 22. P. 182–188.

Галчанська В.В.

вчитель інформатики

Оріхівська філія № 3

КЗ «Опорний заклад загальної середньої освіти «Сузір'я»

Оріхівської міської ради

ЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

***Анотація.** У статті аналізуються напрямки використання інформаційно-комунікаційних технологій, висвітлюється призначення та класифікація електронних засобів навчального призначення. Наголошується на застосуванні онлайн ресурсів та систем штучного інтелекту, які поступово витіснили програмне забезпечення для персонального комп'ютера.*

***Ключові слова:** програмне забезпечення, навчання, здобувачі освіти, інформатизація освіти.*

***Galchanska V.V. The importance of electronic means of education and the prospects for their use.** The article analyzes directions for the use of information and communication technologies, highlights the purpose and classification of electronic means for educational purposes. Emphasis is placed on the use of online resources and artificial intelligence systems that have gradually supplanted PC software.*

***Key words:** software, training, students, informatization of education.*

Актуальність дослідження. Сучасне інформаційне суспільство характеризується активним використанням інформаційних технологій у якості суспільного продукту в умовах функціонування всесвітнього інформаційного середовища, що дозволяє забезпечувати доступ до інформації без будь-яких обмежень стосовно обсягу та швидкості трансферу інформації. Інформаційне суспільство впливає на всі сфери діяльності людини, у тому числі освіту. Одним з напрямків інформатизації освіти є впровадження в освітню діяльність електронних відкритих освітніх ресурсів, різноманітних програмних продуктів, які отримали назву електронні засоби навчального призначення.

Метою статті є висвітлення переваг використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, визначення особливостей електронних засобів навчального призначення та аналіз прикладів їх застосування.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах інформатизація освіти є невід'ємною частиною нашого суспільства, що знаходить своє відображення у реалізації інформаційного обміну між учасниками навчального процесу у локальних або глобальних комп'ютерних мережах, використанні навчальних програмних засобів, баз даних та знань, інформаційно-комунікаційних технологій для інформаційної підтримки освітнього процесу, забезпеченні віддаленого доступу учасників навчального процесу до наукової та навчально-методичної інформації. Причому предметно-орієнтовані програмні засоби виступають у якості засобу навчання, об'єкта вивчення, засобу комунікації, керування або обробки інформації. Прикладом може слугувати довідково-інформаційна система вчителя школи [5, с. 162] або інформаційна система для формування індивідуальної навчальної траєкторії здобувачів освіти [10, с. 149].

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній процес наповнило теорію та методику освіти новим змістом шляхом застосування нових дидактичних засобів, зокрема цифрових гаджетів, інтерактивних дошок тощо. Власний досвід та активна педагогічна практика показали, що методично-обґрунтоване застосування інформаційно-комунікаційних технологій призводить до підвищення ефективності навчання для всіх форм організації освітнього процесу, а саме: під час самостійної роботи; на лекціях, лабораторних, практичних та семінарських заняттях.

Як вважає О. Ісак, основними напрямками застосування ІКТ в навчальному процесі є: розробка та впровадження електронних ресурсів та засобів навчального призначення; розробка навчально-методичних і дидактичних матеріалів; здійснення управління навчальним процесом; виконання комп'ютерних експериментів з використанням віртуальних моделей; пошук навчальної інформації у мережах (глобальних і локальних), її накопичення, зберігання, обробка та передача; обробка результатів різних типів експерименту; організація дозвілля здобувачів освіти [2, с. 121].

На думку Гладких А. та Т. Шарової, впровадження ІКТ у навчальний процес сприяє кращому засвоєнню системи знань та вмінь, дозволяє розвинути творчу спрямованість та пізнавальний інтерес студентів, допомагає формуванню відповідних професійних і особистісних якостей, надає можливість диференціювати навчальні завдання, забезпечити підготовку до аудиторних занять під час самостійної роботи здобувачів освіти, здійснювати контроль навчальних досягнень студентів на системній основі [1, с. 72].

Слід зазначити, що застосування ІКТ у навчально-виховному процесі певною мірою залежить від наявності відповідного апаратного забезпечення (комп'ютерів, принтерів, локальної мережі тощо), якісного програмного забезпечення навчального призначення та його методично-спланованого використання. Тільки за цієї умови зазначені технології дозволяють підвищити якість освітнього процесу вищої та середньої школи [4, с. 489].

Одним із перспективних сфер застосування ІКТ у процесі навчання є використання електронного забезпечення навчального призначення. Електронні засоби навчального призначення (ЕЗНП) – засоби навчання, що зберігаються на цифрових або аналогових носіях даних і відтворюються на електронному обладнанні. До них можна віднести комп'ютерні програми дидактичного спрямування, електронні таблиці, бібліотеки, підручники, інформаційні ресурси та системи дистанційного навчання, тестові завдання, електронні навчальні видання віртуальні лабораторії тощо) [6, с. 5].

Слід зазначити, що використання програмних засобів навчального призначення та освітніх онлайн ресурсів зумовлено сучасним станом нашого суспільства, зокрема технологічним, соціальним та педагогічним тенденціями, а саме: сьогодні існує соціальне замовлення на підготовку фахівців, обізнаних у галузі інформаційно-комунікаційних технологій; ефективність навчання з використанням ІКТ суттєво вища, ніж без їх використання, крім того, зарає це є необхідністю; існують потужні технологічні та технічні передумови розробки та впровадження систем навчання. Їх використання дозволяє отримати такі переваги:

– урізноманітнення форм подання інформації та типів навчальних завдань;

- розробка та впровадження навчальних середовищ для забезпечення «заглиблення» користувачів у віртуальний простір;
- використання навчальних впливів (основних і допоміжних);
- забезпечення оперативного зворотного зв'язку, комунікації між учасниками освітнього процесу;
- значні можливості диференціації та індивідуалізації навчального процесу.

В даний час немає єдиної класифікації ЕЗНП, оскільки вони мають багатосаровий характер та за свою сутність суміщають різні аспекти. З одного боку, вони відносяться до навчальних видань. Тому їх можна класифікувати за критеріями, які відносяться до навчальних видань. З іншого боку, вони належать до електронних видань, які теж мають свою класифікацію. Нарешті, ЕЗНП є програмним продуктом, тому їх можна класифікувати за критеріями, які відносяться до програмних засобів. Якщо сумістити критерії зазначених способів класифікації, то електронні засоби навчального призначення можна класифікувати за: формами подання матеріалу; цільовим призначенням; функціональними ознаками; структурою; технологією розповсюдження; природою та характером навчальної інформації; наявністю друкованого варіанта; методичним призначенням.

За методичним призначенням ЕЗНП класифікуються таким чином:

1. Навчальні програмні засоби для допомоги у формуванні вмінь практичної або навчальної діяльності, забезпечення відповідного рівня засвоєння через організацію зворотнього зв'язку.
2. Навчальні тренажери, призначені для закріплення вмінь навчальної діяльності, здійснення самопідготовки.
3. Інформаційно-пошукові та довідково-інформаційні програмні засоби, що дають можливість пошуку та виведення необхідної навчальної інформації.
4. Імітаційні та моделюючі програмні засоби, що представляють певну реальність з метою вивчення основних функціональних або структурних властивостей досліджуваного об'єкту.
5. Контролюючі програмні засоби, які застосовуються для здійснення самоконтролю та контролю рівня оволодіння матеріалом.
6. Демонстраційні програмні засоби для забезпечення наочного подання навчальної інформації, а також для візуалізації досліджуваних явищ та процесів, взаємозв'язків між об'єктами тощо.
7. Навчально-ігрові програмні засоби, призначені для програвання навчальних ситуацій.

Сучасний ринок комп'ютерних програм навчального призначення в основному представлений програмними продуктами з навчання комп'ютерних дисциплін, оскільки для розробки подібних навчальних курсів досить використовувати спеціалізовані програмні засоби, що дозволяють максимально використовувати всі засоби мультимедіа. Ті ж дисципліни, які потребують розробки програмних засобів з використанням моделювання процесів та програмування, не користуються великою популярністю у розробників. Доказом цього є невелика кількість на ринку програмних продуктів навчальних комп'ютерних програм із дисциплін, які не відносяться до інформатики.

Водночас, сьогодні з'явилась значна кількість онлайн ресурсів, призначених для опанування різними дисциплінами. До них слід віднести масові мобільні додатки, відкриті онлайн курси, віртуальні лабораторії [7], освітні веб-ресурси [8], імерсивні технології [3] тощо. Завдяки такому різноманіттю прикладні програмні продукти, що працюють на персональному комп'ютері, поступово втратили свою актуальність.

Постійний розвиток ІКТ у якості дійсного інструменту соціального прогресу характеризуються появою та поступовим розвитком інноваційних технологій, зокрема розвитком систем штучного інтелекту (експертних систем, баз знань, орієнтованих на деяку предметну область). С. Шаров визначає такі напрямки використання штучного інтелекту як освіта та наука, кібезбезпека, економічна діяльність, медицина, судова система та ін. [9, с. 141]. Якщо розглядати освітню діяльність, то інтелектуальні навчальні системи зазвичай враховують рівень знань і умінь здобувачів освіти, їх готовність до спілкування з комп'ютерною системою; забезпечують принцип варіативності навчального матеріалу; здатні прогнозувати результати очікуваного педагогічного впливу; забезпечують діяльнісний підхід до навчання та ін.

Висновки. Отже, постійний розвиток інформаційний та комп'ютерних технологій сприяє значному підвищенню якості освітнього процесу. Значним фактором підвищення якості освіти є не тільки її оснащення комп'ютерною технікою, а й розробка та впровадження якісних педагогічних програмних засобів з різних навчальних дисциплін. Сьогодні спостерігається тенденція на використання інтелектуальних систем, онлайн ресурсів та веб-сервісів для навчання та керування освітнім процесом. Однак, не менш

актуальним є насичення освіти (вищої та середньої) електронними засобами навчального призначення з конкретних дисциплін.

Література

1. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* 2020. Т. 2. № 69. С. 70–74.
2. Ісак О. Застосування нових інформаційних технологій в системі вищої освіти: переваги та недоліки. *Технологічна освіта: досвід, перспективи, проблеми.* 2010. № 6. С. 118–130.
3. Колмакова В. О. Імерсивні технології як сучасна освітня стратегія підготовки майбутніх фахівців. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2022. № 5. С. 177–182.
4. Лапінський В. В. Електронні засоби навчального призначення – світовий досвід й українська освіта. *Вища освіта України.* 2011. № 3. Т. 2. С. 487–495.
5. Нестеренко Є. В. Сириця О. О. Розробка довідково-інформаційної системи вчителя школи. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2021. № 4. С. 160–168.
6. Положення про підготовку навчальних видань та електронних засобів навчального призначення / Уклад. В. Т. Горбенко, Г. І. Лоза, І. О. Мікульонок. К. : НТУУ «КПІ», 2008. 48 с.
7. Семеніхіна О. В., Шамоня В. Г. Віртуальні лабораторії як інструмент навчальної та наукової діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. № 1(11). С. 341–346.
8. Ткачук Г. В. Методика використання освітніх веб-ресурсів у процесі підготовки майбутніх учителів інформатики: Монографія. Умань: Видавець Сочінський, 2011. 177 с.
9. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2023. № 6. С. 136–144.
10. Шаров С., Шарова Т. Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.* 2018. № 19. С. 149–154.

Дегтярьов В.В.

вчитель інформатики

Каховська загальноосвітня школа I-III ступенів №3

Каховської міської ради Херсонської області

РОЗРОБКА ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ШКОЛИ

***Анотація.** У статті повідомляється про розробку довідково-інформаційної системи класного керівника школи, описуються її функціональні можливості. Наголошується на тому, що використання інформаційних технологій в школі під час навчання та виховання дозволяє отримати численні переваги. Розроблена довідково-інформаційна система призначена для збереження та обробки інформації про учнів школи, їх соціального оточення, батьківський комітет, формування на основі оброблених даних відповідних звітів.*

***Ключові слова:** класний керівник, інформаційна система, середня школа, інформатизація освіти.*

***Dehtiarov V. Development of reference and information system of the class head of the school.** The article reports on the development of reference and information system of the school's class teacher, describes its functionality. It is noted that the use of information technology in school during training and education allows you to get numerous benefits. The developed reference and information system is intended for storage and processing of information about pupils of school, their social environment, parent's committee, formation on the basis of the processed data of the corresponding reports.*

***Key words:** Class teacher, information system, secondary school, informatization of education.*

Актуальність дослідження. Сьогодні важко уявити суспільне життя без використання комп'ютерних технологій. Особливо це стосується навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Використання інформаційних технологій під час навчання та виховання дозволяє отримати численні переваги. Насамперед це стосується

підвищення навчальної мотивації здобувачів освіти, інтенсифікація засвоєння знань, збереження та подальша обробка навчальної інформації тощо.

Важливою та необхідною людиною у школі є класний керівник, який бере безпосередню участь у соціалізації молоді та реалізації індивідуального підходу до учнів. Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють урізноманітнити форми роботи зі здобувачами освіти, зробити їх більш творчими, покращити процес спілкування з учнями та їх батьками. Одним з напрямків цифровізації діяльності класного керівника є використання різноманітних програмних засобів, зокрема інформаційної системи для збереження та обробки даних про здобувачів освіти, їх батьків, іншу службову інформацію.

Метою статті є повідомлення про розробку довідково-інформаційної системи класного керівника школи, опис її функціональних можливостей.

Виклад основного матеріалу. До завдань класного керівника можна віднести формування системи виховних заходів, піклування про безпеку життєдіяльності учнів класу, тісну співпрацю з батьками, заповнення портфоліо класного керівника [2, с. 223] тощо. Головна функція класного керівника полягає у координації всіх впливів на здобувачів освіти класу, організації та стимулювання їхньої освітньої діяльності [4, с. 95] тощо. Різноманітна та багатогранна діяльність класного керівника вимагає від нього належної психолого-педагогічної підготовки та високого рівня загальної культури. Передусім, класний керівник повинен бути обізнаний у подіях, що відбуваються в Україні та за її межами, мати тверді переконання та уявлення, що засвідчують його відданість педагогічній справі. Потрібну та корисну інформацію він має своєчасно передавати здобувачам освіти, тим самим формуючи у них певне ставлення до дійсності та соціуму взагалі.

Актуальність та значущість переходу роботи класного керівника на новий етап зумовлена сучасними вимогами до якості освіти, впровадження особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до навчання та виховання у школі, загальною інформатизацією освіти [7, с. 181]. При складанні системи виховних заходів, класний керівник повинен враховувати актуальні питання у галузі виховання та навчання, план шкільної роботи; конкретність, цілеспрямованість, розумову

насиченість та інтереси здобувачів освіти; поєднувати словесні, наочні та практичні форми і методи виховання та навчання; забезпечувати відповідність форм і методів виховання згідно вікових особливостей учнів та рівню їх вихованості тощо.

Важливою складовою роботи класного керівника є конструктивна взаємодія з батьками учнів [1, с. 67], у тому числі в умовах дистанційної освіти [6, с. 188]. Особливо це важливо в сучасних умовах, коли дистанційне та очне навчання може поєднуватися в одному закладі освіти в залежності від санітарних умов, ситуації в країні тощо. Водночас змішана форма навчання дозволить застосувати всі можливості очного навчання, у тому числі спілкування зі здобувачами освіти, та дистанційної форми з використанням потужних можливостей цифрових технологій [11, с. 295].

Взагалі, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність класного керівника дозволяє отримати наступні переваги:

- економічність (зменшення тимчасових і матеріальних ресурсів);
- компактність (можливість накопичувати інформацію на електронних носіях);
- наочність (полягає в особливостях структурного оформлення, що дозволяє розширювати та заглиблювати уявлення про виховний матеріал);
- можливість проведення моніторингу (ведення електронного журналу, формування звітності [5, с. 9] тощо);
- можливість творчого розвитку особистості здобувачів освіти, їх ініціативи та самореалізації через індивідуальну виховну роботу.

Впровадження комп'ютерних технологій в позаурочну діяльність дозволяє підвищити інтерес багатьох підлітків, і саме цей ресурс необхідно використовувати для активізації виховної роботи в нових умовах. Слід зазначити, що поєднання комп'ютерно-орієнтованих технологій із традиційними формами навчання є складною педагогічною проблемою, що потребує вирішення комплексу психолого-педагогічних, організаційних, навчально-методичних інших проблем [3, с. 164].

На нашу думку, актуальною стала потреба у розробці довідково-інформаційної системи класного керівника школи, що повинна вирішувати наступні основні задачі:

1. Класний керівник повинен знати про найближчих людей в оточенні здобувача освіти та мати їх контактні дані, на всяк випадок. Знання особливостей дітей, їхніх потреб, нахилів, інтересів, мотивів поведінки, рівня вихованості та інших якостей дає змогу скласти дієвий та цілеспрямований план виховної роботи, організувати результативний виховний вплив на учнівський клас та на кожного учня зокрема. Тому довідково-інформаційна система повинна забезпечувати збереження та обробку інформації про особистісні дані учнів, соціальне середовище учнів, їх соціальній стан, членів батьківського комітету.

2. На всі дані, що зберігаються у довідково-інформаційній системі, повинні формуватися відповідні звіти, щоб звільнити класного керівника від ручного переписування інформації. Для отримання звіту, структура якого не була визначена заздалегідь, необхідно створити конструктор звітів. Отримані таким чином дані слід передати у Microsoft Excel для подальшого редагування та звітування перед керівництвом (якщо у цьому виникне необхідність).

3. Усі дані роботи класного керівника повинні зберігатися у структурованому вигляді під управлінням реляційної СУБД Access.

На основі сформованого технічного завдання була розроблена довідково-інформаційна система класного керівника школи (Рис. 1).

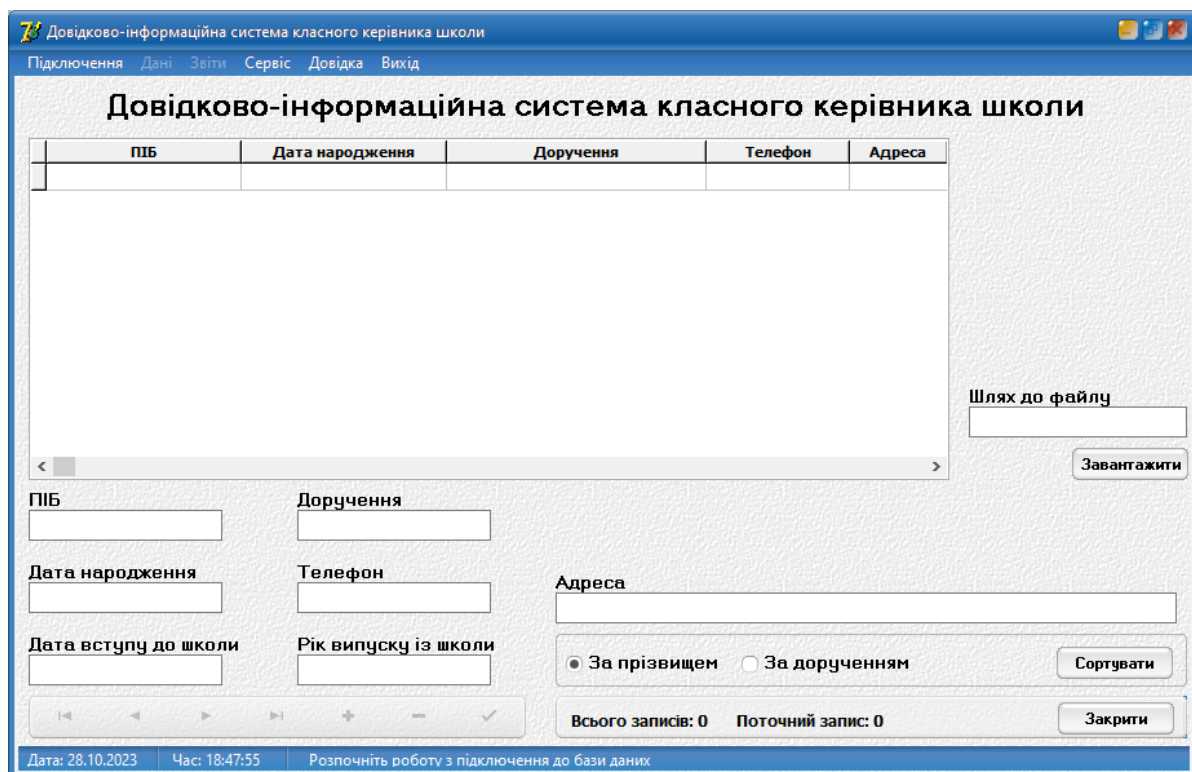

Рис. 1. Головне вікно довідково-інформаційної системи

Інтерфейс головного вікна має аналогічний інтерфейс з іншими вікнами та складається з чотирьох блоків: верхнє меню довідково-інформаційної системи, таблиця із даними, поля введення та редагування інформації, панель навігації та керуючі кнопки. Знизу представлений статусний рядок, який відображає додаткову інформацію. Після підключення до бази даних користувач отримує доступ до функціональних можливостей програмного засобу через використання верхнього меню (пункт «Дані»), а саме:

- пункт меню «Батьківський комітет» дозволяє перейти до вікна, у якому можна редагувати та заносити нові дані про членів батьківського комітету;
- пункт меню «Соціальний стан» дозволяє перейти до вікна, у якому можна редагувати та заносити нові дані про соціальне положення здобувачів вищої освіти у суспільстві;
- пункт меню «Соціальне оточення» дозволяє перейти до вікна, у якому можна редагувати та заносити нові дані про близьких родичів та друзів;
- пункт меню «Гуртки» дозволяє перейти до вікна, у якому можна редагувати та заносити нові дані про гуртки, які відвідують вихованці.

Для переходу до Конструктора формування звітів слід скористатися командою «Сервіс» – «Формування даних у Excel» (Рис. 2).

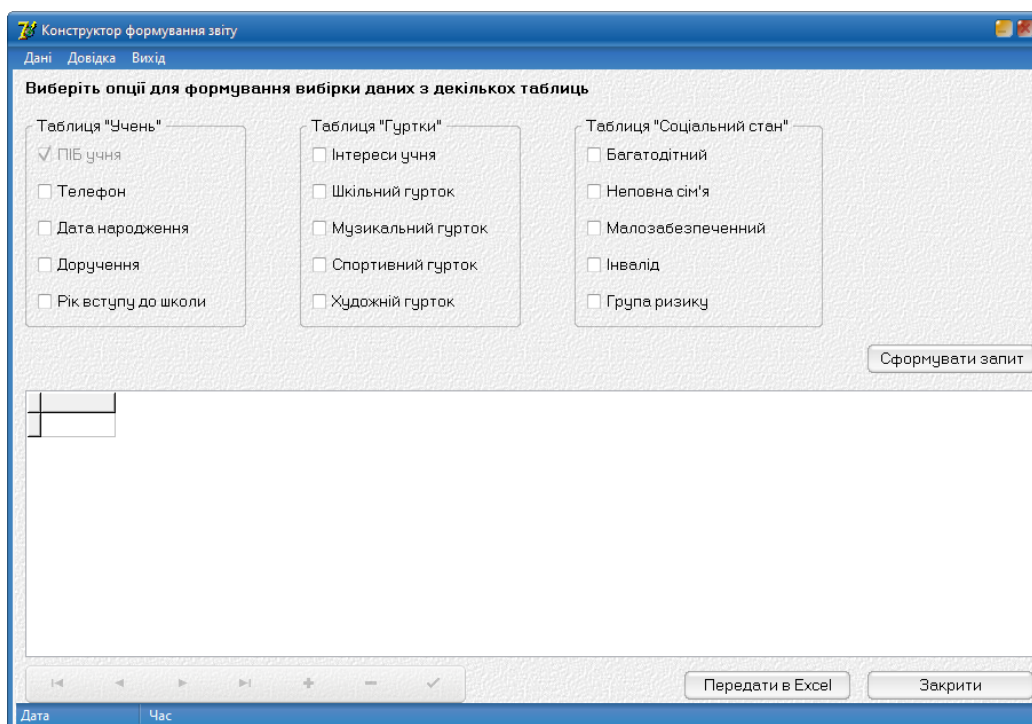

Рис. 2. Вікно конструктора формування звіту

Конструктор призначений для динамічного формування потрібних даних на основі представлених таблиць та їх передачу у Excel для подальшої обробки. Процес отримання даних складається з таких етапів: 1) Вибір необхідних полів у представлених таблицях. 2) Натиснення кнопки «Сформувати запит». 3) Активізація кнопки «Передати в Excel».

Для розробки інформаційної системи було використано реляційну базу даних Access, середовище візуальної розробки додатків Delphi. На програмному рівні для доступу до даних використовувати технологію ADO. Для формування звітів використовувати мову SQL.

Слід зазначити, що розробка програмних продуктів, призначених для виховання та соціалізації здобувачів освіти, відбувається не тільки для загальноосвітньої середньої школи, а й для вищої освіти також. Причому часто вони зорієнтовані на віддалену роботу через мобільні технології, мережу Internet тощо. Наприклад, у роботі [8] повідомляється про розробку мобільного додатку для куратора академічної групи; робота [10] присвячена опису можливостей електронного журналу куратора академічної групи; у роботі [9] описуються різні Internet-сервіси та онлайн ресурси для активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Висновки. Впровадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес зумовлено глибинними процесами інформатизації суспільства. Не залишається без уваги і діяльність класного керівника школи, який є необхідною ланкою у системі соціалізації підростаючого покоління. Розроблена довідково-інформаційна система призначена для зберігання інформації про особистісні дані здобувачів освіти, соціальне середовище учнів, їх соціальній стан, про членів батьківського комітету. Вона повинна створювати відповідні звіти, а також мати можливість формувати звіт на основі запитів користувача (класного керівника) у вигляді Конструктора. Сформовані дані потрібно експортувати у таблиці Excel для подальшої обробки.

Література

1. Єрмак Ю. І. Організація педагогічної взаємодії класного керівника з батьками учнів-підлітків. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2018. Т. 1. №. LXXXIV. С. 67–71.

2. Загребельна О. З досвіду організації роботи класного керівника сучасної школи. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Слов'янськ: СДПУ, 2011. Вип. LV. Ч. III. С. 221–226.
3. Мартинюк М., Стеценко Н. Проблеми підготовки майбутніх учителів в умовах інформаційного суспільства. *Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ПП Жовтневий, 2011. С. 163–169.
4. Нетребя М. М., Ровенська Ю. В. Організаційно-методичні засади діяльності класного керівника у закладі загальної середньої освіти в умовах нової української школи. *Освітній менеджмент: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 8. С. 93–101.
5. Олефіренко І. В., Ольховський Є. О. Використання пакета Microsoft Office у роботі класного керівника. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2012. № 8. С. 8–11.
6. Твердохліб Т. С., Мажуга А. В. Педагогіка партнерства в умовах дистанційного навчання: особливості роботи класного керівника за батьками. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матер. VI міжнар. наук.-практ. конф. 2022. С. 186–189.
7. Шаров С. В. Інформатизація освіти як вектор розвитку сучасного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 4. С. 181–188.
8. Шаров С. В. Мобільний додаток куратора академічної групи як засіб розвитку соціальної компетентності студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Запоріжжя : КПУ, 2018. Вип. 61. Т. 2. С. 211–215.
9. Четверикова Т. Г., Клехо О. В. Активізація пізнавальної діяльності студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Нова педагогічна думка*. Рівне: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2019. № 1(97). С. 55–59.
10. Chyrkova O. H. Розробка електронного журналу куратора академічної групи студентів з використанням мови програмування C. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2015. Т. 2. № 2. С. 101–110.
11. Sharov S., Gladkykh H., Sharova T. Blended learning: modern educational trend in Ukraine. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1(105). С. 295–305.

Дережа О.О.

кандидат технічних наук,

доцент кафедри технічної механіки й комп'ютерного проектування

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

ЗНАЧЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Анотація. *Сучасна технічна освіта потребує більшого використання систем автоматизованого проектування (САПР) в процесі навчання. Виступати на ринку праці бакалаври з механічної інженерії можуть завдяки знанням, здобутих за допомогою прикладних програм, тому графічна підготовка має велике значення для фахівців.*

Ключові слова: *інформаційні технології, комп'ютерне моделювання, проектування, програмне забезпечення.*

Dereza O. *Significance of graphic training of future engineers. Modern technical education requires greater use of automated design systems (CAD) in the learning process. Bachelors in mechanical engineering can appear on the labor market thanks to the knowledge gained with the help of applied programs, so graphic training is of great importance for specialists.*

Key words: *information technology, computer modeling, design, software.*

Актуальність дослідження. У сучасному світі машинобудування є важливим для розвитку нових технологій, таких як робототехніка, штучний інтелект, автономні системи та інші, що мають великий потенціал для подальшого розвитку та забезпечення нових можливостей.

Машинобудування є однією з найбільш технологічних галузей в економіці України, а її подальший інноваційний розвиток потребує кваліфікованих працівників. В економічно розвинених країнах на машинобудування припадає майже половина загального обсягу випуску промислової продукції. Машинобудівні підприємства масово застосовують нові технології в своїй роботі, що висуває певні вимоги до кваліфікації інженерно-технічних кадрів. Вони повинні вміти сприймати

і опрацьовувати різноманітну науково-технічну інформацію, володіти мистецтвом управління новими технологіями.

Перспективами подальших досліджень є розробка методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців машинобудівних спеціальностей на основі компетентнісного підходу. Розроблено ряд ефективних методик навчання студентів з використанням пакетів прикладних програм, однак не існує єдиних підходів щодо методичної системи навчання інженерно-графічних дисциплін. Таким чином, актуальною постає проблема покращення якості навчання фахівців технічних спеціальностей.

Метою статті є аналіз особливостей підготовки фахівців машинобудівної галузі на основі розширення використання системи автоматизованого проєктування (САПР) в освітньому процесі, запровадження інжинірингу.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що машинобудування галузь є базою виробництва, яка застосовує принципи інженерії, фізики і матеріалознавства для проєктування, дослідження, виробництва і технічного обслуговування механічних систем. Володіння знаннями інженерних дисциплін вимагає від потенційних фахівців вміння здійснювати аналіз електромеханічних процесів та користуватись специфічним математичним апаратом для розробки, проєктування та експлуатації механічних систем. Також потребує знань і вмінь працювати з прикладним програмним забезпеченням САПР.

Сучасна інженерна освіта характеризується суттєвим збільшенням використання програмного забезпечення, успішне засвоєння складних технічних дисциплін у багатьох випадках залежить саме від вивчення теоретичних основ та одночасного відтворення цих знань у сучасних САПР.

Аналіз теорії і практики навчання інженерно-графічних дисциплін майбутніх фахівців, впровадження САПР в навчальний процес показав невідповідність рівневі сучасного виробництва, яке використовує більш сучасне програмне забезпечення ніж заклади вищої освіти. Використання віртуальних технологій при підготовці інженерно-технічних працівників не надає в повній мірі якісної підготовки майбутніх фахівців.

У сучасних умовах все більш актуальним постає питання не тільки вміння користуватися інструментами для створення графічної інформації

(схеми, кресленики, моделі), а й використовувати методології комп'ютерного моделювання, можливості асоціативного креслення, застосування інформаційних технологій при створенні конструкторської та технологічної документації. Особлива увага приділяється можливості обробки графічної інформації засобами комп'ютерної техніки, автоматизації інженерних розрахунків і аналізу.

На виробництві все більше використовують верстати, які функціонують на основі числового програмного керування (ЧПК). Рівень проєктних робіт на виробництві характеризується, використанням 3D-технологій, параметричного, віртуального і геометричного моделювання, мультимедійного і комп'ютерного дизайну. Для комп'ютерного моделювання виробів широко використовуються такі системні продукти, як AutoCAD, DUCT, Pro/Engineer, ANSYS, Unigraphics, SolidsWorks, SprutCAM, Autodesk Inventor та ADEM. Використання віртуального прототипування та імітаційні дослідження дозволяють провести повний обсяг необхідної роботи безпосередньо за персональним комп'ютером і отримати оптимальний результат. Доцільно цю роботу аналізувати на основі модуля SolidWorks Motion [3, с. 217].

Сучасна система САПР здатна забезпечити автоматизовану підтримку робіт інженерів на стадіях проєктування і технологічної підготовки виготовлення нової продукції, додати систему управління даними про виріб – організаційно-технічна система, що забезпечує управління усією інформацією про виріб. Розробники САПР додають до своїх систем можливості PDM (Product Data Management) – система управління даними про виріб та PLM (Product Lifecycle Management) – технологія управління життєвим циклом виробів. Це дає змогу співпрацювати з кваліфікованими постачальниками промислових послуг, дозволяє об'єднати фахівців, ідеї, дані і рішення в інтерактивному середовищі для спільної роботи, забезпечуючи зв'язок між віртуальним середовищем і реальним світом, а також комплексну візуалізацію бізнес-процесів і екосистеми в реальному часі.

Застосування PLM ґрунтується на використанні інтегрованих моделей даних про виріб і бізнес-процеси підприємства. PLM припускає нові методи роботи з інформацією про виріб, дозволяючи тісно пов'язати її з процесами, забезпечуючи одночасний доступ до даних різним категоріям співробітників.

Впровадження таких систем – це складний процес, що вимагає великого об'єму підготовчих та адаптаційних робіт. Якісна автоматизація підприємства вимагає тісної взаємодії компанії-інтегратора з представниками самого підприємства. У систему поступово закладаються усі створені дані, методики, знання, процеси, тобто все те, що напрацьовувалося роками. Незважаючи на складність комп'ютерних систем, вони сильно спрощують усі аспекти діяльності людини. Зараз більшість інформації проходить через комп'ютерні системи з метою оптимізувати процес роботи [2, с. 183]. Це новий крок до досягнення відповідності досвіду фахівців технічних спеціальностей вимогам сучасного виробництва.

Майбутні фахівці машинобудування вивчають в розширеному обсязі найсучасніші програмні комплекси проєктування і розробку машинобудівного обладнання, починаючи з можливостей основних систем CAD, CAM та CAE. Однак є певні труднощі в процесі навчання, особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання.

Запровадження карантинних обмежень а тепер і воєнний час змушує заклади освіти переходити на дистанційне навчання. Завдяки хмарним сервісам і наявності підключення до Інтернету студенти можуть отримати та виконувати завдання, незалежно від місця фізичного їх розташування [1, с. 227].

Багато викладачів не бачать різниці між дистанційним навчанням та навчанням онлайн. Переваги онлайн навчання – легкість демонстрації презентацій та відео, проведення онлайн-тестування тощо, але має й вади. Як суто технічні – проблеми зі зв'язком, так і принципіві.

При занятті в комп'ютерному класі здобувач має змогу працювати з певним програмним забезпеченням, яке надає заклад вищої освіти. При роботі дистанційно кожен здобувач потрібен сам подбати про встановлення відповідних програм на власний ПК. Враховуючи кількість дисциплін, які потребують відповідне програмне забезпечення, не кожен здобувач старшого курсу має можливість встановити всі необхідні програми на свій ПК, адже вони доволі потужні й займають багато місця на диску.

Ще одна проблема – мовний бар'єр. Більшість фахівців користувалися російськими програмними продуктами або іноземними але з російськомовним інтерфейсом. Одна з вимог до програмного забезпечення - користування ліцензійним програмним забезпеченням, тому викладачі користуються, як правило, відповідним програмним забезпеченням з інтерфейсом мовою оригіналу (Рис. 1).

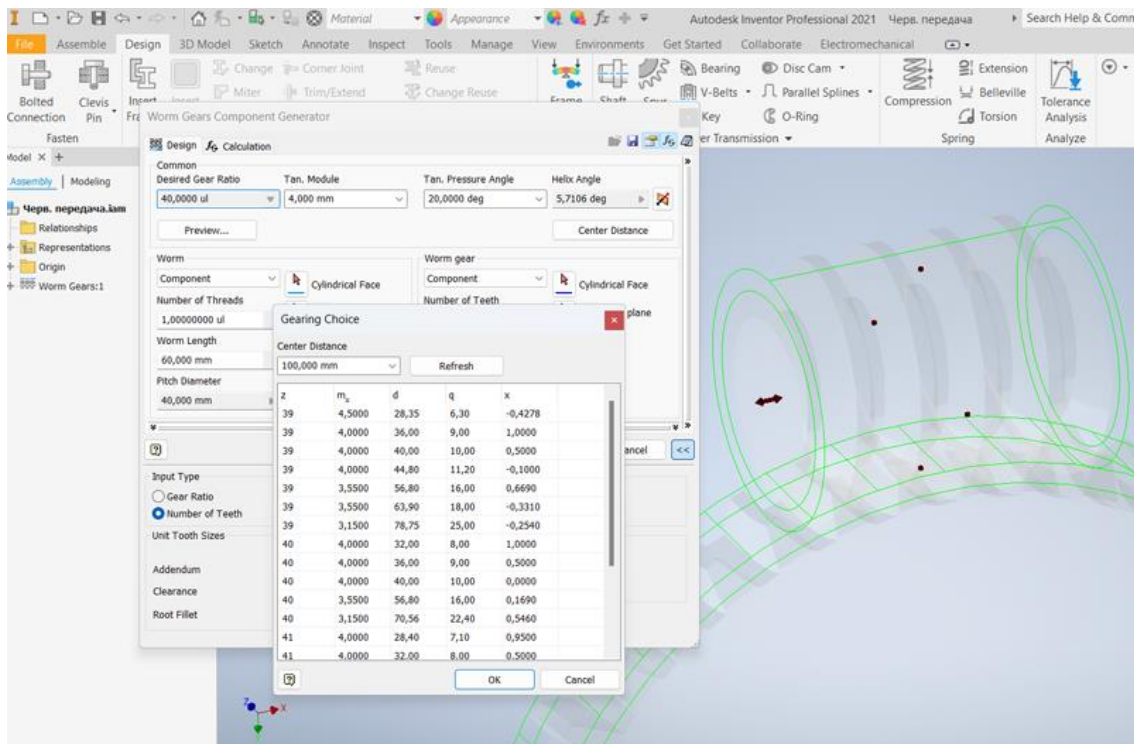

Рис. 1. Зовнішній вигляд генератора Майстра проєктування Autodesk Inventor

Труднощі виникають при перекладі деяких термінів й визначень, з якими знайомилися здобувачі на дисциплінах попередніх курсів (Механіка матеріалів і конструкцій, Деталі машин). Наприклад, у звіті до кожного із результатів майстра проєктування САД-модуля (Computer-aided design – технологія автоматизованого проєктування) певної прикладної програми надаються назви. Але, як і всюди, є дві проблеми:

- назви параметрів (вхідних і вихідних) в звітах та результатах не співпадають з назвами параметрів у методиках розрахунку, що вивчають студенти в курсі «Деталі машин»;
- і стара проблема неправильного перекладу текстів англійської версії програми на українську мову.

Переклад з іноземної мови – справа не проста, особливо для початківців. Google Перекладач далеко не завжди може впоратися зі складними фразами та конструкціями, а також мовними особливостями. Враховуючи дистанційну форму навчання й велику кількість годин на самостійну роботу, здобувачі опановують ці програми майже самостійно, але не всі добре володіють англійською - найбільш поширеною мовою інтерфейсу програм.

Піктограми допомагають зрозуміти команду, але деякі назви й команди операцій мають різні переклади на українську та російську

мови, до якої звичні користувачі російськомовних інтерфейсів програм. Особливо це стосується складних технічних дисциплін.

Для успішної діяльності в інформаційному суспільстві в умовах новітніх технологій виробництва і посилення конкуренції на ринку праці, людина повинна вміти постійно використовувати нові технології під час розв'язання професійних завдань, що стоять перед нею [4, с. 123]. Незважаючи на проблеми використання складних прикладних програм, останні роки в університетах з'явився прошарок молоді, яка здатна запроваджувати принципово нові, нетрадиційні підходи до викладання та вирішення науково-технічних проблем і далеко відірвалася від старшого покоління.

Висновки. Аналіз наукової літератури, практичних досягнень з методики викладання інженерно-графічних дисциплін, висвітлює проблему недостатнього рівня готовності майбутніх фахівців до інженерно-графічної діяльності.

Знання, здобуті на основі САПР, дозволяють перемагати у конкурентній боротьбі на ринку праці, САД-модулі знайшли широке використання для 3D-моделювання. Тому необхідно вирішувати проблему покращення якості графічної підготовки майбутніх інженерів як необхідної умови професійної діяльності.

Література

1. Дереза О., Водяницький І. Використання інструментів комунікації підготовки фахівців АПК під час війни. *Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі*: Матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 1–25 листопада. 2022 р. Запоріжжя: ТДАТУ, 2022. С. 226–230.
2. Кривонос І. О. Особливості використання інформаційних технологій в освітній діяльності здобувачів освіти. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2022. № 5. С. 183–189.
3. Райковська Г. О., Соловйов А. В. Особливості використання САЕ-систем у навчальному процесі майбутніх бакалаврів з механічної інженерії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. № 2(41). С. 216–218.
4. Сергієнко Т. І. Інформаційні технології в освіті. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2023. № 6. С. 121–126.

Зінов'єва О.Г.

*старший викладач кафедри комп'ютерних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

ВИКОРИСТАННЯ CASE-ЗАСОБІВ ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

***Анотація.** У статті розглядається значення етапу проектування в межах життєвого циклу інформаційної системи, аналізуються переваги застосування CASE-технології для проектування програмного забезпечення, здійснюється огляд характеристик найбільш популярних CASE-засобів для проектування інформаційних систем. Зазначається, що для розробки UML-діаграм можуть використовуватися численні CASE-засоби, такі як IBM Rational Rose Rational Rose, Borland Together ControlCenter, Microsoft Visio, Enterprise Architect. Наголошується на важливості етапу проектування на якість та функціональність розробленої інформаційної системи.*

***Ключові слова:** проектування, інформаційна система, CASE-технології, CASE-засоби, UML.*

***Zinovieva O.H. Use of CASE-tools for designing information systems.** The article examines the importance of the design stage within the life cycle of an information system, analyzes the advantages of using CASE technology for software design, reviews the characteristics of the most popular Case tools for designing information systems. It is noted that numerous CASE tools can be used to develop UML diagrams, such as IBM Rational Rose Rational Rose, Borland Together ControlCenter, Microsoft Visio, Enterprise Architect. The importance of the design stage for the quality and functionality of the developed information system is emphasized.*

***Key words:** design, information system, CASE technologies, CASE tools, UML.*

Актуальність дослідження. В умовах інформаційного суспільства інформація є одним з основних ресурсів. Збільшення обсягів інформації в геометричній прогресії актуалізує потребу у розробці та застосування

методів обробки та захисту інформації, розробки відповідних програмних рішень. Саме для задоволення інформаційних потреб користувачів були розроблені прикладні програмні продукти під назвою інформаційні системи (ІС). Їх використання дозволяє оперативно отримувати достовірну інформацію в конкретній предметній області, для якої безпосередньо вона була розроблена.

Водночас, інформаційна система повинна пройти декілька етапів життєвого циклу для того, щоб дійти до кінцевого користувача у вигляді якісного програмного продукту. Одним з важливих етапів, без якого неможливо обійтися при створенні програмного забезпечення, є етап проектування. В сучасних умовах для проектування програмного забезпечення, у тому числі інформаційних систем, використовуються різноманітні CASE-засоби, які мають багато переваг, дозволяють унаочнити та автоматизувати даний процес.

Метою статті є висвітлення значення етапу проектування для розробки інформаційної системи, з'ясування переваг застосування CASE-засобів для проектування програмних засобів, зокрема інформаційних систем, огляд характеристик найбільш популярних CASE-засобів для проектування.

Виклад основного матеріалу. Основне призначення ІС полягає у забезпеченні інформаційних потреб користувачів. Поняття інформаційної системи тлумачиться в двох значеннях: широкому та вузькому. У більш широкому значенні це сукупність програмного, технічного, організаційного та людського забезпечення [2, с. 66]. У вузькому значенні під інформаційною системою розуміється власне програмний продукт, що має свою архітектуру, конкретну сферу застосування, принципи реалізації тощо.

Програмне забезпечення, зокрема інформаційна система, проходить декілька стадій життєвого циклу: формування концепції, підготовка технічного завдання, проектування інформаційної системи, розробка ІС, введення ІС до експлуатації [6, с. 24]; аналіз, проектування, реалізації програмного забезпечення [1, с. 12]. Як можна з перелічених етапів, життєвий цикл програмної системи зазвичай має ітераційний характер і розробляється відповідно до принципу низхідного проектування. Кожний етап життєвого циклу включає в себе конкретний набір технічних рішень та документів, які, в свою чергу, стають

вихідними даними для документів та рішень наступного етапу життєвого циклу.

Ми повністю згодні з науковцями та вважаємо етап проектування одним з важливих питань, вирішення якого вплине в кінцевому рахунку на успішність програмного засобу серед кінцевих користувачів. Мета проектування полягає у з'ясуванні того, які компоненти (підсистеми) будуть входити до складу системи, які взаємозв'язки між ними, визначення найбільш ефективних способів використання ресурсів при розробці програмного забезпечення тощо.

Технологія проектування може бути визначена як сукупність трьох основних компонентів, що дозволяє систематизувати та полегшити процес проектування, забезпечуючи чіткість та послідовність роботи над проектом:

- покрокова процедура (визначає послідовність технологічних операцій у процесі проектування програмного забезпечення);
- критерії та правила (використовуються для оцінки результатів виконання технологічних операцій та визначення якості спроектованої системи);
- нотації, це графічні або текстові засоби, що можуть використовуватися для опису спроектованої системи та її компонентів [11, с 17].

Процес проектування програмного забезпечення передбачає створення специфікацій на основі переліку вимог, які формуються перед початком проектування. Як наслідок, об'єкт проектування, в даному випадку інформаційна система, повинен бути детально описаний у вигляді несуперечливих функціональних та інформаційних моделей [11, с. 6]. Під моделлю розуміється опис системи з певної точки зору, що використовується для візуалізації, опису та документування характеристик системи. Їх використання дозволяє зрозуміти поведінку та структуру майбутньої програмної системи, зменшити потенційні ризики при розробці та майбутньому використанні [1, с. 12].

Досить відомою методологією візуального моделювання вважається UML (Unified Modelling Language). Це уніфікована мова моделювання, призначена для візуалізації та документування систем, у тому числі програмного забезпечення. Дана мова включає в себе систему різних типів діаграм, за допомогою яких можна побудувати уявлення про

проектовану систему та різні аспекти її функціонування [3]. Найбільш розповсюдженими діаграмами є діаграма варіантів використання (use case diagram) або, як її також називають, діаграма прецедентів, яка застосовується для специфікації загальних особливостей поведінки системи без розгляду її внутрішньої структури. Для її побудови використовуються декілька графічних примітивів, які називаються актор та прецедент [9, с. 17].

Однією з сучасних методологій проектування інформаційних систем є CASE-технологія (Computer-Aided Software Engineering). Основною метою CASE-технології є розмежування процесу проектування програмних продуктів від процесу кодування і наступних етапів розробки, а також максимальна автоматизація процесу розробки програмного забезпечення [3]. Її можна представити у якості комплексу методів проектування та інструментальних засобів для моделювання переметної області в наочному вигляді, аналізу створеної моделі на всіх стадіях розробки і супроводу ІС, розробки програмних системи у відповідності до потреб кінцевих користувачів.

Програмні засоби, що підтримують процеси створення і супроводу ІС відповідно до інформаційних потреб користувачів, отримали назву CASE-засоби. Використання CASE-засобів дозволяє зменшити потенційні помилки на різних етапах життєвого циклу розробки програмного забезпечення.

Більшість CASE-засобів підтримують основні методології проектування, що використовують специфікації у вигляді діаграм або текстових описів для опису зовнішніх вимог, зв'язків між моделями системи, динаміки поведінки системи і архітектури програмних засобів. Принципова відмінність між структурною та об'єктно-орієнтованою методологією проектування інформаційних систем полягає у підході до декомпозиції системи. Об'єктно-орієнтований підхід базується на об'єктній декомпозиції, а структурний підхід на процедурній декомпозиції [5, с. 7]. При об'єктно-орієнтованому підході програма представляється у вигляді набору об'єктів, які мають дані та методи для їх обробки. При структурному підході програма представляється у вигляді набору функцій або процедур, які обробляють дані.

Для розробки UML-діаграм можуть використовуватися численні CASE-засоби. У навчальному посібнику В. Авраменко та А. Авраменко [1] описуються можливості наступних CASE-засоби:

1. IBM Rational Rose Rational Rose – найрозповсюджений засіб для моделювання і розробки програмних систем, вважається фактичним стандартом в області UML-проектування, має можливості для вирішення будь-яких задач, пов'язаних з проектуванням інформаційних систем з можливістю зворотного проектування. Для того, щоб реалізувати конкретні запити користувача, даний програмний продукт доступний у різних дистрибутивах: Rational Rose Modeler (аналіз бізнес-процесів і проектування програмної системи), Rational Rose Professional (забезпечує виконання прямого і зворотнього проектування, орієнтуючись на конкретну мову програмування), Rational Rose RealTime (забезпечує виконання прямого і зворотнього проектування, орієнтуючись на конкретну мову програмування з можливістю отримати виконуваний файл в реальному часі), Rational Rose Enterprise (найбільш повна версія, за винятком можливості генерації повного програмного коду), Rational Rose DataModeler (модуль, призначений для проектування баз даних).

2. Borland Together ControlCenter – інтегроване середовище для аналізу, розробки та розгортання корпоративних програмних систем з підтримкою всіх UML-діаграм. До основних можливостей програмного продукту слід віднести підтримку «гнучких» процесів моделювання, використання шаблонів проектування (патернів), швидке розгортання на декілька серверів додатків, вбудоване функціональне тестування.

3. Microsoft Visio – CASE-засіб для побудови діаграм від компанії Microsoft, дозволяє перетворити технічні і бізнес-концепції у візуальну форму. До основних можливостей даного програмного продукту слід віднести створення UML-діаграм, взаємодію з Microsoft Office Project, використання майстрів та графічних примітивів Visio.

Досить потужним та зручним у користуванні є Enterprise Architect від компанії Sparx System. Багато науковців наголошують саме на цьому CASE-засобі. Він постійно оновлюється та характеризується наступними перевагами: можливість створення всіх видів діаграм у нотації UML 2.0; підтримка різних мов програмування, зокрема C++, Java, C#, Python, PHP, ActionScript та ін.; підтримка шаблонів проектування [7, с. 58]; підтримка інжинірингу та реінжинірингу для сучасних мов програмування;

підтримка прямого DDL та зворотнього проектування з ODBC; підтримка реляційних баз даних MySQL, MSSQL, Access, Oracle; забезпечення синхронізації програмного коду та елементів моделей [13, с. 173]; наявність документації з використання даного інструментального засобу.

С. Постова звертає увагу на можливість проектування інформаційних систем за допомогою онлайн-сервісів, зокрема dbdiagram.io (для проектування зав'язків між таблицями у реляційних базах даних), diagrams.net (для побудови блок-схем, UML-діаграм, з підтримкою сучасних хмарних сервісів), Google Drawings (для створення блок-схем та діаграм), Canva (можна використовувати для створення діаграм та ін. графічних об'єктів) [12, с. 66]

Необхідним елементом будь-якої інформаційної системи є база даних. Тому процес проектування інформаційної системи повинен супроводжуватися і проектування структури бази даних. Для концептуального і фізичного проектування баз даних часто використовуються Sybase PowerDesigner (інструментарій для створення бізнес-додатків) [3] та ErWin [10].

Слід зазначити, що фахові компетентності, пов'язані з проектуванням інформаційних систем, зазвичай формуються в закладі вищої освіти. Зокрема, ОПП «Комп'ютерні науки», за якою навчаються здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в ТДАТУ імені Дмитра Моторного, містить обов'язковий компонент «Проектування інформаційних систем», на вивчення якого відводиться 4 кредити. Робочим планом дисципліни передбачено 16 годин лекцій та 16 годин практичних занять. Під час опанування дисципліни здобувачі дізнаються про структурну та об'єктно-орієнтовану технологію проектування, мову UML, CASE-засоби підтримки життєвого циклу програмного забезпечення, технології RUP та ARIS тощо. За допомогою різноманітних програмних засобів вони опановують навичками побудови діаграми варіантів використання, діаграми класів, контекстної діаграми, моделей у відповідності до стандарту IDEF0, IDEF3 тощо. Наприкінці вивчення дисципліни здобувачі освіти отримують диференційований залік.

Для покращення освітнього процесу та забезпечення більш якісного вивчення дисципліни «Проектування інформаційних систем» для здобувачів вищої освіти доступні додаткові засоби. Зокрема це

програмно-педагогічний засіб з дисципліни «Проектування програмного забезпечення», який містить наступні структурні елементи: лекційний матеріал, матеріал до лабораторних робіт, тестові завдання до кожної лекції та лабораторної роботи, тренажери. Як зазначають розробники даного програмного продукту, дидактична доцільність пояснюється декількома перевагами, а саме: самостійний вибір режим роботи з програмним засобом, за рахунок чого досягається індивідуалізація та диференціація навчання; різні форми подання навчального матеріалу; забезпечення контролю та самоконтролю отриманих знань та розвинутих компетентностей; напрацювання практичних навичок при роботі з програмними тренажерами; можливість застосовувати програмний засіб під час аудиторної та самостійної роботи [8, с. 19].

Висновки. Отже, етап проектування інформаційних систем є необхідною складовою життєвого циклу програмного забезпечення. Його виконання впливає в кінцевому рахунку на успішність програмного засобу серед кінцевих користувачів. Для проектування програмного забезпечення використовують структурну та об'єктно-орієнтовану методологією проектування.

Сучасними інструментальними засобами, що дозволяють здійснювати різні методології проектування, є CASE-засоби, зокрема IBM Rational Rose Rational Rose, Borland Together ControlCenter, Microsoft Visio, Enterprise Architect, Sybase PowerDesigner, онлайн сервіси тощо. Зазвичай вибір CASE-засобу залежить від команди розробників, які вирішують задачу проектування та розробки конкретної інформаційної системи. Деякі є визнаними лідерами на ринку аналогічних програмних продуктів для моделювання, інші тільки починають підвищувати власну репутацію серед користувачів. Деякі є комерційними продуктами, а деякі – безкоштовними з відкритим програмним кодом.

Література

1. Авраменко В. С., Авраменко А. С. Проектування інформаційних систем: навчальний посібник. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2017. 434 с.
2. Вдовичин Т. Я., Лазурчак Л. В. Проектування інформаційно-пошукових систем як засіб використання сучасних технологій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2022. Т. 33(72). № 4. С. 66–71.

3. Гетьман І. А., Васильєва Л. В. Технології проектування інформаційних систем. *Computer Sciences and System Sciences (CS&SS-2017)*. Полтава: ПУЕТ, 2017. С. 1–3.
4. Гриценко В. Г. Методи й засоби візуального проектування сучасних інформаційних систем. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Т. 2. № 6. С. 15–22.
5. Ізмайлова О. В. Проектування інформаційних систем: навч. посіб. Київ: КНУБА, 2022. 88 с.
6. Карпенко М. Ю., Манакова Н. О., Гавриленко І. О. Технології створення програмних продуктів та інформаційних систем : навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 93 с.
7. Кирийчук Д. Л. Використання об'єктно-орієнтованих методів розроблення програмного забезпечення при побудові інформаційної системи для діагностики автоматизованих річтраків. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2019. Том 30(69), Ч. 1, № 6. С. 57–64.
8. Колмакова В. О., Шаров С. В., Курлянський С. С. Використання програмно-педагогічного засобу з дисципліни «Проектування програмного забезпечення». *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія: Технічні науки*. 2020. Вип. 4(123). С.17–24.
9. Лубко Д. В., Зінов'єва О. Г., Шаров С. В. Проектування та розробка експертної системи діагностування несправностей транспортних засобів. *Системи обробки інформації*. 2019. № 1(156). С. 15–21.
10. М'якшило О.М. Моделювання баз даних засобами case - технології ERWin: Конспект лекцій з дисципліни «Структурне моделювання систем» для студ. спец 6.080400 «Інформаційні управляючі системи та технології» напряму 0804 “Комп’ютерні науки” всіх форм навчання. К.: НУХТ, 2008. 60 с.
11. Пістунов І. М. Проектування інформаційних систем: Навч. посіб. Д.: Національний гірничий університет, 2008. 71 с.
12. Постова С. А. Онлайн сервіси проектування інформаційних систем. *Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice*. 2023. Т. 4. С. 64–67.
13. Шаров С. В., Шарова Т. М. Проектування діаграми прецедентів інформаційної системи для аналізу ринку праці ІТ-фахівців. *Сучасні проблеми моделювання: зб. наук. пр.* 2018. № 11. С. 170–175.

Іщенко Т.В.

*старший викладач кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ У СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОМУ НАВЧАННІ

***Анотація.** В статті розглядаються особливості сучасного освітнього стану, а саме особливості компетентнісного підходу при впровадженні студентоцентрованого навчання. Звертається увага на застосування STEAM-освіти як одного з ключових факторів сучасної освіти.*

***Ключові слова:** компетенції, компетентність, STEAM-освіта, м'які навички.*

***Ishchenko T. Educational innovations in student-centered learning.** The article examines the features of the modern state of education, namely, the features of the competence approach in the implementation of student-centered education. Attention is drawn to the application of STEAM education as one of the key factors of modern education.*

***Key words:** competencies, competence, STEAM education, soft skills.*

Актуальність. Сучасне суспільство постійно змінюється, змінюються його пріоритети, запити та вимоги. Для того щоб випускники вишів могли гідно конкурувати на ринку праці як вітчизняному, так і зарубіжному, сфера освіти повинна дуже чуйно реагувати на ці зміни та запити.

Модернізація як середньої, так і вищої освіти викликана сучасними викликами що тісно пов'язані з економічними, політичними та соціальними умовами світового співтовариства. Ці виклики потребують постійного оновлення змісту освіти та пошуків сучасних підходів до навчання. До завдань сфери освіти мають входити тепер не лише необхідність дати знання з обраної студентом професії, сформувати у нього загальні та професійні компетентності, а також наскільки можливо навчити його застосовувати їх в конкретній фаховій ситуації.

Модернізація сучасної освіти України має декілька напрямів, одним із яких є впровадження студентоцентрованого підходу до навчання. Інше завдання полягає в упровадженні компетентнісного підходу у ВНЗ України. Ще одним не менш важливим завданням, що є перед освітньою системою України – є поширення загальноживаної в світі системи STEM та її удосконаленого варіанта STEAM.

Метою статті є визначення основних пріоритетних завдань що постають перед освітньою системою України сьогодні, а саме: визначити особливості студентоцентрованого навчання, компетентнісного підходу та особливості імплементації STEAM –освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення якісною підготовкою молодих фахівців є завданням для освітньої системи будь-якої країни. Але для гарного працевлаштування сьогодні цього вже замало. Компанії бажають наймати працівників, які не тільки мають гарну фахову освіту, але вдало зможуть вирішити завдання і проблеми за допомогою soft skills. Для цього необхідно здійснювати компетентнісний підхід протягом навчання, тобто «перенести акценти з накопичення знань на розвиток здатностей використовувати знання для реалізації життєвих та професійних завдань; забезпечити орієнтацію навчального процесу на особистість здобувача освіти» [4].

За останні роки дуже актуальною та поширеною стала концепція «студентоцентрованого навчання», яка ставила за мету забезпечення максимального професійного розвитку студентів та успішне працевлаштування, як на території власної країни, так і за кордоном [3, с. 44]. Одним з найважливіших компонентів для максимально комфортного навчального середовища здобувачам вищої освіти пропонується забезпечення студентської мобільності, тобто можливість навчатися у різних вишах Європи та світу і здійснювати обмін досвідом. Не менш важливим фактором є вплив варіативної складової стандартів вищої освіти, оновлення змісту навчальних дисциплін з урахуванням переліку загальних та фахових компетенцій та результатів навчання, які є основними категоріями студентоцентрованого навчання [2, с. 80].

Основу компетентнісного підходу ретельно розглянуто в роботах Шарова С.В, що полягає в використанні двох базових понять: компетенції і компетентності, які логічно та змістовно пов'язані між собою [4, с. 195].

Компетенції – це базові якості особистості, наприклад особисті мотиви, психофізіологічні особливості, ціннісні орієнтації, знання та навички, а компетентність є актуальна комбінація проявів переліку цих компетенцій. З точки зору навчального процесу загальні та фахові компетентності розглядаються як частина підготовки майбутнього фахівця [3, с. 168].

Серед загальних компетентностей для фахівців поліціантів, правників, економістів та менеджерів можна виділити наступні:

– Здатність вчитися, оволодівати сучасними знаннями та застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

– Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

– Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

– Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

– Здатність здійснювати усну і письмову комунікацію професійного спрямування державною та іноземною мовами.

– Здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології для пошуку, оброблення, аналізу та використання інформації з різних джерел, у тому числі іноземною мовою.

– Здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісну взаємодію при вирішенні професійних завдань.

Професійна освіта в межах компетентного підходу повинна бути скорельована з фаховими компетенціями [5, с. 45-59]. Серед фахових компетентностей для здобувачів наприклад правникових спеціальностей можливо виділити здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності, здатність самостійно збирати та критично

опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати правову інформацію з різних джерел, тощо.

Для успішної імплементації компонентів компетентнісного підходу у студентоцентрованому навчанні в Україні широко вживається освітня програма STEAM. Традиційний підхід до навчання полягає в тому, щоб надати учням або студентам базові поняття, поняття, ідеї, поступово поглиблювати та розширювати знання з різних предметів, запроваджувати міждисциплінарний підхід і, зрештою, прийти до інтегрованого результату. Цьому в основному вчать на лекційних, практичних та семінарських заняттях. Мало або майже зовсім не приділяється уваги тренуванню м'яким навичкам, таким як уява, спілкування, співпраця, творчість, вирішення проблем і критичне мислення. Сьогодні в освітніх системах поширена освіта STEM (наука, технології, інженерія та математика), яка є стратегією навчання на основі досвіду, яка надає учням значною мірою міждисциплінарний підхід до навчання та дозволяє їм інтегрувати знання та навички через контекстні проекти чи проблеми. Такий підхід передбачає інтеграцію зазначених напрямків в один навчальний процес [1, с.173-176]

В ході вивчення обов'язкових або варіативних дисциплін студенти мають сконцентрувати свою увагу на soft skills та опанувати наступні навички:

– Соціально-гуманітарні:

Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел та формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.

– Дослідницькі:

Вміти самостійно складати план власного дослідження і збирати матеріали за визначеними джерелами, використовуючи при цьому різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

– Комунікаційні:

Володіти базовими навичками комунікації і при можливості вільно спілкуватися іноземною мовою як усно, так і письмово, правильно вживаючи фахову термінологію.

М'які навички (уява, спілкування, співпраця, креативність, вирішення проблем і критичне мислення) можна і потрібно тренувати під

час навчання в школі за допомогою гейміфікації. Це процес, коли студентам дають приклади проблем із реального життя, а потім просять їх продумати особистий приклад, щоб використовувати кожен з цих навичок STEAM у повсякденному житті. Наприклад, щоб навчити розв'язувати задачі, ми можемо вимагати від учня швидкого розуміння проблеми, аналізуючи всі задіяні фактори, а потім використовувати аналіз, щоб запропонувати відповідні рішення. Як приклад для розвитку навичок *problem solving and critical thinking* можна запропонувати студентам для розгляду наступний кейс: «мій чоловік з початку 2022 року в ЗСУ, він більше не хоче бути зі мною та подав на розлучення, але у нас двоє дітей».

Для успішного імплементації принципів компетентнісного підходу з метою оновлення освітньої системи для інтегрування її до світових стандартів необхідно продовжувати оновлення стандартів вищої освіти, розробку освітніх програм спеціальностей та єдині підходи до побудови педагогічної системи з урахуванням автономії закладів вищої освіти.

Література

1. Nikitina I. P., Ishchenko T. V. Transforming STEM into STEAM International scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society» : conference proceedings, July 30–31, 2022. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 364 p.
2. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: Монографія / За заг. ред. В. П. Андрущенко, В.І. Лугового. К.: Педагогічна думка, 2011. С. 80.
3. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 44.
4. Шаров С.В. Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості. *Науковий вісник мну імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні Науки*. 2018. № 4(63). С. 194–199.
5. Ягупов В. В. Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, які формуються у системі професійно-технічної освіти. *Модернізація професійної освіти і навчання*. 2012. Т.2. С. 45.

Кобилко Н.О.

викладач української мови та літератури
філія Державного навчального закладу
«Охтирський центр професійно-технічної освіти»

ПАРАДИГМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ СЬОГОДЕННЯ

***Анотація.** У статті подано систему національно-патріотичного виховання на уроках української мови та літератури й позаурочній діяльності на основі власного педагогічного досвіду, з'ясовано її роль у становленні морально-ціннісної особистості здобувача освіти.*

***Ключові слова:** самоідентифікація, національна ідентичність, україноцентризм, сучасна українська література.*

***Kobylko N. The paradigm of national-patriotic education through the prism of today.** The article presents the system of national-patriotic education in Ukrainian language and literature classes and extracurricular activities based on one's own pedagogical experience, and its role in the formation of the moral and value personality of the student of education is clarified.*

***Key words:** self-identification, national identity, Ukrainian centrism, modern Ukrainian literature.*

Актуальність дослідження. Питання національно-патріотичного виховання на сьогодні є чи не найважливішим у системі освіти. Орієнтуючись на виклики часу, маємо розглядати його в контексті поняття самоідентифікації, самобутності, національної ідентичності молоді. Це питання досліджено в працях відомих вітчизняних учених та педагогів: В. Сухомлинського, С. Плачинди, Г. Ващенко, Н. Бондаренко та ін. Так Г. Ващенко робить акцент на добродійності, яка щодо певних якостей стає «хоробрістю, помірністю, справедливістю, благочестивістю» [2, с. 173]. Цікавою є думка Н. Бондаренко: «Передумовою успішного процесу національно-патріотичного виховання учнів має стати усунення подвійних стандартів» [1, с. 8]. З огляду на це, чи не найбільш значущим питанням є мовна нестійкість.

Мета статті – дослідити парадигму національно-патріотичного виховання на уроках української мови та літератури й позаурочній діяльності.

Виклад основного матеріалу. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року зазначено, що «Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [3]. Особливу роль у цьому процесі відіграють предмети суспільно-гуманітарного спрямування, зокрема уроки української мови та літератури.

Перед викладачем української словесності сьогодні стоїть завдання плекати в молодого покоління систему патріотичних цінностей. Ми наголошуємо на актуальності цього питання в усі часи існування України та її народу, бо формування патріота відбувається з поєднанням глибокого розуміння громадянського обов'язку та потреби в знанні правдивої історії.

Які завдання для словесника є першочерговими? Генерувати національну ідею, плекати любов до рідного слова, відроджувати національну культуру, сприяти розвитку громадянської активності, надихати подвигами героїв нації, вселяти почуття пошани до батька-матері. Звісно, це не увесь перелік морально-етичних, етнічних, культурних та історичних аспектів.

Що є основою для викладача, який працює з молодим поколінням? На наше глибоке переконання, він повинен мати емоційне переживання своєї причетності до рідної країни та її народу, готовність до захисту інтересів суспільства. Завдання педагога – уникати штучності своїх думок та почуттів. Тільки так здобувачі освіти бачитимуть його справжні помисли та надихатимуться його вчинками.

Ми наголошуємо, що в новому контексті російсько-української війни відчувається брак відповідного дидактичного матеріалу, спрямованого на національно-патріотичне виховання. Як словеснику заповнити цю порожню «нішу»? По-перше, викладачу доводиться самостійно підбирати тексти, завдання з різних джерел інформації. По-друге, відібраний матеріал має нести смислове навантаження відповідно до рівня навченості здобувачів освіти. По-третє, будь-який художній

текст повинен бути спрямований на формування аксіологічних умов поведінки та готувати молодь до ситуацій екзистенційного вибору. По-четверте, викладач створює своєрідну національну культурологічну ауру на занятті, що дорівнює 90% успіху в сприйнятті того чи іншого матеріалу. Така продумана робота забезпечує неформальний зв'язок із життям, сприяє розвитку пошукової діяльності здобувачів освіти, а відтак – продукує україноцентризм у їх свідомості.

Як не прикро визнавати, але на сьогодні нам бракує України в серці. Які твори допоможуть у формуванні людини нового типу, залюбленої в рідну країну та захопленої її героїчними сторінками як сьогодні, так і минулого? Цьому слугує сучасна українська література: С. Талан, С. Жадан, В. Лис, І. Роздобудько, О. Деркачова та ін.

Кожен урок української мови – це робота з новим текстом, дослідження його лексичного забарвлення, але разом із тим емоційне сприйняття поведінки героїв, їх вплив на становлення особистості здобувача освіти. Художні тексти добираються не випадково: вони віддзеркалюють ту чи іншу історичну дату в житті країни.

Так, до дня пам'яті жертв Голодомору розглядаємо роман Світлани Талан «Розколоте небо». «Чи буде час, коли нам скинуть трухляві солом'яні капелюхи і їх уже не шматуватиме розлючений осінній вітер? Чи скоро вдягнуть модного надійного залізного, щоб уже не боятися ані вітрів, ані великого снігу?» – мріяли хатки, мружачись на високі покрівлі будинків місцевих багатців...». Здобувачі освіти опрацьовують складнопідрядне речення. Викладач робить акцент не стільки на роз'ясненні вживання розділових знаків, правил орфографії, скільки на емоційному навантаженні художнього тексту. Бо далі – трагедія роду, особистості, України. І в усьому отому жахитті людина повинна була вижити й залишитися Людиною. Не всім це вдалося. Що ми мали б зробити для цього? – ось питання для роздуму. Продовження теми знаходимо в долученні до акції «Запали свічку пам'яті», де вже беруть участь не тільки юнаки та дівчата, але і їхні батьки.

На кожному уроці мови знаходимо час для обговорення суттєвих питань. Навіть рубрика має назву «Тема для розмови». Наведемо приклади декількох таких досліджень:

1. «Дивна річ – пам'ять: хочеться думати про майбутнє, а вона не відпускає з минулого», – одна з цікавих цитат Світлани Талан. Яка Ваша думка щодо сказаного? Напишіть есе, увівши в текст прості ускладнені речення.

2. «Врешті-решт, широко і, головне, стало читають тільки тих, кого справді люблять» (О. Забужко). Викладіть власну думку щодо сказаного, увівши в текст речення, ускладнені відокремленими членами.

3. «Бібліотека й ліс – це ті місця, де можна легко заховатися від надміру доскіпливих очей і в'їдливих язиків» (Дара Корній). Напишіть роздум, узявши за його основу тлумачення письменниці.

4. «Свобідним край стає не тоді, коли на трон сідає мудрий володар, а коли з'являється багато вільних людей серед різних станів» (Г. Пагутяк). Напишіть есе на тему «Мій Шевченко», спираючись на слова Галини Пагутяк.

Таким чином, цей вид роботи не лише забезпечує всебічний розвиток особистості, але й сприяє розвитку обдаровань здобувача освіти, здатного до самостійного мислення та суспільного вибору.

Окремо хочемо зупинитися на співпраці навчального закладу з Громадською організацією «Інноваційні обрії України», метою якої є популяризація національно-культурної, наукової та освітньої спадщини української нації; залучення учнівської молоді до участі в організації різноманітних заходів з метою задоволення їх духовних потреб; розвиток національно-патріотичного духу сучасної молоді.

Участь у роботі громадської організації розпочинали власне із себе. Спершу як викладач, стала слухачем онлайн-школи «Я обираю українську. 10 кроків до перемоги!» в межах конкурсу «Активні. Незламні» проєкту «Добрі сусіди – одна родина». Згодом до занять долучилися здобувачі освіти. Ураховуючи те, що 50% молоді є російськомовними, для нас важливо було розширювати форми й методи роботи над удосконаленням розмовної української. Відповідно цикл уроків «Я обираю українську!» став у нагоді.

Наступний крок – участь у Поетичному марафоні «Моя Україна», де мали змогу декламувати рядки улюблених поезій (викладач Надія Кобилко та здобувач освіти Наталія Лазарева). На фестивалі поезії «Формула життя» презентували українську ліричну спадщину крізь

призму власних педагогічних і творчих принципів (спікер – викладач Надія Кобилко, ознайомила аудиторію з творчістю поета Великописарівщини Володимира Затуливітра). Другий рік поспіль здобувачі освіти беруть участь у Всеукраїнському конкурсі есе «Мій Шевченко». Маємо нагороди: 2022 р. – диплом II ступеня (Катерина Юхно), 2023 р. – диплом I ступеня (Дмитрій Кальченко).

Насиченою стала програма V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українські студії в загальноєвропейському контексті», на якій поділилися досвідом роботи з формування мотиваційної сфери сучасного здобувача освіти.

У час війни дещо змінюється парадигма окремих понять і уявлень, пов'язаних із вивченням цього питання. Сьогодні важливо розвивати в здобувачів освіти бажання отримати військові професії, служити в ЗСУ, тому в закладі вже сформована певна система профорієнтаційної роботи та співпраця із закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Це зустрічі з представниками, онлайн-екскурсії, круглі столи. Їхній зміст спрямований на визначення національних інтересів держави.

Окреме місце займає дослідницька робота здобувачів освіти, зокрема проєктна діяльність та представлення її результатів. Однією із таких розвідок є дослідження образу-символу дороги в житті нашого земляка, відомого поета-філософа Володимира Затуливітра та загиблого захисника Геннадія Тямчика.

Якщо говорити про першого, то в громадському, літературному та культурному дискурсах України ХХ століття значення його творчості є унікальним. Затуливітрівська поезія залишається досі ще не вивченою до кінця сферою емоційного впливу на читача. Ми зупинилися не стільки на життєвому шляху поета (уже відомому кожному), скільки на аналізі одного із художніх образів, що міцно ввійшов в саму душу митця й не відпускав його до самого кінця. А от із другим героєм мали познайомитися глибше, але знову ж через той самий образ.

Метою нашого дослідження стала спроба довести засобами образної символіки поетичної творчості те, що ліричний герой – це він сам (В. Затуливітер). Кожен рядок віршів – думки, бажання, біль, пошуки автора.

Інший ракурс – життя звичайного хлібороба, героя, який, захищаючи рідну землю, відійшов у засвіти. Тямчик Геннадій Васильович, уродженець села Василівка (колишне – Володимирівка) Кириківської громади. Дві постаті, два різних життя, дві епохи. Історія й ціль боротьби – одна.

Висновки. Виховати патріота не можна за 2-3 роки навчання. Це процес, який розпочинається в далекому дитинстві батьками, продовжується в школі, знаходить відображення в дорослому житті. І не тільки уроки словесності в цьому аспекті є важливими. Лише за умови поєднання традиційних форм виховання з інноваційними, взаємодії різних видів мистецтв, слова викладача з його діями ми матимемо позитивний результат: високоосвічену, морально ціннісну особистість, для якої Україна – понад усе.

Література

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал («Записки виховника»). Брюссель; Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Мюнхен: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. 209 с.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2015. № 8. С. 87–95.

Колмакова В.О.

старший викладач кафедри інформатики і
інформаційно-комунікаційних технологій
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Шаров С.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри комп'ютерних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ПРОБЛЕМИ ІНДЕКСАЦІЇ ПУБЛІКАЦІЙ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ ДАНИХ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** Питання академічної діяльності науковців та створення профілів науковця постійно розглядаються серед академічної спільноти. Зазначається, що наукометричні показники науковців враховуються при визначенні різноманітних рейтингів закладів вищої освіти. У статті розглядаються можливі наукометричні «втрати» в наукометричних базах даних і приклади вирішення даних проблем. Зазначається, що інституційні репозитарії можуть негативно вплинути на кількісні і якісні показники при аналізі бібліометричних профілів науковців та профілі наукових спільнот.*

***Ключові слова:** наукометричні бази даних, наукова діяльність, профіль науковця, Scopus, Web of Science, Google Scholar, ORCID.*

***Kolmakova V., Sharov S. Problems of indexing publications in scientometric databases and ways to solve them.** The issue of the academic activity of scientists and the creation of profiles of scientists is constantly discussed among the academic community. It is noted that scientometric indicators of scientists are taken into account when determining various ratings of higher education institutions. The article considers possible scientometric "losses" in scientometric databases and examples of solving these problems. It is noted that institutional repositories can negatively affect quantitative and qualitative indicators in the analysis of bibliometric profiles of scientists and profiles of scientific communities.*

Key words: *scientometric databases, scientific activity, profile of a scientist, Scopus, Web of Science, Google Scholar, ORCID.*

Актуальність дослідження. Питання, пов'язані з науковою діяльністю наукових та науково-педагогічних працівників постійно є на часі, оскільки наукометричні показники аналізуються та враховуються при визначенні різних рейтингів та під час акредитації закладів вищої освіти. Водночас, на рейтинг університету впливає не лише різниця в кількості документів (вона може бути невеликою), а й кількість цитувань документів в профілі, що може піднести ЗВО на декілька позицій в гору.

Звісно, всі показники повинні бути підтверджені у спосіб, що був прийнятий у конкретному закладі вищої освіти. Це може бути посилення на статті в репозиторії університету, оригінальні посилення на статті в журналах тощо. Однак часто публікації неправильно індексуються та не попадають в наукометричні бази даних, що впливає на зниження результативності наукової діяльності викладача/науковця, а у подальшому університету.

З огляду на це, виникають питання: «Наскільки точно наукометричні бази даних відображають інформацію про публікації?», «Як спростити пошук наукових публікацій і покращити представлення українських наукових видань у спеціалізованих пошукових системах?», «Які інструменти/ресурси дозволять прослідкувати зв'язки між авторами та документами з різних наукових дисциплін?». Деякі з цих питань ми спробуємо розглянути та надати рекомендації до їх вирішення.

Метою статті є огляд проблемних питань щодо індексації наукових публікацій в електронних інформаційно-аналітичних системах в освітній та науковій діяльності закладів вищої освіти та наукових установ.

Виклад основного матеріалу. Застосування критеріїв щодо оцінки результативності наукової діяльності наукових установ та закладів вищої освіти дозволить прослідкувати динаміку наукового розвитку в країні, виявити проблемні та перспективні напрямки [1, с. 56].

На сьогодні існує більше сотні унікальних показників для кожного закладу вищої освіти, тому це дозволяє обирати відповідні показники для будь-якої галузі університетської діяльності, і на їх основі формувати остаточний рейтинг. У щорічних звітах університети надають бібліометричні показники, зокрема кількість публікацій у наукових

журналах, що індексуються у наукометричних базах даних; кількість цитувань даних публікацій; кількість міжнародних праць у співавторстві. При визначенні місця ЗВО у певному рейтингу аналізуються існуючі профілі ЗВО, журналів, кафедр, викладачів та наукових співробітників.

Показники академічної та професійної діяльності НПП мають важливе значення для вибудовування рейтингу викладачів, кафедри та інших структурних підрозділів, що здійснюється в межах ЗВО. Зазвичай в формуванні рейтингу враховуються річні досягнення у науковій, навчально-методичній та організаційній роботі викладача [5, с. 229]. На основі рейтингу здійснюється матеріальне (преміювання) та нематеріальне (нагороди) заохочення на рівні університету. Звісно, бібліометричні дані, що беруть участь у рейтингуванні, повинні бути достовірні, повні та однозначні.

Наразі у багатьох закладах вищої освіти велика увага звертається на публікацію статей у журналах, що індексуються у Scopus та Web of Science. Це є закономірним кроком на шляху до інтеграції в європейський освітній простір, коли науковці з різних країн зможуть ознайомитися з публікаціями української академічної спільноти та використати у своїх дослідженнях. З іншого боку, наші науковці теж зможуть ознайомитися з провідними закордонними дослідженнями та використати у своїх наукових розвідках.

Одна з найбільш відомих наукометричних баз є Scopus, яка на момент написання статті містила 44,737 ресурсів (журнали, конференції та ін.). Кожен авторизований науковець може переглянути профіль своєї установи, свій науковий профіль, знайти публікації за своєю тематикою тощо. Зважаючи на важливість публікацій Scopus та їх вплив на рейтинг викладача, університету, хотілося б звернути увагу на певні «прогалини» в роботі даної інформаційно-аналітичної системи. Ми помітили, що є «втрачені» документи, якщо журнал є неангломовним виданням, а статті написані українською мовою. Як зазначають О. Мриглюд та С. Назаровець [6], численні записи про неангломовні публікації, що індексуються базах Scopus і Web of Science, не мають країну, тому можуть виникати проблеми під час формування порівняльного аналізу показників на рівні галузей, країн.

Здійснюючи різноманітні пошукові запити в Scopus стосовно втрачених або помилково об'єднаних профілів авторів, ми звернули увагу на основних проблемах, які полягають у наступному:

- є транслітерація назви статті, при цьому відсутні автор і його приналежність до університету;
- приналежність автора до установи зазначається мовою країни видання;
- журнал при індексації ігнорує даний документ.

Прикладом може слугувати стаття «*Denysiuk V., Zelinska O. Women of the bratslav region of the second half of the 16th century and the first decade of the 17th century from the angle of anthroponymy. Poradnik Jezykowy. Vol. 2023, Issue 4. pp. 46–58. (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tuczyny w Humaniu, Ukraine)*». В даному випадку приналежність авторів до установи зазначається мовою країни видання, що не відповідає уніфікованій назві університету.

Стаття «*Zemsky Yu., Krivosheya I. International influence as a factor contributing to media reform in the Russian Empire in the mid-19th century. Echa Przeszlosci. 2019. 20(1), pp. 275–289*» була проіндексована в Scopus без зазначення авторів і їх приналежності. Після тривалих з'ясуваннях щодо авторства, були внесені зміни, які «залишили» працю поза межами профілю одного університету. В даному випадку країна вказана правильно, але не було враховано уніфіковану назву університету із запиту на внесення правок «Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University», а зроблено переклад на власний розсуд «Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna». В даному випадку країна вказана правильно, але відсутня правильна афіліація закладу вищої освіти. Після тривалих з'ясуваннях щодо авторства, були внесені зміни, які «залишили» працю поза межами профілю університету. Оскільки не було враховано уніфіковану назву університету із запиту на внесення правок «Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University», а зроблено переклад на власний розсуд «Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna».

Не менш відомою наукометричною базою є Web of Science. Ця аналітична база даних об'єднує інформацію про публікації та журнали трьох реферативних баз, таких як Science / Social, Sciences /

Arts&Humanities, Citation Index. На момент написання статті дана база згідно сервісу <https://mjl.clarivate.com/> містила 24,744 ресурси.

Випадки, що стосуються «проблем» з афіліціями і профілями дослідників, присутні і в Web of Science. Відомо, що профілі науковців, створені в системі ResearcherID, були спочатку перенесені в Publons, а потім всі стали доступні у системі Web of Science. Причому в різних профілях афіліція навчальних та наукових установ для одного і того науковця може бути різною. Да і написання англійською мовою прізвища, ім'я та по-батькові науковця можуть бути різними. Як наслідок, маємо випадки існування декількох профілів, які містять різну кількість публікацій. Слід зазначити, що в системі Web of Science є можливість подачі заявки на об'єднання профілів та додавання публікації в свій профіль за умови налаштування афіліції та написів автора. Причому виправлення здійснюються достатньо швидко.

Треба пам'ятати, що в різних реферативних базах відображається різна кількість цитувань документу і взагалі кількість документів. Це пояснюється індексацією конкретного журналу в конкретній науковій базі. Відповідно, цитування статті в журналі, що індексується у Scopus, впливає на рейтинг у Scopus. Цитування статті в журналі, що індексується у Web of Science, впливає на рейтинг у Web of Science. Слід зазначити, що окремі провідні журнали одночасно індексуються в багатьох реферативних базах даних, у тому числі у Scopus та Web of Science. На нашу думку, публікація в таких наукових виданнях є найефективнішим засобом популяризувати свою наукову діяльність.

Ми дійшли висновку, що часто доказом авторства статті виступає ідентифікаційний номер та профіль в ORCID (Open Researcher and Contributor ID). Це реєстр унікальних ідентифікаторів вчених усього світу, який зберігає метадані про наукову діяльність спеціалістів різних галузей та інтегрований в багатьох міжнародних наукометричних базах даних. Синхронізація профілів в Scopus та Web of Science з профілем в ORCID, в першу чергу, стосується людей з однаковими прізвищами в ЗВО для ідентифікації авторів. Тому у цих системах обов'язково повинен бути прописаний ORCID. Крім того, для ідентифікації науковця в міжнародних журналах при заповненні профілю також обов'язково потрібно вказувати ORCID, що дозволить мінімізувати помилки при індексації статті в реферативних базах.

Досить відомою бібліографічною базою даних є безкоштовний міжнародний проект Google Академія. Сервіс надає можливість не тільки отримати доступ до величезної кількості публікацій з різних напрямків, а й створити власний науковий профіль. Таким чином можна продемонструвати власні наукові напрацювання та популяризувати свою активність [3, с. 33]. Водночас, крім особистих профілів, в Google Академія створюються профілі установ, які містять публікації всіх співробітників, зареєстрованих в сервісі. Таким чином можна здійснювати порівняльний аналіз наукової активності закладів освіти та наукових установ.

Ми вважаємо, що кожний науковець або викладач повинен мати свій профіль науковця в різних відомих системах та реферативних базах даних, що дозволяє презентувати результати власних досліджень, отримати доступ до повних текстів. Водночас, створення наукового профілю передбачає відповідальність та дотримання принципів академічної доброчесності. Наприклад, в авторському профілі не повинно бути чужих документів, при наявності співавторів порядок їх слідування відповідає журнальному варіанту. Ми часто спостерігаємо таку ситуацію, коли недоброчесні викладачі заради підвищення цитування додають в профіль статті, де автор має аналогічні прізвище та ім'я, але які не мають жодного відношення до цього автора. Слід звернути увагу на байдужість деяких дослідників, щодо оприлюднення своїх праць у бібліометричних системах. Не слідкуючи за своїми науковими профілями, вони зменшують наукові показники установи, де вони працюють.

Інша проблема при додаванні статей в профіль Google Академія може виникнути при неправильній індексації статей, розташованих в репозитаріях наукових та навчальних установ. Наприклад, у випадку внесення неповної назви статті, змінення порядку авторів або відсутність одного з авторів тощо. Автори мають досвід, коли неправильно проіндексована стаття має декілька однакових авторів, але виконаних в різних написах. Або, навпаки, якщо один з авторів не внесений в систему репозитарія, то його прізвище може бути відсутнім в статті. Як наслідок, оприлюднена стаття автора в репозитарії ЗВО з хибними метаданими призводить до створення клонів статті в Інтернеті та до втрати певної кількості цитувань. Як рекомендація, радимо зв'язатися з

адміністратором установи, хто відповідає за репозиторій, для внесення коректних даних та повторної реіндексації публікації.

Слід зазначити, що наразі існують наукові інформаційно-аналітичні системи, які дозволяють поєднати декілька критеріїв для співставлення авторів та їх публікацій. Прикладом може слугувати Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory). Це міжнародна база даних, яка містить опис понад 300 тисяч періодичних видань. Ulrichsweb активно використовується співробітниками електронних каталогів, бібліотек, репозитаріїв, наукометричних баз Scopus і Web of Science для отримання докладної інформації про наукові журнали.

Корисним сервісом є розробка Державної науково-технічної бібліотеки України OUCI (Open Ukrainian Citation Index) – пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations. Це успішно реалізується за рахунок того, що більшість наукових видань, у тому числі українські, мають DOI (Digital Object Identifier), що спрощує ідентифікацію публікацій та усуває проблему зміни посилання на веб-ресурс [4, с. 12]. Пошукова система на момент написання статті містить інформацію про 1794 українських видань з різних наукових дисциплін. Вона спрямована на спрощення пошуку наукових публікацій, покращення представлення українських наукових видань у спеціалізованих пошукових системах (наприклад, Dimensions, Lens.org, Scilit та ін.). OUCI дозволяє вивчати зв'язки між авторами та документами з різних наукових дисциплін. Система OUCI здійснює пошук авторів за ORCID, а наукові роботи за DOI.

Серед українських наукометричних ресурсів слід відмітити розробку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – «Бібліометрика української науки» [2, с. 8]. Це єдиний реєстр наукових декларацій (бібліографічних профілів) вчених у системах: Google Scholar, Scopus, Web of Science, Науковці України. Останній пункт є цікавою зміною в інтерфейсі даної системи, оскільки синхронізовано перехід до платформи «Науковці України». Це ще одна можливість оприлюднити власні наукові досягнення. Слід зазначити, що співробітники, які відповідають за функціонування «Бібліометрика української науки», досить швидко реагують на звернення від науковців виправити афіляцію, додати до профіля посилання на базу даних тощо.

Висновки. Отже, робота над власними науковими профілями є кропіткою роботою з боку викладача/наукового співробітника. Кожному науковцю бажано мати декілька профілів в різних спеціалізованих базах та сервісах, таким чином забезпечуючи власну популарність у первному академічному колі однодумців.

Правильна афіляція установи, коректний напис власного прізвища та ім'я дозволить правильно проіндексуватися публікації. А це, в свою чергу, впливає на коректне висвітлення власної наукової активності, можливість підтвердження своїх публікацій, підвищення рейтингу науковця та закладу вищої освіти загалом.

Література

1. Карпенко А. В., Будицька Ю. О. Теоретико-методичні основи оцінювання результативності наукової діяльності в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. № 31. С. 51–57.
2. Костенко Л. та ін Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 4. С. 8–12.
3. Назаровець М. Використання офіційної назви установи для репрезентації університету в системі Google Академія. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 5. С. 33–36.
4. Назаровець С. Проект Open Ukrainian Citation Index (OUCI): ідея, принцип роботи та перспективи розвитку. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2019. № 3. С. 10–13.
5. Шаров С. В. Розробка довідково-інформаційної системи для аналізу наукової діяльності викладачів кафедри. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2022. № 5. С. 228–237.
6. Mryglod O., Nazarovets S. Lost for the country: country-undefined papers in Web of Science and Scopus. *Scientometrics*. 2023. № 128. Pp. 2619–2622.

Коломоєць Д.А.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Шаров С.В.

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ТЕСТУВАННЯ ЯКОСТІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню характеристик якості програмного забезпечення, технологій тестування якості. Зазначається, що якість програмного забезпечення має безпосередній вплив на конкурентоспроможність розробників та відношення до нього з боку користувачів. Аналізуються напрямки та особливості автоматизації тестування програмного забезпечення, переваги та ризики, пов'язані з даними процесами.

Ключові слова: якість програмного забезпечення, програмне забезпечення, тестування програмного продукту, автоматизація тестування.

Kolomoets D.A. Features of automated software quality testing. The article is devoted to the coverage of software quality characteristics, quality testing technologies. It is noted that the quality of software has a direct impact on the competitiveness of developers and the attitude towards it from the side of users. The directions and features of software testing automation, advantages and risks associated with these processes are analyzed.

Key words: software quality, software, software product testing, test automation.

Актуальність дослідження. Програмне забезпечення (ПЗ) в сучасному світі відіграє критичну роль у різних сферах життя, від бізнесу до науки та особистого використання. Воно є втіленням розвитку технологічного прогресу, зокрема систем штучного інтелекту [4, с. 115]. У бізнесі програмне забезпечення допомагає автоматизувати процеси, збільшити продуктивність та зменшити витрати. В сфері медицини воно допомагає аналізувати великі обсяги медичних даних та діагностувати

захворювання. У науці та дослідженнях ПЗ надає можливість моделювати складні явища та розв'язувати наукові проблеми. А освітня діяльність неможлива без використання інформаційних систем та систем управління навчанням, різноманітних освітніх ресурсів, мобільних та імерсивних технологій тощо.

Водночас, ПЗ повинно відповідати певним вимогам, що визначаються в технічному завданні під час проектування, а також мати відповідну якість. Помилки в програмах можуть призвести до серйозних наслідків, включаючи фінансові втрати, порушення приватності, втрату даних або навіть загрози для життя та здоров'я. Тому безпека та якість програмного забезпечення стають першочерговими завданнями для розробників. Для уникнення різноманітних помилок на стадії розробки використовується тестування ПЗ в ручному або автоматичному режимі. Водночас, автоматизація тестування дозволить пришвидшити цей процес та зробити його більш комплексним та ефективним.

Мета дослідження полягає у визначенні основних характеристик якості програмного забезпечення, висвітленні значення та особливостей автоматизованого тестування ПЗ.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення надійності та безпеки програмного забезпечення допомагає зберегти довіру користувачів та забезпечити стабільність функціонування різних програмних систем та послуг. У цьому контексті розуміння та управління ризиками, а також постійне вдосконалення методів розробки та тестування програмного забезпечення стають важливими аспектами сучасного програмного інженерії.

Поняття якості програмного забезпечення багатопланове й може бути виражене адекватно тільки деякою структурованою системою характеристик або атрибутів. Під якістю програмного забезпечення розуміється деяка характеристика, що відображає відповідність ПЗ відповідним вимогам [6, с. 54]; набір властивостей, що характеризує здатність ПЗ задовольнити встановлені або передбачувані потреби замовника. Цей набір властивостей може бути використаний під час оцінювання ПЗ у вигляді моделі якості [1, с. 83].

З метою визначення якості програмного забезпечення використовують характеристики, що відображають дану властивість. У роботах [1, с. 85; 3, с. 14; 6, с. 55] зазначені наступні характеристики:

1. Функціональність, визначається здатністю ПЗ виконувати певні функції або завдання, що відповідають потребам користувача та умовам використання. Дана характеристика може включати такі аспекти, як можливість взаємодії з користувачами, обробка та збереження даних, виконання різних операцій тощо.

2. Зручність використання означає, наскільки легко і зручно користуватися комп'ютерною програмою, втілюється у можливість легкого розуміння, вивчення, використання програмного забезпечення. Дана характеристика істотно впливає на задоволення користувачів і їх продуктивність у використанні програми.

3. Надійність – це якість або характеристика системи, яка показує його здатність функціонувати без помилок, збоїв або відмов протягом певного часу і за певних умов.

4. Ефективність програмного забезпечення визначається мірою його відповідності задачам, що були визначені специфікаціями та вимогами.

5. Портативність програмного забезпечення означає, що воно може бути легко перенесено на іншу операційну платформу без втрати передбаченої під час розробки функціональності. Дотримання характеристики портативності дозволяє програмному засобу працювати на різних пристроях, таких як комп'ютери, смартфони, планшети, сервери тощо.

6. Сумісність – рівень, за яким ПЗ або його окремі компоненти можуть здійснювати обмін даними з іншими програмними продуктами або їх системами та/або виконувати свої функції під час спільного використання одного апаратного чи програмного середовища.

Тестування програмного забезпечення дозволяє забезпечити високу якість, надійність та безпеку програмних систем. Воно передбачає його випробовування та дослідження за допомогою кінцевого набору тестів з метою перевірки відповідності функціональності та поведінки програмного засобу очікуваним показникам [8, с. 125]; процесом виявлення помилок, дефектів та інших недоліків у роботі програм. Основна мета тестування полягає у перевірці, чи відповідає програма специфікації та чи задовольняє потреби користувачів

У роботі [9, с. 82] численна кількість технологій тестування поділяється на дві великих групи: статичні та динамічні технології.

Статичні методи найбільш ефективні на ранніх стадіях розробки ПЗ, використовуються без завантаження програмного коду. Динамічне тестування здійснюється у процесі роботи програмного продукту. До технологій динамічного тестування відносяться модульне тестування (перевіряються розроблені компоненти в межах невеликих систем), комплексне тестування (перевіряється система, що складається з окремих компонентів), системне, приймальне та операційне тестування, де об'єктом тестування є розроблена система.

Сучасний підхід до тестування якості ПЗ передбачає автоматизоване тестування програмного забезпечення, що передбачає застосування відповідних технік та інструментальних засобів та звільняє людину від виконання певних функціональних обов'язків у процесі тестування. До переваг автоматизованого тестування відноситься [7, с. 87]:

1. Швидкість тест-кейсів (один тест-кейс зможе виконати перелік дій, яку команда спеціалістів виконує набагато довше за часом).
2. Фактор людини або відсутній або мінімальний, тому він ігнорується під час тест-кейсу.
3. Тест-кейси здатні виконувати завдання, які людина не здатна виконати, з причин складності чи значної затрати часу.
4. Здатність засобів автоматизації виконувати низькорівневі дії з додатком, операційною системою, каналами передачі даних тощо.
5. Автоматизовані системи здатні опрацювати значно більший обсяг інформації у порівнянні з людиною.

Як зазначає А. Троян та Ю. Моденов [7, с. 88], автоматизація може бути задіяна при наступних видах тестування якості ПЗ: регресійне тестування (виявлення помилок у вже протестованих ділянках початкового коду), інсталяційне тестування та налаштування тестового середовища (повторення тестових операцій по перевірці роботи інсталятора), модульне тестування (тестування окремих модулів програмної системи), конфігураційне тестування і тестування сумісності (виконання одних і тих же тест-кейсів на різних платформах, при різних умовах використання), інтеграційне тестування (перевірка всіх компонентів системи на нижчих рівнях), тестування продуктивності (перевірка працездатності програми під значним навантаженням) тощо.

Водночас, процедури автоматизації оцінки якості ПЗ засновані на дотриманні декількох умов, таких як: попередня оцінка можливості застосування автоматизованого тестування до конкретного типу ПЗ; формування стратегії тестування; вибір відповідного системного забезпечення для здійснення тестування; створення коректних тестових скриптів та ін. [5, с. 36]. Щодо вибору програмного забезпечення для здійснення тестування із використанням методу білої скриньки О. Єгорова та В. Бичок дослідили наступні програмні продукти: інформаційна система TestRail (для ручного тестування якості ПЗ), інформаційна система для управління тестуванням qTest та віртуальна платформа PractiTEST для автоматизованого комплексного тестування ПЗ з можливістю візуалізації даних [2, с. 682].

Слід додати, що автоматизація тестування ПЗ може викликати певні ризики та проблеми [10, с. 128]:

1. Створення, корекція, супровід та оновлення текст-кейсів займає великий проміжок часу.
2. Високі вимоги до кваліфікації персоналу, оскільки створення текст-кейсів це фактично створення другого проекту, паралельно першому.
3. Вартість комерційної версії програмних засобів для автоматизованого тестування може значно збільшити вартість розробки програмного продукту. З іншого боку, постійне застосування процедур автоматичного тестування у перспективі дозволить зменшити витрати.
4. Оскільки тестування здійснюється в автоматичному режимі, збільшується час на планування та управління потенційними ризиками.

Висновки. Загалом, автоматизоване тестування є важливою складовою сучасного процесу розробки різноманітного програмного забезпечення, що дозволяє підвищити продуктивність тестування якості, забезпечити надійність та незалежність від людського фактору, підвищити ставлення до програмного продукту кінцевих користувачів та розробників ПЗ. Водночас, процедури автоматизації оцінки якості ПЗ не виключають ручне тестування окремих характеристик програмного засобу. Все залежить від фінансових можливостей, які виділяються на тестування та важливості розробленого програмного забезпечення.

Література

1. Грицюк Ю. І. Система комплексного оцінювання якості програмного забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2022. № 2(32). С. 81–95 с.
2. Єгорова О., Бичок В. Програмні засоби для тестування програмного забезпечення. *Молодий вчений*. 2019. № 11(75). С. 680–684.
3. Крепич С. Я., Співак І. Я. Якість програмного забезпечення та тестування: базовий курс. Навчальний посібник. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2020. 478 с.
4. Лубко Д. В., Шаров С. В. Методи та системи штучного інтелекту : навч. посіб. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 264 с.
5. Мелкозьорова О. М., Малахов С. В. Особливості процедур автоматизованого тестування програмного забезпечення. *Тези доповідей Міжнародної науково-технічної конференції «Проблеми інформатизації»* (13-15 листопада 2019 року). 2019. С. 36.
6. Поморова О. В., Говорущенко Т. О., Тарасек С. Я. Аналіз та опрацювання метрик якості програмного забезпечення на етапі проектування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. №1. С. 54–62.
7. Троян А. М., Моденов Ю. Б. Доцільність автоматизованого тестування для забезпечення якості програмних продуктів. *Проблеми інформатизації та управління*. 2017. № 1-2(57-58). С. 86–89.
8. Ушакова І. О. Підходи до забезпечення якості програмного забезпечення. *Сучасні інформаційні технології і системи : монографія*. Харків : «Стильіздат», 2021. С. 125–140.
9. Щербаков О. В., Луценко Є. С., Скорін Ю. І. Методика кількісної оцінки ефективності роботи інженера із забезпечення якості програмного забезпечення. *Системи обробки інформації : зб. наук. пр.* 2012. № 4(102). С. 81–85.
10. Чорновус Р. М. Автоматизоване тестування програмного забезпечення. *Матеріали V Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій»* (17-18 листопада 2016 року, м. Тернопіль). 2016. С. 128.

Корицька Г.Р.

кандидат філологічних наук,
член-кореспондент Української Академії Акмеології,
доцент кафедри змісту і методик навчальних предметів
Тернопільський обласний комунальний
інститут післядипломної педагогічної освіти

Долга У.І.

вчитель мистецтва та технології
Запорізька гімназія № 84 Запорізької міської ради,
аспірантка факультету технологій та дизайну
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ STEAM/ESTEAM

Анотація. У статті розглядаються шляхи активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти засобами STEAM/ESTEAM. У межах інноваційного проєкту «Модерні тренди STEAM (Philology&Technology)» автори демонструють власне створені міні-проєкти, які інтегрують знання мовно-літературної, технологічної, мистецької, природничої освітніх галузей. Виявлено мотиви ефективної взаємодії в освітньому просторі, методи та прийоми.

Ключові слова: STEAM, ESTEAM, освітні галузі, пізнавальна діяльність, гра «Game Effect».

Korytska H., Dolha U. Activation of the cognitive activities of education acquisitions using STEAM/ESTEAM means. The article examines the ways to activate the cognitive activity of education seekers by means of STEAM/ESTEAM. Within the framework of the innovation project «Modern trends STEAM (Philology&Technology)», the authors demonstrate self-created mini-projects that integrate knowledge of linguistic, literary, technological, artistic, naturalistic educational fields. Motives for effective interaction in the educational space, methods and techniques are revealed.

Key words: STEAM, ESTEAM, educational fields, cognitive activity, game «Game Effect».

Актуальність дослідження. В умовах Нової української школи шкільна освіта активно акумулює інноваційні інструменти, засоби, які забезпечують формування у здобувачів освіти як ключових, так і предметних компетентностей. Якісно новий рівень синтезу знань учнів на основі принципу інтеграції забезпечує STEAM-освіта, «яка змінює підходи до освітнього процесу, сприяє розвитку м'яких (*soft skills*) навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність» [2]. Дослідники зазначають, що «STEM-освіта – категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування й розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці» [6, с. 4]. Зауважимо, що STEM/STEAM-освіта стає одним із факторів розвитку особистості й потребує оновлення змісту з урахуванням суспільних запитів, бо «найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями», – зазначається в Концепції нової української школи [5, с. 4].

Сучасний учитель без особливих зусиль упроваджує принципи STEAM/ESTEAM-освіти на уроках із метою посилення мотивації та активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, розвитку особистості шляхом формування компетентностей, світоглядних позицій і життєвих цінностей, спільного вирішення дослідницьких/творчих завдань тощо.

Аналіз наукових праць показав, що загальні теоретико-практичні, педагогічні засади STEM в контексті розвитку освіти є малодослідженими. Серед питань – організація STEM-занять, STEM-освітнього простору у вищій школі (К. Гуз, Н. Морзе, О. Рокоман та інші). АРТ-коучинговий підхід є полем дослідження К. Гавриловської, Г. Корицької, Ю. Дем'янчук, У. Долгої та ін. Формування наскрізних умінь здобувачів освіти засобами STEAM-практикумів, міжпредметні зв'язки як дидактична умова активізації пізнавальної діяльності учнів, формування культурної компетентності учнів засобами інтегрованого проекту «Модерні тренди STEAM (Philology & Technology)», ARTDETOX як ефективний метод інноваційного проекту «Модерні

тренди STEAM (Philology & Technology)» стали предметом розвідок колективу Запорізької гімназії № 84 (У. Долга, С. Дорошенко, С. Сіропол) під науковим керівництвом Г. Корицької.

Однак у сучасній педагогічній літературі недостатньо висвітлено можливості та підходи до використання STEAM/ESTEAM у шкільній освіті та їхнього впливу на активізацію пізнавальної активності учнів в мовно-літературній, технологічній, мистецькій, природничій освітніх галузях.

Мета дослідження – розглянути шляхи активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти засобами STEAM/ESTEAM, виявити мотиви ефективної взаємодії в освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. У законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», постанові Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 року № 1133, Державному стандарті базової середньої освіти, Концепції розвитку STEM-освіти (від 5 серпня 2020 року) та в інших офіційних документах передбачено впровадження інноваційних технологій в освітній процес, зміну ролі педагога в освітньому просторі.

У межах інноваційного проєкту «Модерні тренди STEAM (Philology&Technology)» [3], STEAM виступає інструментом для подальшого саморозвитку особистості, активізації її пізнавальної діяльності й забезпечує розвиток педагогічної майстерності вчителя, формує медіаосвітній простір. Водночас, забезпечує інтеграцію знань із різних предметів, мотивує здобувачів освіти до навчання, викликає бажання навчатися впродовж життя, стимулює до самоосвітньої діяльності.

Ефективним засобом, який мотивує до вивчення і сприяє засвоєнню інформації, формує творчоінтелектуальні вміння, активізує самостійність, свободу мислення є гра «*Game Effect*», яка ґрунтується на

ідеях інтегрованого проєкту «Модерні тренди STEAM (Philology & Technology)» [3]. Гра «Game Effect», розроблена Уляною Долгою та Світланою Сіропол, заснована на використанні інноваційних технологій та прийомів роботи в 5 класі НУШ і складається з 10 міні-проєктів за художніми творами відповідно до модельної навчальної програми «Українська література. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (науковий керівник – Т. О. Яценко) та уроками літератури рідного краю, розвитку мовлення, обраними вчителем. Міні-проєкти поєднують знання з мовно-літературної, технологічної, мистецької освітніх галузей. Реалізація відбувається на уроках української мови та літератури, технології, мистецтва [4].

Зауважимо, що створені STEAM-проєкти дають можливість компонувати технології й добирати необхідний контент, орієнтуючись на поставлені цілі й очікувані результати, забезпечують створення оптимальних умов для ефективного впровадження елементів STEAM в інтегроване навчання предметів мовно-літературної, мистецької, технологічної освітніх галузей шляхом гармонійного поєднання як ключових, так і предметних компетентностей.

Ефективним методом психологічного впливу на дитину є ARTDETOX (ART – мистецтво, DETOX – очищення – «очищення мистецтвом» (автор.)). Його використання забезпечує позитивний психологічний клімат як у колективі, так і кожної особистості. У статті «ARTDETOX – ефективний метод інноваційного проєкту «Модерні тренди STEAM (Philology & Technology)» [2] на матеріалі оповідок Г. Гузовської-Корицької «Кульбаба: дід чи баба?» ми продемонстрували ефективність методу ARTDETOX, технік арттерапії (ниткографія «Осінь», «Жовтнева золотоусміхненість»); робота з пластичною масою, пластиліном («Осінь», «Синичка», «Першогорудневність», «Лелека»); етновипічка до свят за народним календарем («Святвечірня оповідка», «Святвечірній зшиток», «Горішки для білочки»)) тощо, які активізують творчу діяльність і позитивно впливають як на психологічний клімат у колективі, так і на кожного учасника зокрема.

Захоплює здобувачів освіти пісочна терапія. Ігрові заняття з піском стабілізують емоційний стан, допомагають подолати страхи та комплекси, розвивають тактильно-кінетичну чутливість і дрібну моторику рук. Дизайнерські шедеври створюються за лічені хвилини, а

задоволення від роботи не залишає байдужим як дітей, так і дорослих: неймовірна палітра кольорів, неперевершена атмосфера творчого процесу, безмежна фантазія. Міжпредметний проєкт «Пісочна терапія» включає опрацювання оповідки «Коли веселка сходить на землю» (автор Г. Гузовська-Корицька) [1], використання піску, виготовлення свічок. Учителька мистецтва та технології Уляна Долга володіє спеціальними знаннями й навичками, що дозволило здобувачу освіти за дуже короткий термін освоїти певні засоби й створити аналогічний продукт (Рис. 1).

Рис. 1. Проєкт «Пісочна терапія» (за оповідкою Г. Гузовської-Корицької «Коли веселка сходить на землю»)

Окремо виділяємо екологічні (ESTEAM) проєкти. Переробка вторинної сировини і обізнаність із питань біології та яскраві кольори фарб оживлять чудових весняних пташок (оповідка Г. Гузовської-Корицької «Коли варто ряст топтати і пташок на волю випускати») [1]. Матеріалу знадобилося зовсім небагато, а результат стовідсотково задовольнив всі очікування. Учні дізналися про технологію переробки паперу, навчилися моделювати з конструкційних матеріалів каркас для майбутньої пташки, а також розрізняти види птахів за формою та кольором (Рис. 2).

Рис. 2. ESTEAM-проект. (за оповідкою Г. Гузовської-Корицької «Коли варто ряст топтати і пташок на волю випускати»)

Проект «Ламінування квітів парафіном», створений на основі оповідки Г. Гузовської-Корицької «Матусин городчик», дозволив експериментувати з фарбами й парафіном: білосніжні квіти набули яскравих відтінків червоного, блакитного, жовтого та зеленого кольорів. Така діяльність позитивно сприймається учнями на уроці, сприяє розкриттю внутрішньої здатності особистості (Рис. 3).

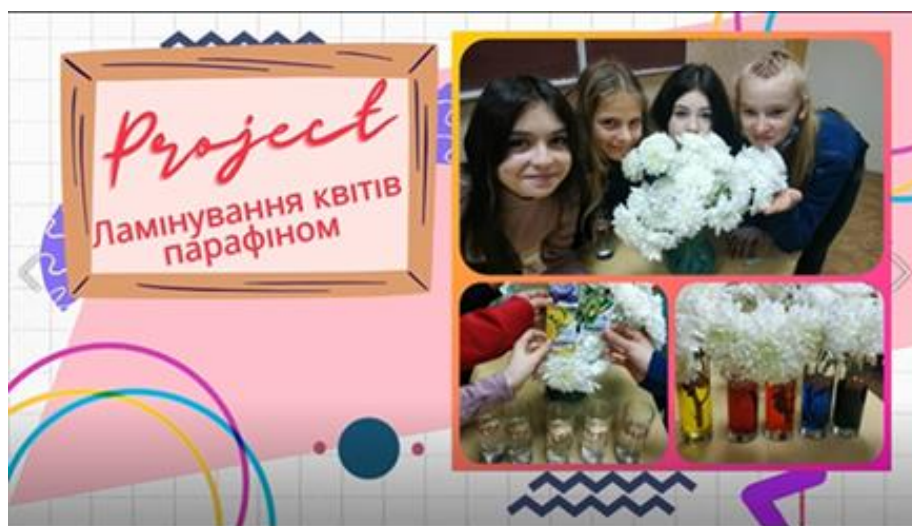

Рис. 3. Проект «Ламінування квітів парафіном» (за оповідкою Г. Гузовської-Корицької «Матусин городчик»)

Висновки. На прикладі інноваційного проекту «Модерні тренди STEAM (Philology&Technology)» ми продемонстрували можливості

STEAM/ESTEAM впливу на активізацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти, що стимулює допитливість, підтримує інтерес до навчання й пошуку знань, оволодіння технологічною грамотністю, створює ситуацію успіху тощо. Окрім того, така діяльність забезпечує реалізацію мовно-літературної, технологічної, мистецької, природничої освітніх галузей у контексті міжпредметного підходу.

Подальших наукових розвідок потребує проблема дослідження можливостей *STEAM/ESTEAM* на формування наскрізних умінь здобувачів освіти на інтегрованих курсах/предметах.

Література

1. Гузовська-Корицька Г. Кульбаба: дід чи баба? 2-ге вид., доп. Запоріжжя: Просвіта, 2021. 132 с.
2. Корицька Г. Р., Долга У. І., Дорошенко С. С., Сіропол С. Є. ARTDETOX – ефективний метод інноваційного проєкту «Модерні тренди STEAM (Philology & Technology)». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «STEM-освіта: досвід, виклики, ідеї та рішення» (20-21 жовтня 2022 року, м. Запоріжжя) [Електронний ресурс]. – Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2022. Випуск № 3 (50). URL : <http://surl.li/kugce>.
3. Корицька Г., Долга У., Дорошенко С., Сіропол С. Інтегрований проєкт «Модерні тренди STEAM (Philology & Technology)». URL : <http://surl.li/hacgx>.
4. Корицька Г. Р., Долга У. І., Дорошенко С. С., Сіропол С. Є. Організація інноваційної діяльності вчителя в умовах НУШ засобами гри «Game Effect». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта та наука крізь виклики сьогодення» (17-19 травня 2023 року, м. Запоріжжя). [Електронний ресурс]. – Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2023. Випуск № 2 (54). URL : <http://surl.li/mmtwr>.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/RNBgZlt>.
6. STEM-освіта: проблеми та перспективи: анотований каталог / упоряд., О. О. Патрикеева, О. В. Лозова, С. Л. Горбенко. Київ: ДНУ ІМЗО, 2021. 33 с. URL: <https://cutt.ly/tNBcdPj>.

Кротова О.Ю.

вчитель англійської мови

Енергодарська гімназія №7

Енергодарської міської ради

Василівського району Запорізької області

ОНЛАЙН-КУРСИ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті розглядаються переваги та недоліки неформального навчання засобами онлайн-курсів. Вказані особливості такого навчання та акцентовано увагу на тому, що онлайн-курси можуть бути доступні та надають можливість спілкування і обміну ідеями зі слухачами з різних країн. Це розширює культурну свідомість кожної особистості.

Ключові слова: онлайн-курси, неформальна освіта, навчання, онлайн-платформа, навчання упродовж життя.

Krotova O. Online courses in informal education. The article examines the advantages and disadvantages of informal learning through online courses. The features of such training are indicated and attention is focused on the fact that online courses can be accessible and provide an opportunity to communicate and exchange ideas with students from different countries. It expands the cultural awareness of each individual.

Key words: online courses, non-formal education, training, online platform, lifelong learning.

Актуальність дослідження. Навчання дорослих людей – це процес навчання та розвитку, спрямований на здобуття нових знань та навичок після закінчення школи чи вищого навчального закладу. Останнім часом все більшою популярністю користуються онлайн-курси для отримання освіти дорослих та здобуття неформальної освіти у умовах воєнного стану в Україні.

Сьогодні дослідження питання щодо неформального навчання засобами онлайн-курсів є актуальним, оскільки до цієї проблеми звертаються не лише вітчизняні дослідники, а й закордонні науковці. Здебільшого вони тлумачать це питання з позиції важливості

саморозвитку та навчання упродовж життя. Серед великої кількості наукових праць з питань неформальної освіти засобами онлайн-курсів слід виокремити дослідження О. Адаменка, О. Глазунової та І. Бацуровської, В. Кухаренка, О. Воронкіна. Науковці акцентують увагу на особливостях масових онлайн-платформах Coursera, Udacity, edX, наголошуючи на їх перевагах та можливостях використання. Так, наприклад, Бацуровська І.В. наголошує на тому, що оновлення підходів до навчання відбувається за рахунок впровадження та використання ІКТ під час навчання [1, с. 31].

Панченко Л.Ф. у наукових дослідження з приводу масових відкритих онлайн-курсів пропонує вважати проходження курсів альтернативною формою підвищення кваліфікації [4, с. 19]. Науковець Шаров С.В. наголошує на тому, що «впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність є цілком закономірним кроком на шляху становлення інформаційного суспільства та піднесення статусу України серед інших держав, оскільки модернізаційні процеси, пов'язані із впровадженням та використанням компетентнісного підходу, наразі відбуваються в усіх розвинутих країнах» [5, с. 195].

Метою статті є огляд переваг та недоліків навчання засобами онлайн-курсів та можливість здобуття неформальної освіти упродовж життя.

Виклад основного матеріалу. Онлайн-курси – це спеціалізовані програми навчання, що виконуються повністю або частково через Інтернет. Вони зазвичай пропонуються на платформах для дистанційного навчання, де слухачі отримують доступ до відеолекцій, навчальних матеріалів, завдань та інших ресурсів.

Деякі популярні онлайн-платформи, які можна використовувати мають певні особливості, що зводяться до англomовного інтерфейсу, наявності відеоматеріалів, можливості проходження тестів тощо. На сьогодні є багато онлайн-платформ, які можна брати до уваги через їх доступність у неформальному навчанні. Зокрема це:

1. Coursera – надає доступ до курсів від університетів та організацій з усього світу.
2. edX – подібно до Coursera, ця платформа пропонує безкоштовний доступ до курсів великих університетів.

3. UdeMy – забезпечує широкий вибір платних курсів до різних тем, викладених викладачами з усього світу.

4. Khan Academy – безкоштовна платформа, яка надає відеоуроки та вправи з різних предметів для учнів усіх рівнів.

5. Codecademy – для слухачів, які хочуть навчитися програмуванню, ця платформа пропонує курси з різних мов програмування.

6. Duolingo – це безкоштовна платформа для навчання мов, включаючи англійську, іспанську, французьку та багато інших.

7. Memrise – допомагає у засвоєнні слів та фраз в іноземних мовах за допомогою мнемонічних трюків.

8. Quizlet – це інструмент для створення та вивчення навчальних карток та навчальних потоків.

9. TED-Ed – відеоуроки на різні теми, розроблені експертами та викладачами у співпраці з TED.

Українські здобувачі освіти додатково можуть використовувати україномовні онлайн-платформи для навчання, що суттєво розширює межі для неформальної освіти:

1. Prometheus – це навчальна платформа, яка дозволяє працювати з відкритими онлайн-курсами з різних предметів та дисциплін. Вона містить велику кількість високоякісних відеолекцій, тестів та інших матеріалів.

2. Edu.ua – це платформа, яка надає доступ до онлайн-навчання на базі найкращих університетів України. Тут можна знайти курси з різних наукових напрямків.

3. Online.ua – це платформа, розроблена спільно Українським союзом молоді та організацією «Підтримай!». Тут слухачі можуть потрапити на онлайн-курси, лекції, вебінари та тренінги з різних галузей знань.

4. Дистанційне навчання МОН – Міністерство освіти та науки України розробило дистанційну платформу, де слухачі можуть знайти матеріали, відеолекції, завдання та інші ресурси з різних предметів і рівнів навчання.

Онлайн-курси можуть мати значення для сучасного слухача з кількох причин: оновлення знань, розширення компетенцій, гнучкість навчання, спільнота викладачів, підвищення кваліфікації тощо. Дорослі

можуть навчатися в зручний для них час, використовуючи вільний час між роботою, домашніми обов'язками та іншими зобов'язаннями. Вибір онлайн курсів для освіти дорослих є дуже широким. Люди можуть вибрати курси з різних галузей, які найбільше відповідають їхнім інтересам та кар'єрним цілям [2, с. 63].

Дорослі люди можуть самостійно регулювати своє навчання, просуваючись у власному темпі та повторюючи матеріал стільки разів, скільки це необхідно для осмислення. Онлайн курси часто коштують менше, ніж традиційне освітнє заклад. Крім того, знижки та фінансова допомога можуть бути доступними. Онлайн курси можуть бути доступними для людей з будь-якого місця, де є Інтернет. Це дає можливість навчатися з будинку, роботи або навіть під час подорожей. Однак, важливо зазначити, що успішне навчання на онлайн курсах вимагає дисципліни та самодисципліни, оскільки немає фізичного присутності викладача та заздалегідь визначеного розкладу. Також потрібен стабільний доступ до Інтернету та комп'ютера чи іншого пристрою для навчання [6, с. 137].

У сучасному світі, освіта дорослих через онлайн курси є зручним та ефективним способом здобуття нових знань та навичок для розвитку кар'єри чи задоволення особистих інтересів. Використання онлайн-курсів може бути корисним у начальному процесі університету з кількох причин: розширення навчальних можливостей, гнучкість і самостійність, ефективність індивідуального навчання, спільнота інтерактивного навчання.

Онлайн-курси дозволяють слухачам вибрати з широкого спектру предметів, навчатися від визнаних експертів з усього світу та отримувати доступ до актуальної інформації. Онлайн-курси дозволяють навчатися за своїм власним графіком, використовуючи свій власний темп. Це особливо корисно для слухачів, які мають інші зобов'язання, наприклад, роботу або сім'ю. Онлайн-курси дозволяють працювати над матеріалами власним темпом, повторювати складні теми і брати додатковий час для розуміння матеріалу. Це допомагає покращити розуміння та поглибити знання.

Багато онлайн-курсів пропонують можливість обговорювати та спілкуватися з іншими слухачами на форумах або в онлайн-групах. Це створює взаємодію з однолітками та сприяє обміну ідеями та досвідом.

Онлайн-курси можуть бути дешевшими, ніж традиційні університетські курси. Крім того, слухачі можуть економити на транспорті та проживанні, навчаючись зручно вдома. Проте, варто пам'ятати, що онлайн-курси не можуть повністю замінити традиційне навчання в університеті. Вони можуть бути цінним доповненням до основного курсу, але не завжди забезпечують такий самий рівень міжособистісного спілкування та взаємодії з викладачами та однолітками [7, с. 295].

Онлайн-курси мають кілька переваг у початковому процесі: гнучкість, доступність, варіативність, інтерактивність, збереження ресурсів, самостійність, міжнародний аспект, актуальність. Вони дозволяють слухачам вибирати зручний час та місце для вивчення матеріалу. Вони можуть самостійно планувати свій розклад і не залежати від жорсткого графіку лекцій та занять. Онлайн-курси надають можливість отримати якісну освіту всім охочим, незалежно від їх місцезнаходження. Слухачі можуть навчатись без необхідності переїзду в інше місто або країну.

В онлайн-курсах можна знайти широкий вибір предметів та спеціалізацій, що дозволяє вибрати саме ті курси, які їх цікавлять та відповідають їхнім професійним цілям. Багато онлайн-курсів використовують інтерактивні методи навчання, такі як відеоуроки, тестування, форуми для дискусій та завдання, які роблять навчання цікавим та зміцнюють засвоєння матеріалу. Онлайн-курси не потребують фізичної інфраструктури, такої як аудиторії та лабораторії, тому вони можуть знизити витрати на освіту.

Онлайн-курси стимулюють до самостійного навчання і розвитку навичок самоорганізації. Вони надають можливість вивчати матеріал власним темпом та зосередитись на тих аспектах, які їх цікавлять найбільше. Онлайн-курси надають можливість спілкуватись із викладачами з різних країн, що дозволяє отримати різноманітність поглядів та досвіду. Онлайн-курси часто оновлюються та включають в актуальні теми та тренди відповідного поля знань, що дозволяє бути в курсі останніх досягнень у своїй галузі.

Але поряд із позитивною практикою застосування неформального навчання, на сьогодні можна виокремити недоліки онлайн-курсів у процесі використання їх здобувачами освіти:

– відсутність особистого контакту з викладачем і слухачем;

- виклик з мотивацією;
- відсутність структури;
- відсутність змоги відразу отримувати фідбек;
- відсутність доступу до лабораторних інструментів та технологій.

Під час онлайн-курсів слухачі можуть відчувати відсутність можливості обговорювати матеріал з викладачем та отримати негайну відповідь на свої запитання. Без живої інтеракції з викладачем та слухачами може бути важко зберігати мотивацію та відвідувати всі онлайн-заняття. Вони можуть почувати себе більш відірваними від навчального процесу.

Для деяких слухачів важко самостійно організувати свій час та створювати структуру навчання без регулярних занять в аудиторії. Вони можуть бути викладені новим технологіям навчання та витратити більше часу на організацію свого навчання. У порівнянні з традиційним навчанням, де слухачі можуть одразу порадитися з викладачем після заняття, при онлайн-навчанні слухачі можуть чекати відповіді на свої питання. Це може затримувати їх у навчальному процесі та зменшувати швидкість засвоєння матеріалу. Деякі спеціальності вимагають доступу до лабораторних приміщень та відповідного обладнання для практичного навчання. У онлайн-курсах слухачі можуть бути обмежені у можливості отримати необхідний практичний досвід.

На сьогодні нам відомі різноманітні причини того, чому саме здобувачі освіти долучаються до проходження онлайн-курсів, тим самим показуючи свою дотичність до неформальної освіти в цілому. Здебільшого це – гнучкий графік, доступ до різноманітної інформації, економія часу і грошей, самодисципліна і самоконтроль, можливість спробувати нове, навчання на відстані тощо. Онлайн-курси дозволяють навчатися у зручній для час і темп. Вони можуть вибрати, коли і де вони хочуть вчитися, що дуже корисно для тих, хто працює або має інші зобов'язання. Онлайн-курси дають можливість вивчати нові предмети і теми, які можуть бути недоступні в їх університеті. Вони мають доступ до різних матеріалів, ресурсів і викладачів з усього світу, що допомагає їм розширити свої знання і навички [3, с. 56].

Проходження онлайн-курсів може бути значно дешевше, ніж традиційна освіта. Слухачі можуть уникнути витрат на дорогу, проживання і традиційні підручники. Крім того, вони можуть зекономити

час, необхідний для дороги до університету або аудиторії, і витратити його на більш ефективне навчання. Онлайн-курси вимагають від слухачів більшої самодисципліни і самоконтролю. Вони повинні самостійно організувати свій час і ставити перед собою мети. Це сприяє розвитку цінних навичок самодисципліни і самостійності.

Онлайн-курси дають можливість випробувати нові предмети або професії, які вони можуть бути зацікавлені. Вони можуть розділити свій час і зусилля між декількома курсами і випробувати різні області знань, не зв'язуючись з однією конкретною спеціалізацією. Онлайн-курси дозволяють здобувати освіту навіть слухачам, які знаходяться на віддаленій території або не мають можливості фізично відвідати навчальний заклад. Вони можуть отримати освіту з будь-якого місця і залишатися зв'язаними з університетом чи коледжем. Загалом, онлайн-курси надають слухачам можливість здобути нові знання і навички, розвивати самодисципліну і самостійність, економлячи час і гроші. Вони відкривають двері до нових можливостей і розширюють горизонти навчання.

Мотивація слухачів гратиме вирішальну роль у їхньому успіху при проходженні онлайн-курсів. Ось кілька способів, які можуть мотивувати слухачів: чіткі цілі, задачі та досягнення, міжособистісні взаємини, гнучкість та доступність, отримання фідбеку, застосоване навчання, приклади успіхів тощо. Варто допомогти слухачам установити конкретні та досяжні цілі для курсів, такі як освоєння певного обсягу матеріалу, отримання сертифікату чи покращення рейтингу. Треба застосовувати систему винагород та визнання для слухачів, які досягають певних межових результатів або виконують додаткові завдання. Наприклад, можна видавати сертифікати досягнень чи проводити внутрішні змагання з винагородами. Бажано створювати можливості для взаємодії між слухачами шляхом використання форумів, онлайн-груп чи спільних проектів. Вони зможуть підтримувати та мотивувати один одного, обмінюючись досвідом та успіхами.

Треба постійно переконуватися в тому, що курси доступні слухачам у будь-який час та місце. Забезпечення можливостей дистанційного навчання за допомогою мобільних додатків або записів лекцій допоможе слухачам займатися навчанням в зручний для них час. Треба надавати слухачам постійний фідбек та оцінюйте їхні досягнення, щоб вони мали

змогу порівнювати свій прогрес та знати, як поліпшуватися. Необхідно спонукати слухачів до застосування отриманих знань у реальному житті, та надавати завдання та ситуації, які вимагають застосування набутих навичок. Слід ділитися прикладами успіхів історій слухачів, які завершили курси і досягли значних результатів. Це надихне і покаже іншим слухачам, що навчання на курсах може бути цікавим та корисним.

Онлайн-курси дозволяють викладачам оновлювати свої знання і вивчати нові методи навчання та нові теми, що стосуються їх предметної області. Це допомагає підтримувати актуальність курсів, які вони викладають, і забезпечувати якість освіти. Онлайн-курси можуть допомогти викладачам розширити свої компетенції в області використання цифрових технологій у навчанні. Викладачі можуть вивчати нові інструменти та практики, що полегшують навчальний процес, такі як використання електронних платформ, онлайн-видавничих систем, інтерактивних вправ тощо.

Онлайн-курси надають викладачам можливість навчатися у відповідності до свого власного графіка та темпу. Вони можуть вивчати матеріал у зручний для себе час, із забезпеченням надійного доступу до відеолекцій, читань та завдань. Це особливо корисно для викладачів, які працюють на повну ставку або мають інші зобов'язання, які обмежують їх час для навчання. Онлайн-курси можуть створювати спільноту викладачів, в якій вони можуть спілкуватися, ділитися досвідом та навчатися один від одного. Це дає можливість викладачам з різних університетів та країн об'єднатися, обговорювати важливі питання та співпрацювати над проектами.

Висновки. Онлайн-курси можуть слугувати засобом для підвищення кваліфікації викладача. Вони можуть отримати сертифікати або дипломи за успішне завершення курсу, які можуть збільшити їх професійну компетентність та можливості зайнятості. Онлайн-курси доповнюють традиційну форму навчання вищої школи, надаючи викладачам нові можливості для саморозвитку та підвищення якості освіти, яку вони надають.

Онлайн-курси дають можливість вчитися у власному темпі і з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету. Вони можуть розпланувати свій розклад і пройти курс в зручний для себе час. Онлайн-курси допомагають розвивати додаткові навички, які можуть бути корисними в майбутньому. Наприклад, курси з програмування, маркетингу, фінансів

або креативного мислення можуть допомогти слухачам підготуватися до кар'єри в конкретній галузі. Онлайн-курси можуть бути доступними для слухачів з усього світу, що створює можливість для спілкування і обміну ідеями зі слухачами з різних країн. Це дає можливість розширити свою культурну свідомість і побачити певні теми з різних перспектив.

Онлайн-курси можуть бути більш доступними фінансово і дозволяють слухачам заощадити час, який витрачається на дорогу до університету або коледжу. Вони дають слухачам можливість ознайомитися з новими технологіями, які активно використовуються в освіті. Це може включати в себе використання цифрових інструментів, онлайн-платформ для спілкування та співпраці, а також використання електронних ресурсів для навчання.

Література

1. Бацуровська І. В. Масові відкриті дистанційні курси: інноваційна тенденція в освіті. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 31–34.
2. Бацуровська І. В., Джаландінова А. М. Історія розвитку масових відкритих онлайн курсів в освіті. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2015. Вип. 1. С. 63–66.
3. Кузьменко Г., Хорольський О. Масові відкриті онлайн-курси у контексті трансформації вищої освіти України. *Педагогічні науки*. 2015. № 63. С. 56–61.
4. Панченко Л. Ф. Масовий відкритий онлайн-курс як альтернативна форма підвищення кваліфікації викладача вищої школи. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 1. С. 19–28.
5. Шаров С. В. Компетентнісний підхід: переваги, структура та особливості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2018. № 4(63). С. 194–199.
6. Шарова Т. М., Шаров С. В. Масові відкриті онлайн курси як можливість підвищення конкурентоспроможності фахівця. *Молодий вчений*. 2018. Т. 9. № 61.1. С. 137–140.
7. Sharov S., Gladkykh H., Sharova T. Blended learning: modern educational trend in Ukraine. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1(105). С. 295–305.

Кузнєцова Т.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

НОВІ ГОРИЗОНТИ: ГЕЙМІФІКАЦІЯ У ПРОЕКТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

***Анотація.** Актуальним інструментом управління проектами є гейміфікація, а саме використання ігрових елементів і прийомів у контексті цифровізації. Практичні поради щодо впровадження гейміфікації в процесі освоєння методів і технік проектного менеджменту допомагають підвищити мотивацію та покращити результати командної співпраці та залучення клієнтів. Гейміфікація вимагає збору та аналізування даних з метою постійного вдосконалення, яке за умови ефективного впровадження призводить до значних позитивних змін у підходах до навчання проектного менеджменту.*

***Ключові слова:** гейміфікація, проектний менеджмент, конкурентоздатність, ефективність, управління.*

***Kuznietsova T. New horizons: gamification in project management.** An actual project management tool is gamification, namely the use of game elements and techniques in the context of digitalization. Practical advice on the implementation of gamification in the process of learning project management methods and techniques helps to increase motivation and improve the results of team cooperation and customer engagement. Gamification requires the collection and analysis of data for the purpose of continuous improvement, which, if implemented effectively, leads to significant positive changes in approaches to project management learning.*

***Key words:** gamification, project management, competitiveness, efficiency, management.*

Актуальність дослідження. Актуальність гейміфікації в проектному менеджменті є високою і має тенденцію до зросту в сучасному бізнес-середовищі. Навчання за допомогою цікавої гри все більше та більше стає потужним інструментом стимулювання

співробітників або учасників проекту до більш активної участі, задоволення від праці та досягнення кращих результатів. Гейміфікація дозволяє створювати інтерактивні навчальні програми, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку навичок. Також вона сприяє зміцненню співпраці та командного духу серед учасників проектів, легкому та швидкому адаптуванню до змін у бізнес-середовищі.

Метою наукового дослідження є вивчення ефективності та можливостей використання гейміфікації як стратегічного інструменту підвищення мотивації команди і покращення результативності проектів у бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу. Гейміфікація, як стратегічний інструмент для підвищення мотивації команди та результативності проекту, представляє собою потужний інструмент, що містить широке застосування в сучасних управлінських проектах. Цей підхід використовує принципи та механізми, властиві ігровим процесам, для створення мотивації, залучення учасників і підвищення їх продуктивності. Важливість гейміфікації у проектному менеджменті важко переоцінити, оскільки вона сприяє досягненню кількох ключових цілей:

- збільшення мотивації команд, бо гейміфікація надає можливість створити цікаві та захоплюючі завдання для учасників проекту (графічний інтерфейс, конкурентні елементи, винагороди та віртуальні досягнення стимулюють команду до активної участі та досягнення кращих результатів);

- залучення та підтримка учасників, коли гейміфікація сприяє залученню різних учасників проекту, незалежно від їхнього рівня досвіду чи мотивації;

- підвищення ефективності навчання та розвитку, а саме гейміфікація дозволяє створити навчальні ігри та симуляції, що допомагають учасникам отримувати нові навички та знання у цікавій формі;

- створення позитивного робочого середовища, коли гейміфікація активно сприяє підвищенню задоволеності від процесу праці та зниженню стресу серед членів команди;

- моніторинг та аналіз продуктивності, а саме гейміфікаційні платформи, що дозволяють збирати дані щодо виконання завдань і

аналізувати їх для оцінки продуктивності та вдосконалення стратегій проектного менеджменту;

– зміна стереотипів і покращення співпраці, бо графічні інтерфейси та завдання гейміфікації допомагають зменшити стереотипи та покращити комунікацію в команді, сприяючи спільним зусиллям і співпраці.

Гейміфіковані проекти відрізняються від звичайних проектів тим, що вони використовують ігрові принципи та механізми для досягнення конкретних цілей і результатів.

Гейміфікований проект завжди має чітко визначені цілі та завдання, які повинні бути досягнуті. Графічний інтерфейс та ігрові елементи допомагають учасникам ефективніше розуміти цілі та спрямовувати їхні зусилля на їх досягнення. Ці механізми створюють додаткові стимули для учасників та дають їм можливість взаємодіяти з проектом на більш активному рівні. Це сприяє зміцненню командної динаміки та співпраці, що може бути особливо корисним у проектах, де потрібна взаємодія між більшими групами.

Для успішного впровадження гейміфікації до проектного менеджменту необхідно обдуманно прорахувати всі переваги та ризики (Рис. 1), а також повністю адаптувати гейміфікаційні елементи до конкретних потреб і цілей проектів.

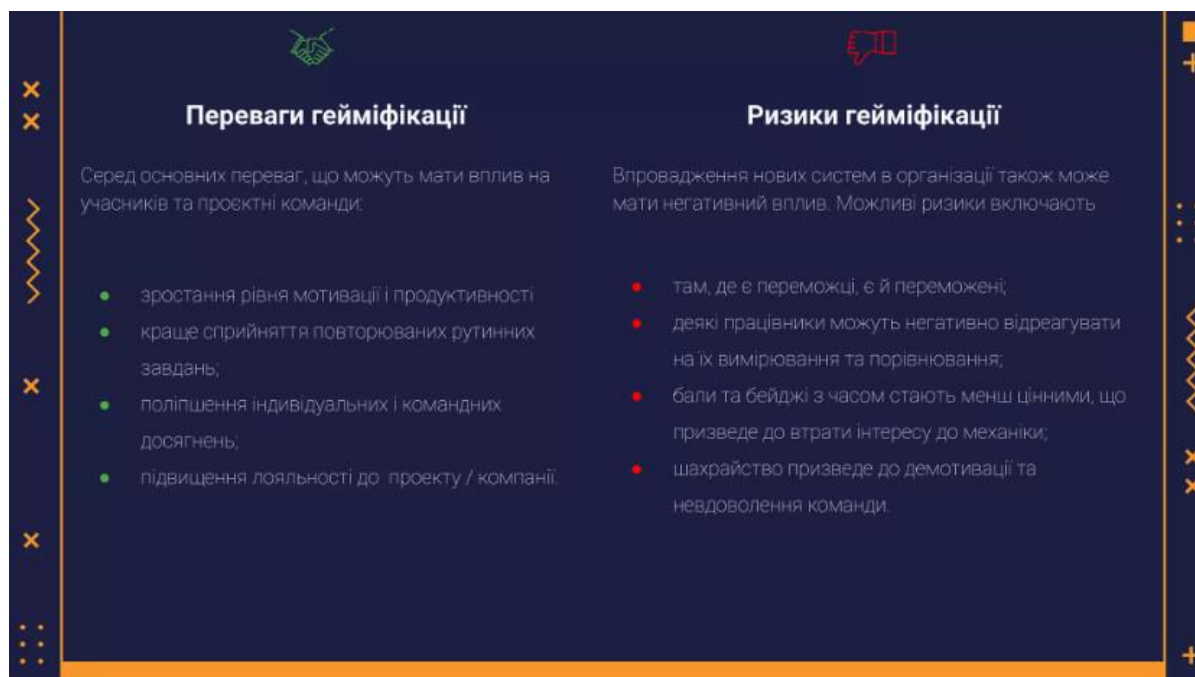

Рис. 1. Переваги та ризики гейміфікації в проектному менеджменті
Джерело: розроблено на базі [1]

Гейміфікація є потужним інструментом для розвитку навичок учасників проекту, включаючи креативність, вирішення проблем, співробітництво та багато інших. Вона використовує ігрові принципи та механізми, щоб створити стимули для навчання та розвитку, і ось як гейміфікація може сприяти розвитку цих навичок:

Гейміфіковані проекти можуть включати завдання, які потребують творчого підходу. Це стимулює учасників думати незвичайно та розвивати креативність. Деякі гейміфіковані системи надають учасникам можливість розібратися в своїх ігрових стратегіях, що сприяє розвитку креативного мислення. Учасники навчаються розглядати проблеми з різних кутів та розвивати аналітичні навички.

Фреймворк – це структурований набір концепцій, правил, стандартів та інструментів, які дають основну архітектуру та методологію для розроблення та вирішення певних завдань у проектній діяльності. Він надає загальну архітектурну структуру (Рис. 2), яка визначає, як програма або рішення повинні бути організовані.

Рис. 2. Фреймворк впровадження гейміфікації у проектному менеджменті

Джерело: розроблено на базі [1]

Гейміфікація створює навчальне середовище, в якому учасники експериментують, навчаються на помилках, співпрацюють і розвивають цінні навички, що є цінними у професійному й особистому житті. Цей

підхід до навчання та розвитку дає можливість вчитися цікаво, що забезпечує мотивацію та ефективність навчання.

На рисунках 3-6 продемонстровано кроки досягнення результатів ефективного проектного менеджменту через досягнення поставлених цілей за допомогою ігрових інструментів/елементів, впровадження та тестування, моніторингу й оптимізації гейміфікації.

Цілі та результати

1

- визначіть цілі та очікувані результати
- узгодьте з цілями та мотивацією вашої команди

Наприклад, вам необхідно підвищити продуктивність, співпрацю або інновації у вашому проекті.

Вам також потрібно визначити ключові показники ефективності (KPI) і метрики, які вимірюватимуть ваш прогрес і успіх. Вони допоможуть вам розробити елементи гейміфікації, які підтримають і посилять ваші цілі та результати.

Рис. 3. Цілі та результати

Ігрові елементи

2

- оберіть ігрові інструменти (бали, значки, рівні, таблиці лідерів,...)
- виберіть ігрову механіку (змагання, співпраця, дослідження, прогрес)

- **бали та бейджи** можна використовувати для відстеження та винагороди індивідуальних / командних досягнень,
- **рівні та таблиці лідерів**, щоб створити відчуття виклику та змагання, винагороди, щоб забезпечити позитивне підкріплення та визнання,
- **квести та історії** щоб створити наратив та контекст для вашого проекту.

Рис. 4. Ігрові елементи

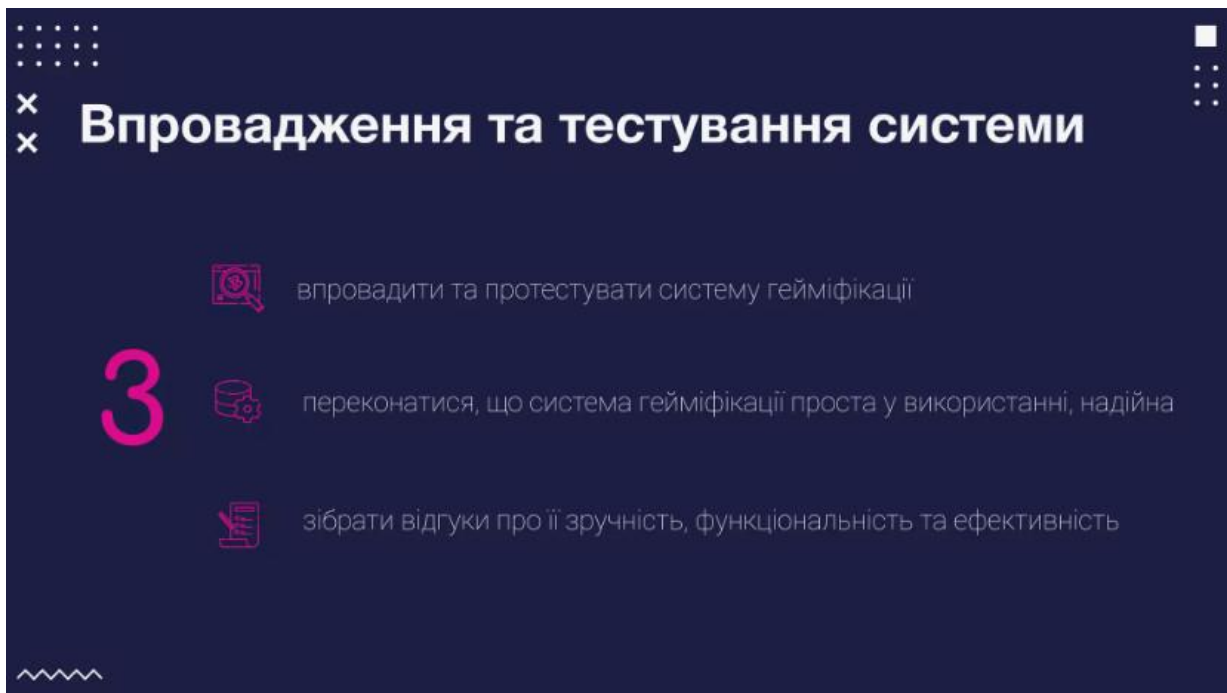

Рис. 5. Впровадження та тестування

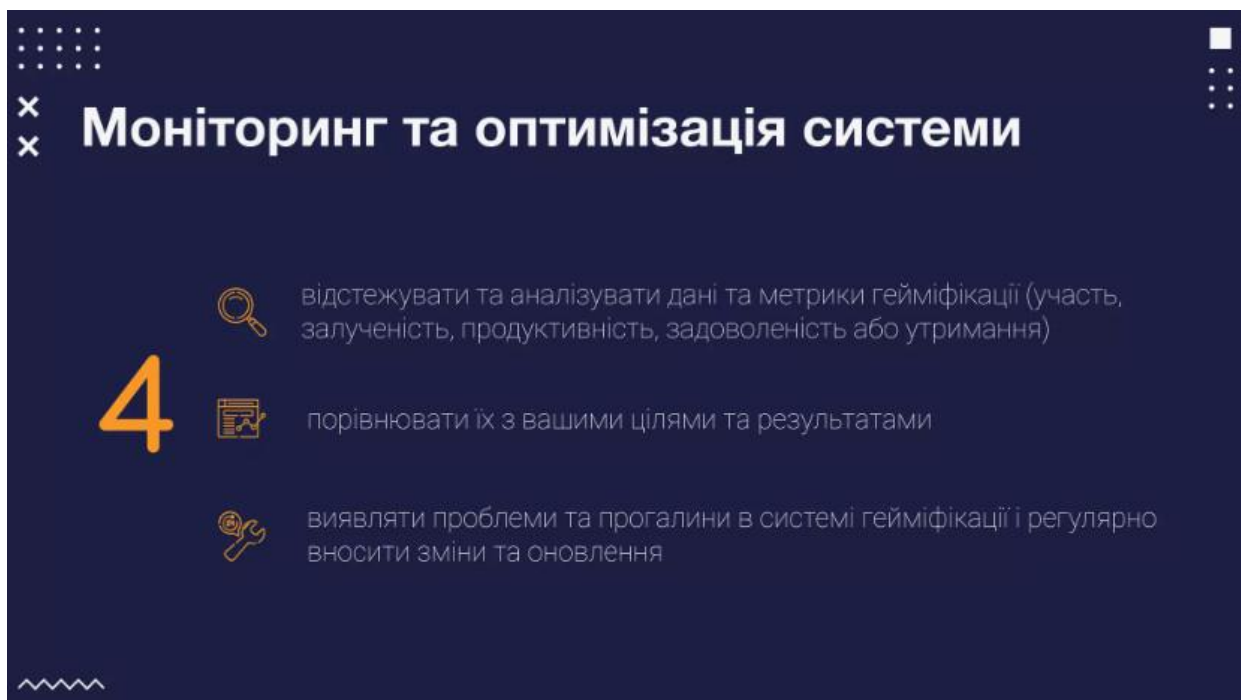

Рис. 6. Моніторинг та оптимізація

Суттєвою є постійна відкритість до відгуків та учасників, а також готовність до впровадження нових ідей й інновацій у системі гейміфікації. Це дозволяє створити більш ефективну та відповідну потребам систему команд, яка сприяє досягненню найкращих результатів у проектному менеджменті.

Це відкриває можливість вдосконалення та адаптації гейміфікованих елементів для змінних потреб проекту та команди.

У контексті гейміфікації проектного менеджменту важливо враховувати взаємодію між конкуренцією та кооперацією, оскільки обидва ці елементи суттєво впливають на результат і командну динаміку. Давайте розглянемо цей перехід більш докладно:

Конкуренція підштовхує учасників до покращення результатів і більш активної участі в проекті. Учасники, які досягли кращих результатів, отримують винагороди/визнання, що стимулює їхню мотивацію.

Кооперація, тобто спільна праця та взаємодія учасників при гейміфікації включає завдання, що підштовхують до спільної роботи.

Перехід від конкуренції до кооперації та навпаки є важливою стратегічною можливістю для покращення результатів проекту та створення більш сприятливої командної динаміки. Гнучкість та адаптація гейміфікованої системи є ключовими факторами успіху в цьому питанні. Взаємодія між здоровою конкуренцією та кооперацією в гейміфікованих проектах має значний вплив на результати та командну динаміку. Правильно збалансована спільна гра та змагання сприяють підвищенню мотивації, продуктивності й ефективності команди.

Змагання між учасниками проекту створюють стимули для досягнення кращих результатів. Учасники намагаються перевершити один і показати свою кращу сторону, що виконує мотивацію. Спільна гра надає учасникам відчуття співпраці та командного духу, що також стимулює досягнення цілей.

Конкуренція спонукає учасників до більш швидкого й якісного виконання завдань, що сприяє покращенню результатів проекту. Проте важливо забезпечити, щоб вона не перетворилася на агресивну або деструктивну.

Важливо досягти того, що успішна взаємодія між конкуренцією та кооперацією в гейміфікованих проектах залежить від правильного балансу. Надмірна конкуренція може призвести до стресу, негативного ставлення та навіть відмовитися від співпраці, тоді як висока кооперація може знизити мотивацію до конкуренції та досягнення більших результатів.

Оптимальний підхід виникає в тому, щоб використовувати як конкуренцію, так і кооперацію для створення стимулу та мотивації, але при цьому підтримувати сприятливий командний дух і забезпечувати, щоб обидва аспекти співіснували гармонійно.

Інструментарій гейміфікації проектного менеджменту надано на рисунках 7-10.

Інструменти

Людські бажання

	Achievement	Reward	Self express.	Status	Competition
Механіки	●	●	●	●	●
Badges	●	●	●	●	●
Points	●	●	●	●	●
Gifts	●	●	●	●	●
Leaderboards	●			●	●
Levels	●			●	●

Рис. 7. Таблиця досягнень

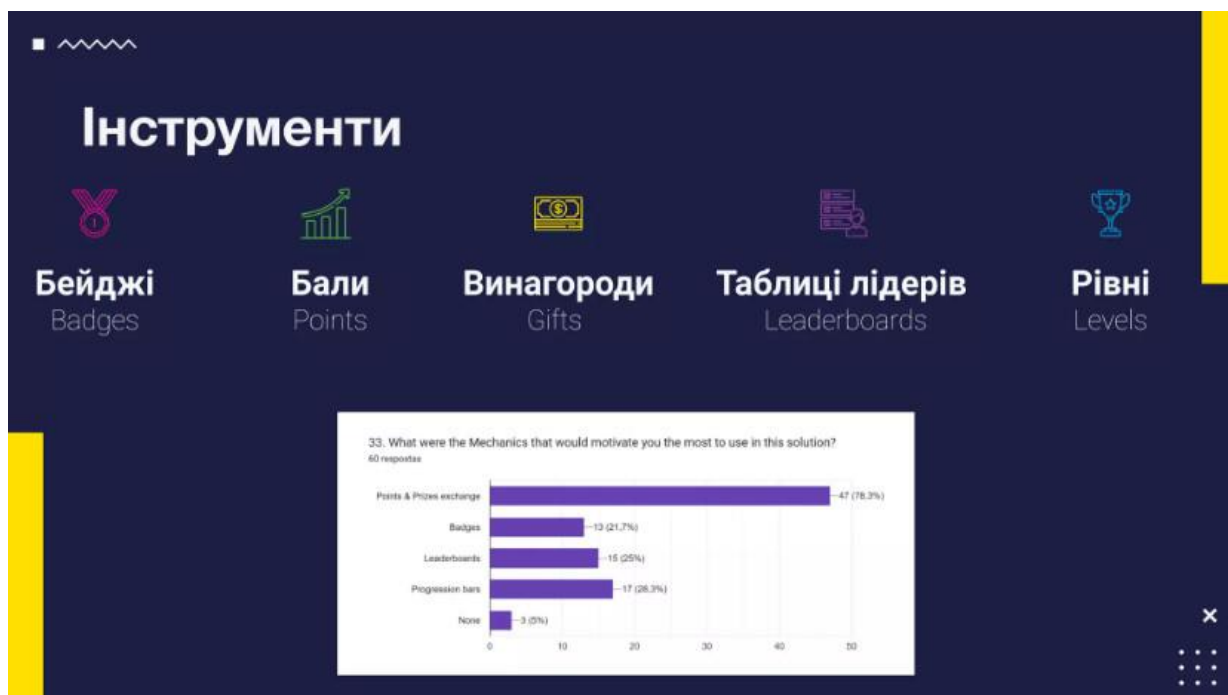

Рис. 8. Ключові інструменти

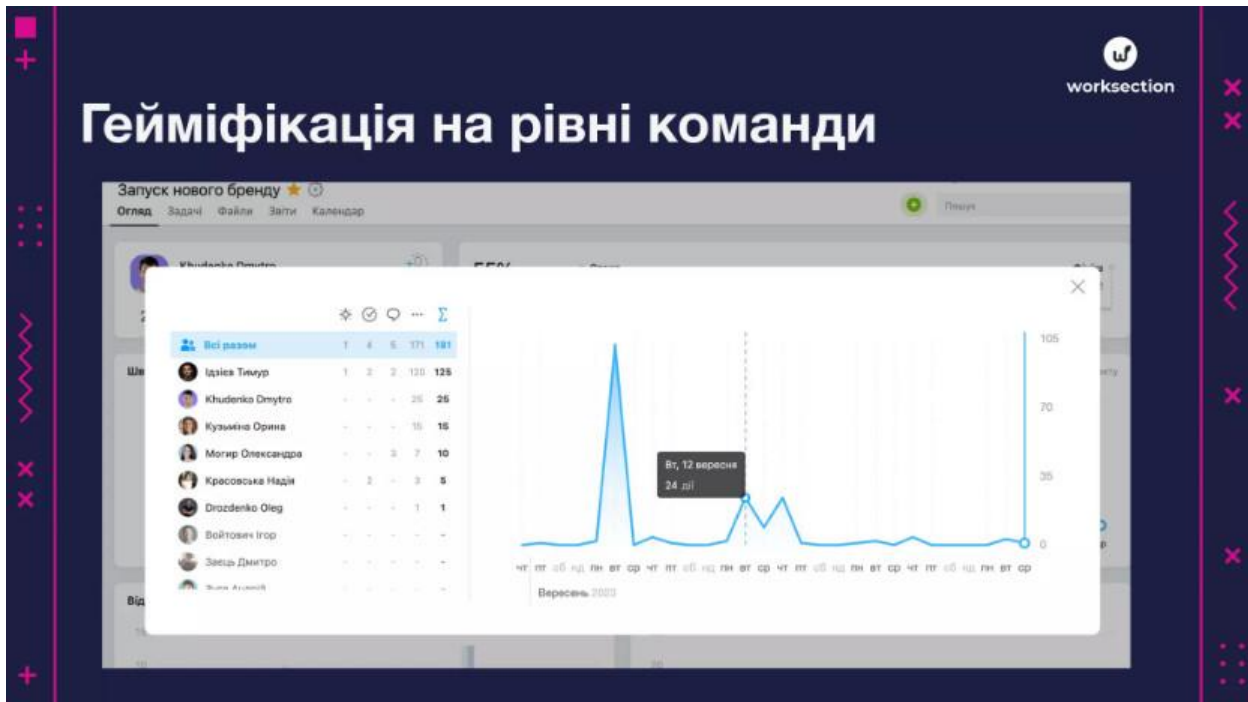

Рис. 9. Гейміфікація на рівні команди

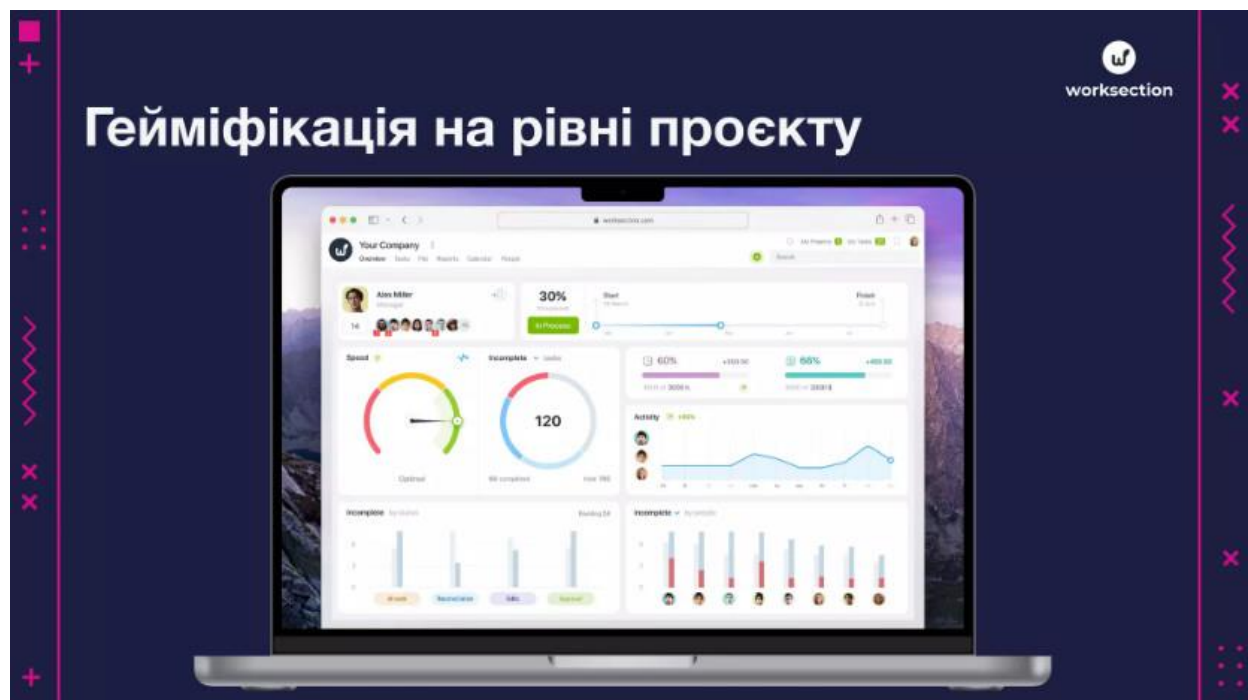

Рис. 10. Гейміфікація на рівні проєктів

Чітко визначені цілі та система винагород є ключовими складовими гейміфікації у навчанні розробляти проєкти. Це сприяє досягненню успішних результатів і підвищенню мотивації учасників.

Цілі допомагають розподілити завдання на більш дрібні та досяжні кроки, що полегшує їх виконання та створює відчуття прогресу.

Має бути чітко створена Система винагород. Винагороди, такі як бали, бонуси, досягнення, створюють стимули для досягнення цілей та виконання завдань. Учасники бажають отримати винагороди та конкурують за них.

Винагороди спонукають створювати елементи змагань, які підсилюють мотивацію та стимулюють учасників бути кращими. Вони відзначають успіхи та досягнення учасників, що збільшує їх задоволення від роботи та підтримує позитивний настрій.

Чітко визначені цілі та система винагород створюють ефективну інфраструктуру для гейміфікованих проектів, яка покращує мотив, ефективність та досягнення успішних результатів. Вони допомагають учасникам уявити кінцеву мету та надають стимули для праці над її досягненнями.

Висновки. Враховуючи вищесказане, гейміфікація є актуальним інструментом підвищення ефективності та досягнення стратегічних цілей в управлінні проектами. При цьому вона є не тільки інструментом для створення цікавих завдань, а й ефективним засобом мотивації, що стимулює учасників досягати високих стандартів і успішно виконувати проекти.

Гейміфікація в управлінні проектами створює структуру, графічний інтерфейс, ігрові елементи та ігрові механізми, які поєднуються, щоб створити стимул для учасників досягати цілей і ефективно виконувати завдання. Це покращує управління та сприяє більш успішному завершенню проектів, роблячи їх більш захоплюючими та корисними для всіх учасників.

Література

1. Кузнецова Т., Кузнецов Є., Олішевська Н. Технологія оволодіння діджитал-професіями як інноваційна модель навчання на основі гейміфікації. *Науково-практична конференція «Передові технології реалізації освітніх ініціатив»* (УГСП, ФГПОСТ, 07 лютого 2023). С. 43–49.

Куткович О.М.

методист, викладач предмета «Охорона праці»
філія Державного навчального закладу
«Охтирський центр професійно-технічної освіти»

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ, НАУКОВІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною життя, які значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. У цих умовах якісних змін вимагає й система навчання. Актуальність цього питання має місце в сучасному освітньому середовищі, адже нині якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет. Вони допомагають викладачеві краще подати матеріал, зробити його більш цікавим, швидко перевірити знання та підвищити інтерес до навчання.

Ключові слова: технології, інформаційні технології, інформаційне суспільство, Microsoft Word, Word Art, Learning Apps, Google Форми.

Kutkovych O.M. Use of information technologies in educational, scientific and professional activities. Today, information technologies have become an integral part of life, which largely determine the further economic and social development of mankind. Under these conditions, the education system also requires qualitative changes. The relevance of this issue is present in the modern educational environment, because today high-quality teaching of disciplines cannot be carried out without using the means and opportunities provided by computer technologies and the Internet. They help the teacher present the material better, make it more interesting, quickly check knowledge and increase interest in learning.

Key words: technologies, information technologies, information society, Microsoft Word, Word Art, Learning Apps, Google Form.

Актуальність дослідження. Комп'ютерні технології є одним із важливих напрямів розвитку інформатизації освіти. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги

цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування у різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою та професійною підготовкою. Інтенсифікація навчання, що характеризується збільшенням обсягу навчального матеріалу та зменшенням часу засвоєння, потребує пошуку ефективних методів навчання, засобів контролю засвоєння знань, що значно підвищували б якість навчання. Упровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій є об'єктивним процесом розвитку освіти. Збільшення комп'ютерної техніки та подальше її вдосконалення поширює можливості викладачів використовувати комп'ютерні технології не тільки при вивченні інформатики, але й у поєднанні викладання інших дисциплін.

Мета статті – з'ясувати можливості інформаційних технологій як засобу взаємодії викладача та здобувачів освіти під час освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Наукові основи технології навчання з використанням інформаційних технологій розглядалися в дослідженнях А.М. Білоруса, І.М. Богданова, Л.Ф. Панченко та інших. Проблеми впровадження послуг Інтернету в освітній процес навчальних закладів присвячені праці О.Г. Глазунової, В.П. Карповської, Н.В. Морзе, К.М. Обухова, В.В. Осадчого, Є.Д. Патаракіна та інших.

Існує ряд інструментів навчання, які прийшли з традиційного навчання, і лишатимуться обов'язковими постійно. Що є таке Інформаційна технологія? Інформаційна технологія – сукупність методів та програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збирання, оброблення, зберігання, поширення та відображення інформації з метою зменшення трудомісткості процесів використання інформаційного ресурсу, а також підвищення їхньої надійності та оперативності [3 с. 9].

Сучасні інформаційні технології дозволяють викладачу, який розробляє дидактичні й методичні матеріали, оперувати таким комплексом вербальних і невербальних засобів, які іще не були ніким розроблені. Ці засоби допомагають створювати естетичні, цікаві, пізнавальні, проблемні матеріали й тим самим підвищувати мотивацію і пізнавальний інтерес учнів. Ця психолого-педагогічна складова дидактичного й методичного матеріалу спрямована на залучення уваги

здобувачів освіти, підтримку пізнавального інтересу, активізацію їх мислення, на формування оцінок описуваного, створює спонукальні мотиви до поглибленого вивчення того або іншого питання у використанні інформаційних технологій в освітній, науковій та професійній діяльності [2 с. 43].

Діяльність педагога в цих умовах спрямована не на відтворення інформації, а на надання допомоги, підтримки, супроводу учня в освітньому процесі. Завдання викладача - допомогти здобувачам освіти одержати максимальну віддачу від навчання, стежити за його ходом, консультивати їх, підтримувати зацікавленість у навчанні впродовж усього курсу вивчення предмету «Охорона праці». Приймаючи рішення про використання засобів ІКТ, викладач має бути готовий до розробки власних дидактичних і методичних матеріалів та підготувати учнів до навчання з їх використанням [1].

Які ж саме можна створювати матеріали на допомогу викладачу? Це – опорні конспекти; картки – завдання з різним рівнем навченості; диктанти до уроку, або теми; картки- інструкції для опанування технікою безпеки при роботі з машинами та інструментами; картки-схеми.

Також при створенні дидактичних матеріалів ми повинні пам'ятати, що вони створюються за допомогою наступних принципів: доступності (згідно досягнутого рівня учнів); наочності й моделювання (наочно-образні компоненти мислення); проблемності (учень повинен розв'язати конкретну проблему, використовуючи для цього свої знання, уміння й навички); самостійної діяльності (самостійна робота з матеріалами); індивідуальної спрямованості (індивідуальний темп для кожної дитини); пізнавальної мотивації [4 с. 44].

Які ж програми для створення дидактичних матеріалів ми використовуємо під час освітнього процесу? Для оформлення документів – широкі можливості редагування, записи приміток, а також порівняння текстів, і все це за допомогою програми Microsoft Word [3 с. 96]. Наприклад, таблиці, схеми, графіки й діаграми даних; інструкції для виконання завдань; картки з вправами для розв'язання завдань; картки з описом понять; списки контрольних питань і тести; довідкові матеріали; кросворди, ребуси, чайнворди тощо [6].

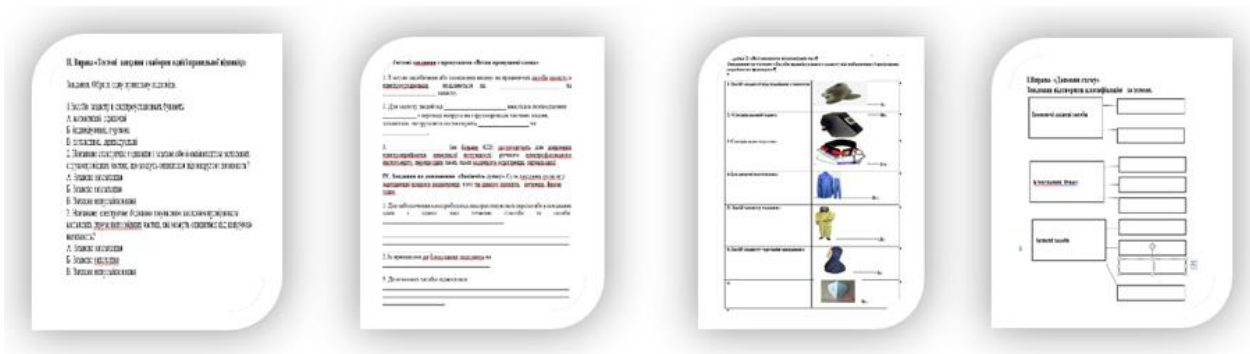
Досить актуальним є використання тестів, адже цим методом підсумовуємо досягнення учнів в опануванні відповідної теми з

предмету. При розробці тестових завдань керуємося такими критеріями: кожне тестове завдання має відповідати основним поняттям або термінам; питання має бути сформульоване так чітко, щоб на нього можна було б відповісти, навіть не дивлячись на варіанти відповідей; не використовуємо категоричних тверджень (завжди, ніколи, усі) та невизначених формулювань (зі словами: часто, рідко, звичайно).

Тести, які пропонуються учням, є тестами з різними формами завдань. Це тести з відкритими тестовими завданнями - вільної форми відповіді. Наприклад, завдання з пропусками; завдання на доповнення; завдання з короткою відповіддю.

Наступні тести з закритими завданнями. Наприклад, графічний диктант (характеризується наявністю відповіді «так/ні», «правильно/неправильно»); тестові завдання, які передбачають вибір із кількох запропонованих відповідей; тестові завдання на визначення відповідності.

Також пропонуються учням заповнення таблиці за відсутності одного з її елементів або видаленням зайвого. Наприклад, із теми: «Засоби захисту від небезпечних і шкідливих виробничих факторів» пропонуються такі завдання:

Доречним є використання ресурсу «Хмари тегів»: WORD ART (TAGUL) – багатофункціонального англomовного сервісу для створення хмар слів. З його допомогою отримуємо візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмари слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб [5].

Ключові переваги Word Art: текст можна або додати вручну, або за вказаним посиланням; розширені налаштування дозволяють змінювати у відображенні хмари ряд параметрів (основну форму, добирати

комбінацію з 8 кольорів, шрифти, орієнтування слів, колір фону тощо); можливість відображення певних слів виключно обраним кольором; безкоштовне скачування зображень у форматі jpg чи png (скачування векторного зображення платне).

Однак недоліком цієї програми є певне спотворення шрифтів при відображенні кирилиці. Tagul – дозволяє створити хмару слів з тексту, узятото з вказаного URL (адреса веб-сторінки) або введеного (скопійованого) користувачем.

Залучення цього методу доречно на уроках з будь-якої навчальної дисципліни. Наприклад, на уроках охорони праці можна візуалізувати приклади слів з теми, які мають певне визначення. Так з теми «Безпека праці у галузі» хмару слів можна легко згенерувати власноруч з використанням спеціальних програм.

Так, з професії «Кухар» пропонуємо учням використати елементи з кухарської справи.

Для створення дидактичних ігор використовуємо Learningapps.org, який може бути використаний безпосередньо під час занять, а також для самостійного вивчення. Платформа є безкоштовною і відкритою. Сервіс LearningApps має зрозумілий для користувача інтерфейс на різних мовах світу. Цей ресурс зручний тим, що для виконання вправ на ньому реєстрація є необов'язковою. Незареєстрований користувач може виконувати вже створені вправи, що містяться на платформі. Для того, щоб поповнювати базу Learning Apps, потрібно на ній зареєструватися. Якщо створюєш нову вправу, то завжди можна подивитися приклади, виконані іншими учасниками (посилання «Готові приклади»). Як педагог можу використовувати той чи інший модуль для вирішення конкретних завдань: закріплення теоретичних і практичних знань, їх перевірки; організації різних конкурсних заходів; активізації пізнавальної діяльності учнів; застосування різних типів інтелектуальних інтерактивних завдань; організації дистанційної роботи.

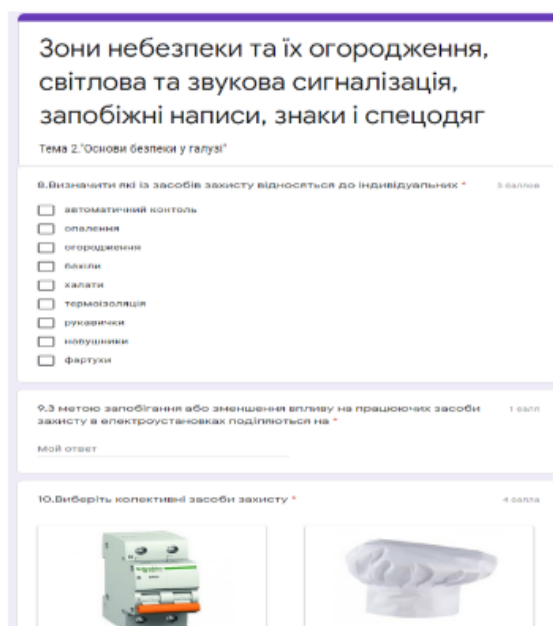
Окремо хочемо звернути увагу на сервіс для створення дидактичних ігор LearningApps [7].

Так, наприклад з теми: «Засоби захисту від небезпечних та шкідливих факторів» пропонуємо учням вправу «Знайти слова». Це навчальна гра, суть якої полягає в складанні слова з букв, розташованих

у сітці поруч один з одним. Слова можна розташовувати не тільки по вертикалі й горизонталі, але й по діагоналі. Створюючи завдання, можна відразу задати ключові слова, які потрібно знайти в таблиці та виділити їх, а можна подати опис цих понять і учні повинні дати відповідь, віднайшовши її в таблиці.

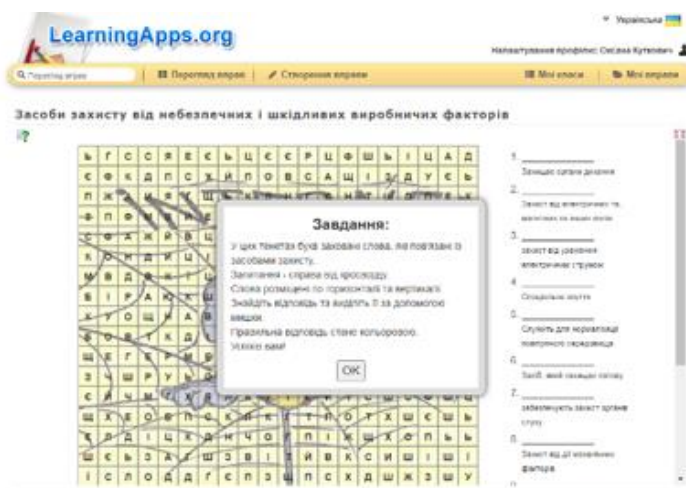
Ще один цікавий і по-своєму захоплюючий інформаційний ресурс для створення опитувань, анкет і тестів – це Google Forms, який є одним із безкоштовних онлайн-редакторів документів, що входить до складу вебпакета Google.

Ще одне це варіанти питання з відповіддю у вільній формі (короткі та розгорнуті). Вони надають відповідачу можливість висловити свої думки, побажання, описати враження та заперечення. При цьому для даного типу питання може бути заданий певний формат відповіді (як і сама відповідь). Наприклад, при запиті адреси електронної пошти введене користувачем текстове значення перевірятиметься на коректність. Система не прийме відповіді у разі введення чого-небудь, крім того самого запитуваного формату email.

Наприклад, з теми: «Зони небезпеки та їх огородження» пропонуємо здобувачам освіти тести з однією чи декількома відповідями, на відповідність.

Отже, орієнтуючись на вищезазначені факти, можна сказати, що використання інформаційних технологій в освітній, науковій та професійній діяльності сприяє розширенню кругозору здобувачів освіти, формує в них навички спілкування в мережі

Інтернет, сприяє покращенню навичок спільної роботи педагога й учнів, впливає на посилення відповідальності їх за свою роботу, покращує міжособистісні зв'язки в колективі. Що ж до самого використання інформаційних технологій в освітньому процесі можна з упевненістю сказати, що викладач, який бажає змінюватися, всебічно розвиватися, буде активно впроваджувати сучасні технології в роботі з учасниками освітнього процесу. Адже інформація тоді вважатиметься опрацьованою та засвоєною, коли учень її почує, побачить і відтворить.

Література

1. Винокурова Л. Е., Васильчук М. В., Гаман М. В. Основи охорони праці: підручн. для проф.-техн. навч. закладів. 2-ге вид., допов., перероб. К.: Вікторія, 2001. 192 с.
2. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Козяр М. М. Інформаційні технології навчання: інтегрований підхід / за ред. Р. С. Гуревича. Львів: СПОЛОМ, 2011. 484 с.
3. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: навч. посіб. Вінниця, 2011. 220 с.
4. Лапінський В. В., Пилипчук А. Ю., Шишкіна М. П. Інформаційно-комунікаційні технології єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / за наук. ред. В. Ю. Бикова. Київ: Педагогічна думка, 2010. 160 с.
5. Хмарини тегів / Word clouds. URL: <https://ceit-blog.ucu.edu.ua/resursy/tsyfrovi-instrumenty/word-clouds-hmaryny-tegiv/>.
6. Створити документ. URL: <https://support.microsoft.com/uk-ua/office/%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82-3433c407-c5d9-454c-a3fa-67d6640af56c>.
7. Сервіси для інтерактивних дистанційних уроків. URL: https://znayshov.com/News/Details/servisy_dlia_interaktyvnykh_dystantsiinykh_urokiv.

Лубко Д.В.

кандидат технічних наук,
доцент кафедри комп'ютерних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

КОМП'ЮТЕРНА БЕЗПЕКА ТА СПОСОБИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

***Анотація.** У роботі виконано огляд-аналіз інформаційної та комп'ютерної безпеки, сучасних проблем комп'ютерної безпеки та її актуальність на сьогодні. Крім цього пропонуються загальні рекомендації способів покращання комп'ютерної безпеки.*

***Ключові слова:** інформаційна безпека, комп'ютерна безпека, проблеми комп'ютерної безпеки, способи покращення комп'ютерної безпеки.*

***Lubko D. Computer security and ways of its improvement.** The work includes an overview and analysis of information and computer security, modern problems of computer security and its relevance today. In addition, general recommendations on ways to improve computer security are offered.*

***Key words:** information security, computer security, computer security problems, ways to improve computer security.*

Актуальність дослідження. Актуальність проблеми кібербезпеки визначається кількома ключовими факторами, які включають в себе: зростанням кількості кіберзлочинності; збільшенням кількості кібератак; залежністю від технологій; поширеністю кібершпигунства; важливістю даних; розвитком технологій, тощо. У зв'язку з цими факторами кібербезпека залишається критично важливою проблемою в сучасному світі, і необхідно постійно працювати над її вдосконаленням та зміцненням для захисту інформації, систем та інфраструктури.

Сьогодні кібербезпеку (комп'ютерну безпеку) повною мірою можна вважати важливим аспектом діяльності будь-якого суспільства. В умовах існування інформаційного світового середовища, через складність та трудомісткість більшості процесів і методів захисту інформації та комп'ютерних систем від несанкціонованого доступу, а

також вразливість інформаційних систем до певних дій становить значну проблему для різних користувачів [2].

Метою дослідження є аналіз комп'ютерної безпеки та способів її покращання.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо спочатку поняття інформаційної безпеки. «Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через: негативний інформаційний вплив за допомогою, в першу чергу, несанкціонованого створення, розповсюдження, використання свідомо спрямованої із визначеною метою неповної, невчасної, невірогідної та упередженої інформації; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване порушення режиму доступу до інформації з подальшим її розповсюдженням та використанням, є справедливими» [4].

Ще одне визначення, це те що інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [1].

Відокремлюють наступні рівні надання інформаційної безпеки [5]:

1. Рівень особи.
2. Суспільний рівень.
3. Державний рівень.

Спеціальне законодавство в галузі безпеки інформаційної діяльності представлено низкою законів. У їхньому складі особливе місце належить базовому закону України «Про інформацію», що закладає основи правового визначення найважливіших компонентів інформаційної діяльності [3]: інформації та інформаційних систем; суб'єктів – учасників інформаційних процесів; правовідносин виробників – споживачів інформаційної продукції; власників інформації – обробників і споживачів на основі відносин власності при забезпеченні гарантій інтересів громадян і держави.

До основних модулів інформаційної безпеки можна віднести: комп'ютерна безпека; захист персональних даних; захист помешкань; захист каналів та мереж зв'язку; захист документації (електронної, паперової); захист інших небезпечних погроз інформації (Рис.1).

Рис 1. Модулі інформаційної безпеки

Актуальність комп'ютерної безпеки на сьогоднішній день надзвичайно висока, і ця тема стає все більше актуальною через кілька важливих факторів. А саме, дана тема актуальна з наступних причин: збільшення кількості загроз; велика кількість даних в онлайн; залежність від технології; економічні наслідки; підрив критичної інфраструктури; загрози кібершпигунства та кібервійськового характеру; підвищення регулювання і вимог до захисту даних; масштабність обробки даних.

Загалом, комп'ютерна безпека стає необхідністю, оскільки без її належного забезпечення і свідомості користувачів із зростаючою кількістю зв'язків та даних в онлайн-середовищі наша інформація і системи піддаються серйозним ризикам.

Комп'ютерна безпека – це важлива галузь, яка займається захистом інформації, комп'ютерних систем та мереж від різноманітних загроз, які можуть призвести до несанкціонованого доступу, втрати даних, поширення вірусів і багатьох інших проблем. Проблеми комп'ютерної безпеки постійно еволюціонують і стають більш складними і небезпечними внаслідок швидкого розвитку ІТ-технологій.

Ось докладний огляд деяких основних проблем комп'ютерної безпеки:

1. *Віруси, черви і троянські коні.* Це види зловмисного програмного забезпечення, які можуть інфікувати комп'ютери та спричинити різноманітні шкідливі дії. Вони можуть видаляти, модифікувати або

красти дані, а також завдавати шкоду апаратному забезпеченню або навіть перетворювати комп'ютери на засоби для атак на інші системи.

2. *Фішинг*. Атаки фішингу включають в себе ведення користувачів в обман, щоб отримати їхні паролі, особисті дані або фінансову інформацію, подаючи себе за легітимні джерела. Атакувачі можуть використовувати підроблені веб-сайти, електронні повідомлення та інші методи для обману користувачів і отримання їх особистої інформації, такої як паролі і кредитні дані.

3. *Витік даних*. Це може бути навмисне чи несприятливе розголошення конфіденційної інформації через помилки користувачів або атаки ззовні. Компанії та організації можуть стикатися з проблемами витоку конфіденційної інформації через несанкціонований доступ, помилкову настройку або атаки. Втрати даних можуть завдати серйозної шкоди компаніям і користувачам.

4. *Несанкціонований доступ*. Ця проблема включає в себе несанкціонований доступ до комп'ютерів і мереж, що може призвести до втрати даних або порушення конфіденційності. Це може бути результатом слабкого управління доступом, недоліків в програмному забезпеченні або психологічних атак. Також, це може стосуватися не тільки комп'ютерів, але й мережевого обладнання, смартфонів та інших пристроїв.

5. *DOS-атаки*. Атаки на доступність (наприклад, атаки з використанням відмови в обслуговуванні) можуть призвести до перегрузки системи або мережі, що призводить до недоступності для користувачів.

6. *Зловживання внутрішнім доступом*. Інсайдери можуть бути джерелом загроз для комп'ютерної безпеки, використовуючи свій внутрішній доступ для незаконних цілей.

7. *Слабкість паролів*. Багато користувачів використовують слабкі паролі або викладають їх в мережу, що дозволяє зловмисникам отримати доступ до їхніх облікових записів.

8. *Хакерські атаки*. Хакери намагаються незаконно отримати доступ до систем, мереж або даних з метою крадіжки, руйнування або витоку конфіденційної інформації.

9. *Дослідження на отримання інформації (OSINT)*. Зловмисники використовують відкриту доступну інформацію, зокрема в соціальних

мережах і відкритих джерелах, для створення нападів або зловживання інформацією.

10. *Дефейс веб-сайтів та їх руйнування.* Зловмисники можуть стирати вміст веб-сайтів або внести зміни в них для поширення свого повідомлення або спричинення руйнування.

11. *Віртуальна приватність та захист особистих даних.* Зростання збору особистих даних та їх зловживання підштовхує до зростання проблем в сфері приватності та захисту цих даних.

12. *Загрози Інтернету речей (IoT).* Підключені до Інтернету пристрої можуть бути вразливими перед цифровими атаками, якщо не забезпечені відповідним захистом.

13. *Соціальна інженерія.* Це техніка, в якій атакуючий намагається отримати доступ до системи, обманюючи людей замість використання технічних засобів. Це може включати в себе телефонні атаки, відвідування та викрадання ідентифікаційних карток та інше. Зловмисники можуть використовувати психологічні методи, щоб обманювати користувачів.

14. *Атаки на веб-додатки.* Веб-додатки, такі як веб-сайти та онлайн-служби, піддаються атакам, таким як SQL-ін'єкція, міжсайтовий скриптинг (XSS) та інші. Ці атаки можуть дозволити зловмисникам отримувати доступ до баз даних або контролювати веб-сторінки.

15. *Атаки на вбудовані системи.* Вбудовані системи, такі як системи керування автомобілем, медичні пристрої та інші, також стають об'єктом атак. Уразливості в таких системах можуть мати серйозні наслідки для безпеки людей.

Забезпечення комп'ютерної безпеки – постійний процес, що вимагає поєднання технічних заходів і свідомості користувачів. Відсутність належного захисту може призвести до великих фінансових втрат, втрати довіри клієнтів та інших негативних наслідків.

Покращення комп'ютерної безпеки – це важлива задача, яка вимагає комплексного підходу та постійного удосконалення.

Способи покращення комп'ютерної безпеки:

Оновлення програмного забезпечення. Потрібно регулярно оновлення операційних систем, додатків та антивірусного програмного забезпечення є важливим. Виробники випускають патчі для усунення виявлених уразливостей.

Сильні паролі. Потрібно використовувати сильні паролі для всіх облікових записів. Це повинні бути довгі комбінації букв, цифр і символів, які важко вгадати. Краще використовувати фрази або парольні менеджери для збереження паролів.

Двофакторна автентифікація (2FA). Потрібно увімкнути 2FA для облікових записів, де це можливо. Це додає додатковий шар безпеки, оскільки для входу необхідно буде надіслати код з додатку або на електронну пошту, поза введенням пароля.

Фаєрволи. Потрібно встановити фаєрволи на вашому маршрутизаторі та комп'ютері. Фаєрволи допомагають контролювати всі мережеві з'єднання.

Антивірусне програмне забезпечення. Потрібно встановити добре відоме та оновлене антивірусне програмне забезпечення для виявлення та блокування шкідливих програм.

Шифрування даних. Потрібно використовувати шифрування для збереження конфіденційної інформації. Шифрування дисків і передача даних поширює ступінь захисту.

Резервне копіювання даних. Потрібно регулярно створювати резервні копії важливих даних. В разі атаки або втрати даних ви зможете відновити інформацію.

Освіта користувачів. Потрібно навчати користувачів впізнавати фішингові атаки та інші загрози. Люди є слабким ланкою в безпеці, і освіта допомагає їм уникнути ризику.

Мережева безпека. Потрібно захищати свою домашню мережу налаштуванням бездротового пароля, вимикаючи функції WPS і обмежуючи доступ до підключених пристроїв.

Моніторинг активності. Потрібно використовувати інструменти для моніторингу активності на мережі і комп'ютерах. Вони допомагають вчасно виявляти незвичайні дії та атаки.

Регулярний аудит безпеки. Потрібно проводити регулярні аудити безпеки, щоб виявляти слабкі місця і уразливості, і виправляти їх.

Віртуалізація та контейнеризація. Потрібно використовувати віртуалізацію та контейнеризацію для ізоляції додатків та сервісів і встановлення обмежень на їхню діяльність.

Служба безпеки в мережі. Потрібно розглянути можливість використання спеціалізованих служб безпеки в мережі або звертайтеся до фахівців із комп'ютерної безпеки для консультацій.

Політика доступу. Потрібно встановити політику доступу для користувачів та обмежити доступ до системи лише необхідним особам.

Загальний принцип полягає в тому, щоб постійно підтримувати високий рівень уваги до комп'ютерної безпеки та вживати заходів для уникнення потенційних загроз.

Висновки. Усі приведені методи протидії погрозам комп'ютерної безпеки поодиноці здатні запобігти як правило тільки визначеному виду погрози, при цьому ефективність цих засобів прямо залежить від кваліфікації обслуговуючого (працюючого) персоналу і від загального відношення до проблем безпеки на фірми. Тому, для створення ефективної системи комп'ютерної безпеки, у першу чергу, необхідна розробка комплексної політики безпеки на тому робочому місці де це потрібно. Така політика повинна містити в собі як організаційні заходи (навчання персоналу прийомам безпечної роботи, розмежування доступу до важливої і конфіденційної інформації, використання надійного парольного захисту, тощо) так і програмно-апаратні засоби захисту (наприклад використання міжмережевого екрану (firewall), серверного пакету комплексного антивірусного захисту, антивірусних моніторів та спам-фільтрів, тощо).

Література

1. Богуш В., Юдін О. Інформаційна безпека держави. Гол. ред. Шпак Ю.О. Київ: Видавництво «МК-Прес». 2005. 432 с.

2. Лубко Д. В., Шаров С. В. Розробка та використання сніферу як засобу забезпечення безпеки ТСР з'єднань. *Системи обробки інформації: Збірник наукових праць*. Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. 2017. Вип. 5(151). С. 138–144.

3. Лужецький В. А., Кожухівський А. Д., Войтович О. П. Основи інформаційної безпеки: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ. 2013. С. 9.

4. Фурашев В. Сутність та визначення понять «інформаційна безпека» і «безпека інформації». *Журнал «Правова інформатика»*. № 2(34). 2012. С. 51–59.

5. Bondar I. R. Informatsiina bezpeka yak osnova natsionalnoi bezpeky. Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. Sumy. 2014. URL: http://www.lac.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Bodnar/Bodnar_Vyb_Pub_9.pdf.

Мірошниченко М.Ю.

кандидат технічних наук,

доцент кафедри комп'ютерних наук

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

ВИКОРИСТАННЯ МООС У ЯКОСТІ ДОДАТКОВОГО ЗАСОБУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто можливості масових відкритих онлайн курсів для вивчення об'єктно-орієнтоване програмування. Зазначається, що онлайн платформи дозволяють забезпечити навчання та освіти упродовж життя в різних напрямках. Виявлено, що відомих англomовних онлайн платформах Coursera, edX, Udemy, Alison розташовано більше 10000 онлайн курсів, що мають відношення до вивчення об'єктно-орієнтоване програмування.

Ключові слова: МВОК, програмування, об'єктно-орієнтоване програмування, IT-підготовка, здобувачі вищої освіти.

Miroshnichenko M. Use of massive open online courses (MOOC) as an additional tool for learning object-oriented programming. The article discusses the possibilities of massive open online courses for learning object-oriented programming. It is noted that online platforms allow for lifelong learning and education in various fields. It was found that the well-known English-language online platforms Coursera, edX, Udemy, Alison have 10214 online courses related to the study of object-oriented programming.

Key words: MOOC, programming, object-oriented programming, IT-training, students.

Актуальність дослідження. Дослідження питань впровадження відкритої освіти, дистанційного навчання, масових відкритих онлайн курсів відображено у низці праць вітчизняних та закордонних науковців. Специфіка організації дистанційної освіти відображена у роботах М. Кухаренко, В. Бикова. Класифікація МООС за різними критеріями подана у роботі І. Бацуровської, М. Березицького, В. Олексюка.

Л. Панченко розглядали можливості MOOC для підвищення кваліфікації викладачів. Г. Шалацька досліджувала результативність використання масових відкритих онлайн курсів під час вивчення студентами іноземної мови. Напрямки комерціалізації масових відкритих онлайн курсів досліджував В. Осецький та І. Татомир.

Серед закордонних вчених впровадження MOOC у вищу школу досліджували L. Yuan, P. Powell, D. Skiba, E. Smyrnova-Trybulska. С. Петренко здійснив короткий аналіз можливостей україномовних платформ масових онлайн курсів. Застосування MOOC для підготовки фахівців з інформаційних технологій відображено у роботах М. Медведєвої, О. Жмурко, В. Олексюка, Я. Василенко, А. Гуржія, О. Глазунової, Ю. Рамського, І. Твердохліба та ін. Водночас, бракує досліджень, що присвячені кількісному аналізу онлайн курсів, присвячених об'єктно-орієнтованого програмуванню.

Мета дослідження полягає в аналізі онлайн курсів на платформах Coursera, edX, Udemy, Alison що присвячені вивченню об'єктно-орієнтованого програмування.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інформаційного суспільства впливає на всі сфери суспільної реальності, призводить до формування у індивідуумів певної інформаційної культури, інформаційних потреб [3, с. 194] тощо. Більшість цих потреб реалізується за допомогою відповідних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема різноманітного апаратного та програмного забезпечення. Внаслідок технологічного розвитку суспільства різко збільшився попит на фахівців з інформаційних технологій на ринку праці, які повинні вільно орієнтуватися в інформованому просторі, бути обізнаними у сучасних інформаційних технологіях, зданих до пошуку та обробки потрібних даних [8, с. 139], постійного самовдосконалення та підвищення власної конкурентоспроможності.

Саме на такі ключові та фахові компетентності орієнтовані освітні програми підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій у більшості закладів вищої освіти.

Підготовка майбутніх інженерів-програмістів здійснюється згідно навчального плану спеціальності, складеному у відповідності до конкретної освітньої програми з використанням різноманітних інноваційних технологій. Якщо розглянути освітню програму

спеціальності 122 Комп'ютерні науки, за якою відбувається підготовки здобувачів вищої освіти у ДТАТУ імені Дмитра Моторного, то одним з обов'язкових освітніх компонентів є дисципліна «Об'єктно-орієнтоване програмування» (ООП). Вивчення дисципліни розраховано на 150 годин (5 кредитів ЄКТС). Під час вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти знайомляться з особливостями об'єктно-орієнтованого підходу, його принципами, термінологічним базисом, зокрема поняттями об'єкту, класу, екземпляру, делегату, модифікатору, колекції, абстрактного та системного класу тощо. Особливістю даної дисципліни є свобода у виборі інструментального засобу для реалізації завдань, відображених у практичних роботах. Це може бути наприклад, консольні (C++, Python) або інтегровані (Visual Studio, Java Intelij) середовища.

В «ідеальних» умовах вивчення ООП повинно відбуватися під час очного навчання, коли відбувається процес безпосередньої взаємодії здобувачів освіти та викладача, під час якого обговорюються варіанти рішення поставленої навчальної задачі з одночасною перевіркою програмного коду в програмному середовищі. На жаль, сучасні реалії змінили підходи до організації освітнього процесу, який наразі в окремих регіонах відбувається в змішаному або дистанційному форматі. З іншого боку, онлайн освіта значно розширює можливості для самоосвіти [6, с. 88], дозволяє отримувати знання та формувати компетентності на відстані, спілкуватися без меж тощо.

І тут в нагоді стануть масові відкриті онлайн курси (МВОК, МООС – massive open online course), які можуть використовуватися як додатковий освітній ресурс для опанування необхідними компетентностями, підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, освіти упродовж життя тощо. До основних переваг МООС слід віднести наступні:

- масовість (тобто орієнтація МВОК на велику кількість користувачів зі всього світу);
- відкритість (будь-який користувач за бажанням може зареєструватися до більшості курсів, викладених на онлайн платформах); мультимедійний контент [7, с. 167];
- проходження тестових завдань та індивідуальний режим роботи з навчальним матеріалом в онлайн режимі, який надасть можливість поглибити знання з дисципліни [2, с. 52];

- доступ до курсів світових провідних закладів вищої освіти, розвинути навички самостійності та саморозвитку [8, с. 140];
- безкоштовність або часткова безкоштовність.

В контексті вартості онлайн курсів В. Осецький [6, с. 92] зазначає, що платні курси до кінця проходять більше слухачів, оскільки вони мають підвищену мотивацію. У випадку безкоштовних онлайн курсів відсоток проходження онлайн курсів до кінця досягає не більше 15%. У цьому контексті факторами, що впливають на ефективність використання МООС, можуть бути:

- задоволення студентів від проходження онлайн курсів;
- розвинута інформативна компетентність та самостійність;
- високий рівень мотивації на отримання нових знань та саморозвиток.

Науковці наголошують на корисності МООС щодо опанування найсучаснішими напрямками в ІТ-сфері, таким чином підвищуючи власну конкурентоспроможність. В даному випадку мається на увазі онлайн курси з аналізу даних, програмування, комп'ютерної графіки, машинного навчання тощо. На сьогодні маємо значну кількість онлайн платформ, які містять онлайн курси для ІТ-фахівців, зокрема Academy Cisco, Coursera, Prometheus (для вивчення мов програмування) [4, с. 161], Coursera, edX (для вивчення комп'ютерних мереж) [5, с. 66], Codecademy, EdX, Prometheus (під час вивчення дисципліни «Алгоритми та структура даних») [2, с. 48]. У роботі [1, с. 13] зазначається, що онлайн платформа Cisco Networking Academy найкраще підходить для формування необхідних компетентностей ІТ-фахівців, зокрема під час вивчення дисципліни «Основи інформаційних технологій».

Враховуючи популярність відомих онлайн платформ МООС та необхідність залучення здобувачів вищої освіти до різних способів підвищення загальних та фахових компетентностей під час опанування дисципліною «Об'єктно-орієнтоване програмування», ми здійснили аналіз таких курсів на платформах Coursera, edX, Udemy, Alison. Оскільки платформи є англomовними, у якості пошуку потрібних курсів ми використовували ключове слово «Object-oriented programming». Отримані результати представлені у Таблиці 1.

Кількість онлайн курсів за ключовим словом «Object-oriented programming»

Назва платформи	Кількість зареєстрованих слухачів, млн.	Кількість курсів	Кількість курсів з ООП
Coursera	124	12 520	173
edX	78	4000+	41
Udemy	62	213000	10000
Alison	30	1038	20

Як бачимо, більше всього курсів, присвячених вивченню об'єктно-орієнтованого програмування, розташовано на онлайн платформі Udemy. Однак слід зазначити, що теми, присвячені об'єктно-орієнтованому програмуванню, можуть бути частиною онлайн курсів зі значної кількості мов програмування високого рівня, які підтримують об'єктно-орієнтований підхід. В цьому контексті у роботі [11, с. 1891] зазначено, що на платформах Alison, Udemy, Edx, Coursera, Udacity, Codecademy станом на липень 2021 року розташовано 6979. І ця кількість у 2023 році значно більше.

Слід зазначити, що поки що невирішеною проблемою є встановлення електронним освітнім ресурсам певного офіційного статусу, який дозволить прирівнювати отримані результати про проходження курсів до складання екзаменів/заліків з відповідних предметів. Однак, у даному напрямку є позитивні зрушення, які стосуються врахування сертифікатів про закінчення курсів МООС у вигляді оцінки за окрему навчальну тему, самостійну роботу тощо. Такий спосіб дозволяє мотивувати студентів займатися додатково та опанувати найкращими практиками, що висвітлені в онлайн курсах МООС.

Також доречно проводити анкетування щодо проходження онлайн курсів [5, с. 67]. Під час аналізу статичних даних, отриманих під час анкетування, можна відслідкувати корисність курсів для опанування навчальним матеріалом з дисципліни, визначити найбільш оптимальні для вивчення тощо.

Щодо форми застосування МООС у навчальному процесі найбільш оптимальною є змішана форма навчання. В даному випадку забезпечується безпосередній контакт з викладачем під час аудиторних занять (традиційна форма) та використання потужних можливостей ІКТ для роботи вдома та в аудиторії (дистанційна форма). Як зазначає С. Шаров, така комбінація надає можливість викладачам та здобувачам вищої освіти отримати численні переваги, а саме: використовувати всі переваги ІКТ в освітньому процесі; застосовувати новітні підходи до організації індивідуальної та групової форми роботи; забезпечити більшу відкритість освіти; підвищити пізнавальний інтерес здобувачів освіти; розвинути у них навички самостійної діяльності, критичного мислення; сформувати певну інформаційну культуру у відповідності до вимог часу; урізноманітнити форми подання навчального матеріалу [10, с. 297] тощо.

Слід зазначити, що МООС можна використовувати не тільки під час опанування певною спеціальністю у закладі освіти. За рахунок великого вибору курсів, гнучкості та вільного режиму навчання їх з успіхом можна використовувати для інформальної освіти дорослих [9, с. 104] та освіти упродовж життя.

Висновки. Отже, масові відкриті онлайн курси можуть використовуватися як додатковий освітній ресурс для опанування необхідними компетентностями під час навчальної діяльності, підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, освіти упродовж життя тощо. На відомих англomовних онлайн платформах Coursera, edX, UdeMy, Alison розташовано 10214 онлайн курсів, що мають відношення до вивчення об'єктно-орієнтоване програмування. Це створює сприятливі умови для поглибленого вивчення програмування та підготовки конкурентоспроможних ІТ-фахівців.

Література

1. Гуржій А. М. та ін. Хмарні ресурси та сервіси для підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій: критерії добору, приклади використання. *Journal of Information Technologies in Education*. 2019. № 40. С. 7–28.
2. Ібрагімова Л. А. Комплементарний аналіз використання потенціалу та можливостей відкритих он-лайн курсів в процесі вивчення дисципліни «Алгоритми та структура даних». *Наукові записки Бердянського*

- державного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2019. № 1. С. 45–53.
3. Кивлюк О. П. Глобалізація та інформатизація освіти в предметному полі філософії освіти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 57. С. 192–200.
 4. Медведєва М.О., Жмурко О.І., Криворучко І.І., Ковтанюк М.С. Використання масових відкритих онлайн-курсів у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 33(2). С. 159–164.
 5. Олексюк В. П., Василенко Я. П. Огляд масових відкритих курсів для навчання комп'ютерних мереж. *Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи»* (м. Тернопіль, 30 квітня 2020 р.). 2020. С. 65–67.
 6. Осецький В. Л., Татомир І. Л. Роль масових відкритих онлайн-курсів у сучасному освітньому ландшафті. *Економіка України*. 2017. № 12. С. 86–98.
 7. Петренко С. Сутність та особливості українських платформ масових відкритих онлайн-курсів (МВОК). *Інноватика у вихованні*. 2020. № 11. С. 165–173.
 8. Рамський Ю. С., Твердохліб І. А., Ящик О. Б., Рамський А. Ю. Використання відкритих онлайн курсів в умовах змішаного навчання майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 4(84). С. 138–157.
 9. Самойленко О. МООС-платформи як інструмент інформальної освіти дорослих. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4. С. 103–116.
 10. Sharov S., Gladkykh H., Sharova T. Blended learning: modern educational trend in Ukraine. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1(105). С. 295–305.
 11. Sharov S., Kolmakova V., Sharova T., Pavlenko A. Analysis of MOOC on Programming for IT Specialist Training. *TEM Journal*. 2021. № 4(10). Pp. 1884–1894.

Назаров Є.М.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.т.н., ст. викл. Мірошніченко М.Ю.

ЗАХИСТ НА РІВНІ ДОДАТКІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація. Захист на рівні додатків є важливим аспектом в сучасній інформаційній безпеці. Ця стаття присвячена дослідженню сучасних викликів та передових технологій у цій області. Розглядаються технології та методи захисту додатків, включаючи шифрування, аутентифікацію та контроль доступу. Описано особливості DevSecOps-підходу для забезпечення вбудованої безпеки в розробку додатків. Використання мультифакторної автентифікації, шифрування, захисту від атак та витоків даних дозволяє забезпечити безпеку користувачів та конфіденційність їх даних.

Ключові слова: програмне забезпечення, захист додатків, кібербезпека, DevSecOps, методи шифрування.

Nazarov Ye.M. Application-level security: modern challenges and technologies. Application-level protection is an important aspect of modern information security. This article explores current challenges and advanced technologies in this area. Application security technologies and methods are reviewed, including encryption, authentication, and access control. Features of the DevSecOps approach to ensure built-in security in application development are described. The use of multi-factor authentication, encryption, protection against attacks and data leaks allows you to ensure the safety of users and the confidentiality of their data.

Key words: software, application security, cyber security, DevSecOps, encryption techniques.

Актуальність дослідження. Сучасний цифровий простір надає нам безліч можливостей для роботи та відпочинку завдяки мережі Internet, мобільним додаткам, імерсивним технологіям [5, с. 178] тощо.

Разом із цим, з'являються загрози для безпеки даних та інформації, в які потрапляють звичайні користувачі, підприємства та інші організації. Спроби несанкціонованого доступу, кібератаки та витoki даних стають все більшими викликами для сучасних розробників і користувачів додатків. Тому програмне забезпечення, зокрема інформаційні системи, повинні мати різні механізми захисту до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати безпечну обробку та передачу інформації [7, с. 120]. Розвиток технологій дозволяє створювати більш потужні та ефективні засоби захисту інформації та програмних продуктів.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до захисту інформації та працездатності програмного забезпечення від зловмисного втручання.

Виклад основного матеріалу. До важливих підходів до захисту інформації можна віднести технологію MFA (мультифакторну автентифікацію). MFA є важливим елементом кібербезпеки, що широко використовується в банківській сфері, електронній комерції, корпоративних мережах та інших сферах, де безпека даних має важливе значення. Цей метод дозволяє значно підвищити безпеку, оскільки навіть у випадку втрати логіну та пароля, зловмисники не матимуть доступу до додатку без додаткових підтверджень. Дана технологія полягає в тому, що користувачі додатків повинні підтверджувати свою ідентичність не лише через стандартний спосіб (введення логіну та паролю), але й шляхом застосування додаткових автентифікаційних факторів [8, с. 13].

До основних компонентів МФА можна віднести наступні фактори:

1. «Що вам відомо?» – фактор, що включає в себе знання конфіденційної інформації, такої як пароль, ПІН-код, відповіді на секретні питання;
2. «Що вам належить?» – фактор, що охоплює фізичні предмети або пристрої, які користувач повинен мати при собі, такі як смарт-карти, токени, мобільні пристрої або USB-ключі;
3. «Хто ви?» – фактор, що базується на біометричних даних, таких як відбитки пальців, сканування обличчя, розпізнавання голосу або інші фізичні характеристики користувача.

Процес MFA може включати в себе різні комбінації цих факторів. Наприклад, 2FA (двофакторна автентифікація) вимагає застосування двох факторів, зазвичай комбінації пароля і одного з інших факторів, таких як одноразовий код, що відправляється на мобільний пристрій користувача. При застосуванні методу трьохфакторної автентифікації

(3FA) від користувача вимагається підтвердити особу за допомогою трьох різних факторів.

Іншою важливою складовою захисту конфіденційних даних на рівні додатків є шифрування інформації за допомогою складних алгоритмів. Як відомо шифрування – це процес перетворення звичайного тексту, вхідних даних, у криптований (тобто шифрований) вигляд за допомогою використання спеціального ключа [1, с. 23]. Для застосування шифрування на рівні додатків необхідно враховувати ряд важливих принципів:

1. Симетричне та асиметричне шифрування. Для симетричного шифрування один і той же ключ використовується для шифрування та розшифрування даних. У випадку асиметричного шифрування використовуються два ключі, один для шифрування, інший – для розшифрування [4, с. 23].
2. Безпека ключів передбачає, що ключі мають бути належним чином збережені і захищені від несанкціонованого доступу.
3. Протоколи обміну ключами використовуються для безпечного обміну ключами між додатками.

Сучасні методи шифрування можна поділити на:

1. Протоколи TLS (Transport Layer Security) і SSL (Secure Sockets Layer) використовуються для забезпечення безпечного з'єднання між клієнтом і сервером. Вони використовують симетричне та асиметричне шифрування для захисту даних під час передачі [1, с. 25].

2. Шифрування даних в базах даних надає можливість шифрувати дані безпосередньо в самій базі. Це допомагає захистити дані від несанкціонованого доступу навіть після їх збереження.

3. Шифрування повного диску полягає в тому, що всі дані на диску або в пристрої шифруються автоматично. Це допомагає захистити дані в разі фізичного доступу до пристрою.

4. Шифрування певного застосунку передбачає шифрування даних, які обробляються конкретним додатком. Шифровані дані можуть бути використані тільки в межах додатку і не будуть доступними для інших процесів.

Важливо вибрати належний метод шифрування відповідно до конкретних потреб і потенційних загроз та ефективно управляти ключами. Звісно, це потребує ретельного планування та застосування

найкращих практик. Слід додати, що застосування методів шифрування може призвести до збільшення обчислювального навантаження.

Окрім шифрування даних та MFA, також потрібно продумати алгоритми для захисту від SQL-ін'єкції [6, с. 32] та XSS – вразливості крос-сайтового скриптування. Захист від SQL-ін'єкцій та атак XSS є важливою частиною розробки безпечних додатків та веб-сайтів [3, с. 137].

SQL-ін'єкція – це атака, під час якої зловмисник використовує некоректно оброблені вхідні дані для виконання зловмисних SQL-запитів до бази даних. Наслідки SQL-ін'єкцій можуть призвести до втрати конфіденційної інформації, порушення цілісності даних, а також до заборонених дій з базою даних, наприклад видалення таблиць або записів [11]. Слід додати, що мова структурованих запитів SQL призначена для створення, модифікації та управління даними в реляційних базах даних та синтаксично представлена у вигляді текстового рядку, який містить оператори та параметри [2, с. 20]. Як наслідок, вставити зловмисний код в SQL-запит не є такою важкою проблемою. Найпоширенішою формою SQL-ін'єкції є вставка SQL-коду у веб-форми, URL-адреси та інші вхідні дані.

Для захисту від SQL-ін'єкцій слід порекомендувати наступні засоби:

- використовувати параметризовані запити, тобто замість вставки змінних безпосередньо в SQL-запити потрібно використовувати параметризовані запити, для вставки даних безпечним способом;
- екранувати вхідні дані, а саме всі вхідні дані, що надходять від користувачів, повинні бути екрановані для видалення спеціальних символів та заборонених послідовностей;
- валідувати дані, а саме встановлювати правила валідації для вхідних даних, аби відсіяти некоректні дані перед їх обробкою.

Як було зазначено вище, атаки крос-сайтового скриптування полягають у вставці у веб-сторінки або додатки шкідливого JavaScript-коду, який виконується в браузері користувача. Це дає зловмиснику можливість здійснювати дії від імені користувача та отримувати доступ до його сесійних файлів та інших конфіденційних даних. Наслідки XSS атак включають в себе втрату конфіденційних даних [12, с. 102], можливість виконання небезпечних дій на веб-сайті або додатку, а також порушення приватності користувачів.

Для захисту від атак XSS потрібно:

- екранувати виходи – всі дані, які виводяться на веб-сторінці, повинні бути екрановані для видалення спеціальних символів та JavaScript-кодів;
- використовувати заголовки безпеки; саме налаштування заголовків безпеки в HTTP-відповідях допомагає запобігти виконанню зловмисного JavaScript-коду в браузері;
- перевіряти та фільтрувати вхідні дані, зокрема всі вхідні дані від користувачів повинні бути оброблені та очищені перед виведенням на сторінку.

Крім відсутності достатньої автентифікації, слабкого шифрування або різноманітних зловмисних ін'єкції слід звернути увагу на ще один важливий аспект безпеки. Це витік даних, що являє собою незаконне або несанкціоноване розголошення конфіденційної інформації третім особам. Наслідки витоків даних можуть бути катастрофічними (фінансові збитки, втрата репутації, правові наслідки тощо).

Для попередження витоків даних важливо належним чином здійснювати моніторинг інформаційних потоків. Наприклад, компанії повинні визначити для себе, яка інформація є найбільш цінною та конфіденційною та слідкувати за каналами її передачі/використання. Також важливо обмежити доступ до конфіденційної інформації тільки співробітникам з відповідним доступом. Наступним кроком є встановлення систем моніторингу, які відстежують рух даних в мережі та сповіщають про будь-які підозрілі дії. Наприклад, дієвим захистом від Internet-втручань є використання сніферів, призначених для аналізу вихідних TCP з'єднань [10, с. 138].

Також потрібно забезпечити можливість виявлення аномальних паттернів в поведінці користувачів системи, що може свідчити про витік даних. Швидке виявлення витоків даних є важливим для мінімізації їхніх наслідків. Ретельний аналіз журналів подій може розкрити підозрілі активності. Для виявлення витоків даних використовуються такі методи та інструменти:

- IDS (системи виявлення вторгнень) виявляють незвичайну або підозрілу активність в мережі та сповіщають адміністраторів про можливі витoki даних;
- ADS (системи виявлення аномалій) аналізують великі обсяги даних та виявляють аномальні паттерни, які можуть свідчити про витік;

– AAMS (автоматизовані системи моніторингу доступу) дозволяють виявляти незвичайні спроби доступу до систем та даних.

Важливо створити культуру безпеки. Для цього варто використовувати DevOps методологію (від англ. Development і Operations) – це методологія розробки програмного забезпечення та управління IT-інфраструктурою, спрямована на автоматизацію безперервної доставки нових оновлень програмного забезпечення, гарантуючи їх правильність та надійність [13, с. 2] через покращення співпраці між розробниками програмного забезпечення (Development) і операторами (Operations).

Основні принципи та характеристики DevOps включають:

1. Автоматизація використання автоматизованих інструментів для розробки, тестування, розгортання та моніторингу програмного забезпечення. Це допомагає позбутися ручних процесів і зменшує ризик помилок;

2. CI (безперервна інтеграція) – систематичне об'єднання програмного коду розробки в спільний репозиторій, де він автоматично тестується. Це дозволяє розробникам вчасно виявляти і виправляти помилки;

3. CD (безперервне розгортання) – постійне автоматичне розгортання коду в продуктивному середовищі після успішного проходження тестів. Це допомагає зменшити час між внесенням змін та їх впровадженням.

4. Систематичний моніторинг програмного забезпечення в реальному часі та використання зворотного зв'язку для виявлення та виправлення проблем.

5. Культура якості – DevOps сприяє впровадженню культури співпраці, довіри та відкритості між розробниками та операторами. Це важливо для вирішення конфліктів, забезпечення спільної мети, що полягає у надійній та швидкій розробці програмного забезпечення [9, с. 30].

Висновки. Отже, захист на рівні додатків – це критичний аспект в розробці та використанні сучасних програмних додатків. Розробники та організації повинні приділяти велику увагу заходам безпеки на рівні додатків, щоб захистити себе та своїх користувачів від кіберзагроз. На

шляху до розробки та використання додатків безпека повинна бути завжди на першому плані.

До переваг MFA можна віднести підвищену безпеку за рахунок використання декількох факторів підтвердження особистості користувача. Це може бути введення біометричних даних, таких як відбитки пальців, розпізнавання обличчя, власний голос, а також одноразові коди, які генеруються на мобільних пристроях. Такий метод суттєво ускладнює дії зловмисників, які намагаються незаконно отримати доступ до системи або даних.

Використання сучасних алгоритмів шифрування забезпечує конфіденційність даних під час зберігання та передачі даних, запобігаючи їх перехопленню зловмисниками.

Науковці радять слідкувати за правильною обробкою та валідацією вхідних даних, які надходять від користувачів. Використання параметризованих запитів до бази даних та обмеження виконання JavaScript-коду на сторінках додатків допомагає запобігти можливим атакам. Потрібно розуміти сутності цих загроз та вживати відповідні заходи захисту. Це допомагає запобігти можливим атакам і забезпечити безпеку користувачів та конфіденційність даних.

DevOps допомагає організаціям створювати та впроваджувати новий функціонал швидше, зменшувати ризики помилок під час впровадження змін та поліпшувати якість програмного забезпечення. Ця методологія стала популярною в організаціях, що прагнуть досягнути більшої гнучкості та ефективності у сфері розробки та управління IT-проектами.

Література

1. Думанська Н. О. Шифрування даних в інформаційних системах. *Тези доповідей V студентської вузівської наукової конференції «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в управлінні підприємством»* (9 листопада 2020 р., м. Вінниця). 2020. С. 23–25.
2. Йолкіна А. С., Шаров С. В. Особливості використання мови SQL для обробки даних. *Інформаційні технології проектування: зб. наук. пр. магістрантів та студентів*. 2013. С. 18–24.

3. Коваленко О. В. Оцінка ефективності технології тестування безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2018. № 29 (68). С. 137–141.
4. Колесников В. А. Порівняльна характеристика симетричного та асиметричного шифрування. *Збірник тез доповідей Міжнародної наукової інтернет-конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення»* (12 червня 2018 р., м. Тернопіль). Вип. 29. 2018. С. 23–24.
5. Колмакова В. О. Імерсивні технології як сучасна освітня стратегія підготовки майбутніх фахівців. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2022. № 5. С. 177–182.
6. Луговський Б. М., Кузнєцов П. В. Підхід для виявлення SQL-ін'єкцій. *Теоретичні та практичні дослідження молодих вчених: зб. тез доп. 14-ї Міжнар. наук.-практ. конф. магістрантів та аспірантів* (1-4 грудня 2020 р., м. Харків). 2020. С. 31–32.
7. Мірошниченко М. Ю. До проблеми захисту інформаційних систем. *Сучасний стан та перспективи розвитку електротехнічних систем: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції пам'яті В.В. Овчарова* (04-18 листопада 2021 р., м. Мелітополь). 2021. С. 120–122.
8. Славінський В. О. Методи багатофакторної автентифікації до веб-додатків за допомогою штучного інтелекту та технології блокчейн : магістерська дис. : 122 Комп'ютерні науки / Славінський Всеволод Олександрович. Київ, 2022. 124 с.
9. Сусукайло В. А. Використання підходу devsecops для аналізу сучасних загроз інформаційної безпеки. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*. 2021. № 2(14). С. 26–35.
10. Шаров С. В., Лубко Д. В. Розробка та використання сніферу як засобу забезпечення безпеки TCP з'єднань. *Системи обробки інформації*. 2017. № 5. С. 138–144.
11. Clarke J. et al. *SQL Injection Attacks and Defense*. Syngress Publishing, Inc. Elsevier, Inc., 2009. 473 p.
12. Grossman J. et al. *XSS Attacks: Cross Site Scripting Exploits and Defense*. MA: Syngress, Elsevier, 2007. 463 p.
13. Leite L. et al. A survey of DevOps concepts and challenges. *ACM Computing Surveys (CSUR)*. 2019. T. 52. № 6. Pp. 1–35.

Настусенко С.Д.

здобувач вищої освіти

Ботузова Ю.В.

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри математики та цифрових технологій,

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

СТВОРЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АПЛЕТІВ GEOGEBRA ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ФУНКЦІЇ»

Анотація. У статті розглядається проблема вивчення тригонометрії у шкільному курсі математики старшої школи. Враховуючи важливість теми і одночасну складність сприйняття навчального матеріалу учнями, автори пропонують реалізовувати діяльнісний підхід до навчання математики із використанням ІКТ, зокрема математичного програмного засобу GeoGebra.

Ключові слова: методика навчання математики, тригонометрія, синусоїда, аплет GeoGebra, інтеграція в навчанні математики.

Nastusenko S., Botuzova Y. Creation and Application of Geogebra Applets when Studying the Topic «Trigonometric Functions». The article deals with the problem of studying trigonometry in the senior school mathematics course. Taking into account the importance of the topic and at the same time the complexity of students' perception of educational material, the authors suggest implementing an activity-based approach to teaching mathematics using ICT, in particular the mathematical software tool GeoGebra.

Key words: methods of teaching mathematics, trigonometry, sine wave, GeoGebra applet, integration in mathematics education.

Актуальність дослідження. У шкільному курсі математики старшої школи вивченню тригонометрії приділяється достатньо багато уваги. Зокрема, на рівні стандарту у 10 класі на розгляд теми «Тригонометричні функції» за навчальною програмою [6] виділено 18 годин (близько 20% від загальної кількості годин). У профільних класах

за навчальною програмою профільного рівня [5] відведено 34 години на тему «Тригонометричні функції» та 32 години на тему «Тригонометричні рівняння та нерівності», тобто усього 66 годин із 210 запланованих на навчальний рік (трохи більше 30% від загальної кількості годин). Такий розподіл годин свідчить про важливість теми, а також про її значний потенціал для розвитку математичних та аналітичних навичок в учнів, адже в процесі вивчення тригонометрії доводиться працювати з абстрактними поняттями, формулами, що безумовно розвиває аналітичні навички.

Загалом, охарактеризувати навчальний матеріал розділу «Тригонометричні функції» шкільного курсу математики старшої школи можна в таких аспектах: абстрактність навчального матеріалу; велика кількість формул та тригонометричних тотожностей (особливо в профільних класах); незначна кількість (або і повна відсутність) у підручниках задачного матеріалу із практичними застосуваннями тригонометрії в реальному житті, що значно знижує мотивацію до вивчення теми; взаємозв'язок із геометрією та алгеброю, що дозволяє реалізовувати внутрішню предметну інтеграцію; можливість забезпечення наступності навчання математичних дисциплін [1], адже знання тригонометрії необхідне для подальшого вивчення математичного та комплексного аналізу, диференціальної геометрії, алгебри та теорії чисел, теоретичної фізики й інших навчальних дисциплін у ЗВО.

Серед наведених аспектів є такі, що можуть здійснити позитивний вплив на мотивацію та зацікавленість учнів до вивчення теми, зокрема міждисциплінарні зв'язки, які можна реалізувати засобами ІКТ.

Мета дослідження полягає у створенні сприятливих умов для формування мотивації та зацікавленості старшокласників у вивченні тригонометрії за допомогою залучення їх до проєктної діяльності з використанням математичного програмного засобу навчального призначення GeoGebra.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи значну кількість годин, відведених на вивчення тригонометричних функцій у профільних класах та особливості сприйняття навчального матеріалу сучасними учнями, в межах нашого дослідження представимо підхід до викладання теми «Графік функції $y = \sin x$ » із використанням ІКТ.

Учні кожного покоління по-своєму особливі. Так, соціальні дослідники рекомендують наступні стратегії для успішного навчання сучасних школярів [3]: використовувати ІКТ у всіх завданнях, оцінках, заходах; розбивати навчальний матеріал на короткі змістові фрагменти; представляти інформацію графічно та дозовано; надавати індивідуальні інструкції тощо. Керуючись, такими рекомендаціями, в межах дослідження було запропоновано розробити інструкції для учнів по створенню аплету GeoGebra, в якому візуалізується взаємно однозначна відповідність між точками одиничного кола та точками графіка.

Перш за все, зазначимо, що тригонометрія – це розділ математики, який лежить на перетині алгебри та геометрії. Тому в процесі роботи по створенню аплета здійснюватиметься внутрішньопредметна, а також міжпредметна інтеграція, адже буде використовуватись математичний програмний засіб навчального призначення GeoGebra (онлайн версія або мобільний додаток).

Враховуючи логіку викладу навчального матеріалу за програмою з математики для 10-11 класів [5], де спочатку вивчається поняття «радіанна міра кута» та дається означення «косинусу і синусу кута поворота α » як відповідних абсциси x і ординати y точки $P(x; y)$ одиничного, яка утворюється при повороті точки $P_0(1;0)$ на кут α навколо початку координат [4], а потім відбувається розгляд властивостей та графіків функцій $y=\cos x$, $y=\sin x$, – доцільно продемонструвати учням існуючий взаємозв'язок між поняттями, що вивчаються. Для цього порівняймо Рис. 1а та Рис. 1б.

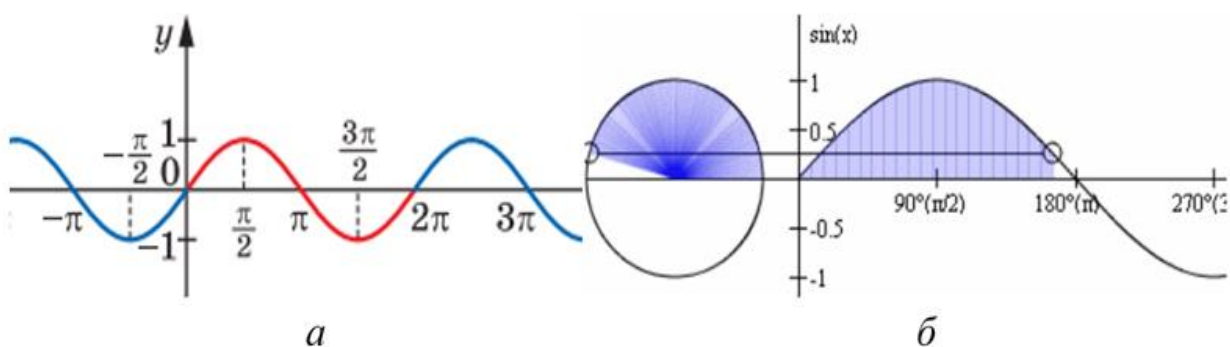

Рис. 1. Графік функції $y=\sin x$ (а) та поточкова побудова синусоїди (б)

На рис.1а зображено криву $y=\sin x$, яка має назву синусоїда, є непарною та періодичною функцією, що можна прочитати з її графіка.

На рис.1б представлено процес побудови цієї синусоїди, коли точка рухаючись по колу, тобто здійснюючи поворот на деякий кут x ($x \in R$), відображається на графіку $y = \sin x$, як точка з координатами $(x; \sin(x))$. При цьому прослідковується, що значення $\sin(x)$ на графіку відповідає ординаті точки одиничного кола. Таким чином, у свідомості учнів складається цілісна картина взаємозв'язків між уже вивченим та тим, що наразі вивчається.

Як бачимо, навіть на статичних рисунках 1а, 1б, спостерігається вагома різниця у цілісному сприйнятті навчального матеріалу. Окрім того, саме лише споглядання здійснюватиме менший вплив, в порівнянні із залученням здобувачів освіти до діяльності. Тож, розробляємо інструкції учням по створенню аплета GeoGebra:

- в середовищі GeoGebra Калькулятор Сюїта або GeoGebra Класична будуємо одиничне коло з центром на осі абсцис, наприклад $(-8;0)$ (інструмент «Коло за центром та радіусом»);

- на коло поміщаємо точку P_0 (інструмент «точка на об'єкті»), яка буде відповідати за кут 0° , наприклад $(-7;0)$;

- будуємо радіус одиничного кола, з'єднуючи відрізком (інструмент «відрізок») центр побудованого кола з точкою P_0 ;

- створюємо слайдер під назвою α (інструмент «повзунок») та задаємо мінімальне « -360° », максимальне значення « 360° » та приріст « 1° »;

- завдяки цьому слайдеру буде відбуватися уся побудова;

- задаємо поворот точки P_0 навколо центра одиничного кола на кут α (інструмент «поворот навколо точки»), виставляючи параметр «проти годинникової стрілки». Утворену точку називаємо (перейменовуємо) P_α ;

- з'єднуємо центр одиничного кола із точкою P_α (інструмент «відрізок»);

- показуємо кут, на який здійснюється поворот за допомогою інструменту «кут» у розділі «Вимірювання», відмічаючи послідовно точки P_0 , центр одиничного кола та P_α ;

- створюємо точку $A=(\alpha, \sin(\alpha))$, прописуючи її координати, що залежать від значення α . У налаштуваннях точки A вибираємо параметр «залишати слід»;

- рухаємо слайдер α самостійно «вручну», або запускаємо анімацію і слідкуємо за побудовою синусоїди (Рис. 2).

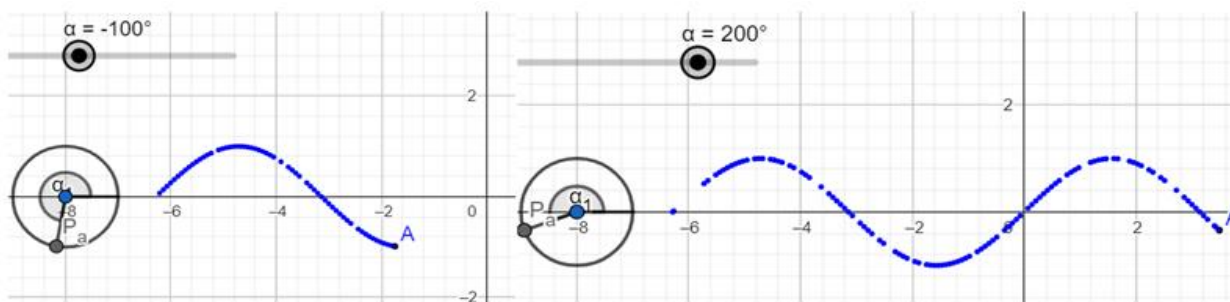

Рис. 2. Процес побудови синусоїди $y=\sin x$ за допомогою аплету GeoGebra

Звісно, така діяльність потребує додаткового часу, якого категорично не вистачає під час вивчення математики, але в умовах імплементації Концепції Нової української школи, доцільно використовувати можливості інтеграції, і, наприклад, проводити спільні уроки інформатики та математики. Також можна послуговуватися наявністю достатньо великої кількості годин на вивчення теми «Тригонометричні функції» у профільних класах і залучати учнів до створення динамічних креслень, які дозволяють здійснювати учням хоча б маленькі, але власні математичні відкриття. На рис. 3 представлено фото уроку алгебри та початків аналізу у 10 фізико-математичному класі КЗ «Ліцей «Науковий» Кропивницької міської ради», на якому і відбувалося використання розробленого аплету.

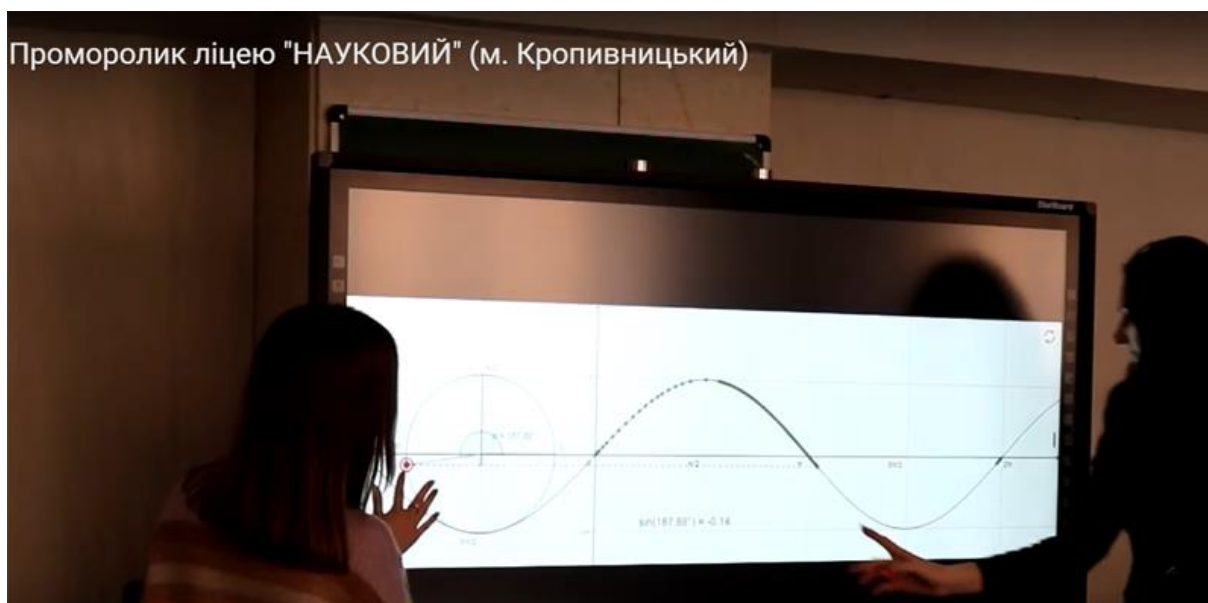

Рис. 3. Урок математики в 10 фізико-математичному класі Ліцею «Науковий» (м. Кропивницький), вчитель Ботузова Ю.В.

<https://www.youtube.com/watch?v=yeF86won1Fk>

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що використання аплетів GeoGebra на уроках математики дозволяє:

1. Візуалізувати математичні поняття, що неабияк важливо для учнів сучасного покоління.

2. Маніпулювати математичними об'єктами та спостерігати за їх змінами, що сприяє активному навчанню та посиленню інтерактивності уроків.

3. Проводити математичні експерименти, змінюючи параметри та спостерігаючи за результатами. Таким чином учні можуть відкривати для себе існуючі математичні закономірності та робити власні висновки.

4. Поєднувати геометричні та алгебраїчні підходи, що важливо для реалізації внутрішньопредметної інтеграції.

5. Підвищити зацікавленість та вмотивованість учнів до вивчення математики.

Загалом, вважаємо, що GeoGebra є потужним інструментом для навчання та викладання математики.

Література

1. Аплет GeoGebra «Синусоїда». URL: <https://www.geogebra.org/calculator/fry23ztw>.
2. Ботузова Ю.В. Технологія забезпечення наступності навчання математичних дисциплін в системі «школа-ЗВО педагогічного профілю». Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2020. 268 с.
3. Миронова Н. Бумери, міленіали, покоління Z – хто це? Розбираємось у теорії. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/02/9/239843/>.
4. Мерзляк А. Г., Полонський В. Б., Рабінович Ю. М., Якір М. С. Алгебра та початки аналізу: проф. рівень : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Харків: Гімназія, 2018. 400 с.
5. Навчальна програма з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Профільний рівень). Чинна з 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
6. Навчальна програма з математики (Алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. Чинна з 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Нощенко Ю.Г.

здобувач вищої освіти

Гонюк О.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОМАНУ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

***Анотація.** У статті розглянуто поняття «інноваційні технології» та їх функції у шкільній освіті. Запропоновано низку технологій, що допоможуть в опануванні роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко. Досліджено їхній вплив на формування знань, умінь і навичок учнів.*

***Ключові слова:** інноваційні технології, візуалізація, інформаційно-комунікативні технології, Маруся Чурай, роман у віршах.*

***Noshchenko J., Goniuk O. Application of innovative technologies during the study of the novel in the poems of Lina Kostenko «Marusya Churay».** The article examines the concept of "innovative technologies" and their functions in school education. A number of technologies are proposed that will help in mastering the novel in the poems "Marusya Churai" by Lina Kostenko. Their influence on the formation of students' knowledge, abilities and skills was studied.*

***Key words:** innovative technologies, visualization, information and communication technologies, Marusya Churai, novel in verse.*

Актуальність дослідження. Із появою реформи НУШ гостро постала проблема пошуку, дослідження і впровадження нових засобів, методів і технологій у навчальний процес. Дослідження показують, що учні виявляють інтерес до навчання саме завдяки використанню інноваційних технологій, оскільки вони дають знання у спосіб, який відповідає індивідуальним потребам кожного здобувача освіти.

Поняття «інноваційні технології» вченими-методистами визначається по-різному. Найточнішим видається трактуванням С. Моїсеева та Л. Іванченко, які під інноваційними технологіями розуміють «систему педагогічних засобів, форм, методів, їх етапність, яка істотно поліпшує структуру та якість виховання підростаючого покоління та є результатом науково-дослідної діяльності у галузі освіти» [3].

У ході вивчення роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко учнями 11 класу дієвим та ефективним буде застосування методу візуалізації навчального матеріалу, який досить продуктивно проявив себе у дистанційному навчанні. Вербицький А.А., тлумачить згортання розумових змістів в наочний образ як такий, що може бути розгорнутий і слугуватиме «опорою адекватних розумових і практичних дій» [1]. До візуалізації ми відносимо буктрейлер, скрайбінг і використання соціальних мереж. Усі вони мають інтегровані зв'язки з мистецтвом.

Буктрейлер являє собою, як відомо, короткий відеоролик (або слайд-шоу), що несе інформацію про літературний продукт з метою поширення його в маси. Він реалізує практично всі функції літератури, формує інтерес до читання, літературного стилю автора чи авторки обраного твору, економить час на читання критичних статей або анотацій. Готуючи буктрейлер до обраної нами теми, учитель має використати в ньому такі орієнтовні елементи:

- відомості про творчість Ліни Костенко та про особу Марусі Чурай;
- інформацію про історичний період, описаний у творі;
- цитування твору;
- аудіосупровід відомих пісень головної героїні.

Більш ефективним таке завдання буде, якщо дати його учням у вигляді домашньої роботи, оскільки під час пошуку потрібної інформації, школярі будуть поглиблювати свої знання про твір, самостійно аналізувати його, удосконалювати навички роботи з програмами відеомонтажу.

Скрайбінг – це візуальна фіксація словесної форми передачі інформації [2]. Його мета – лаконічно, але зрозуміло, пояснити новий матеріал за допомогою малюнків чи аплікацій. Метод є доволі простим, оскільки постає як спосіб активізації навчальних інтересів учнів, і може існувати як офлайн, у вигляді створених власноруч малюнків чи будь-

яких інших виробів, так і онлайн – за допомогою спеціальних програм або сервісів.

У нашому випадку доцільно використовувати скрайбінг для висвітлення ключових моментів у сюжеті. Учитель, паралельно із власною розповіддю або відповіддю учня, ілюструє сказане за допомогою підготованого ним матеріалу. Таким способом доволі просто можна пояснити композицію «Марусі Чурай» (враховуючи наявні дві кульмінації), попросивши учнів підтвердити подану інформацію цитатами із твору.

Скрайбінг-малюнки буде доцільно використовувати на будь-якому з типів уроків української літератури. Відповідно до цього сформулювати завдання можна наступним чином:

- графічно відтворіть місце розвитку подій та історичні реалії роману у віршах «Маруся Чурай»;
- схарактеризуйте образи головних і другорядних героїв;
- дайте визначення жанру «роман у віршах»? Які його головні ознаки?

Важливо, що прийом скрабінгу розвиває кінестетичну пам'ять, уміння виділяти головне із другорядного, підсумовувати, систематизувати та відтворювати в подальшому отриману інформацію, яка стане у пригоді при підготовці до ЗНО чи НМТ.

У своїй викладацькій діяльності вчителю варто пам'ятати, що в житті сучасних дітей важливе місце посідають соціальні мережі, які є осередком проведення вільного часу та спілкування з друзями. А отже, їх легко можна перетворити на засіб отримання знань, умінь і навичок.

Для вивчення «Марусі Чурай» найоптимальнішим буде використання Instagram – соцмережі, де можна легко авторизуватися, викладати фото чи відео, створювати дописи та коментувати їх. Пропонуємо дати учням завдання самостійно створити сторінку Марусі Чурай, використавши такі структурні елементи:

- встановлення аватара (фото з Інтернету чи створене власноруч);
- ім'я користувача (назва твору або перифраз);
- опис профілю (складається з декількох слів і виражає те, що найбільше сподобалось чи запам'яталось учням);
- створення допису.

Під час виконання завдання учням треба ставити запитання на кшталт: «На яку тему був би перший допис Марусі Чурай?»; «Як змінювалась б

геолокація дівчини?»; «Кого із героїв твору вона могла б відмітити на фото?». Учитель може й самотійно створити подібну сторінку, допис або Instagram Stories у ній. У такому випадку завдання можна сформулювати наступним чином:

- уявіть, що Маруся Чурай – сучасна блогерка. Використовуючи цитати із твору, напишіть позитивні та негативні коментарі під дописом;
- поставте вподобайку тим коментарям, з якими ви згодні. Поясніть свою думку;
- пройдіть опитування в Instagram Stories.

Отож, вищеописані методи візуалізації є практичними, адже «скрайбінги і буктрейлери спонукають дітей до прочитання художнього твору, що дає можливість використовувати їх на етапі мотивації навчальної діяльності або як випереджальне завдання під час вивчення біографії письменника або його твору» [4]. Соціальні мережі активно формують здатність до самоосвіти, дають можливість створювати власні проєкти та ділитись досвідом, розвивають уміння спілкуватися з однолітками й вчителями, збагачують уяву й фантазію.

Для формування літературної компетентності в учнів доцільним є використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) – сукупності методів і технічних засобів застосування інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного процесу навчання [5]. Учні можуть користуватися електронними посібниками, комп'ютерними програмами або інтернет-засобами як самотійно, з метою покращення розуміння теми або пошуку додаткової інформації, так і заздалегідь підготованими вчителем ресурсами для виконання завдань, проходження тестів, написання контрольних і творчих робіт.

У процесі вивчення роману у віршах «Маруся Чурай» пропонуємо скористатись ІКТ і створити віртуальну екскурсію Полтавщиною, яку можна використати на уроці з дослідження фольклорної та історичної основи твору. Вона повинна містити:

- відомості про постать Марусі Чурай, її раніше вивчені твори, дослідження історичної правди про піснярку;
- історичні умови, в яких жила Полтава в момент зображуваних подій у творі;

- інтерпретацію Ліною Костенко образу Марусі Чурай, порівняння його із реальною постаттю;
- пісенний матеріал Марусі Чурай, кадри з кінофільму чи драматичної вистави.

Варто наголосити, що при підготовці такого заняття вчитель має чітко визначити мету та завдання екскурсії, детально дослідити її маршрут, акцентуючи увагу учнів на важливих моментах, врахувати вікові особливості реципієнтів, забезпечити технічні можливості. Існує варіант дати завдання учням самостійно створити віртуальну екскурсію, але варто пам'ятати, що подібну роботу можуть виконати лише ті діти, які мають високий рівень знань, умінь та навичок.

Уроки з використанням фрагменту віртуальної екскурсії показують, що цей метод виконує триєдину мету заняття, позитивно впливає на емоційний інтелект учнів, має високий рівень наочності, формує особистісні якості та власну систему цінностей.

Проведене дослідження показало, що використання інноваційних технологій, готує школярів до повноцінного життя в глобалізованому світі, набуття, засвоєння, передачі знань, умінь, навичок і відтворення їх у подальшому засобами комп'ютерних технологій та програмних забезпечень. Запропоновані нами технології вивчення роману у віршах «Маруся Чурай» допоможуть ознайомитись зі змістом твору, його історичною основою, композицією, закріплять знання з теорії літератури.

Література

1. Вербицький А. А. Активне навчання у вищій школі: контекстний підхід. М. 1991. 207 с.
2. Міщенко О. В. Скрайбінг як прийом формування компетентного учня-читача на уроках української літератури в старших класах. *Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. VIII Волошинські читання: зб. тез всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Т.О. Яценко; Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. С. 97–100.*
3. Моїсеєв С. О., Іванечко Л. М. Інноваційні технології виховання учнів загальноосвітньої школи. *Таврійський вісник освіти. 2015. № 1(49). С. 16–22.*

4. Пасічник О. М. Використання інноваційних освітніх технологій навчання на уроках української мови і літератури. URL: <https://genezum.org/library/vykorystannya-innovacijnyh-osvitnih-tehnologiy-navchannya-na-urokah-ukrainskoi-movy-i-literatury>.
5. Степанов В. П. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Информационные технологии в управлении, образовании, науке и промышленности: монография / под ред. В.С. Пономаренко. Х.: Издатель Рожко С. Г., 2016. С. 520–535.

Присянкіна-Жарова Т.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу прикладної інформатики*

*Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного
простору Національної академії наук України*

Колмакова В.О.

*старший викладач кафедри інформатики і
інформаційно-комунікаційних технологій
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ СИСТЕМ У STEM-ОСВІТІ

***Анотація.** У статті досліджуються проблеми та перспективи використання рекомендаційних систем в освіті, зокрема STEM-освіті. Рекомендаційні системи лише нещодавно почали застосовувати як інструмент формування особистісно-орієнтованого освітнього середовища. Тому питання доцільності їх використання для індивідуалізації навчального контенту є дискусійним. Про це свідчать дослідження інформаційних джерел як вітчизняних, так і закордонних авторів. Проблемним питання є те, що переважна більшість сучасних рекомендаційних систем орієнтована на «слідування» за бажаннями користувача, а не на спрямування його під час навчання на використання потрібного матеріалу. Це дуже важливо для тих, хто починає навчання,*

адже, особа, що здобуває нові для себе навички та компетенції не володіє в необхідному обсязі знаннями та досвідом для того, що виділити найбільш суттєвий навчальний матеріал, без якого не можливе формування системних знань. Саме тому при створенні рекомендаційних систем в освіті дискусійним є питання забезпечення оптимальної взаємодії «особа, що навчається-рекомендаційна система-викладач». Тому тема даної роботи є актуальною та має теоретичне та практичне значення.

Ключові слова: екосистеми навчального простору, наукова комунікація, STEM-освіта, рекомендаційна система.

Prosiankina-Zharova T., Kolmakova V. Prospects for the use of recommender systems in STEM education. *The paper examines the problems and prospects of using recommender systems in education, in particular STEM education. Recommender systems have only recently begun to be used as a tool for forming a person-oriented educational environment. Therefore, the question of the expediency of their use for the individualization of educational content is debatable. This is evidenced by the research of information sources by both domestic and foreign authors. The problematic issue is that the vast majority of modern recommender systems are focused on «following» the user's wishes, and not on directing him during training to use the necessary material. This is very important for those who are starting to learn, because a person who acquires new skills and competencies does not have the necessary amount of knowledge and experience to allocate the most essential educational material, without which it is impossible to form systematic knowledge. That is why, when creating a recommendation system in education, the question of ensuring optimal interaction of «a person studying – recommendation system – teacher» is debatable. Therefore, the topic of this work is relevant and has theoretical and practical significance*

Key words: ecosystems of the educational space, scholarly communication, STEM education, recommender systems.

Актуальність дослідження. В Плані заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 р. [1] визначено низку пріоритетних напрямів, однак, немає таких, щоб врегульовували питання формування загальних підходів до

формування відповідного навчального середовища. Адже природничо-математична освіта є специфічною сферою, яка створює умови для формування у майбутніх фахівців як креативного мислення, так і вміння працювати згідно нормативів, стандартів, виконувати як творчу роботу, так і суто технічні обов'язки [1-5]. Все це повинно бути враховано при формуванні навчального середовища. І особлива роль у формуванні навчального середовища належить рекомендаційним системам, які мають не тільки надавати користувачу рекомендації, що відповідають його вподобанням, а й спрямовувати студентів до вивчення тем, які передбачені у освітній програмі.

Виклад основного матеріалу. Розвитку методичних підходів до використання рекомендаційних систем в освіті присвячено багатьох робіт вітчизняних та закордонних авторів. Більшість з них присвячена формуванню освітньої траєкторії на основі вподобань студента або рекомендаціям інших осіб, які використовували певний ресурс. Однак, студенти, особливо першого-другого курсів не мають навичок самоосвіти та практичного досвіду в обраній ними професійній сфері, тому не можуть самостійно підібрати той навчальний ресурс, який відповідатиме їх можливостям до засвоєння навчального матеріалу та освітній програмі, яку вони обрали. Тому, актуальним питання використання рекомендаційних систем у освітньому процесі є розробка спеціалізованих рекомендаційних систем, які дозволять формувати індивідуальне освітнє середовище виходячи з вимог конкретної освітньої програми та змістовного наповнення певної освітньої компоненти. Особливістю таких систем є необхідність урахування раціонального поєднання набуття практичних інженерно-технічних навичок на базі фундаментальних природничо-математичних знань.

Найбільш поширеними є, засновані на використанні колаборативної та контентної фільтрації, набувають поширення гібридні рекомендаційні системи [6-9].

З точки зору удосконалення рекомендаційних систем, орієнтованих саме на STEM-освіту, слід запропонувати долучення до «традиційних» рекомендаційних систем модуля оцінювання якості пропонованого системою навчального контенту та його відповідності силабусу освітнього компонента [10-13]. Для реалізації цієї задачі пропонується використовуватимуться засоби обробки неструктурованих даних, в

основу яких покладено нечітку логіку, нейронні мережі, ймовірнісне моделювання, тощо.

Застосування вказаних інструментів до обробки великих наборів неструктурованих даних не лише пришвидшить їх обробку, а й дозволить наблизити машинний аналіз навчального контенту до імітації його підбору людиною, в певній мірі дозволить уникнути суб'єктивізму викладача при виборі рекомендованих ресурсів.

Висновки. Отже, інтеграція освітніх та інформаційних технологій є невід'ємною складовою сучасних освітніх рекомендаційних систем. Застосування нечіткої логіки, нейронних мереж, ймовірнісних моделей у аналізі неструктурованих даних, що формують освітній контент дозволить оцінити якість рекомендацій, що надаються системою на основі кількісних характеристик науково-технічної інформації.

Література

1. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року. розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 р. № 131-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2021-%D1%80#Text>.
2. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926/2010. Інформація і право. 2011. № 1(1). С. 96–98.
3. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. №38/39. Ст. 380.
4. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Розпорядження Кабінета Міністрів України від 05.08.2020 р. № 960-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-konserciyi-rozvitku-a960r>.
5. Про утворення робочої групи з питань впровадження STEM-освіти в Україні. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.02.2016 № 188. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/aboutministry/normative/5219>.
6. Roy D., Dutta M. A systematic review and research perspective on recommender systems. *Journal of Big Data*. 2022. № 9(59). <https://doi.org/10.1186/s40537-022-00592-5>

7. Recommendation systems and machine learning: approaches and case studies. URL: <https://www.itransition.com/machine-learning/recommendation-systems>.
8. da Silva, F.L., Slodkowski, B.K., da Silva, K.K.A. et al. A systematic literature review on educational recommender systems for teaching and learning: research trends, limitations and opportunities. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28. Pp. 3289–3328. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11341-9>
9. Mayatopani H., Yahaya N. A., Murad D. F. Research trends and methods for recommendation system in education: a review. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2022. Vol. 100. No 23. <http://www.jatit.org/volumes/Vol100No23/13Vol100No23.pdf>.
10. Yazdi H. A., Mahdavi S. J. S., Kheirabadi M. Dynamic Educational Recommender System Based on Improved LSTM Neural Network. *Preprint*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2306639/v1>.
11. Jiahao Chen, Hang Li, Wenbiao Ding, and Zitao Liu* An Educational System for Personalized Teacher Recommendation in K-12 Online Classrooms. *AIED'21: The 22nd International Conference on Artificial Intelligence in Education (Utrecht, The Netherlands, June 14–18, 2021)*. Utrecht: Springer. 2021. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2107.07124>
12. Tang Q., Abel M-H., Negre E. Improve Learner-based Recommender System with Learner's Mood in Online Learning Platform. *20th IEEE International Conference on Machine Learning and Applications (ICMLA 2021) (Pasadena, CA, United States, Dec 2021)*. Pasadena: IEEE, 2021. Pp.1704-1709.
13. Norm Lien Y. -C., Wu W. -J., Lu Y. -L. How Well Do Teachers Predict Students' Actions in Solving an Ill-Defined Problem in STEM Education: A Solution Using Sequential Pattern Mining. *IEEE Access*, 2020. Vol. 8, Pp. 134976-134986, 2020. doi: 10.1109/ACCESS.2020.3010168.

Рудніцький Я.Е.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.філос.н., доцент Землянський А.М.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: ChatGPT ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначаються основні аспекти функціонування штучного інтелекту в освітньому просторі вищої школи, розглядаються переваги й ризики його використання.

Ключові слова: штучний інтелект, ChatGPT, підвищення якості освіти, інноваційний інструмент, освітня стратегія.

Rudnitskyi Ya. The Artificial Intelligence in Education: ChatGPT as a Key Tool to Improve the Learning of Higher Education Students. The article defines the main aspects of the functioning of artificial intelligence in the educational space of a higher school, considers the advantages and risks of its use.

Key words: artificial intelligence, ChatGPT, improving the quality of education, innovative tool, educational strategy.

Актуальність дослідження. Швидкі зміни в технологіях та доступ до безмежних обсягів інформації перетворюють сучасний підхід до освіти. У цьому контексті роль штучного інтелекту набуває особливого значення, і одним із потужних інструментів є ChatGPT.

У цій статті ми дослідимо можливості, які цей інноваційний інструмент пропонує для підвищення якості освіти студентів.

Виклад основного матеріалу. ChatGPT відкриває нові можливості покращення комунікації та доступу до інформації для здобувачів освіти: отримувати інформацію та відповіді на свої запитання швидко та ефективно. Замість складних пошуків в Інтернеті, студенти можуть просто поставити питання рідною або іноземною мовою, якою володіють, та одержати наочні пояснення. Це сприяє зручній комунікації

зі штучним інтелектом і дозволяє здобувачам освіти сконцентруватися на засвоєнні матеріалу. Однією з ключових переваг ChatGPT є індивідуалізація навчання, його здатність адаптувати навчальний матеріал до потреб кожного. З урахуванням індивідуальних характеристик, рівня знань та потреб здобувача освіти, ChatGPT може розробляти оптимальні навчальні стратегії. Це сприяє покращенню якості засвоєння знань і розвитку індивідуальних навичок.

ChatGPT забезпечує здобувачам освіти підтримку під час навчання та виконання завдань. Він може надавати пояснення до складного матеріалу, допомагати вирішувати завдання та виконувати домашні завдання. Це особливо корисно для студентів, які зіштовхуються із складними концепціями або поняттями, де пояснення викладача не завжди доступне, особливо в умовах дистанційного навчання. Використання ChatGPT у навчанні має численні переваги. Насамперед, це ефективне використання часу, оскільки здобувачі освіти можуть отримувати швидкі й точні відповіді на свої запитання. Крім того, ChatGPT надає студентам доступ до великого обсягу знань та допомагає їм розвивати критичне мислення й аналітичні навички.

Нові інструменти штучного інтелекту, такі як ChatGPT, розширюють можливості викладачів, звільняючи їх від збору фактів, щоб зосередитись на більш складних проблемах і більш високому рівні розуміння, пише Е. Альмірал [2].

Те, що ChatGPT привносить у освіту, не є чимось новим. Протягом десятиліть ми були свідками еволюції механічної роботи, перетвореної на програмне забезпечення. Ранні роботи покладалися на логарифми та ручні алгоритми для операцій, таких як квадратний корінь, але тепер це робиться за допомогою калькуляторів.

Усі ці розробки дозволяють нам переключити увагу з механізмів операцій і зосередитись на загальній картині, вирішуючи більш складні проблеми та демонструючи вищий рівень розуміння й майстерності. Тому наші освітні стратегії повинні змінитись та адаптуватися до світу, де наша здатність маніпулювати поняттями й розробляти мову збільшуватиметься так само, як наші здібності маніпулювати рівняннями, матрицями та даними змінилися за останні десятиліття [2].

Водночас, використання штучного інтелекту в освіті супроводжується викликами та обмеженнями, зокрема в площині академічної доброчесності. Важливо контролювати якість інформації,

яку надає ChatGPT, щоб уникнути поширення недостовірних даних. Окрім того, існує ризик перенасиченості здобувачів освіти інформацією та зменшення рівня самостійності, якщо не враховувати ці аспекти [1].

Як зауважують П. Харт та Ф. Халіл, групова робота забезпечує цікаву динаміку навчання в контексті академічної доброчесності, оскільки вона спирається на спільні зусилля здобувачів освіти, а не на індивідуальний внесок, і залучає соціальні сили, зокрема тиск однолітків, щоб впливати на оцінювання. Вони експериментували з однолітковим оцінюванням, під час якого кожного студента просили оцінити роботу та дати відгук двом іншим, попередньо призначеним, студентам. Процес рефлексії та надання зворотного зв'язку був узгоджений з результатами викладання та навчання. Потім оцінки були модеровані академіком, і це повністю виключило плагіат.

Тиск однолітків і групове визнання створюють потужні психологічні сили, щоб спонукати здобувачів освіти залучатися та робити внесок. Групова робота для транснаціональної освіти або для дистанційного навчання потребує адміністративної підтримки для налагодження та безперебійної роботи. Учнів потрібно згрупувати за часовими поясами та налаштувати канали *Teams* або еквівалент для ефективного спілкування [3].

Використання ChatGPT відкриває нові перспективи для збагачення освіти та підвищення якості навчання студентів. Важливо розробити ефективні методи використання цього інструменту, які б забезпечували максимальну користь для освітнього процесу. З правильним підходом штучний інтелект може стати невід'ємною частиною майбутньої освіти та сприяти розвитку інтелектуальних навичок здобувачів освіти. Його можна використовувати для структурування відповіді, надання основних понять і об'єднання інформації з інтернету на певну тему. Однак, це лише відправна точка. Люди повинні випереджати навички штучного інтелекту, щоб їх робота була корисною, тому викладачі повинні сприймати цю технологію як інструмент економії часу, який відкриває нові можливості. Викладачі мають унікальну можливість допомогти здобувачам освіти навчитися ефективно використовувати ШІ – як під час навчання, так і під час майбутньої роботи [4].

Подібно до того, як такі інструменти, як *Mathematica* та *Python*, звільнили здобувачів освіти від витрачання незліченних годин на практику ручних алгоритмів і дозволили нам зосередитися на творчому

вирішенні проблем, ці нові мовні інструменти зроблять те саме для розробки нових концепцій і аргументів.

Висновки. Таким чином, цей новий світ вимагає, щоб ми змінили фокус і знову підняли планку нашого навчання. Усі ці інструменти дозволяють нам розширювати та збільшувати наші можливості, звільняючи нас від нудних речей і водночас дозволяючи зосередитися на тому, що справді має значення.

Література

1. Педада С. Дослідницька робота ChatGPT: Чи це законно та етично? URL: <https://mindthegraph.com/blog/uk/chatgpt-research-paper>.
2. Almirall E. Three creative ways to use ChatGPT in class. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/three-creative-ways-use-chatgpt-class>.
3. Harte P., Khaleel F. Keep calm and carry on: ChatGPT doesn't change a thing for academic integrity. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/keep-calm-and-carry-chatgpt-doesnt-change-thing-academic-integrity>.
4. Rose J. ChatGPT as a teaching tool, not a cheating tool. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/chatgpt-teaching-tool-not-cheating-tool>.

Салагуб Л.І.

*доктор філософії (Ph. D.),
молодший науковий співробітник
лабораторії позашкільної освіти
Інститут проблем виховання Національної
академії педагогічних наук України*

«КРИСТАЛІЗАЦІЯ» АВТОРСЬКИХ ОСВІТНІХ МЕТОДІВ: ЕКОЛОГО-ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ & ІНТЕГРОВАНО- МОТИВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Анотація. У статті розглядаються універсальні авторські методи, зокрема через призму продукування еколого-історичних прикладів. Непересічне місце – інтегровано-мотиваційним підходам щодо реалізації освітніх практик (навчальні та виховні аспекти).

Проаналізовано потенціал візуалізації контенту, зважаючи на превалювання «кліпового мислення» у сучасних здобувачів і здобувачок освіти та дорослих.

Ключові слова: *авторські освітні методи, еколого-історичні приклади, інтегровано-мотиваційні підходи, візуалізація, цінності, «картина світу», диджиталізація.*

Salahub L. «Crystalization» of the Author's Educational Methods: Ecological-historical Examples & Integrated-motivation Approaches. *The article considers universal author's methods, in particular through the prism of producing ecological and historical examples. A unique place for integrated motivational approaches to the implementation of educational practices (educational and educational aspects). The potential of content visualization is analyzed, taking into account the prevalence of «clip thinking» among modern education seekers and adults.*

Key words: *author's educational methods, ecological-historical examples, integrated motivational approaches, visualization, values, «picture of the world», digitization.*

Актуальність дослідження. У сучасному світі важливим аспектом є питання щодо формування у здобувачів і здобувачок освіти цілісної «картини світу», зважаючи на впровадження авторських методів, прийомів і технологій, які мають акумулювати в собі навчальні та виховні аспекти (освітній процес). Неабияке значення – диджиталізованим практикам і використанню візуалізації під час репрезентації широкого спектру тем, зокрема й екологічного напрямку.

Окрім зазіхань ворога на нашу територію та морально-етичні наративи, він завдає величезної шкоди екології України. Усвідомлювати сутнісні особливості екологічних проблем не виключно у загальнотеоретичному аспекті, а завдяки ознайомленню з пізнавальним освітнім контентом, у якому фокусуватиметься увага на інтегрованих змістових «лініях» із менталітетом української нації та «кристалізацією» *універсальних* авторських освітніх методів (домінуватимуть еколого-історичні приклади та інтегровано-мотиваційні підходи; із акцентуванням уваги на загальнолюдських цінностях), – вимога часу! Однак варто не забувати, що формування нових підходів є можливим

виключно завдяки творчій насназі учителів та вчительок / викладачів і викладачок.

Доцільною є інтеграція екологічної тематики з історичною ретроспективою (у контексті непростого процесу дібрання історичних прикладів-підтверджень гостинності та споконвічної «екологічності» нашої нації). Поєднання з літературою – не менш влучний приклад формування у зростаючого покоління цілісної (інтегрованої) «картини світу», у якій суголосно поєднуюватиметься серйозна наукова інформація з дивовижними та цікавими фактами.

До вивчення окремих аспектів проблематики дослідження долучилося багато науковців. Зокрема, О. Бульвінська проаналізувала сучасні методи навчання та викладання, зважаючи на зарубіжний досвід [3]. С. Шаров зорієнтував увагу на інформатизацію освіти як вектор розвитку сучасного суспільства [8]. У статтях О. Бодика та Т. Шарової (на основі аналізу літературних творів) досліджено семантичність ціннісних лейтмотивів і ставлення до них головних героїв, що є «спорідненим» із сучасними мотиваційними підходами до багатоаспектного розуміння низки перипетій у житті кожної особистості в умовах війни (завдяки реалізації інтегрованих підходів до вивчення предметів / дисциплін загалом і непересічних проблем сьогодення зокрема) [2; 9].

Особливості екологічного виховання проаналізували: С. Грінь, Н. Довбишова, В. Мананкова [4] та ін. Історичний дослідницький поступ знаходимо завдяки ознайомленню з науковим доробком істориків (С. Плохій [5], В. Січинський [6], Т. Чухліб [7] та ін.). Певні поетичні лейтмотиви, співзвучні з особистісними переживаннями кожного та кожної з нас, – *розміщені в поетичних творах, які й нині залишаються актуальними. Серед них – поезія М. Бачинського* [1]. Водночас вагоме значення має авторське висвітлення проблематики щодо «модернізації» методів, прийомів і технологій у межах виховних і навчальних процесів (семантично закумульовані в понятті «освітній процес»). Аспекти, зазначені вище, є каталізаторами щодо обрання проблематики дослідження.

Мета статті – проаналізувати авторські освітні методи універсального напрямку, зокрема в еколого-історичному та інтегровано-мотиваційному контекстах.

Для того, щоб сприяти реалізації намірів, варто поєднувати методичні аспекти з використанням сучасних диджитал-застосунків / сервісів). Це сприятиме «оживленню» екологічної компетентності у здобувачів і здобувачок освіти, адже сучасне покоління є поколінням «візуалів», у свідомості яких превалує «кліпове» мислення. О. Бульвінська дійшла висновку, що активні методи навчання є найбільш ефективними для формування дослідницької компетентності студентів, їх критичного і творчого мислення, інноваційних здібностей, здатності навчатися протягом життя. На її думку, саме ці якості мають стати найважливішими в їхній майбутній професійній діяльності для ефективного подолання викликів сучасності [3, с. 99]. Зокрема, С. Шаров вважає, що велика швидкість перетворень, пов'язаних із розвитком інформаційного суспільства, актуалізує потребу в оперативному реагуванні на нові умови життєдіяльності [8, с. 183].

Розвиток критичного мислення – вимога ХХІ ст. В інформаційному «вирі» доцільно розвивати вміння щодо пошуку якісного контенту. Вироблення правил також має вагоме значення. У цьому контексті доцільно ознайомитися з досвідом школи «Саммергілл», яка була заснована Олександром Сазерлендом Ніллом (1883–1973 рр.) – англійським педагогом, адептом вільного виховання. У роботі він акцентував увагу на тому, що педагогічний тиск і пропагування всебічної дисципліни – «спотворюють» дитину. Усі його ідеї апробовано в процесі роботи в школі «Саммергілл». Саме там О. Ніллу вдалося створити комфортні умови для розвитку дітей. За мету він поставив навчити дитину мислити, а не зазубрювати нові знання.

«Правила» необхідно виробляти спільно (на початку проведення уроку / заняття / заходу). Учитель, учителька / викладач або викладачка мають стати друзями та наставниками (Рис. 1).

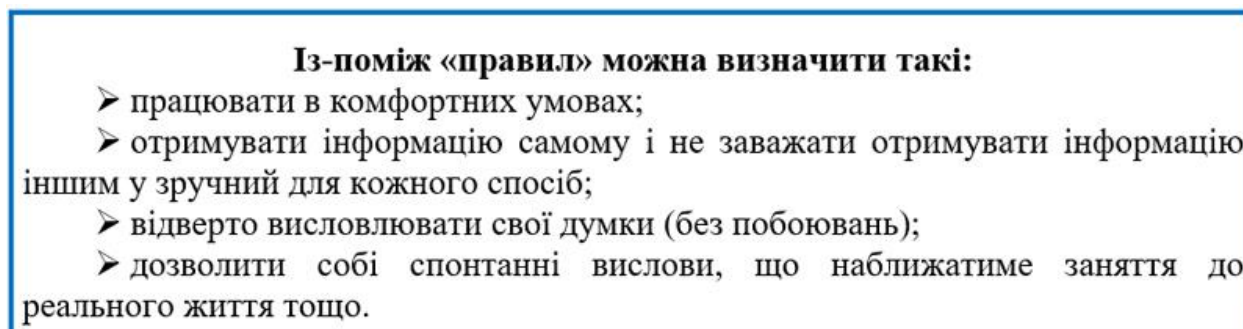

Рис. 1. Орієнтовні правила

Водночас не слід забувати, що саме мотивація (у поєднанні з використанням візуалізації) – запорука успішної реалізації освітнього процесу. У методичному «арсеналі» переважної більшості освітян є улюблені інтерактивні технології. Саме вони допомагають організувати синергетичну взаємодію з учнями / студентами. Чільне місце посідають ті, що сприяють розвитку критичного мислення через аналіз подій, процесів, явищ, оціночних суджень тощо. Варто використовувати мотиваційні вправи (консолідує життєві цінності учасників / учасниць освітнього процесу та відновлюють їхні емоційні ресурси). Ми маємо надавати всім змогу підійти до вивчення певних тем у творчому форматі. Завдання повинні бути варіативними (хтось із дітей може зробити фото «мальованого скрайбінгу», інші – сформулюють його за допомогою віртуальної програми тощо).

Авторські творчі практики (універсальний підхід):

– *вправа «Віконце мрій»* (пишемо на аркуші паперу, що зараз маємо (ціннісне), чого саме нам не вистачає, що хочемо бачити в майбутньому та зазначаємо очікуваний (омріяний результат) у форматі скрайбінгу);

– *прийом «Моніторинги свідомості» / «Що ми бачимо на зображенні?»* (передбачає використання зображень, що сприяють виявленню особливостей на рівні ментального здоров'я у здобувачів і здобувачок освіти / дорослих); кожне зображення має бути багатоаспектним (усі бачитимуть щось «своє»);

– *прийом «Минуле – сьогодні – побажання» / «Чиста дошка»* (на віртуальній дошці, яку ви обрали для роботи, варто розмістити чистий онлайн-аркуш; у його центрі – розмістити фото / картину певної постаті, явища тощо; усім надаємо доступ до віртуальної дошки; вони заздалегідь готують цікаві короткі факти про певну подію (можна обрати суто екологічну тематику в контексті історичної ретроспективи) / особистість / літературного героя / пору року тощо; результат – розміщення контентів на дошці під час проведення активностей) (Рис. 2).

Найголовнішим є проведення паралелей між певними діями постаті / перебігом подій у тогочасних реаліях та питаннями сьогодення (акцент на актуальності контенту) та надання побажань на майбутнє (реалізація ціннісно-мотиваційних наративів);

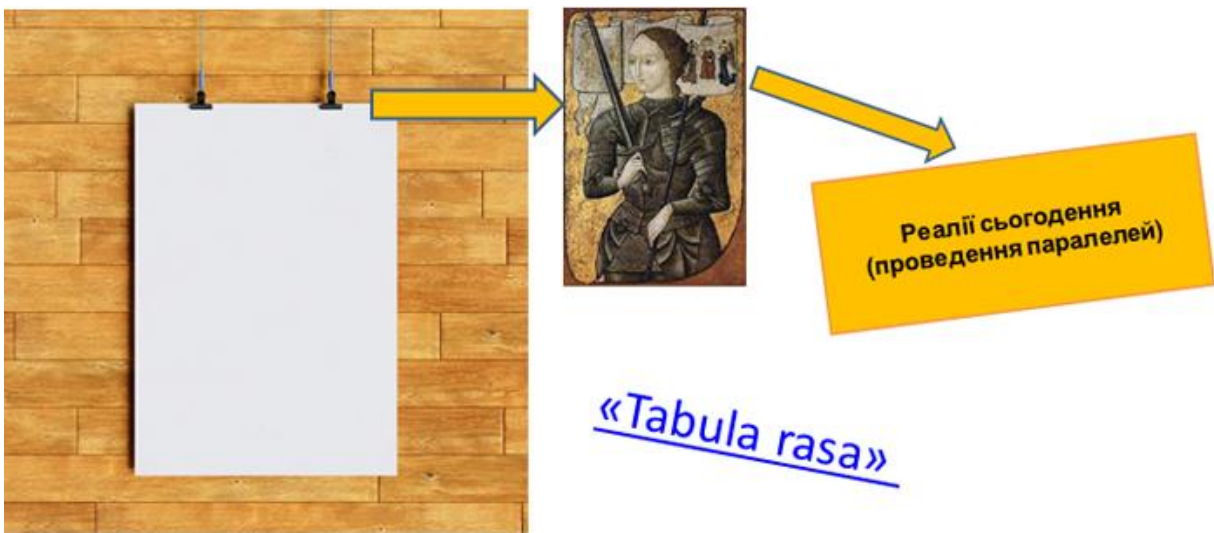

Рис. 2. Прийом «Минуле – сьогодення – побажання» / «Чиста дошка»

– метод «Сніжинка-сторіс» / «Квіточка-сторіс» / «Соняхи-сторіси» (кожна квіточка – акумулює в собі певну інформацію; усі квіточки розміщуються нелогічно, непослідовно; здобувачі та здобувачки освіти – збирають умовний «пазл» та репрезентують «свою історію»); обов’язковий «атрибут» – підбиття підсумків (Рис. 3).

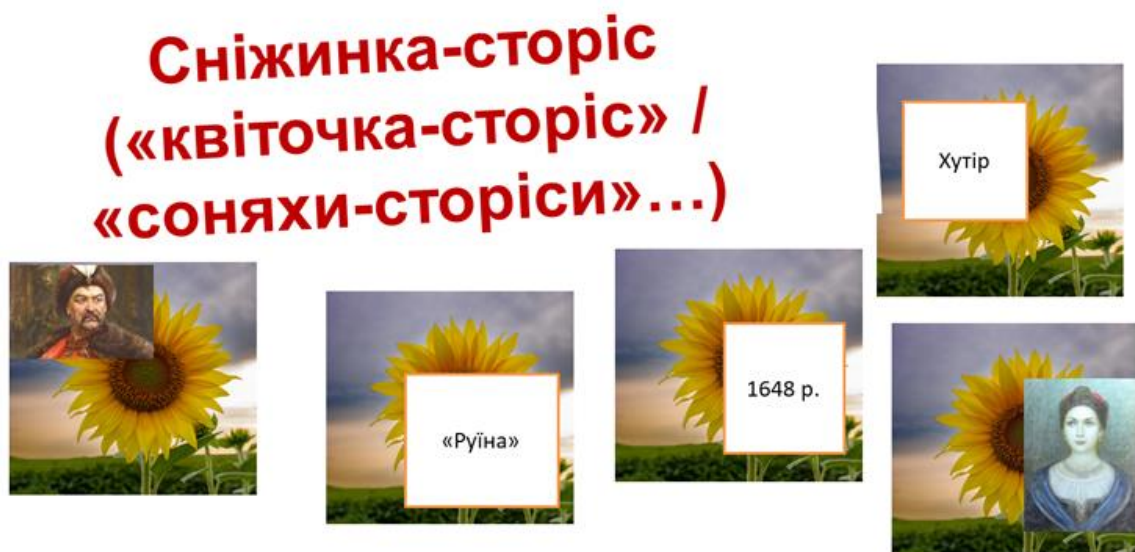

Рис. 3. Метод «Сніжинка-сторіс» / «Квіточка-сторіс» / «Соняхи-сторіси»

Результат – творчий підхід учнів до виконання завдань через призму створення «творчих лайфхаків», а не стандартних (традиційних завдань). Проектна робота – у тренді! У контексті її реалізації варто акцентувати увагу на дебатних технологіях навчання та використанні

контroversійних / бінарних питань для спільного обговорення. Наприклад: «Загальнолюдські цінності у XXI ст.: «модно» vs не дуже дієво?», «Екологічні наслідки війни: виклики або перестороги?» тощо.

Авторський метод «Кожна думка – цінна!» (Рис. 4).

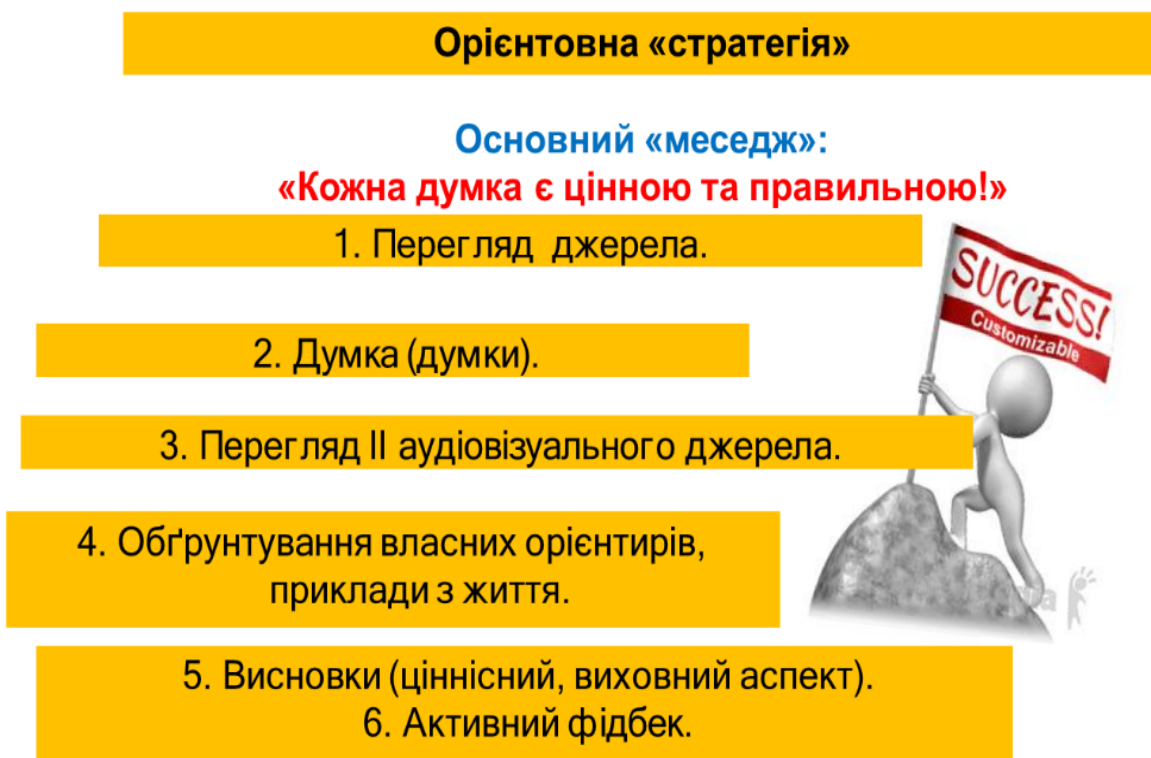

Рис. 4. Авторський метод «Кожна думка – цінна!»
Вправа «Два слова... Тільки два слова...»

Орієнтовний інструктаж щодо виконання є дуже лаконічним: під час вивчення певної теми запропонуйте всім учасникам і учасницям визначити в контексті проблематики (підтеми, проблеми, певного аспекту, постаті) тільки два слова. Потім – вони мають обґрунтувати, чому саме зацентували увагу на цих поняттях, висловивши своє ставлення до певних подій, явищ, процесів, тощо. Доцільно використовувати різні візуальні підходи з метою обговорення стрижневих проблем, зокрема й екологічного напрямку. Саме під час дискусії (дебатів) ми зможемо почути кожного та кожену. У «фокусі» – розвиток критичного мислення та аксіологічної компетентності у здобувачів і здобувачок освіти завдяки створенню тематичного онлайн-колажу (Рис. 5).

Рис. 5. Тематичний онлайн-колаж

Зважаючи на військові події, екологічна тематика є доволі актуальною. Професія еколога – не менш почесна «місія». Мета – проаналізувати нагальні проблеми життєвих реалій кожного та кожної з нас. Варто не забувати про ціннісний підхід, адже дівчата та хлопці мусять присвятити свій дібраний контент певній особистості / особистостям (Рис. 6–8).

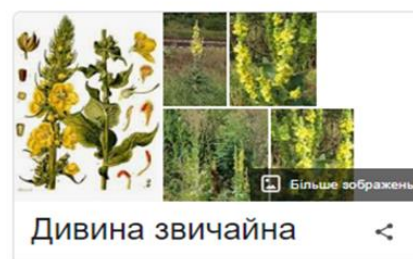
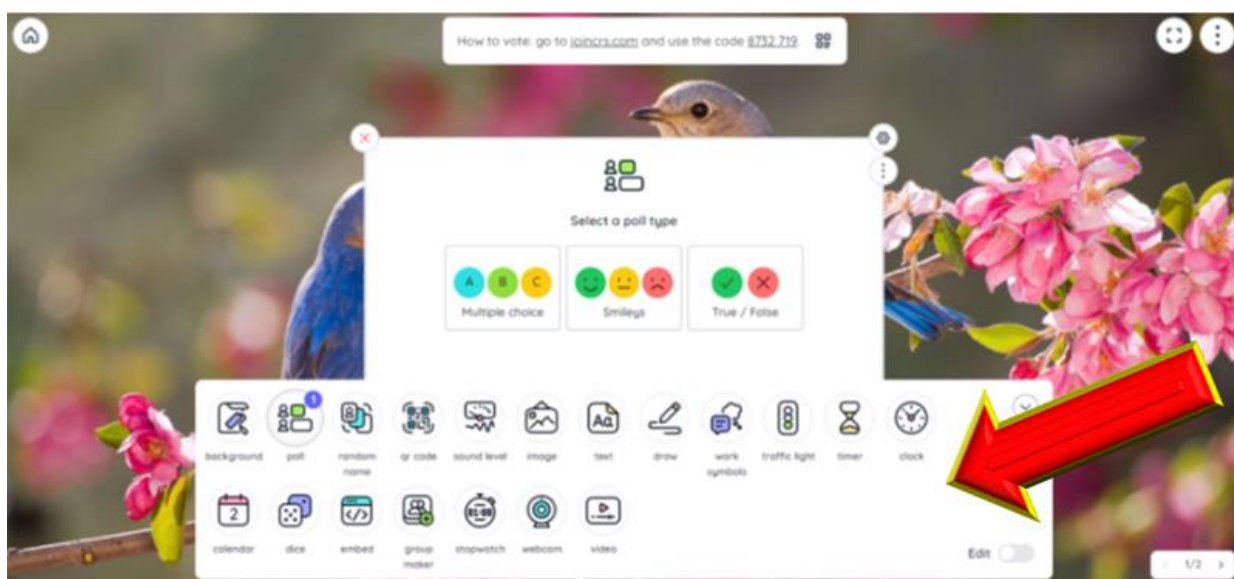

Рис. 6–8. Метод «Дивина. Особистість. Професія»

Метод, на якому зацентовано увагу вище, передбачає вибір цікавої теми, пошук її асоціації з рослиною або іншою «семантикою». Висвітлення проблематики через репрезентацію прикладів із життя, дібрання музичних фрагментів, які, на думку учня, учениці / студента, студентки, якнайкраще відбиватимуть тогочасні події, явища, процеси, діяльність постаті, літературного героя / героїні тощо. Акцентуймо увагу на ціннісних наративах! Доцільно спитати у своїх здобувачів і здобувачок освіти: «Кому б Ви присвятили свій виступ? Чому саме цій людині?»).

У «вирі» процесів суцільної диджиталізації варто не забувати про системне навчання через призму виконання цікавих і змістовних творчих завдань, із акцентуванням уваги на сучасних диджиталізованих «лайфхаках» (творчих завданнях).

Сервіс «Classroomscreen» є цікавим і зручним для підготовки та проведення змістовних уроків (<https://classroomscreen.com/>). «Classroomscreen» є інтерактивною онлайн-дошкою. Автор-розробник – Л. Копперс, викладач із Нідерландів. Сервіс призначений для викладачів, які могли б використовувати його як навчальний екран у своїх класах. Платформа є безкоштовною та не вимагає реєстрації. Має всі потрібні інструменти для малювання, організації різних форм роботи тощо. Серед можливостей інтерфейсу: вибір фону; випадкове ім'я; кубики; рівень шуму; ЗМІ; QR-коди; малювання; текст; символи (зручно для роботи в парах / групах); світлофор; таймер; секундомір; годинник; календар (Рис. 9–10).

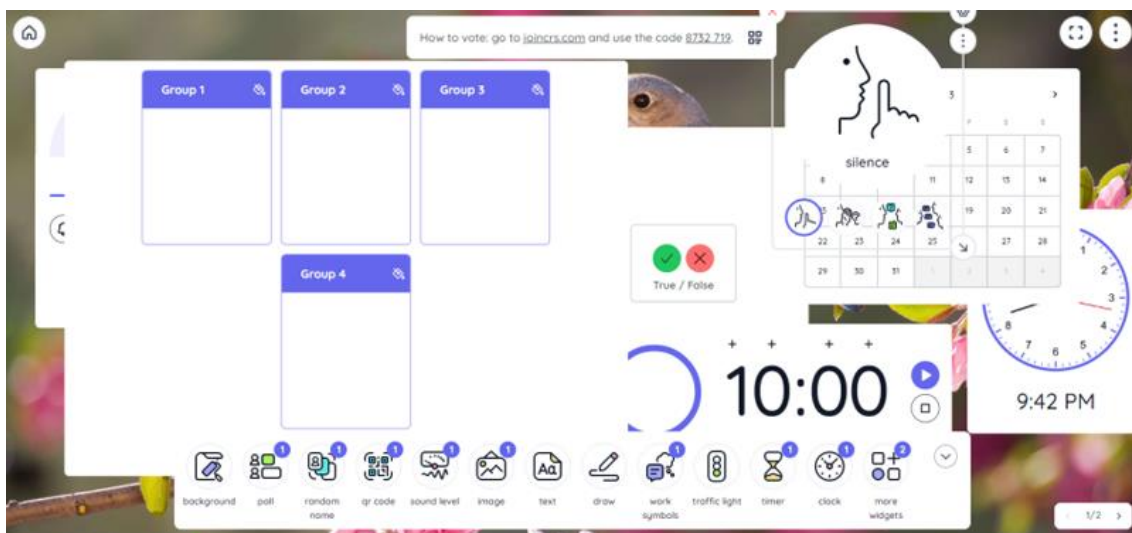

Рис. 9–10. Інтерактивна онлайн-дошка «Classroomscreen»

Мудборд – улюблений інструмент дизайнерів, архітекторів, організаторів святкувань, представників ЗМІ, письменників, психологів і просто тих, хто мріє та візуалізує власні бажання. Його сміливо можна назвати «дошкою настрою» (є різновидом візуальної презентації або «колажу»), що складається із зображень, тексту та зразків об'єктів у композиції). Мудборд – «переріс» межі свого початкового призначення та став одним із навчальних прийомів, який подобається здобувачам і здобувачкам освіти. Адже цікавим є пошук тематичних зображень, цитат тощо. Підбиття висновків реалізується завдяки «конструюванню» історій-розповідей (Рис. 11).

Рис. 11. Мудборд з теми «Запорізька Січ. Нестримне кохання. Ковальство»

У контексті реалізації інтегрованих наративів важливо акцентувати увагу на загальнолюдських цінностях і мотивації до життя кожної особистості (як індивідуумів із когорти викладачів / викладачок, так і здобувачів / здобувачок освіти). У цьому допоможе «проекція уваги» на *літературний поступ*. Зокрема, аналізуючи повість Г. Гузовської-Корицької «На сьомому небі від щастя», Т. Шарова визначила її провідні мотиви (мотиви повісті). А саме: людяність, любов до рідних, малої БАТЬКІВЩИНИ, вшанування сімейних традицій, плекання віри й надії, мудрість і життєвий досвід, всеперемагаюча віра добра над злом, світла над темрявою [9, с. 288]. Водночас О. Бодик дійшов висновку, що Т. Драйзер показав у «Трилогії бажання» «надлюдину», чия філософія та діяльність відповідала уявленням Ф. Ніцше про сильну, видатну особистість, а також погляди самого письменника на сутність індивідуалістичної традиції в Америці кінця ХІХ – початку ХХ ст. [2, с. 25]. Він вважає, що Каупервуд створює не тільки статки, а й власну філософію, що робить його знедоленим і, зрештою, переможеним. Однак виконав і творчу функцію, залишивши по собі яскравий слід у свідомості людей, із якими зустрічався протягом життя [там само]. Аналізувати загальнолюдські цінності через призму літератури – доцільно та пізнавально. Особливо – у скрутні часи.

Історичній пам'яті (у поєднанні з еколого-ментальними аспектами нашої нації) – одне з чільних місць у світоглядних наративах наших здобувачів і здобувачок освіти. Як не дивно, але зважаючи на інтегровані підходи до реалізації навчальних і виховних процесів, саме поєднання історичної пам'яті з екологічними аспектами є однією з нагальних потреб в умовах війни. Ворог намагаються зламати наше «коріння». Варто звернути увагу на «екологічну ментальність» української нації в історичній ретроспективі, аналізуючи спогади іноземних мандрівників, дипломатів та інших особистостей, у яких «красномовно» висвітлена «екологічність» наших земляків. Знаковим є дослідження В. Січинського [4]. Бінарне зіставлення (контroversійні лейтмотиви) – не на користь «других». Дослідник наводить спогади данського посла Ю. Юста про українців: «... Побачивши вперше українські села і міста, посол був приємно здивований їх чистотою і порядком» [цит. за: 6, с. 44]. Інша цитата – також фокусує увагу на проведенні паралелей між ХVІІІ ст. та реаліями сьогодення Данський державний діяч так писав про місцевих мешканців Чернігівщини: «... як взагалі усе населення Козацької

України, відзначаються великою ввічливістю і охайністю, вдягаються чисто і чисто утримують дома... українські козаки “у всіх відношеннях чистіші й чепурніші від росіян”» [цит. за: 6, с. 45]. Цікавими є спогади Е. Кларка: «... Хати на Україні чисті й білі, як в Уельсі...» [цит. за: 6, с. 51–52].

Висновки. Отже, виважене ставлення до екологічного виховання є споконвічним і сталим для української нації. Воно є успадкованим *на генетичному рівні*. Вищезазначені авторські практики – *сприятимуть розвитку різних типів мислення. Насамперед – критичного*. Завдяки цьому здобувачі та здобувачки освіти зможуть навчитися відстоювати власні життєві позиції та орієнтири, зважаючи на свій досвід. Акцент – на розвитку аксіологічної компетентності (самостійне, обґрунтоване та толерантне висловлення власних ставлень, суджень тощо).

Трансформація практик у навчанні та вихованні (освітній процес) є можливою завдяки впровадженню низки практико орієнтованих «векторів». Серед них:

- осучаснення методів, прийомів і технологій (завдяки створенню авторських «творчих лайфхаків» та реалізації діяльнісних аспектів у роботі зі здобувачами та здобувачками освіти) задля успішної реалізації освітнього процесу;
- акцентування уваги на мотиваційних аспектах і спільному виробленні «правил проведення» уроків / занять / заходів разом із учнями та ученицями / студентами та студентками;
- інтеграція різних предметів / дисциплін / дисциплін за вибором тощо;
- приділення неабиякої уваги до української ментальності та автентичності через призму реалізації як внутрішньопредметної, так і міжпредметної інтеграції;
- використання візуального / аудіального та аудіовізуального інформаційного контенту тощо.

Орієнтовні поради щодо подальших «кроків» на шляху до вивчення не менш актуальних освітніх напрямів, пов'язаних із проблематикою дослідження:

- сприяти підвищенню рівня обізнаності освітянської когорти щодо аспектів диджиталізації через призму створення спільних «зустрічей» (взаємодія між учителями / викладачами), результатом роботи яких може бути формування електронних контентів із дидактичним забезпеченням, що сприятиме інтеграції, адже вчителі / викладачі

зможуть акумулювати для себе інформацію про практики, які використовують їхні колеги у своїй діяльності;

- розвивати культуру демократії та громадянську відповідальність як освітян / освітянок, так і здобувачів / здобувачок освіти.

Література

1. Бачинський М. Непогода. *Струни : Антольоґія української поезії від найдавніших до нинішніх часів для вжитку школи й хати* / влаштував Б. Лепкий. Берлін : Українське слово; Українська народня бібліотека, 1922. Ч. II. С. 69–70. URL : <http://surl.li/mgmdz>.
2. Бодик О. П. «Фінансовий геній» Френка Каупервуда як реалістична «модель успіху» в американській літературі кінця ХІХ – початку ХХ сторіччя. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 14–26.
3. Бульвінська О. Сучасні методи навчання і викладання на основі дослідження: зарубіжний досвід. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1–2(24–25). С. 83–103.
4. Грінь С. О., Довбишова Н. О., Мананкова В. Л. Екологічне виховання дітей як внесок у майбутнє планети. *Молодий вчений*. 2016. № 12(39). С. 412–416.
5. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Романа Клочка. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 496 с.
6. Січинський В. Чужинці про Україну : Вибір з описів подорожів по Україні та ін. писань чужинців про Україну за десять ст. 5-е вид. Авґсбург : Павлович, 1946. 118 с., VIII с. : іл. / Перевидання : Львів : Слово, 1991.
7. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2003. 518 с.
8. Шаров С. В. Інформатизація освіти як вектор розвитку сучасного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 4. С. 181–187.
9. Шарова Т. М. Переосмислення життєвих цінностей, або як долати труднощі життя. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 282–288.

Санівський О.М.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методики їх навчання
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МЕДІАОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано способи використання засобів медіаосвіти у підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до професійної діяльності в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Ключові слова: медіаосвіта, учитель української мови і літератури, професійна діяльність, українознавча робота.

Sanivskiy O. Use of media education tools in the training of future teachers of the Ukrainian language and literature to professional activity. The article analyzes the methods of using media education tools in the preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature for professional activities at the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Key words: media education, teacher of Ukrainian language and literature, professional activity, Ukrainian studies work.

Актуальність дослідження. Сучасні педагоги, дидакти та методисти вважають основою елітарної освіти формування національно-мовної особистості, розглядаючи українську мову та літературу як феномен, джерело українського духу та натхнення, засадничим чинником українського характеру, що об'єднує українців у світі, як єдина ланка між поколіннями, що характеризує цілісність українського народу.

Така робота ставить низку вимог до майбутнього вчителя філології, як до вихователя елітарної особистості, а саме: високі волевільні якості (витримка, рішучість, енергійність), глибокі знання дисципліни, яку має викладати, інтелігентність, відповідальність, справедливість,

толерантність, вимогливість до себе і до інших, емпатією і, в першу чергу, національною свідомістю, патріотизмом тощо.

Мета дослідження – дослідити можливості використання засобів медіаосвіти у підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до українознавчої роботи засобами медіаосвіти в сучасній школі спрямована на забезпечення учнів необхідною кількістю знань про свій народ, оволодіння народною культурою, духовним набутком нації, виховання національно свідомого громадянина-патріота.

Незважаючи на те, що вже протягом значного часу в світі розробляється теорія та практика медіаосвіти, остаточної визначеності в цьому терміні ще немає.

Важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти відіграло ЮНЕСКО. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення у 1973 р. вперше було вжито термін «медіаосвіта».

У документах ЮНЕСКО медіаосвіта визначається як «навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасними мас-медіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія» [3, с. 8].

Поняття «медіаосвіта» охоплює широкий спектр видів медіа: друковані, графічні, звукові, візуальні, а також різноманітні технології. Також медіаосвіта забезпечує знаннями щодо:

- 1) аналізу і створення медіатекстів;
- 2) залежно від напрямів (політичні, соціальні, комерційні, культурні) обирати джерела медіатекстів;
- 3) формують досвід інтерпретування медіатекстів;
- 4) надають можливість вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції.

У наш час медіаосвіта рекомендується для запровадження в національні навчальні плани всіх держав, у систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти [4].

З цією метою в Україні 21 квітня 2016 року Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила нову редакцію Концепції

впровадження медіаосвіти в Україні.

У концепції впровадження медіаосвіти в Україні (за новою редакцією) виокремлено основні принципи:

- особистісний соціально-психологічний підхід;
- перманентне оновлення змісту;
- орієнтація на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій;
- пріоритет морально-етичних цінностей;
- пошанування національних традицій;
- патріотизм;
- громадянська спрямованість;
- естетична наснаженість;
- продуктивна мотивація.

Головною метою Концепції є сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей [2].

У процесі навчання майбутній учитель отримує необхідну базу знань традиційних і нетрадиційних принципів, методів та прийомів навчання з використанням сучасних інформаційних технологій, а також практичний досвід використання набутих умінь та навичок. Для активізації навчально-методичної діяльності здобувачів вищої освіти потрібно виробити у них необхідні уміння і навички для подальшої професійної діяльності. Цьому якнайкраще сприяє впровадження медіаосвіти, що є важливою складовою підготовки майбутніх словесників. Власне, це творчий майданчик, де студенти отримують перший практичний досвід використання різноманітних медіа (книги, преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет).

Медіаосвіта в Україні є важливим засобом формування і зміцнення національної ідентичності, консолідації суспільства, формування свідомої громадянської патріотичної позиції особистості. Вона передбачає забезпечення процесу національно патріотичного виховання молоді за допомогою застосування різноформатного медіаконтенту патріотичного змісту та формування інструментальних умінь критичного сприймання, аналітичного опрацювання медійних повідомлень, оцінювання їх достовірності та об'єктивності, а також набуття нових

смислів, зміцнення патріотичних почуттів. Розвинена медіаінформаційна грамотність стає невід'ємною складовою конструктивного патріотичного світогляду особистості в умовах інформаційної доби.

З метою стимулювання у майбутніх учителів української мови і літератури мотиваційно-ціннісного ставлення до українознавчої роботи в школі у навчально-виховний процес факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впроваджено інформаційно-комунікативні технології та системи мас-медіа.

До важливих подій належать три випуски літературного альманаху студентської та викладацької творчості «Садова, 28». Автори – учні закладів загальної середньої освіти, студенти, випускники й викладачі. Крім альманаху автори неодноразово публікуються в університетській («Педагогічні вісті», «Філолог», «Боговиця»), регіональній і загальноукраїнській пресі.

Висновки. Така багатоаспектна діяльність викладачів та студентів факультету філології та журналістики дає можливість не тільки підготувати майбутніх вчителів до українознавчої роботи в школі, а й відчутти потребу в оволодінні та проектуванні цього досвіду на власну педагогічну діяльність. Поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою все більше постає завдання навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, виробити потребу в навчанні упродовж життя, формувати «людину розумну», «людину XXI століття» [1, с. 16]. Цю роботу розпочинає школа, продовжує вищий навчальний заклад, а триває вона усе життя людини, суспільства, держави.

Література

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Андрущенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. К. : Інформ. системи, 2010. 342 с.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/.
3. Media Education. Paris: UNESCO, 1984. 211 p.
4. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO // Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999, p.273-274. Reprint in: Outlooks on Children and Media. Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 2001, Pp. 152.

Сергієнко Т.І.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-

гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Анотація. Стаття присвячена визначенню ролі інформаційних технологій у життєдіяльності сучасної людини. На основі аналізу наукової літератури, як вітчизняних так і зарубіжних дослідників, проведено аналіз впливу інформаційних технологій на життя сучасної людини. Обґрунтовано, що використання інформаційних технологій веде до створення єдиного світового інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, свідомість, суспільство, інформаційні технології

Serhiienko T. The role of information technologies in the life of a modern human. The article is devoted to highlighting the role of information technologies in the daily life of a modern person. Based on the analysis of scientific literature by both domestic and foreign researchers, an analysis of the impact of information technologies on the life of a modern person was carried out. It is substantiated that the use of information technologies leads to the creation of a single world information society.

Key words: information society, consciousness, society, information technologies

Актуальність дослідження. Актуальність даної теми зумовлена тим, що інформаційні технології на даний момент відіграють важливу роль у сучасному житті людини. Вони мають велике значення для нашого суспільства, і не тільки впливають на його економічні та соціальні інститути, а й є рушієм глобального економічного зростання, використовуються в усіх сферах виробничої діяльності та дозволяють побудувати ефективні системи управління. Роль інформації і знань у сучасному суспільстві сьогодні збільшується, а також, зростає роль інформаційно-комунікаційних технологій, що проникають в усі сфери

життєдіяльності людини. Інформація є механізмом, що забезпечує цілеспрямовані дії суб'єктів, а її накопичення дозволяє здійснювати корекцію поведінки суб'єктів та інститутів влади.

Для дослідження даної проблеми особливу значимість мають роботи, присвячені використанню новітніх інформаційних технологій в житті сучасної людини, таких вчених як В. Варенко, Ю. Юхименко, Л. Філіппова А. Кобелєв, В. Сладкова і А. Чубукова. Щодо використання інформаційного моніторингу в системі підготовки фахівців, то дане питання досліджується А. Кириленко, Г. Малик, М. Цивін і ін. Також, істотний внесок в такого роду дослідження зробили В. Воронкова, М. Комар, Д. Швець, В. Вембер, В. Биков, Г. Кедровіч, П. Орлов, М. Жаладак і інші. Проблемами інформаційного бачення багатьох явищ і процесів у світі займаються відомі українські та зарубіжні дослідники І. Арістова, А. Бард, П. Бергер, З. Бжежинський, О. Баранов, І. Бачило, К. Беляков, А. Венгеров, Н. Вінер, Д. Волкогонов, Д. Гілмор, А. Гор, С. Єсімов, А. Кін, Р. Калюжний, О. Копан, В. Копилов, Г. Лассуел, В. Ліпкан, А. Марущак, Й. Масуда, А. Новицький, Н. Новицька, М. Постер, Е. Тоффлер, С. Хантінгтон, В. Цимбалюк, А. Яременко та ін. Проте, не дивлячись на великий інтерес до зазначеної проблеми, сьогодні вивчення даного питання залишається актуальним та потребує подальшого наукового дослідження.

Метою статті є аналіз зарубіжної та вітчизняної наукової літератури щодо впливу інформаційних технологій на життя сучасної людини.

Виклад основного матеріалу. Постійне вдосконалення продуктивних сил і виробничих відносин в індустріальному суспільстві зумовило різке зростання потреби в отриманні різноманітної інформації. Постійно зростаючі глобальні інформаційні ресурси змусили стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх автоматизацію.

Під інформаційною технологією розуміється процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища [3, с. 289].

В. Гриценко та Б. Паншин зазначають, що сучасний світ розвиває інформаційні технології. Перш за все, це пов'язано з небезпечним впливом механізації на свідомість і поведінку людей: входженням

інформаційних технологій в економічну діяльність суспільства з метою отримання надприбутків, формування серед населення проявів насильства, агресії, перетворення молодого покоління на «комп'ютерних рабів». Тож, зазначимо, що інформаційні технології можуть як руйнувати особисте життя людей і організацій так і позитивно впливати на розвиток [2, с. 78].

Реалії сьогодення свідчать, що сучасне інформаційне суспільство вимагає широкого застосування різноманітних інформаційних технологій у всіх сферах нашої діяльності. Наприклад, на даному етапі в нашому суспільстві вищу роль відіграють системи розподілу, зберігання та обробки інформації, які базуються на роботі комп'ютерів. Створюється все більше міжрегіональних і міжнародних зв'язків, що сприяє обміну інформацією на великі відстані за дуже короткий час. Крім того, кількість людей, які професійно займаються збором, зберіганням і обробкою інформації, зростає з кожним днем [1, с. 76].

Сьогодні, інформаційні технології, широко використовуються для підвищення якості освіти та медичного обслуговування, а також для розвитку інформаційно-телекомунікаційної структури. Широке впровадження нових інформаційних технологій в навчальний процес породжує ряд проблем, що стосуються змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання, гуманітаризації освіти і гуманізації навчального процесу, інтеграції навчальних предметів і фундаменталізації знань, підготовки та вдосконалення кваліфікації педагогічних кадрів, створення системи безперервної освіти, в зокрема системи самоосвіти та самовдосконалення, яка забезпечувала б оволодіння основами сучасної інформаційної культури [7, с. 122].

В сучасних умовах, розвиток інформаційних технологій і використання інформаційних ресурсів є продуктом інтелектуальної діяльності сучасного суспільства, що обумовлює актуальність певних методичних підходів до використання нових інформаційних технологій в діяльності людини [4, с. 106]. Вже зараз західні компанії знають, як об'єднати всі галузі виробництва в одну систему та керувати нею за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Таким чином, ми бачимо, що інформаційні технології постійно розвиваються, відкриваючи перед нами принципово нові можливості в різних сферах діяльності (будь то управління бізнесом, підтримка

прийняття управлінських рішень, медицина чи освіта). Основним стимулом їх розвитку є соціально-економічні потреби суспільства. На даний момент активно розвиваються міжрегіональні та міжнародні системи зв'язку, починає формуватися глобальне мережеве співтовариство, а разом з тим формується ринок інформаційних послуг. Від того, наскільки активно ми використовуємо інформаційні технології, залежить якість нашого життя.

Зручність обробки інформації призводить до усунення її проміжних зв'язків [9, с. 21]. Так, у банківській справі гроші видаються через банкомати, інтелектуальні агенти обслуговують клієнтів в електронних магазинах, замінюючи касирів, спеціальні механізми замінують телефоністів у поштових відділеннях. Автоматизація окремих сфер людської праці змінює технології виробництва та збільшує кількість людей, які використовують безпаперові технології [6, с. 347].

Досягнутий сьогодні рівень розвитку інформаційних технологій та використання інформаційних ресурсів дає змогу якісно змінити традиційні інститути, змінити форми, методи та способи впливу на суспільство. Як зазначає О.Соснін та М.Кононець, «знання та інформацію держава використовує в якості власного економічного ресурсу в інноваційній діяльності, підвищуючи конкурентоспроможність своїх організацій у будь-якій точці світу. Все це докорінно змінює організаційну структуру суспільства, перетворюючи її в нову і достатньо складну соціотехнічну систему, вводячи в економічний розрахунок все нові і більш досконалі характеристики ролі людини-творця у складі «інформаційного ресурсу» тощо, структурувавши вирішення проблем перетворення (трансформації) суспільно-політичних відносин щонайменше в чотирьох мега-сферах: державній інноваційній політиці, економіці, праві, інформаційному забезпеченні» [8, с. 134].

За останні кілька десятиліть світ повністю змінився, і більшість комунікацій, фінансових трансакцій, інформаційних архівів потрапили в Інтернет. Це збільшило їх доступність для третіх осіб в порівнянні з епохою тільки матеріальних носіїв, і, відповідно, разом з доступністю підвищилася і вразливість. Інтереси особистості і суспільства, що виражаються у збереженні інформації або в захисті від деструктивного інформаційного впливу, постійно піддаються загрозам, в основі яких лежить не тільки комерційний, а й психологічний або ідеологічний

інтерес. На сьогодні зазначена тенденція отримала назву інформаційних війн, коли фейкова інфомрація негативно впливає на особистісну та суспільну думку. При чому часто цей вплив здійснюється у вигляді компінування різних валивів, такми чином досягаючи значно більший ефект. Ця тенденція є дуже небезпечною, тому потрібно мати розвинуті компетентності з медіаграмотності та критичне мислення.

Інформаційні технології допомагають людині у роботі, навчанні і навіть дуже потрібні людям з обмеженими можливостями [10, с. 149]. За допомогою інформаційних технологій ми можемо легко знайти цікаву інформацію і навіть поспілкуватися з тими людьми, які знаходяться дуже далеко. Це також, збільшує швидкість обміну інформацією і дає можливість виконувати складні математичні розрахунки за кілька секунд.

Висновки. Таким чином, інформаційні технології сьогодні набули глобального характеру, що створює неможливість як їх регулювання на національному рівні, так і безпомилкового виявлення джерел загроз. Глобальний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій породив нові інформаційні відносини та організаційні форми в економіці й виробництві, ставши новим джерелом продуктивності праці й активізував процеси формування сучасної глобальної економіки [5, с. 242]. Стрімкі темпи розвитку інформаційного суспільства неминуче ведуть до створення єдиного світового інформаційного суспільства в якому будуть акумульовані всі засоби збору, накопичення, обробки та обміну інформацією між суспільством та державами.

Література

1. Арабаджиев Д. Ю., Сергієнко Т. І. Особливості розвитку сучасного інформаційного суспільства в Україні в умовах політичної конфліктності. *The 2 nd International scientific and practical conference «Scientific achievements of modern society»* (October 9-11, 2019). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2019. С. 74–79.
2. Гриценко В. І., Паньшін Б. М. Інформаційна технологія: Питання розвитку та застосування. Київ: Наукова думка, 2002. 272 с.
3. Єдинак В. С. Розвиток інформаційних технологій в Україні. *Наукові доробки молоді – вирішенню проблем європейської інтеграції: збірник наукових статей*. В 2 т. Т. 1. Харків: Континент, 2008. С. 289–290.

4. Какорін М. О. Інформаційні технології як фактор інновацій у глобальній фінансовій системі. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць*. 2008. № 5. С. 106–109.
5. Сергієнко Т. І. Вплив цифрової епохи на суспільство. *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року*. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 241–244.
6. Сергієнко Т. І. Теоретичні аспекти використання інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Економіка. Підприємництво. Менеджмент: сучасний стан і обриси майбутнього: Зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (23 квітня 2019 р., м. Дніпро)*. Дніпро: Нац. метал. академія України. 2019. С. 347–348.
7. Сергієнко Т. І. Інформаційні технології в освіті. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 121–126.
8. Соснін О. В. Кононець М. О. Комунікації нових інформаційно-технічних реалій у науковій та освітній діяльності як меседж для інноваційного розвитку суспільства. *Інформаційне суспільство у світі України: проблеми, становлення та закономірності розвитку: колективна монографія / За заг.ред.. д.філос.н., проф. Воронкова В.Г.; Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 282 с.*
9. Шаров С. В., Лубко Д. В., Осадчий В. В. Інтелектуальні інформаційні системи: навч. посіб. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького 2015. 144 с.
10. Шаров С. В., Шарова Т. М. Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2018. № 19. С. 149–154.

Садовий М.І.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри математики та цифрових технологій,

Трифонов О.М.

доктор педагогічних наук,
в.о. завідувача кафедри математики та цифрових технологій,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВИПЕРЕДЖАЮЧА РОЛЬ ОСВІТИ В УМОВАХ ТЕХНОГЕННО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті досліджується проблема впливу прискореного розвитку інформаційних технологій на освітні сфери життя людини, а також з'ясувати, які переваги та виклики вони ставлять перед сучасним суспільством. Нині людство вступило в еру техногенно-інформаційного суспільства. За цих умов спостерігається стрімкий розвиток як освітніх технологій, так й інформаційного потоку. Це породжує суперечності, які обумовлюють перегляд традиційних підходів до формування компетентних фахівців в ході навчання та запровадження інноваційної складової.

Ключові слова: освіта, інформаційні технології, штучний інтелект, техногенно-інформаційне суспільство.

Sadovyi M., Tryfonova O. The anticipating role of education in the conditions of the technological and information society. The article examines the problem of the impact of the accelerated development of information technologies on the educational spheres of human life, and also finds out what advantages and challenges they pose to modern society. Today, humanity has entered the era of technogenic and informational society. Under these conditions, rapid development of both educational technologies and information flow is observed. This gives rise to contradictions that cause the revision of traditional approaches to the formation of competent specialists during training and the introduction of an innovative component.

Key words: education, information technologies, artificial intelligence, technogenic and information society.

Актуальність дослідження. Нині громадянське суспільство, прискорено впроваджує мережеві технології у галузі освіти, науки, виробництва, побуту та ін. Близько 4 млрд осіб у світі використовує Інтернет, і така динаміка є позитивною. В Україні до Інтернету причетні близько 61 % населення, коли у розвинених країнах – до 90%. Приведені факти свідчать про значні потенціальні можливості цифрових технологій в нашій державі. Інформаційні, цифрові, комп'ютерні технології, безумовно, є провідними у всіх галузях діяльності людей. Вони проникли у всі сфери життя, включаючи освіту, науку, професійну діяльність, дозвілля, побутове життя і відкрили нові можливості для самореалізації та самовдосконалення особистості та змусили переглянути традиційні підходи до навчання та роботи.

Зокрема, якщо Т. Сергієнко [2] визначав, що кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується новою ерою розвитку – інформаційною і запровадив термін «інформаційне суспільство», то на нашу думку, нині людство вступило в еру «техногенно-інформаційного суспільства». І тут перед освітою постають нові актуальні проблеми.

Метою дослідження є окреслення перспектив розвитку інноваційних технологій в освіті в сучасних умовах розвитку техногенно-інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Незаперечним є те, що сучасне суспільство переживає період інтенсивного технологічного розвитку та вступило в період нової інформаційної революції. Цей процес визначає термін «техногенно-інформаційне суспільство», де технології та інформація є основними рушійними ресурсами розвитку. На Рис. 1. наведено результати нашого бачення освіти в такому суспільстві.

У цьому зв'язку освітні реформи в Україні мають суттєвий перетворювальний характер завдяки інформаційним, цифровим, комп'ютерним технологіям. Віртуальні навчальні платформи, відеолекції, інтерактивні уроки й електронні підручники стають звичайними засобами навчання, які стають доступними майже в усіх закладах освіти. Інформаційні технології допомагають навчатися на відстані, взаємодіяти з педагогами й однокурсниками через віртуальні платформи, та навіть отримувати наукові ступені в онлайн-форматі.

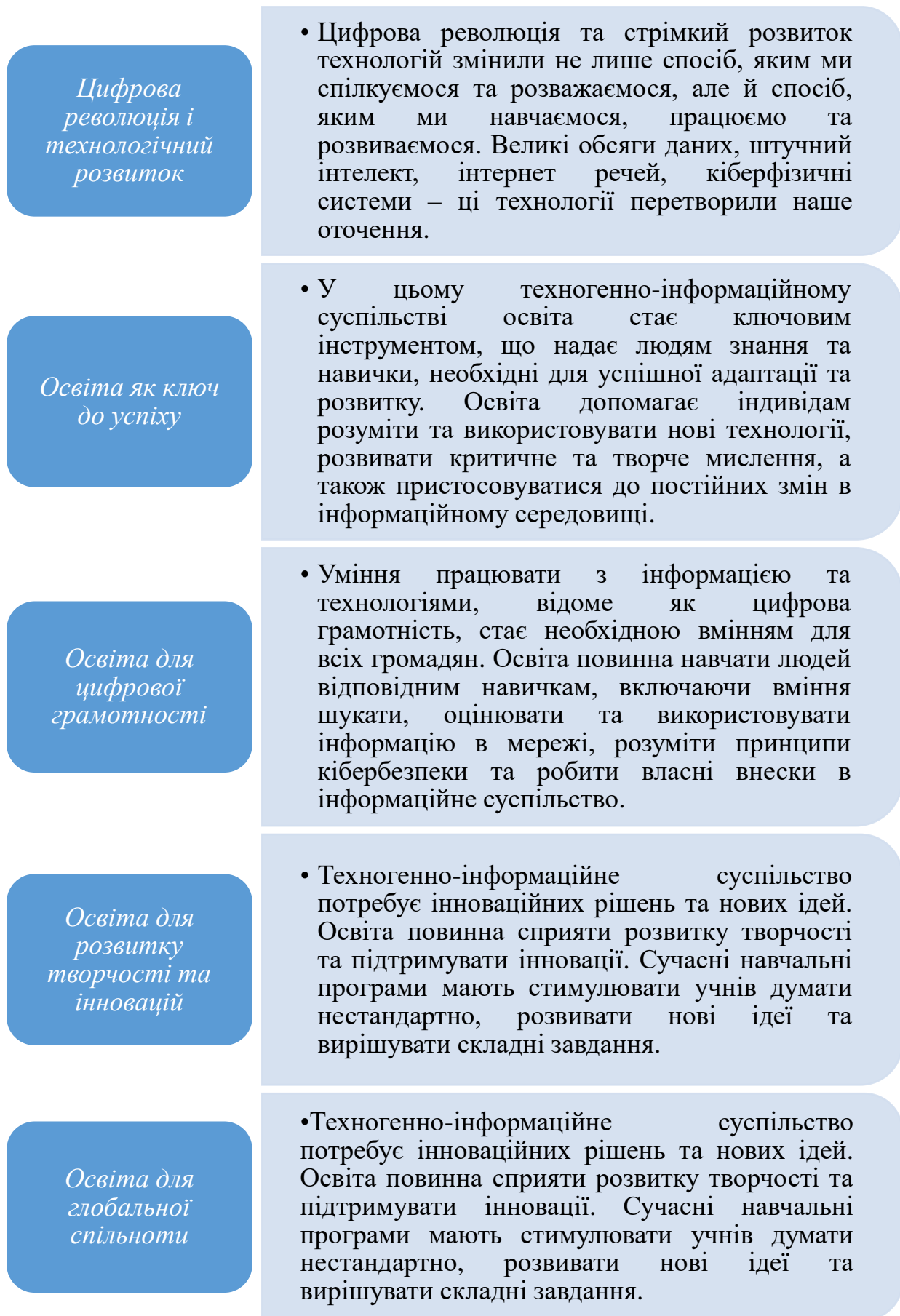

Рис. 1. Освіта в техногенно-інформаційному суспільстві

Крім того, інформаційні, цифрові, комп'ютерні технології сприяють персоналізації навчання, адаптації до індивідуальних потреб здобувачів освіти, створенню інтерактивних завдань та тестів для оцінювання знань. Це дозволяє підвищити якість освіти та зробити її більш доступною для людей у всьому світі.

Для прикладу можна привести невинну автоматизацію буденних процесів, зокрема виготовлення автоматичної годівниці для домашніх тварин на базі апаратно-обчислювальної платформи Arduino (Рис. 2), коли традиційні, буденні дії з використанням сучасних технологій вдається автоматизувати навіть учням молодшого віку.

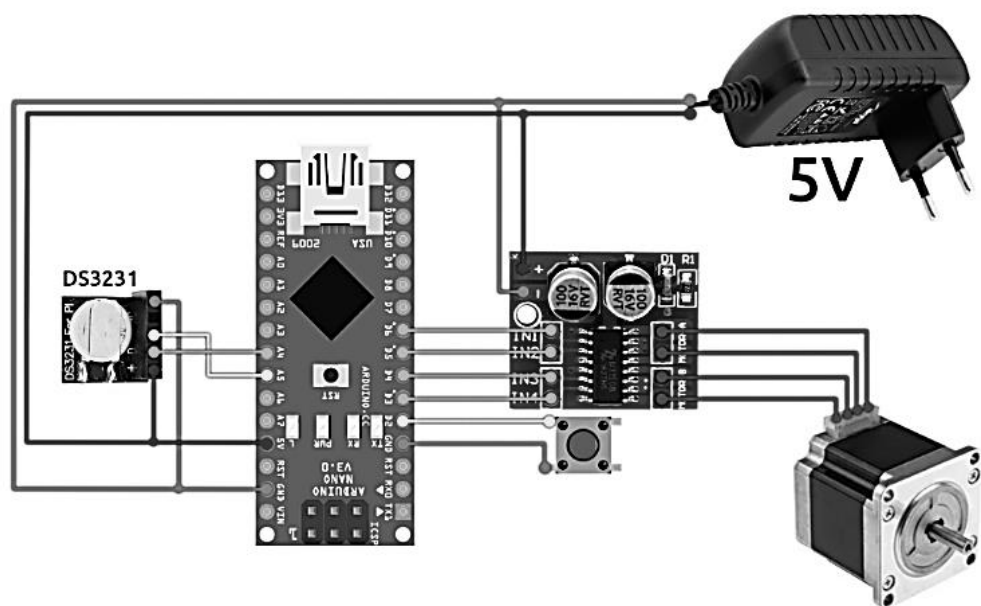

Рис. 2. Електрична принципова схема автоматичної годівниці реалізованої на кроковому двигуні [1]

У цьому контексті освіта виконує випереджаючу роль, яка надає індивідам і суспільству засоби адаптації до змін, розвитку та успіху [2].

Зараз освіта стикнулася з новою закономірністю, викликом – появою штучного інтелекту. Проведені нами дослідження та аналіз праць дослідників, зокрема Д. В. Соменка, С. І. Терещука, С. В. Шарова та ін. [3; 4] дають можливість визначити позитивний і негативний вплив штучного інтелекту на якість та ефективність навчання. Тож сучасна освіта повинна бути гнучкою, актуальною та відкритою до інновацій, щоб підготувати студентів до життя та роботи в цьому новому інформаційному та технологічному середовищі.

Висновки. Таким чином, поставлені в статті проблеми безпосередньо впливають на розвиток інформаційних, цифрових, комп'ютерних технологій і безумовно ставлять перед суспільством виклики, пов'язані з приватністю даних, кібербезпекою, що може з певною вірогідністю викликати технологічні нерівності. Однак, при врахуванні закономірностей розвитку техногенно-інформаційного суспільства результати освітніх реформ будуть мати позитив. Одна із них – випереджувальний характер освіти в умовах техногенно-інформаційного суспільства. Вона полягає в її здатності формувати громадян, які можуть ефективно функціонувати в цьому новому середовищі. Освіта формує компетентних фахівців, надає їм необхідні знання, навички, цінності, які допомагають індивідам і суспільству адаптуватися до змін та досягати успіху.

Література

1. Садовий М. І., Соменко Д. В., Трифонова О. М., Доброван К. М. Розвиток техніко-технологічної компетентності під час виконання навчального проєкту з використанням цифрових ресурсів. *Наукові записки. Серія: Проблеми природничо-математичної, технологічної та професійної освіти (ЦДУ ім. В.Винниченка)*. 2023. Вип. 1. С. 41–47.
2. Сергієнко Т. І. Інформаційні технології в освіті. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 121–126.
3. Соменко Д. В., Трифонова О. М., Садовий М. І. Використання штучного інтелекту та нейромереж в освітньому процесі з фахових дисциплін студентами спеціальності «Професійна освіта (Цифрові технології)». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 2023. Вип. 1(1). С. 45–55.
4. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 136–142.

Терещук С.І.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри фізики та інтегративних
технологій навчання природничих наук
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЛІЦЕЇВ

Анотація. У статті на підставі аналізу інтерактивних технологій навчання розглянуто педагогічні умови застосування цих технологій на уроках фізики в ліцеях. Показано, що відібрані методи інтерактивного навчання дозволяють успішно розвивати критичне мислення в учнів під час вивчення відомостей з квантової фізики.

Ключові слова: критичне мислення, інтерактивні технології навчання, квантова фізика, компетентнісний підхід, Нова українська школа.

Tereshchuk S. Interactive technologies of cooperative learning in physics lessons as a means of developing critical thinking of lyceum students. Based on the analysis of interactive learning technologies, the article examines the pedagogical conditions of using these technologies in physics lessons in lyceums. It is shown that the selected methods of interactive learning allow students to successfully develop critical thinking during the study of information on quantum physics.

Key words: critical thinking, interactive learning technologies, quantum physics, competence approach, New Ukrainian school.

Актуальність дослідження. Важливим чинником забезпечення якості освіти є компетентнісний підхід. Згідно з новим Стандартом Нової української школи передбачається 11 груп ключових компетентностей та 11 наскрізних умінь, окреслених у «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи», серед них – математична компетентність та основні компетентності у природничих науках, уміння вчитися впродовж життя, здатність до критичного мислення.

Критичне мислення в межах певної технології навчання – наскрізне уміння, що визначає здатність учня в майбутньому успішно провадити професійну діяльність, зокрема й навчальну в нових умовах. З цією метою ключову компетентність «уміння вчитися впродовж життя» ми скорелювали зі здатністю до критичного мислення. Водночас критичне мислення як складова компетентісно орієнтованої технології навчання, дозволяє успішно формувати предметну компетентність з фізики.

На сьогодні визнається, що одним з інструментів упровадження компетентісного підходу в навчальний процес є зміщення акцентів із нагромадження фактів на розвиток «вмінь та навичок XXI століття» [9]. Досягти цього можна, відійшовши від традиційних методик навчання, коли переважає знаннева парадигма, а вчитель відіграє роль носія та транслятора знань. Натомість зміщення центру ваги на особистість суб'єкта навчання активізує його приховані потенційні можливості до навчання через інтеракцію з іншими суб'єктами навчального процесу, спілкування й обмін думками, через дискусію та діалог. Це можливо за умови впровадження, наприклад, інтерактивних методів кооперативного навчання. Підкреслимо, що інтерактивні технології – не єдиний напрямок вдосконалення навчання, що дозволяє як найшвидше покинути «еру академічного знання». Аналіз компетентісно орієнтованих технологій навчання (а надалі й експериментальне навчання в ході педагогічного експерименту [6, 10]) переконали нас у тому, що через інтерактивні методи кооперативного навчання вдається найбільш оптимально реалізувати формування здатності учнів до критичного мислення як важливого уміння, що входить до ключової компетентності «уміння навчатися впродовж життя». Нижче буде розглянуто інтерактивні технології навчання в контексті формування відповідних компетентностей на основі критичного мислення в учнів ліцею.

У педагогічній практиці накопичилась величезна кількість технологій навчання, які віддзеркалюють різні підходи та моделі навчального процесу [2, 3, 5 та ін.]. Якщо ознакою класифікації цих підходів обрати рівень активності учнів, то їх можна умовно виокремити у три напрями — пасивний, активний та інтерактивні підходи [5]. Вказані групи відрізняються характером спільної діяльності учителя та учнів.

Пасивне навчання зумовлене використанням методів, у яких переважає навчальна діяльність, спрямована на пасивне засвоєння нової інформації – шкільна лекція, розповідь, пояснення. Основна дидактична

мета тут полягає в передачі учням певного обсягу знань та перевірці його засвоєння під час фронтального опитування, коли учням пропонують питання на відтворення правил, законів, означень нових понять тощо. Закріплення нового навчального матеріалу здійснювалось також шляхом розв'язування переважно простих (тренувальних) фізичних задач, які не вимагають творчого мислення. В такій моделі навчання учень виступає «об'єктом» навчального процесу, який не впливає на цілі навчання, а його інтереси, досвід, ціннісні переконання не враховуються в принципі. Навпаки, учень мусить ламати свої світоглядні погляди, змінювати інтереси або намагатись пристосуватись і самотужки мотивувати вивчення нової інформації.

Цілком закономірно, що здійснює він це єдиним доступним способом – через співставлення буденного знання із новим знанням, яке презентує вчитель. Наші спостереження показали, що ознакою цього процесу (наявність його протікання) є характерні запитання, які учні ставлять перед учителем – прохання пояснити факт або уточнити механізм протікання певного явища (відомого учню, наприклад, із прочитаної книги, перегляду кінофільму або спостереження природних явищ тощо) з позицій наукової теорії, яку викладає учитель.

Вважається, що перша група спонукає до високої активності учнів шляхом використання учителем відповідних методів та методичних прийомів, що підпорядковані класно-урочній організації навчання. Класно-урочна організація навчання лише доповнювала концептуальні положення та визначала зовнішній бік організації навчального процесу, яким усі інші аспекти системи були підпорядковані. Ось деякі з них:

- авторитаризм викладання: авторитет учителя нерозривно об'єднаний з авторитетом знанневої парадигми, яка виставляється на протигагу свободі учня та заперечує демократичні цінності в навчанні, придушє атмосферу довіри і взаємоповаги між учителем й учнями (попри їх декларацію);
- суб'єкт-об'єктні відносини учителя й учнів;
- переважання в навчанні лише ідеалізованих цілей, які мають декларативний характер і дозволяють виключно вчителю обирати і обґрунтовувати цілі та завдання уроку;
- фрагментарна активність учня: «традиційні» методи навчання передбачають активну участь певної частини класу і майже ніколи – усіх учнів. Охопити увагою та активувати усіх учнів класу, –

практично недосяжне завдання для учителя, до якого він може лише прагнути наблизитись.

Підкреслимо, що повністю відмовитись від класно-урочної системи навчання не вдається в силу об'єктивних причин. Повна відмова від цієї системи до тепер була неможлива, оскільки це тягне за собою необхідність докорінної заміни змістової компоненти методичної системи навчання, що не входило в завдання нашого дослідження.

Активне навчання передбачає застосування методів, що переводять учня до категорії «суб'єкту» навчання. До таких методів відносимо евристичні бесіди, розв'язування творчих завдань, демонстрацію та обговорення фізичних дослідів тощо. Під час фронтальних опитувань учитель ставить запитання, на які необхідно давати розгорнуту відповідь, логічно пояснювати або обґрунтовувати власну позицію тощо. Мета навчання залишається прерогативою учителя, але крім засвоєння знань планується розвивати в учнів здатність до фізичного стилю мислення, вміння творчо застосовувати набуті знання на практиці, вміння розв'язувати задачі із нестандартними умовами (творчі завдання) тощо.

Інтерактивне навчання можливе за спеціальної форми організації пізнавальної діяльності, яка орієнтована на постійну, активну взаємодію усіх учнів [5, с. 7]. Постійна та активна участь учнів досягається шляхом “навчання у співпраці” та згідно з принципом “навчаємось навчаючи”. Учні взаємодіють не лише з учителем, а й між собою та виступають рівноправними суб'єктами навчального процесу під час дискусій, обміну новою інформацією, обговорення завдань, запропонованих учителем.

На думку О. Пометун, для успішної організації інтерактивного навчання важливо дотримання наступних умов:

1. Організація навчального процесу як багатосторонньої комунікації в атмосфері партнерства.
2. Позитивна психологічна атмосфера в учнівському колективі.
3. Спеціальна організація навчального простору [4].

Розглянемо наведені положення кожне окремо з точки зору методики навчання фізики.

1. Організація навчального процесу як багатосторонньої комунікації в атмосфері партнерства.

Зі шкільної практики відомо, що спілкування між учнями для обміну інформацією є досить ефективним способом її засвоєння. Водночас багатостороння комунікація в учнівському колективі потребує

від її учасників окремої підготовки – уміння уважно слухати, правильно відтворювати почуте, логічно викладати власне бачення шляхів розв'язку проблеми (застосовувати закони логіки), ставити запитання. Усі ці якості також необхідні для опанування «мисленням вищого порядку» – критичним мисленням [7].

Водночас організація інтерактивного навчання потребує кооперації. Успіх групи залежить від кожного учасника, конкуренція між учасниками групи недоцільна. Недопустиме домінування однієї думки над іншими – усі учасники мають можливість вільно висловлювати власні думки, приймати продумані та відповідальні рішення, критично оцінювати представлені учителем або іншими учнями аргументи. Отже, організація інтерактивного навчання передбачає зокрема розв'язання навчальної проблеми на основі аналізу обставин та відповідних аргументів, фактів, гіпотез. Це створює досить сприятливі методичні умови для розвитку критичного мислення під час вивчення фізичних теорій, відповідно до емпірично-індуктивної схеми, що розглядалась нами в дослідженні [10]: Проблема – Гіпотези – Раціональна критика – Вибір гіпотези – Раціональна критика нової теорії – Нова проблема.

2. Позитивна психологічна атмосфера в учнівському колективі.

У методичній літературі описані численні технології для створення сприятливої психологічної атмосфери в класі [1, 2-5 та інші]. Головна мета таких «методик-криголамів» – створення «позитивної мотивації в наступній діяльності, взаємодія, розвиток спектра позитивних емоцій і почуттів стосовно процесу навчання і предмета, психологічне розвантаження учнів, згуртування колективу класу» [4, с. 38]. Проте вони мають два помітні недоліки: а) використання часу (20–45 хв, рідше до 7–10 хв); б) зазвичай покращення позитивної атмосфери – єдина дидактична мета, якої вдається досягти. Повторення раніше вивченого, перевірка домашнього завдання або актуалізація опорних знань учнів залишаються поза увагою учителя. Тому вказані методи краще проводити під час виховних заходів, факультативів тощо.

Проте, існує досвід використання методик, які на відміну від методів-криголамів дозволяють мотивувати клас, психологічно підготувати колектив класу до успішної навчальної діяльності і водночас працювати із відповідним навчальним матеріалом. Наприклад, такі методи детально описані в праці Д. Лємова «Майстерність учителя» [8, с. 203-207].

З досвіду відомо, що зазвичай педагог пов'язує свою діяльність із певними очікуваннями – як позитивними, так і негативними. Дослідження в царині когнітивної психології підтверджують, що позитивні очікування учителя мають безпосередній вплив на результати навчання. Цей вплив має позитивний ефект навіть для тих учнів, що раніше показували низький рівень навчальних досягнень. Найбільш відомим дослідженням із перевірки гіпотези «ефект очікування експериментатора» є «Пігмаліон».

На підставі проведеного аналізу викладених вище досліджень, ми прийшли до наступних висновків. Інтерактивне навчання включає постійну активну діяльність учнів і її успішність залежить не лише від підготовленості учнів, але й від позитивної психологічної атмосфери класного колективу загалом, а також окремих учнів. Проте, застосування відповідних інтерактивних стратегій навчання, спрямованих на створення позитивної атмосфери в учнівському колективі, недостатньо. Дослідження «Пігмаліон» дозволяють стверджувати, що важливу роль тут відіграватимуть позитивні очікування учителя. Проблема загострюється ще й тим, що учні ліцею знають про сформовані негативні уявлення про них в учителів. Тому вкрай важливо учителю проводити бесіди з учнями з метою підтримання відповідного психологічного клімату в колективі класу.

Також нами був запропонований новий підхід – «дослідницьке навчання» з квантової фізики (11 клас). Дослідницьке навчання – це навчання через дослідження (досліджуючи – навчаємось). Для реалізації дослідницького навчання на уроках фізики, нами було змінено індуктивно-емпіричну концепцію навчання на гіпотетико-дедуктивну, в основу якої покладено методику навчання учнів висувати гіпотези та перевіряти їх, спираючись на критичне мислення. Дослідницьке навчання базується на структурно-логічній схемі: Проблема – Гіпотеза – Раціональна критика – Вибір гіпотези – Раціональна критика нової теорії – Нова проблема [6].

Спираючись на наведені вище результати досліджень, у межах розроблюваної нами методичної системи компетентнісно орієнтованого навчання квантової фізики в ліцеї, учителям пропонувались наступні методичні рекомендації:

Учителю слід постійно аналізувати власну діяльність на відповідність стилю викладання, дидактичних цілей, методів викладання навчального матеріалу до власних та учнівських позитивних очікувань.

Учителю варто «забувати» про невдачі та негативні результати учнів з минулих років навчання і завжди бути готовим до сприйняття нових позитивних навчальних досягнень учнів. Проведені нами бесіди з учителями показали, що вже після першого навчального року роботи учителя з класом, у нього складається стійка «характеристика-вирок» для кожного учня. Такий стан, зазвичай, є досить сильним гальмуючим фактором для успішної навчальної діяльності учнів. І навпаки, постійна підтримка «відмінників» поряд із критикою «відстаючих» учнів створює напруження в класному колективі і почасти знижує ефект від інтерактивних уроків, оскільки така психологічна атмосфера не сприяє плідній праці в групах або парах.

Наші спостереження за навчальним процесом, переконують, що інтерактивні технології кооперативного навчання мають значний потенціал щодо подолання негативних очікувань і водночас дозволяють підвищити позитивні очікування. У цьому сенсі інтерактивні методики можуть розглядатися як інструментарій із підвищення позитивних очікувань як учителя, так і кожного учня. Працюючи в групі або в парі, учень досягає успіху разом із групою і отримує звершення очікуваного позитивного прогнозу від учителя навіть за умови виконання не ключової ролі, а відтак має нагоду переконатися у власній успішності. Демонструючи учителю свою успішну роботу в складі успішної групи, учень ніби надихає його на відповідні очікування. Це один з ключових моментів, який пояснює надзвичайно високу ефективність інтерактивних методик.

Дослідницьке навчання створює позитивне ставлення учнів до навчального процесу, оскільки учитель створює умови, коли учні самостійно (під керівництвом педагога) досліджують та «відкривають» нові знання.

3. Спеціальна організація навчального простору.

У середній школі давно реалізована ідея організації навчального простору через створення кабінетів із різних навчальних предметів, зокрема з фізики. Спеціальна організація навчального простору для інтерактивного навчання передбачає також зміну розташування положення учнів і педагога: розстановка учнівських парт у формі літери

«П», у формі «прямокутника» та «колом», «дискусійний клуб» (малими групами) [4, 7]. Це дає ряд суттєвих переваг: відсутність бар'єрів між педагогом та учнями, усі учні бачать один одного тощо. Проте існують й недоліки: деякі з наведених розташувань учнівських місць не дозволяють учителю швидко та вільно наблизитись до окремих учнів, щоб надати індивідуальні консультації. Особливо це помітно, якщо урок супроводжуватиметься демонстрацією фізичних дослідів учителем або за умови, коли учням необхідно провести фронтальний експеримент. У теорії та методиці навчання фізики усталеною є думка про те, що обладнання кабінету фізики та розташування учнівських парт та меблів визначається: а) системою сучасного шкільного фізичного експерименту; б) сукупністю методів і технологій навчання, які застосовуються в навчанні фізиці. Отже, при застосуванні інтерактивних методів навчання слід враховувати наявність шкільного фізичного експерименту, як важливої складової методичної системи навчання фізики в середній загальноосвітній школі.

Таким чином, аналіз особливостей організації інтерактивного навчання, дозволяє зробити наступні висновки. Застосовуючи інші технології навчання разом з інтерактивними методами, перевагу необхідно надавати саме тим, що не обмежують вільне пересування або розташування учнів у класі. Наприклад, доцільно замінити ІКТ із застосуванням стаціонарних комп'ютерів на ІКТ, що засновано на застосуванні мобільних пристроїв (ноутбуки, планшетні комп'ютери, смартфони тощо). Водночас не усі інтерактивні методики доцільно використовувати на уроках фізики. Критерієм відбору, на наш погляд, є два фактори: а) сумісність інтерактивного методу із системою шкільного фізичного експерименту; б) відповідність інтерактивної технології до методів навчання, які характерні саме для викладання фізики і склалися історично – розв'язування задач, проведення демонстраційних дослідів, фронтальних лабораторних робіт та ін.

Оскільки виникла необхідність об'єднання технології критичного мислення та інтерактивних технологій кооперативного навчання, ще одним важливим критерієм для відбору останніх є дидактична відповідність цих методів основній меті – формуванню у старшокласників навичок критичного мислення. Врахування цієї відповідності обумовлено особливостями формування критичного

мислення. Для того, щоб виробити критерії для відбору інтерактивних методів, нами були дотримані наступні умови.

I. У навчальному процесі використовуються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня. Мисленням вищого рівня вважається таке, що здатне відповісти на запитання високого рівня – «це запитання, які ми ставимо, коли цікавимося, як чи чому щось відбувалось або яким чином одна подія, факт чи ідея можуть бути пов'язані з іншими. Ці запитання формулюються в такий спосіб, щоби змусити того, хто на них відповідає, критично мислити» [7, с. 15]. Таке означення цього поняття є дещо спрощеним і несповна чітким. Для старшокласників більш придатним, на наш погляд, буде підхід, коли мисленням високого рівня будемо називати таким, що підкоряється певним нормам, критеріям (законам). Зазвичай до таких законів відносять закони фізики та закони логіки (закон тотожності, закон несуперечності, закон виключення третього і закон достатньої підстави).

II. Навчальний процес обов'язково організований як дослідження учнями певної теми, що виконується шляхом інтерактивної взаємодії між ними; результатом навчання є вироблення власних суджень.

III. Вчителі та учні несуть спільну відповідальність за психологічний клімат на занятті.

IV. Вчителі демонструють як можна мислити критично: формулюють свої думки обґрунтовано, звертають увагу учнів на певні умови та заохочують учнів поважати точку зору, що не співпадає з власною.

V. Учням надається підтримка дозовано, так, щоб учень сам досягав необхідних результатів. Підтримка здійснюється через використання запитань як інструментарію критичного мислення та розв'язання проблем.

Висновки. На підставі проведеного вище аналізу, нами було обрано наступні критерії, за якими здійснювався відбір інтерактивних методик кооперативного навчання для уроків фізики з розвитку критичного мислення:

- сумісність інтерактивного методу із системою шкільного фізичного експерименту в сенсі методики та техніки проведення демонстраційних дослідів, фронтальних експериментів тощо;
- відповідність інтерактивної технології до методів навчання, які характерні саме для викладання фізики, що склалися історично –

розв'язування задач, проведення демонстраційних дослідів, фронтальних лабораторних робіт та ін.;

- надання переваги тим інтерактивним методам, що дозволяють широко застосовувати різноманітні методики «випитування», а також застосування різних таксономій системи запитань.

Також ми врахували класифікацію інтерактивних технологій навчання, запропоновану авторами [5]:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

Вказана класифікація, на наш погляд, є досить вдалою, оскільки за ознаку класифікації прийнято мету уроку та форми організації навчальної діяльності учнів ліцеїв.

Література

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: як цього навчати. Науково-методичний посібник. Х.: Видавнича група «Основа»: «Тріада+», 2007. 112 с.
2. Освітні технології: Навч.-метод.посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пехоти. К.: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
3. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики Т.1 / Паламарчук В. Ф. К. : Знання України, 2005. 420 с.
4. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. К., 2007. 144 с.
5. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л.В. Пироженко; За ред. О.І. Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
6. Терещук Сергій Іванович. Теоретико-методичні засади навчання квантової фізики у ліцеї : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізика) / Терещук Сергій Іванович ; наук. консультант Ляшенко Олександр Іванович ; Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 457 с.
7. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; Наук. ред., передмова О. І. Пометун. К.: Плеяди, 2006. 220 с.

8. Doug Lemov, Teach Like a Champion: 49 Techniques that Put Students on the Path to College. John Wiley & Sons, Inc., 2010, Pp. 404.
9. Patrick Griffin, Barry McGaw and Esther Care (eds.), Assessment and Teaching of 21st Century Skills, Springer Science+Business Media B.V. 2012.
10. Терещук С. І. Технології розвитку критичного мислення у навчанні фізики. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 214–227.

Ткачук Г.В.

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри інформатики
і інформаційно-комунікаційних технологій
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ВЕБКВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

***Анотація.** У роботі розглянуто технологію вебквесту як одну з педагогічних інновацій, яка дає змогу покращити якість навчання. Виявлено, що на уроках інформатики використання вебквесту сприяє формуванню в учнів нових освітніх компетенцій, самонавчання та саморозвитку, формуванню особистих якостей та творчого потенціалу. Ми виділили деякі хмарні сервіси, які дають змогу створити вебквест: Learning.apps, Classtools.net, Inforapid KnowledgeBase Builder. У ході застосування технології вебквест на уроці інформатики ми виокремили деякі методичні вимоги оптимального його застосування у шкільному курсі інформатики.*

***Ключові слова:** інноваційні освітні технології, вебквест, цифровий освітній ресурс.*

Tkachuk H. V. Webquest as an innovative technology in the work of an informatics teacher. The paper examines webquest technology as one of the pedagogical innovations that makes improving the quality of education possible. It was found that webquests in computer science classes contribute

to students' formation of new educational competencies, self-learning and self-development, personal qualities, and creative potential. We have selected some cloud services that allow you to create a WebQuest: Learning.apps, Classtools.net, and Inforapid KnowledgeBase Builder. In the course of using webquest technology in the informatics lesson, we singled out some methodological requirements for its optimal use in the school informatics course.

Key words: *innovative educational technologies, webquest, digital educational resource.*

Актуальність дослідження. Високі темпи розвитку сучасного суспільства визначають основну потребу для сучасного учителя – постійне вдосконалення та пошук педагогічних інновацій, які дозволять покращити якість навчання [7, с. 102]. Сучасний вчитель повинен бути прогресивним, енергійним, освіченим, адаптивним, глибоко розуміти свій предмет та вміти його пояснити дітям [1, с. 56].

Цифрове суспільство вимагає від учителя інформатики бути інноваційним, шукати нові ефективні форми та методи роботи, освоювати сучасні інформаційні середовища, відпрацьовувати та впроваджувати нові форми інтерактивної діяльності під час освітнього процесу. Професійна діяльність учителя інформатики щодо впровадження інноваційних технологій у процес навчання дасть змогу учням опанувати ключовими компетентностями, що визначають якість сучасної освіти, а також набути досвіду самостійності та особистої відповідальності [3, с. 248].

На наш погляд, технологія вебквесту, завдяки широкому поширенню мережі Інтернет та розвитку інформаційних технологій, може бути використана дуже ефективно саме у роботі вчителя інформатики.

Мета дослідження. Розглянути технологію вебквесту та визначити особливості її застосування у роботі учителя інформатики.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літератури щодо впровадження технології вебквесту [2], [4-6] дозволяє зробити висновок про те, що під час освітнього процесу вчитель формує особливу інтерактивну пошукову діяльність учнів, внаслідок якої відбувається самомотивація учнів на самостійне здобуття знань. При цьому функція

вчителя полягає у визначенні особливостей та етапів цієї діяльності, її контролю та встановлення часових меж. На думку педагогів-практиків [6, с. 294], важливою особливістю вебквестів є те, що завдяки розміщенню необхідної інформації на різних сайтах, пов'язаних системою гіперпосилань, учні навчаються працювати в єдиному інформаційному просторі як під час самостійної, так і групової роботи. Крім того, учню може бути запропоновано завдання, для виконання якого потрібно зібрати інформацію в мережі Інтернет. Після закінчення своєї роботи та завершення квесту загалом учні розміщують результат своєї праці у вигляді власної вебсторінки.

При використанні вебквестів у роботі вчителі інформатики можна виділити низку переваг. По-перше, розвиваються навички групової роботи школярів, оскільки групова робота при вирішенні вебквесту є більш ефективною. По-друге, відбувається посилення навичок учнів зі створення та введення запитів у пошукових системах в результаті пошуку в мережі Інтернет. По-третє, розвивається критичне мислення, вміння порівнювати, аналізувати, мислити абстрактно, структурувати знайдену інформацію.

На уроках інформатики використання вебквесту сприяє формуванню в учнів нових освітніх компетенцій, самонавчання та саморозвитку, формуванню особистих якостей та творчого потенціалу. При організації вебквесту на уроці учителі зазвичай організовують групову та колективну роботу учнів. Використання таких форм роботи передбачає розподіл учнів за ролями та формування команд. При цьому учні можуть приймати правильні рішення, працюючи в колективі, аналізувати отриману інформацію, набувати необхідний досвід у такій формі роботи та ділитися цим досвідом із іншими.

Крім групової форми роботи над вебквестом допускається також індивідуальна. Її слід розглядати як дослідницьку роботу учня. Індивідуальний вебквест може бути короткочасним або довготривалим. Якщо він є довготривалим, то учень самостійно досліджує тему, вирішує поставлені завдання та отримує необхідні бали або оцінки для успішнішого проходження курсу інформатики. Оцінювання вебквесту потрібно проводити з урахуванням заздалегідь розроблених докладних критеріїв оцінювання, виходячи з яких учні можуть оцінити як себе, так і інших членів команди. За такими ж критеріями вчитель оцінює учасників вебквесту. Оцінка має бути комплексною, тобто, повинна

складатися з кількох критеріїв, наприклад таких як: дослідницька робота, творча робота, оригінальність роботи, уміння працювати в групі, грамотність мови під час виступу, текст викладеної теми та оформлення презентації.

Використання технології вебквестів під час вивчення інформатики має ряд переваг:

- можливість використання сервісів мережі Інтернет за рахунок дружнього інтерфейсу, що не потребує технічних знань;
- виконання вебквесту як в індивідуальному, так і в груповому порядку (групова робота під час виконання вебквесту більш ефективна);
- за рахунок використання сучасних технологій та засобів розвивається інформаційна компетентність учнів, збільшується мотивація до навчання, зростає зацікавленість навчальним предметом;
- інтелектуальні завдання вебквесту сприяють розвитку критичного мислення, уміння порівнювати, аналізувати, класифікувати, мислити абстрактно;
- при пошуку інформації для розв'язку вебквесту формуються пошукові навички.

Технологія вебквесту дає змогу реалізувати наочність, мультимедійність та інтерактивність навчання. Наочність та мультимедійність забезпечується за рахунок використання різних видів інформації: мультимедійної, презентаційної, графічної, відео, анімації тощо. Інтерактивність об'єднує всі види подання навчального матеріалу, забезпечуючи зворотній зв'язок, дає змогу впливати на різні об'єкти (кнопки, гіпертекст, функційні елементи тощо).

Нині існує широкий спектр програм та онлайн-сервісів, які дають змогу створювати різного роду освітні ресурси. Деякі з них вимагають поглибленого знання використання програмного забезпечення, а іноді і навичок програмування, тому такий вибір не завжди буде однозначним. Проте, існують програми та сервіси з доволі зрозумілим і дружнім інтерфейсом, які може опанувати і людина без спеціальних знань та навичок.

Серед відомих хмарних сервісів, які можна використовувати для створення вебквестів можна виділити Learning.apps, Classtools.net, Inforapid KnowledgeBase Builder. Також корисними будуть хмарні сервіси Google, які дають змогу оформити матеріал вебквесту – розробити презентацію, вебсайт, портфоліо на хмарному диску тощо.

Для розробки вебквесту ми скористались платформою Padlet, з інтеграцією сервісів Google та завдань на платформі Learning.apps. Було створено віртуальну стіну (Рис. 1), яка містила завдання короткострокового вебквесту на відгадування слова, яке було закодоване у завданнях вебквесту.

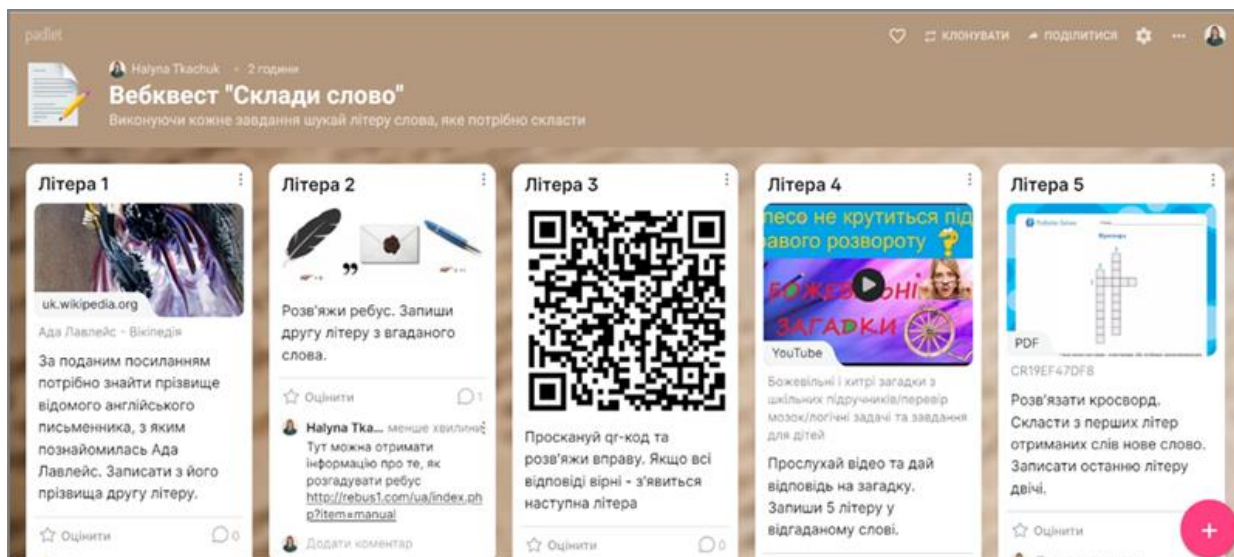

Рис. 1. Вебквест на платформі Padlet

Вебквест учні проходили після вивчення теми «Історія комп'ютерної техніки», тому всі завдання стосувались історичних подій, винаходів та винахідників в галузі комп'ютерної техніки тощо. Шукане слово «Бєбідж» – прізвище винахідника першої обчислювальної машини з програмним управлінням.

У ході застосування технології вебквест ми виокремили деякі методичні вимоги оптимального його застосування у шкільному курсі інформатики:

- враховувати особливості та специфіку інформатики як навчального предмету;
- враховувати психічні особливості розвитку та індивідуальні можливості (враховуючи інклюзивність) учнів щодо використання комп'ютера;
- врахування основних дидактичних принципів реалізації освітнього процесу;
- логічне застосування технології вебквестів з орієнтацією на важливість її застосування на певних етапах вивчення інформатики;
- оптимальне співвідношення індивідуальних та групових форм роботи, поєднання різних видів завдань тощо;

- раціональне поєднання нетрадиційного вивчення інформатики з використанням вебквестів та засобів традиційного навчання;
- застосування ефективної системи оцінювання вебквестів на основі критеріїв;
- забезпечення психологічного комфорту учнів під час проведення та виконання завдань вебквесту.

Висновки. Проведення уроків з використанням вебквестів має ряд переваг для учня: формування навичок критичного мислення, розв'язування творчих завдань, досліджувати проблему та аналізувати різні види інформації, формувати власну думку на основі знайдених матеріалів, враховувати думки інших, приймати рішення та брати на себе відповідальність. Це робить діяльність учня більш осмисленою, свідомою, продуктивною та ефективною.

Література

1. Архіпова Н. Ю., Ткач О. В., Каргіна Н. В. Портрет сучасного вчителя у новій цифровій реальності. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 55–60.
2. Дягілева Л. Д., Орлова О. О. Квест-технології у професійному навчанні (аспект навчання іноземних мов). *Polish Science Journal*. 2020. Вип. 7(28). С. 73–80.
3. Медведєва М. О., Жмурко О. І., Криворучко І. І., Ковтанюк М. С. Використання ігрових онлайн-сервісів у процесі вивчення мов програмування. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 2. № 36. С. 248–255.
4. Мхитарян О., Олійник О. Особливості використання технології вебквесту на уроках української літератури. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 4(63). С.75–81.
5. Онищенко І. Веб-квест як засіб формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкової школи. *Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*. 2020. Вип. 3. С.115–124.
6. Синявська О. Технологія веб-квесту в освітньому процесі: базові положення. *Grail of Science*. 2023. Вип. 30. № 293–297.
7. Ткачук Г. В., Бондаренко Т. В. Досвід використання віртуальної стіни Padlet у процесі проведення дистанційного практичного заняття. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2018. Вип. 20(27). С. 102–107.

Федчун Т.О.

здобувач вищої освіти

Гонюк О.В.

доцент кафедри української літератури

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню інтерактивних методів формування математичної компетентності на уроках української літератури. Виокреслено зміст поняття «математична компетентність», специфіку процесу формування математичної компетентності. Проаналізовано ключові компетенції, які формуються в процесі формування математичної компетентності.

Ключові слова: компетентність, математична компетентність, українська література, компетентно орієнтований підхід, інтегрований урок, гра, діджиталізація.

Fedchun T., Gonyuk O. Interactive methods of forming mathematical competence in the lessons of Ukrainian literature. The article is devoted to the study of interactive methods of forming mathematical competence in the lessons of Ukrainian literature. The content of the concept of “mathematical competence” and the specifics of the process of forming mathematical competence are outlined. The key competences that are formed thanks to the methods of forming mathematical competence are analyzed.

Key words: competence, mathematical competence, Ukrainian literature, competence-oriented approach, integrated lesson, game, digitalization.

Актуальність дослідження. Практично всі дослідники розглядаючи математичну компетентність, були зосереджені на аспектах втілення компетентності в програмі учнів молодшої (Філякіна Л., Гринчак В. І.) або старшої школи (Зіненко І. М.) та тільки під час вивчення фізико-математичних дисциплін (Раков А.С., Тесленко І. Ф.).

Проте майже ніхто не окреслив векторів розвитку математичної компетентності на уроках української літератури у середній школі. Хоча сучасні вчені ведуть науковий пошук шляхів аналізу художнього твору.

Тому аналіз вищезгаданих праць науковців дає змогу визначити, що питання формування математичної компетентності на уроках української літератури є малодослідженим, актуальним і потребує ґрунтовного розгляду.

Відтак **мета** нашого дослідження полягає в комплексному осмисленні інтерактивних методів формування математичної компетентності на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу. Математична компетентність – дидактична мета в процесі навчання української літератури (опанування учнями художньої картини світу, яку, безперечно, можна назвати такою, що організована за законами точності, алгоритмічності, системної зв'язності, художньої конкретності, що підлягають абстрагуванню, яке може досягати дуже високого рівня), яка набуває власне предметного змісту. Вона передбачає не просто вивчення формул і правил, а й уміння застосовувати їх у різних контекстах, розв'язувати реальні задачі, аналізувати дані, розуміти структури й відносини. Це також включає в себе критичне оцінювання інформації, розробку власних підходів до розв'язання задач та вміння використовувати математичні ідеї.

Сучасний процес навчання повинен бути спрямований на розвиток критичного мислення та самостійності, що дозволяє учням засвоювати новий матеріал більш глибоко та ефективно. Зокрема, учитель під час уроку може використовувати практичні завдання, які застосовують математичні поняття до реальних ситуацій, а також розв'язувати задачі за рахунок спільної діяльності, що сприяє обміну думками та співпраці між учнями. Важливо, щоб навчальний процес був цікавим та змістовним, а матеріал допомагав розвивати аналітичні та проблемно-орієнтовані вміння.

Варто наголосити на ролі інтерактивної діяльності на уроках української літератури та її зв'язку з формуванням математичної компетентності як здатності особи розуміти, застосовувати та аналізувати математичні концепції, методи й процедури для вирішення різноманітних завдань та проблем у реальних ситуаціях. Це включає в себе не лише володіння арифметичними операціями й геометричними поняттями, але й здатність розв'язувати складні завдання, виявляти

зв'язки між математичними концепціями, вирішувати проблеми з використанням логічного мислення та абстрактних уявлень.

У тандемі з математичною компетентністю інтерактивна діяльність має дуже важливу роль у всебічному розвитку учнів. Вона допомагає учням не лише засвоювати нові знання, але й застосовувати їх у практичних ситуаціях, розвиваючи критичне мислення та вміння робити висновки.

Інтерактивні методи в навчанні можуть стати мостикувальним зв'язком між різними дисциплінами, наприклад, математикою та українською літературою. Це може бути використання математичних ігор, головоломок або завдань, які мають літературний контекст. Такий підхід допоможе учням бачити спільні зв'язки між різними навчальними дисциплінами та розвивати вміння абстрагувати та переносити знання з одного предмета на інший.

Для формування оцінки рівня сформованості ключових математичних компетентностей використовуються інтерактивні методи, розглянемо їх.

Однією з найважливіших, на наш погляд, умов для розвитку математичного мислення учнів є формування хронологічних уявлень, тобто відображення у свідомості учнів послідовності, тривалості та синхронності перебігу подій, явищ, процесів, відтворення образів минулого, пов'язаних із характеристикою часу події, а також відображення цих подій на осі.

З-поміж хронологічних умінь доречно окреслити базові вміння, що складають основу хронологічної компетентності. Базові вміння становлять ядро хронологічної компетентності як комплексу вмінь, що ґрунтуються на знаннях і досвіді, ціннісних орієнтаціях учнів і дають можливість трансформувати дані в таблицю або побудувати хронологічний відрізок на площині. Точкою відліку в ієрархії хронологічних умінь є вміння визначати роки й відображати це схематично (за допомогою таблиці та/або осі ординат).

Учням важливо навчитись будувати та знаходити в художньому творі причинно-наслідкові зв'язки (ПНЗ), адже будь-які ситуації, що трапляються в нашому житті, мають свої причини та наслідки. Уміння давати правильну відповідь на запитання «Чому?» та «До чого це призведе?» формує в людини цілеспрямованість, практичність та здатність брати відповідальність на себе, а не перекладати її на інших.

ПНЗ (причинно-наслідковий зв'язок) – це зв'язок між явищами, за якого одне є причиною, за наявності певних умов породжує інше явище – наслідок. Учень має окреслити ряд подій і визначити серед них: «А» (причину), «Б» (наслідки, які вона зумовила).

Дітям важливо зрозуміти, що, якщо не відбудеться причина, не повинно статися й наслідку (інакше можна вважати, що наслідок не викликаний причиною, а відбувається незалежно від неї).

Подати учням цю закономірність можна в ігровій формі. Продемонструємо це на прикладі гри «А що потім?». Учитель називає певну подію, що стає точкою відліку, питаючи дітей: «А що потім?». Учні дають відповідь, а викладач знову запитує «що далі?» – і так триває доти, доки учні не сформулюють ланцюг ПНЗ. Вищеописану гру можна трансформувати в іншу вправу– гру «Стежка». Учні з учителем мають послідовно вибудувати ланцюжок причин, кожна з яких стає наслідком наступної і навпаки. У пригоді стануть слова-помічники: отже, тому, через це, оскільки, це призвело, у зв'язку з тим, що тощо.

У такій формі учні можуть проаналізувати сюжетні лінії, події та їх наслідки, визначити роль рішень персонажів, причини трансформації персонажів, вплив зовнішніх факторів на вчинки героїв тощо. Уміння правильно формувати причинно-наслідкові зв'язки допомагає дітям прогнозувати можливі варіанти наслідків тої чи іншої дії, учитися аналізувати й порівнювати, мислити, будувати гіпотези, робити висновки, ставати рішучими, учитися брати на себе відповідальність.

Гру «Формула твору» можна використати на підсумковому уроці з літератури, адже вона тренує логіку та пам'ять, розвиває кмітливість. На кожному слайді основні символи творів з'являються по черзі, складаючи собою формулу твору. Ця формула й має натякнути на сюжет певного твору. Чим менше відкрито символів і чим швидше відгаданий твір – тим більше можна заробити балів. Такий формат можна застосувати для визначення ряду подій, що становлять сюжет.

Варто зазначити, що, за результатами психологічних досліджень, 80% інформації людина сприймає зором. Згідно з дослідженням пам'яті, 90% інформації людина засвоює від почутого, побаченого, обговореного й активно виконаного. На нашу думку, одним із дієвих способів розвитку логічного мислення на уроках української літератури є структурно-логічні схеми, таблиці та опорні конспекти. Вони відображають у графічній формі зміст та структуру матеріалу, який вивчається.

Інформація про твір може відобразитися у таблицях, діаграмах, ментальних та концептуальних картах, кластерах, графічних органайзерах тощо. Такий підхід допомагає дітям ефективно засвоїти навчальний матеріал, дає можливість успішно підготуватися до тематичного контролю, семестрового оцінювання, конкурсів та ЗНО, а також орієнтує сучасного вчителя на використання в роботі різноманітних технологій, які сприяють оптимізації інтенсивного навчально-виховного процесу.

Інтерактивний метод «Закінчи речення» вчить учнів формувати думки чітко й лаконічно, що дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей. Робота за такою методикою дає дітям змогу вільно висловлювати свої думки щодо запропонованої теми, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

Вищеописаний прийом часто поєднують з методом «Мікрофон», який дає можливість кожному висловити думку, швидко, по черзі відповідаючи на запитання. Головні правила проведення «Мікрофону»: говорить тільки той учень, у якого символічний мікрофон; відповіді не коментуються і не оцінюються; під час промови одного з учнів решта дітей дотримуються тиші.

Кроссенс – це асоціативний ланцюжок-головоломка нового покоління, яка складається з ряду зображень. Цей вид головоломки винайшли зарубіжні педагоги в 2002 році. Ідея належить письменнику, педагогу і математику Сергію Федіну й доктору педагогічних наук, філософу і художнику Володимирі Бусленку. Це асоціативний ланцюжок, що складається з дев'яти малюнків [1]. Для розв'язування кроссенсу необхідне знання фактів та логічність образів на зображеннях. У такому разі правильна відповідь одна і тематика конкретна. Кроссенси на уроках української літератури можуть бути пов'язані з автором, головним або другорядним персонажем чи художнім твором загалом.

Під час роботи з кроссенсом розвиваються комунікативні й регулятивні вміння; вдосконалюються навички роботи з інформацією; підвищується допитливість і мотивація до вивчення предмету. Кроссенс є чудовим засобом розвитку логічного й творчого мислення здобувачів освіти, а отже, і математичної компетентності на уроках української літератури.

Важливою ланкою організації уроку є, на наш погляд, групова робота. Такий формат допомагає учням зрозуміти тему, яка вивчається,

визначити та вирішити проблемні питання, розуміти, що в кожній особистості є своя точка зору і її треба поважати. Гра « $2+2=4$ » є типовим прикладом групової діяльності учнів на уроці. Під час гри працюють дві пари окремо над завданням (до 5 хвилин), обов'язково доходять до спільного розв'язання, потім об'єднуються і діляться набутим з аудиторією. Як і в парах, необхідним лишається консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки у вісімки, або перевести учнів до групового обговорення. Такий спосіб ефективний для розвитку навичок спілкування, зокрема вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою позицію. Така дослідницька діяльність учнів гуртує їх для розв'язання проблемних питань. Під час групової роботи можна створити конкурсне середовище, запропонувавши учням створити меми або каліграфи, ребуси та багато інших варіацій для того, аби діти проявили свій творчий та креативний потенціал. Таким чином урок з будь якої теми може стати нестандартним та цікавим.

Для того, щоб презентувати ці методи учням, під час уроку можна використати інформаційно-комунікаційні технології, зокрема такі застосунки, як Canva (для оформлення схем, презентацій, кроссенса, хронологічної таблиці), LearningApps/Kahoot (для створення тестів, пазлів, квізів). Для закріплення та/або поглиблення отриманих знань з теми можна скористатися соціальними каналами вчителя (за наявності). Таким чином на платформах Telegram, YouTube, Instagram, TikTok учні можуть вдосконалювати свої знання та навички, не витрачаючи гроші на репетитора. Диджеталізація може покращити рівень знань учнів. У такий спосіб учні розвиватимуть навички пошуку та увагу.

Висновки. Математична компетентність може органічно розвиватися на уроках української літератури за допомогою інтерактивних методів та технологій, які використовуються як універсальні (тести з відкритими завданнями, метод «Мікрофон», постановка та розв'язання проблемних завдань), так і вузько спрямовані (робота з математичними формулами, кроссенс). Останні адаптуються під специфіку кожного уроку, його тему та мету, але є, безумовно, ефективними під час формування математичної компетентності.

Література

1. Блог вчительки української мови Жунку Наталії Вікторівни. URL: <http://natavikzu.blogspot.com/2014/12/blog-post.html>.

Циганок О.О.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методики їх навчання
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ХОДІ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРАКТИКИ

***Анотація.** У статті розглядаються актуальні питання формування риторичної культури майбутніх учителів української мови і літератури під час проведення фольклорної практики. У ході якої здобувачі вищої освіти вчаться практично застосовувати здобуті теоретичні знання, роблять перші самостійні кроки на фольклористичній ниві, розкривають для себе специфіку живого фольклорного процесу.*

***Ключові слова:** риторична культура, майбутні учителі української мови і літератури, фольклорна практика, українознавча складова, пошукова українознавча робота.*

***Tsyhanok O. Formation of rhetorical culture of future teachers of Ukrainian language and literature in the course of folklore practice.** The article deals with topical issues of the formation of rhetorical culture of future teachers of the Ukrainian language and literature during folklore practice. In the course of which, students learn to practically apply the acquired theoretical knowledge, take their first independent steps in the folklore field, and discover the specifics of the living folklore process.*

***Key words:** rhetorical culture, future teachers of the Ukrainian language and literature, folklore practice, Ukrainian studies component, Ukrainian studies research work.*

Актуальність дослідження. Кінець ХХ – початок ХХІ століття вирізняється підвищеним інтересом наукових кіл, засобів масової інформації, та насамперед суспільства до питань, що стосуються

культури спілкування, культури мовлення, культури поведінки. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує проблема виховання в молоді особистісної активності, комунікабельності, вміння публічного переконливого мовлення, розвитку загальної базової культури та її органічної складової – риторичної культури.

Пошуки нових підходів та досконаліших шляхів виховання, самовизначення та самореалізації підростаючого покоління базуються на положеннях, викладених у Державній національній програмі («Україна ХХІ століття»), Законах України «Про Освіту», «Про Загальну середню освіту», в Концепції мовної освіти, Державному стандарті базової й повної середньої освіти, Концепції національного виховання дітей та молоді.

Про українознавчу складову в освіті писали у свій час В. Гончарук, М. Грушевський, О. Єфименко, С. Єфремов, Л. Йовенко, В. Кириченко, П. Кононенко, В. Крисаченко, В. Кузь, В. Майборода, І. Огієнко, О. Санівський, І. Стешенко, С. Сірополко, О. Семенов, Н. Сивачук, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, С. Русова, О. Циганок, Я. Чепіга, М. Ярмаченко та інші.

На різних етапах суспільного розвитку дослідниками вивчено та узагальнено певний науковий та емпіричний досвід щодо визначення шляхів та засобів виховання риторичної культури особистості. У вітчизняній науці у цій галузі окреме місце належить працям, присвяченим теорії і технології виконавсько-мовленнєвої діяльності у педагогічних дослідженнях І. Зимньої, А. Капської, Ю. Львової, В. Тернопільської та ін. Особливості впливу живого слова у педагогічному спілкуванні вивчали І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Киричук, А. Мудрик, М. Пашкова, В. Сухомлинський та ін.

Мета дослідження: дослідити актуальні питання формування риторичної культури майбутніх учителів української мови і літератури під час проведення фольклорної практики.

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній школі актуалізується роль учителя української мови і літератури, у діяльності якого важливе значення має усне слово – засіб взаєморозуміння, переконання, реалізації методичних, дидактичних і виховних завдань, інструмент творення креативної особистості та виховання риторичної культури. Дослідження Ю. Азарова, Н. Болдирєва, Н. Кузьміної,

А. Сластьоніна, Н. Тарасевич вказують на силу слова як обов'язковий компонент педагогічної майстерності вчителя.

Дослідження проблеми підготовки здобувачів вищої освіти до українознавчої пошуково-експедиційної роботи та їх виховання в процесі такої діяльності продовжили П. Ігнатенко, Т. Котик, Н. Кравцова, Т. Люріна, М. Семенова, О. Семенов, З. Сергійчук, Н. Сивачук, Р. Скульський, Н. Соломко, М. Стельмахович, М. Струнка, Ю. Підборська, Л. Плетеницька, Г. Шах.

Однак недостатньо дослідженою залишається проблема формування риторичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури- в ході польових українознавчих досліджень.

Пошукова українознавча робота студентів-філологів закладу вищої освіти є важливим засобом залучення їх до традиційної культури, яка сприятиме ментальному вихованню та формуванню особистості гідного громадянина. Саме під час практики здобувачі вищої освіти роблять перші самостійні кроки на фольклористичній ниві, розкривають для себе специфіку живого фольклорного процесу, вчаться практично застосовувати здобуті теоретичні знання, поступово набувають необхідного для майбутньої професійної діяльності досвіду збирача фольклору у польових умовах [3].

Водночас фольклорна практика свідчить, що риторична культура студентів потребує суттєвого поліпшення шляхом формування вмінь грамотно, логічно і переконливо висловлювати свої думки, володіти нормами літературного мовлення, долати скутість думки і слова, запобігати хвилюванню, опановувати себе, працюючи з респондентами різного віку. Мовленнєва комунікація студентів спрямована на подолання конфронтативності, що сприятиме розвитку толерантності, конструктивності та ефективності спілкування, як того вимагає українознавча польова практика.

Однією із основних і найскладніших методик збору етнографічної інформації, що практикує різні способи її одержання, є опитування. Усне опитування спирається на встановлення безпосереднього контакту з інформаторами, вміння налаштувати їх на невимушену розмову і непомітно спрямовувати в потрібне русло, своєчасно і якісно фіксувати етнографічний матеріал. Студентів необхідно навчити спілкуватися як з жінками, так і чоловіками, навчити їх умінню «розговорити» співбесідника за допомогою цікавих запитань, тем, які є близькими для

них, продумати кожну фразу так, щоб вона сприяла налагодженню контактів, народжувала бажання поговорити душа в душу. Усне опитування дає найкращі результати тоді, коли воно ведеться за розробленими заздалегідь питальниками. Ними користуються навіть при прямому спілкуванні з інформаторами.

Одним із видів усного опитування є інтерв'ю, що обов'язково передбачає особисту бесіду дослідника з інформатором (респондентом). У процесі пошукової роботи практикуються відкриті інтерв'ю, що заздалегідь визначають лише основні питання бесіди. Воно дає непогані результати при вибіркових ознайомленнях з метою уточнення територій проведення майбутніх етнографічних експедицій, при вивченні психологічних характеристик етносів (етнічних стереотипів, ментальності, мовно-культурної і релігійної орієнтації і т. ін.). Володіння риторичною культурою допомагає впевнено почувати себе в усіх життєвих та професійних ситуаціях, коли треба або повідомити, проінформувати, проаналізувати, підбити висновки, висловити власну точку зору, пояснити, скритикувати, або ефективно спілкуватися у різних форматах (діалог, полілог, «круглий стіл»), або організувати та креативно скеровувати свою мисленнево-мовленневу діяльність на засадах двох взаємопов'язаних риторичних постулатів – доброзичливо ставитися до слухачів і своєю промовою прагнути торжества «людського в людині», або доцільно використовувати методи аргументування [1]. Це сприяє вдосконаленню комунікативного простору у професійно-діловій сфері, посилює комунікативну інтуїцію, дозволяє досягти високого рівня культури вербального спілкування і культури мовлення.

Висновки. Загальний інтерес до риторики як до обов'язкової, важливої та специфічної сфери людської культури прогресує на початку третього тисячоліття: у суспільстві в умовах активної й масштабної його інформатизації зростає кількість і популярність професій із посиленою комунікативною відповідальністю. Повноцінну і відповідно до вимог часу риторичну освіченість вимагають наукова, освітянська й інші сфери. Важко назвати професії, де б майстерне володіння словом, як універсальним інструментом думки і переконання, було б непотрібним. Проте у багатьох галузях інтелектуальної діяльності (насамперед педагогіці, філології, культурології) це стає визначальною умовою професійного успіху та обов'язковим атрибутом іміджу інтелігентного, кваліфікованого і компетентного фахівця.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ Академія, 2004. 324 с.
2. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2003. 311 с.
3. Сивачук Н. П. Фольклорна практика. Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини. 2-ге вид. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2008. 68 с.

Цвілий С.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу*

Зайцева В.М.

*кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу*

Сокол К.М.

*здобувач вищої освіти
Національний університет «Запорізька політехніка»*

**ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ
ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

***Анотація.** Досліджено сучасні реалії інформатизації індустрії туризму. Згруповано інформаційні технології в індустрії туризму. Узагальнено базові інформаційні рішення в повоєнному відновленні індустрії туризму. Запропоновані напрями впровадження інформаційних технологій у туристичний простір. Зроблено висновок, що гранд-фактормами при купівлі туру залишаться ціна і якість.*

***Ключові слова:** туризм, інформаційні технології, індустрія, дані, ринок.*

Tsviliy S., Zaytseva V., Sokol K. Post-war development of tourism industry enterprises based on the implementation of information technologies. The modern realities of informatization of the tourism industry have been studied. Information technologies in the tourism industry are grouped. The basic information solutions in the post-war recovery of the tourism industry are summarized. Proposed areas of introduction of information technologies in the tourist space. It was concluded that price and quality will remain the main factors when buying a tour.

Key words: *tourism, information technology, industry, data, market.*

Актуальність дослідження. Інформатизація проникає у різні сфери життєдіяльності людини, у тому числі, в індустрію туризму. Динаміка розвитку глобального туризму зумовлена досягненнями науково-технічного прогресу, застосуванням комп'ютерних симуляторів, розробкою віртуальної реальності, просуванням мобільних, інтернет-технологій, розвитком ІТ-сфери. Криза COVID-19 стала найбільшою для світової туристичної галузі і безпрецедентною за наслідками. Порівняно з попередніми економічними спадами у цій ситуації туристична індустрія зазнала повного локдауну [1]. Однак, це породило нові можливості та дозволило накопичити потужний потенціал відкладеного попиту, відкрилися нові можливості для територіального туризму. Країни, регіони та території, які бажають збільшити туристичний потік, змушені підлаштовуватися під нові вподобання клієнтів, у т.ч. завдяки використанню інформаційних технологій. Індустрія туризму України зараз перебуває в кризовій фазі трансформації, яка викликана військовою агресією росії. Безумовно, після перемоги над ворогом туризм стане локомотивом відновлення вітчизняної економіки. У цьому зв'язку значну роль повинно відігравати використання інформаційних технологій, що визначає даний напрямок дослідження як актуальний та своєчасний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування індустрії туризму в Україні в умовах кризи й після її закінчення досліджували такі науковці, як: Артеменко О., Баженова С., Бикова М., Деділова Т., Єгорова В., Зайцева В., Кассуха З., Моца А., Носирєв О., Серєда Н., Токар І., Пасічник В., Шевчук С., інші вчені. Взагалі, специфіка використання інформаційних технологій в туризмі

розкрита в роботах сучасних дослідників достатньо широко, водночас, невирішеними залишаються питання ролі та перспектив інформаційних технологій в туризмі для економіки післявоєнного відновлення. Більшість науковців у дослідженнях та наукових доробках довела, що післявоєнне відновлення індустрії туризму зумовлює логічність використання інформаційних технологій.

Метою даного дослідження є вивчення перспектив інформаційних технологій у післявоєнному розвитку туристичної індустрії. У дослідженні цієї проблематики використано методи: узагальнення, теоретичний і порівняльний аналіз, абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Наявність достовірної інформації є базовою умовою ведення підприємницької діяльності у туризмі. Підприємства індустрії туризму здатні ефективно використати інформаційний ресурс у післявоєнному періоді і можуть стати лідерами ринку та забезпечити прискорення відновлення та розвиток туризму. Ті підприємства туристичної індустрії, які будуть активно впроваджувати сучасні інформаційні технології, стимулюють інформаційного середовища, яке має стати найважливішим чинником трансформації туризму [5]. Післявоєнний рівень розвитку інформаційних технологій суттєво вплине на всі аспекти організації туристичного бізнесу: за допомогою інтернет-технологій вже з'явилася можливість керувати в реальному часі туристичними об'єктами у будь-якій точці земної кулі. Це дозволяє створювати принципово нові типи організацій: просторово-розподілені мережеві структури, віртуальні фірми.

Світова туристична індустрія зазнає фундаментальних змін, пов'язаних із технологіями. За останнє десятиліття розвиток технологій суттєво перетворив процес вивчення і бронювання туристичних послуг [2]. Інформаційні технології стали головним напрямом стратегії розвитку культури та туризму майбутнього. Інформаційні технології в просторі сприяють моментальній інтеграції туриста до туристичного середовища, дозволяють йому самостійно планувати подорож, спілкуватися з місцевими жителями території через навушник із синхронним перекладом, отримувати персональні рекомендації щодо відвідування музеїв, місць для відпочинку та розваг з урахуванням його переваг тощо [4]. Перелічені додаткові цінності для споживача від використання інформаційних технологій в процесі отримання туристичного продукту

необхідно опанувати операторам вітчизняного ринку у процесі розроблення стратегії післявоєнного бізнесу.

Розвиваючи вітчизняну індустрію туризму у післявоєнному періоді слід враховувати основні напрями формування інформаційного суспільства у світі, до яких віднесено: вільний доступ до різної туристичної інформації; розвиток людського потенціалу інформаційного суспільства; створення електронних програм інфраструктури туризму; розвиток мовної різноманітності, культурної самобутності; розвиток спеціалізованих цілеспрямованих електронних ЗМІ [3]. Сучасний інформаційний туризм слід розуміти як концепцію, що базується на постійному і систематичному застосуванні ІТ у створенні додаткової цінності туристичного досвіду для клієнтів. Впровадження інформаційних технологій в післявоєнному відновленні індустрії туризму повинно дозволити не тільки спростити та пришвидшити окремі туристичні процеси та процедури, а і підвищити конкурентоспроможність галузі, забезпечити сталий її розвиток та інтеграцію до повоєнного життя суспільства і економіки. Основні ІТ в індустрії туризму такі [6]: великі дані (Big Data), інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), віртуальна і доповнена реальність (VR/AR), блокчейн, мобільні додатки.

Роль і використання інформаційних технологій у післявоєнних розробках та планах розвитку індустрії туризму мають сприяти вирішенню таких задач:

- адекватна оцінка стану туристичної сфери і базових проблем розвитку;
- визначення пріоритетних напрямків розвитку туристичної індустрії, які найбільше відповідають інтересам інвесторів, бізнесу, населення;
- покращення іміджу та збільшення привабливості туристичної території;
- стимулювання соціально-економічного розвитку певної вітчизняної території на основі розвитку її туристичної інфраструктури;
- забезпечення туриста детальною та актуальною інформацією щодо найширшого спектра туристичних тем, маршрутів, атракцій, локацій тощо;
- надання мікро- й малим туристичним організаціям можливості недорого та ефективно просувати на ринок свої послуги, сервіси та інші пропозиції;
- забезпечення економічного способ будь-яким вітчизняним організаціям розповсюджувати туристичну інформацію через цифрові мережі;

- надання альтернативної системи маркетингу й інформаційних каналів;
- створення відкритої інформаційної системи продажу послуг в туризмі.

До «найважливіших» інформаційних рішень доцільно віднести наступні:

- створення туристичного маркетплейсу та централізація зусиль щодо просування комплексного туристичного продукту України;
- впровадження та розвиток мультимовних сервісів допомоги туристам, включаючи інформаційні сервіси, сервіси навігації та самообслуговування, з метою підвищення доступності, якості та привабливості туристичних послуг, зростання ефективності використання інформаційних туристичних ресурсів;
- розробка і реалізація інформаційної туристичної карти гостя та аналогічного мобільного додатка в різних локаціях та на різних територіях України (аналог міжнародних карт і додатків для мобільних пристроїв, що дозволяють туристу переміщатися різними видами транспорту, дізнаватися про культурні події, користуватися знижками при відвідуванні туристичних місць);
- надання прозорості інформаційної системи оцінки якості туристичних послуг, створення рейтингу їх та об'єктів по туристичних територіях України;
- забезпечення можливості ознайомлення з культурними та природними пам'ятками, експозиціями музеїв, туристичними маршрутами в онлайн-режимі з використанням технологій візуалізації, віртуальних екскурсій та інше;
- створення та розвиток сервісів доповненої реальності для навігації по містах і об'єктах показу та демонстрації (виставковим центрам, художнім галереям, музеям тощо) для підвищення привабливості туристичних об'єктів та ефективності використання вітчизняних туристичних ресурсів;
- розвиток системи відкритих даних для підвищення прозорості роботи організацій й системи управління індустрією туризму, створення сприятливих умов та інфраструктури для розвитку нових видів туристичних послуг;
- впровадження та розвиток технологій штучного інтелекту й великих даних для їх збору та аналізу, розвиток системи просування туристичних послуг, формування найбільш актуальних для

мандрівника пропозицій з урахуванням його побажань, погодних умов, дорожньої ситуації тощо;

- розвиток інформаційних сервісів онлайн-побудови туристичного маршруту з можливістю купівлі квитків та бронювання готелів;
- створення електронного майданчика для залучення самозайнятих осіб у туристичну діяльність (гіди, інструктори, екскурсіводи, інші діячі);
- розробка мультимедійних програм для об'єктів показу, сервісів аудіо-та відео-гідів з можливістю їх інтеграції з GPS-навігацією, використанням QR-кодів для формування запитів.

Напрями впровадження інформаційних технологій у туристичний простір повинні включати: онлайн-сервіси з персональними рекомендаціями на основі великих даних; гаджети синхронного перекладу; сервіси спільного споживання; розумну систему навігації, адаптивну до іноземних мов; безкоштовний інтернет у громадських місцях; використання мультимедійних технологій й гід-додатків.

Має сенс окремо виділити інтернет-технології, під якими слід розуміти технології мережі Інтернет, що сприяють створенню та подальшому існуванню різних інформаційних ресурсів і додатків, що використовуються для взаємодії учасників бізнесу [8]. В даний час туристичні фірми використовують інтернет-технології для двох основних цілей: маркетингу та прямих продажів послуг. Активно використовуються інтернет-технології: онлайн-бронювання, онлайн-купівля туристичного продукту, відстеження пристрастей клієнтів, сайти [9].

Вже маючи у арсеналі повоєнного використання широкий спектр різних представників інтернет-технологій, туристичний бізнес потребує їх подальших поліпшень та інших інновацій, здатних ще більшою мірою спростити процес створення та просування туристичного продукту. Мають перспективу кілька напрямів інновацій у сфері інтернет-технологій для туристичних фірм [7]: 1) реклама, інформування клієнта, формування позитивного іміджу; 2) об'єднання всіх учасників ланцюжка формування вартості туристичного продукту, таких як: туроператор, страховик, перевізник, готель та інші; 3) організація бізнесу, наприклад, використання баз даних та статистики на основі веб-сайту.

Взагалі, незважаючи на очікування стрімкого післявоєнного відновлення індустрії туризму та розвитку ринку онлайн-продажів туристичних послуг, великим туроператорам в Україні не слід боятися переходу більшості туристів до самостійних онлайн-бронювань, оскільки визначальним фактором при купівлі туру буде залишається ціна. На

другому місці – співвідношення ціни та якості. Тобто ті туристи, які вже кілька років подорожують, будуть цінувати якість. Туроператор з власними чартерними ланцюжками, власними готелями, гарантованими блоками місць у найбільших готелях також буде пропонувати туристам унікальні низькі ціни, які забезпечать його конкурентоспроможність. Також велику роль для туристів відіграватимуть: можливість бути на зв'язку з туроператором й отримання допомоги і підтримки у разі виникнення проблем.

Водночас, єдиної політики, стратегії, тактики та стандартів побудови інформаційного забезпечення в туристичній індустрії сьогодні не існує, хоча сучасна світова інформатизація туризму реально стає процесом його інтеграції, причому відбувається інформаційне об'єднання персоналу та клієнтів туризму.

Висновки. В останні роки туристична індустрія у світі формувалася під впливом факторів, зумовлених розвитком інформаційних технологій. В свою чергу, це вимагає від учасників вітчизняного туристичного ринку розуміння й врахування нових повоєнних тенденцій і течій, які трансформуватимуть бізнес шляхом зміни підходів, способів спілкування, партнерства, обміну інформацією й даними. Інформаційні технології радикально змінили спосіб життя, дозвілля, відпочинок, мобільність, туризм у загальній концепції, а також всіх проявах та формах [10]. Для повоєнного відновлення та розвитку туризму в Україні треба розробляти та впроваджувати комплексні туристичні продукти для реалізації у трансформаційному інформаційному середовищі, яке має розкривати потенціал та можливості вітчизняних туристичних дестинацій, територій локацій. Наразі, у післявоєнному періоді виникне необхідність у зміні підходу з боку держави щодо сприяння швидкому впровадженню інноваційних цифрових технологій компаніями мікро-, малого, середнього бізнесу в індустрії туризму. В даному напрямку подальші наукові дослідження будуть актуальними і своєчасними.

Література

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 168–180.
2. Кукліна Т. С., Цвілий С. М., Журавльова С. М. Загальні тенденції розвитку світового туризму: від коронавірусу до військової агресії.

Підприємництво та інновації. Науковий журнал. Київ : ПВНЗ «Міжнародний університет фінансів». 2022. Вип. 23. С. 12–15.

3. Моца А., Шевчук С., Серeda Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство.* 2022. № 41.

4. Носирєв О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава.* 2022. Вип. 1(26). С. 55–68.

5. Помаза-Пономаренко А. Л. Розвиток туризму в Україні у воєнний та післявоєнний періоди. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування.* 2022. Том 33 (72). № 5.

6. Цвілій С. М. Використання інтернет-технологій в маркетингу індустрії туризму. *Тиждень науки – 2023. (Факультет міжнародного туризму та економіки) : тези допов. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 24-28 квітня 2023 р. / Редкол. : В. Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя, НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 39–41.*

7. Цвілій С. М. Електронна модель туристичної компанії в контексті створення інформаційної системи. *Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 17-18 листопада 2022 р.).* Полтава : ПУЕТ, 2022. 249 с. С. 104–107.

8. Цвілій С. М., Жилко О. В., Зайцева В. М. Використання цифрових технологій в післявоєнному відновленні індустрії туризму. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Науковий журнал. Серія «Економіка і менеджмент».* Суми : СНАУ. 2023. Вип. 3(95). С. 21–25.

9. Цвілій С. М., Зайцева В. М., Науменко В. О. Тенденції інноваційного навчання та розвитку персоналу вітчизняних туристичних фірм. *Українські студії в європейському контексті : зб. наук праць.* 2022. № 5. С. 245–253.

10. Tsviliy S., Gurova D., Zhilko O., Zaitseva V. The role of information technologies in the restoration of the domestic tourism industry in the post-war period. *Artificial intelligence: an era of new threats or opportunities?: monograph. Part I ; Edited by I. Tatomyr, Liubov Kvasnii.* Czech Republic. Praha: OKTAN PRINT, 2023, 260 p. Pp. 179–189.

Шарова Т.М.

доктор філологічних наук, професор

Державна наукова установа

«Інститут модернізації змісту освіти»

Рейпольська О.Д.

доктор педагогічних наук, професор

Національна академія педагогічних наук України

ПЕРЕВАГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЩОДЕННОГО ПЛАНУВАННЯ ДНЯ ДИТИНИ MR.LEADER DAY

Анотація. У статті розглядаються питання щодо особливостей використання онлайн-платформи щоденного піклування про дітей Mr. Leader Day. Акцентовано увагу на основних перевагах, що дозволяє систематизувати освіту дітей, налагодити контакт дітей з батьками, побудувати взаємозв'язок: дошкільний заклад – дитина – батьки, якісно проводити час з дитиною, слідкувати за здоров'ям, прищеплювати здорові звички, соціалізуватись у групі однолітків.

Ключові слова: онлайн-платформа, Mr. Leader Day, освіта і піклування, діти, ранній розвиток дитини.

Sharova T., Reipolska O. Advantages and features of Mr. Leader Day online platform with daily planning of children's day. The article deals with the features of using the Mr. Leader Day online platform for daily care of children. Attention is focused on the main advantages that allow systematizing children's education, establishing contact between children and parents, building a relationship: preschool - child - parents, spending quality time with the child, monitoring health, instilling healthy habits, socializing in a peer group.

Key words: online platform, Mr. Leader Day, education and care, children, early child development.

Актуальність дослідження. Останнім часом дошкільна освіта тримає інноваційний вектор розвитку, що зводиться до певних орієнтирів на потреби дітей. Здебільшого йдеться про врахування індивідуальних особливостей, а також розроблення індивідуальних траєкторій розвитку

дітей (темп сприйняття та засвоєння матеріалу, візуальний контент). Все частіше педагоги, вихователі та методисти стали враховувати вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей та створювати атмосферу психологічного комфорту та підтримки. Створення умов для замовлення освітніх послуг та вибору варіативних складових змісту освіти дозволяє говорити про надання якісних послуг здобувачам освіти, що відвідують заклад дошкільної освіти. Не залишається сьогодні осторонь у сучасних закладах дошкільної освіти або центрах освіти та піклування про дітей психологічна підтримка дітей в умовах воєнного стану, навчання справлятися із стресом та напругою.

Питання дошкільної освіти сьогодні розглянуто дослідниками, педагогами-практиками, які дотичні до виховання та піклування дітей раннього та дошкільного віку, впровадження інноваційних методик, сучасних технологій навчання та виховання. Зокрема це Воронов В., Сисоєва С., Кремень В., Рейпольська О., Гавриш, Н., Канішевська Л., Піроженко Т., Перхун Л. та ін.

Сисоєва С. та Рейпольська О. у дослідженні представляють концепцію освіти дітей раннього та дошкільного віку з позиції нового погляду. Наукові думки зводяться до «розуміння і сприйняття напрямів освітнього розвитку дітей від народження до шкільного віку на засадах дитиноцентризму відповідно до викликів змінного глобалізованого світу, цифрового суспільства та очікувань громадян України» [6 с. 3].

Воронов В. у науковому дослідженні наголошує, що «Освітня система «Освіта та піклування» – перша комплексна система в дошкільній освіті, яка використовує сучасні освітні технології задля формування гармонійної особистості дитини та розвитку її лідерського потенціалу» [2 с. 2]. Сучасними науковцями у Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку вказано на пріоритети освіти дітей раннього та дошкільного віку, головним із яких є увага суспільства до розвитку дитини в ранній і дошкільний періоди дитинства [3, с. 15], що на сьогодні справді важливо. Поряд із тим, Бех І. вказує на те, що процес виховання особистості – явище багатовимірне, оскільки воно визначається впливами різного ступеня широти [1, с. 5]. У зв'язку із цим, Кремень В. наголошує на тому, що «актуальним є посилення батьківського партнерства у дошкільній освіті. Необхідність забезпечення батьківського партнерства зумовлена впливом родинних

стосунків на особистісне становлення дитини раннього та дошкільного віку [4, с. 6]. Перхун Л. акцентує увагу на тому, що інвестиції в освіту в ранньому дитинстві – це інвестиція, яка представляє найбільшу «віддачу» суспільству та найпотужніший фактор зменшення втрат, що допоможе зберегти психологічне та емоційне здоров'я дитини, розвинути її особистість та захистити від ризиків [5, с. 185]. У закладі дошкільної освіти із маленьким вихованцем завжди перебуває доросла людина – вихователь, який маючи вищу освіту професійно піклується про нього.

Метою статті є відтворення переваг та особливостей онлайн-платформи з щоденним плануванням дня дитини Mr.Leader Day.

Виклад основного матеріалу. У 2023 році Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» розроблено освітню програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти «Освіта та піклування» (Education & Care) з урахуванням соціокультурних та політико-економічних умов розвитку України, європейського вектору модернізації освіти держави, напрямів її реформування, новітніх наукових розробок і кращих практик у галузі дошкільної освіти, рекомендованої до впровадження Міністерством освіти і науки України (наказ №1121 від 23.10.2021).

У напрямку розвитку дошкільної освіти Воронов В. суттєво підтримує дошкільну галузь, є співавтором законопроекту №8030 «Про дошкільну освіту». В.А. Воронов є засновником бренду, ідейним натхненником, автором ряду книжок для дорослих та дітей. Йому належить ідея створення сучасної інноваційної системи Mr.Leader «Освіта і піклування / Education & Care» для дітей раннього та дошкільного віку. Маючи якісні матеріали для закладів дошкільної освіти, які можуть бути використані вихователями, методистами та здобувачами освіти, можемо впевнено говорити про можливість використання інноваційних технологій, сучасних методик тощо.

Сучасні розробки Mr. Leader є затвердженими на державному рівні та апробовані в закладах дошкільної освіти, а також при закладах вищої освіти у центрах освіти і піклування про дітей раннього та дошкільного віку. Зокрема йдеться про базову програму «Освіта і піклування / Education & Care», дидактичні картки Mr.Leader, електронне щоденне планування Mr.Leader Day, моніторинг рівня розвитку дитини Mr.Leader

Scanbook, а також освітня програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти «Освіта та піклування» (Education & Care).

Сучасні науковці переконані в тому, що в умовах глибинної інформатизації освіти та суспільства значна увага приділяється використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що дозволяє досягнути усебічного та гармонійного розвитку сучасної молоді. Це є повністю закономірним кроком на шляху сталого розвитку нашої держави, оскільки ІКТ сприяють гармонізації системи освіти у відповідності до вимог інформаційного суспільства [7, с. 461].

На сьогодні науковці вважають «одним з пріоритетних напрямів інформатизації суспільства – інформатизацію освіти, що здебільшого визначається як процес забезпечення галузі освіти відповідними методологіями та практикою оптимального створення й використання нових інформаційних технологій (НІТ), орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання та виховання» [8, с. 200]. З цією метою на сьогодні створюються різноманітні онлайн-платформи, які містять багато цікавої та корисної інформації, що суттєво мотивує тих, хто навчається [9, с. 1171].

В умовах військового стану досить важливо, аби здобувачі освіти перебувати у безпеці. Однак, попри всі труднощі нашої країни, діти мають право отримувати якісну освіту. Саме тому безальтернативним варіантом отримання якісної освіти дітей раннього та дошкільного віку є використання в освітньому процесі онлайн-платформи Mr.Leader Day. Створюючи онлайн-платформу Mr.Leader Day, розробниками було враховано такі потреби:

- стандартизація освітнього процесу;
- доступність будь-де та будь-коли;
- легкість у використанні;
- написано «зрозумілою мовою» для батьків;
- цікавий та повністю готовий матеріал для дітей;
- системність матеріалу для послідовного та безперервного розвитку дитини.

Цільовою аудиторією онлайн-платформи щоденного піклування про дітей раннього та дошкільного віку є батьки, вихователі, методисти, керівники закладів дошкільної освіти. Особливістю онлайн-платформи

Mr.Leader Day є розроблений дидактичний супровід на 365 днів з урахуванням 4 вікових груп (2-3 роки, 3-4 роки, 4-5 років та 5-6 років).

Платформа містить інтегрований та системний підхід в освіті та піклуванні за дітьми раннього та дошкільного віку. Для вихователів представлений унікальний сценарій на кожен день із можливістю друку завдань та матеріалів для дітей. За допомогою освітньої програми на кожен день, дитина може розвиватись по-сучасному, долучаючись до видів робіт: послухай, подивись, зроби, знайди, відгадай тощо. За своєю структурою, онлайн-платформа Mr.Leader Day є простим та доступним інструментом для підвищення ефективності розвитку дитини раннього та дошкільного віку (Рис. 1).

ЩОДЕННЕ ПЛАНУВАННЯ Mr.Leader Day ІННОВАЦІЙНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ДОДАТОК

Mr.Leader®

Рис. 1. Онлайн-платформа щоденного планування Mr.Leader Day

Онлайн-платформа розроблена з розрахунку диференційованого підходу. Користувачі можуть використовувати її кожен день з урахуванням 4 рівнів складності. Розробниками тем, методичних кейсів, завдань для здобувачів закладу дошкільної освіти є професійні методисти, психологи та вихователі-практики. Платформа містить сучасні та актуальні теми, такі як: інформаційні технології, екологія, відносини в сім'ї та з друзями тощо. Її перевагою є той факт, що вона адаптована під будь-який пристрій з доступом в інтернет. Матеріал на

платформі написаний простою та зрозумілою мовою, що дає можливість навіть батькам без педагогічної освіти надавати якісну освіту дитині. Кожне завдання в програмі має ілюстрацію, опис та допоміжні матеріали. Саме це дозволяє суттєво полегшувати освітній процес для вихователя, а дитину занурювати у світ цікавого, незвичного та інноваційного.

Використовуючи онлайн-платформу Mr.Leader Day, важливо орієнтуватись на те, що це сучасні інноваційні дейси, які зрозумілі дітям раннього та дошкільного віку. Здебільшого, треба пам'ятати, що кожен тиждень – це нова тема, а тема, в свою чергу, складається з підтем. Вихователь, перш ніж розпочинати робочий день на конкретну тему, має ознайомитись із тематикою тижня та переглянути теми дня. Це дозволить краще орієнтуватись у тематичній серії року та не повторюватись упродовж тижня.

Матеріали, що необхідні для вихователя з метою організації та проведення навчальних занять вміщені в кожному дні у вигляді тематичних планів, що можна з легкістю роздрукувати. Бажано підготувати необхідні матеріали до заняття, які потім можна використовувати впродовж дня. Для зручності краще роздрукувати опис завдань, а також бажано роздрукувати матеріали на день для дітей. Кількість роздрукованих матеріалів повинна відповідати кількості дітей у групі. У випадку, якщо виконується групова робота, то матеріали друкуються із розрахунку кількості груп, які виконують певний проєкт чи завдання.

Читаючи завдання з роздруківки, можна додатково використовувати матеріал, що розміщений на платформі, висвітлюючи його на екрані. Відповідно до номеру завдання потрібно шукати ілюстрацію до нього та показувати дитини. Більше того, ілюстрацію можна відтворювати на екрані телевізора, збільшуючи зображення для зручності та концентрації уваги дитини. Для збільшення ілюстрації достатньо натиснути на зображення у правому верхньому кутку на позначці «лупа», що дозволить розгорнути зображення до певного завдання. Обов'язково усі ілюстрації, що мають можливість перегляду у збільшеному варіанті треба показувати дітям. Більше того, бажано усі ілюстрації обговорювати зі здобувачами закладів дошкільної освіти, що дозволить розвивати їхнє мислення, комунікацію, творчість.

Для різного віку дітей на онлайн-платформі Mr.Leader Day можна прослідкувати певну послідовність. Вона зводиться до поступового ускладнення матеріалу, який подається дітям різного віку. Важливо розуміти, що обов'язковим елементом є повторення вивченого на попередньому рівні (у попередній віковій групі). Саме тому, матеріал не повторюється, а по-різному подається із врахуванням вивченого матеріалу. Так, наприклад, вивчаючи тему «Україна», упродовж тижня діти 2-3 років знайомляться із такими темами:

- географія рідної України (понеділок);
- національні символи (вівторок);
- українські народні ремесла (середа);
- національний одяг (четвер);
- казка «Коза-дереза» (п'ятниця).

Діти 3-4 років в тематичному ознайомленні з Україною розглядають такі підтеми:

- України – наша батьківщина (понеділок);
- державні символи (вівторок);
- народні символи (середа);
- наша столиця України (четвер);
- державна мова України (п'ятниця).

Вихованці у віці 4-5 років вивчаючи тему «Україна» опановують такі теми:

- природні об'єкти України (понеділок);
- символи України (вівторок);
- флора і фауна України (середа);
- Київ – столиця України (четвер);
- міста України (п'ятниця).

Діти дошкільного віку (5-6 років) під час вивчення теми «Україна» упродовж тижня занурюються у вивчення таких підтем:

- географія України (понеділок);
- символи України (вівторок);
- визначні місця України (середа);
- українські народні ремесла (четвер);
- флора і фауна України (п'ятниця).

Як бачимо, у різних вікових групах упродовж тижня вивчаються різні підтеми, оскільки розробники мали за мету комплексно представити серію у різновіковий час розвитку дитини.

Особливістю планування за освітньою системою є те, що дитина протягом дня занурюється в певну тему, яка розширюється та уточнюється упродовж тижня. Кожного дня дитина отримує нові враження, знайомиться із новою інформацією, має нові досягнення та прагне до відкриттів. Кожного тижня маленький вихованець детально знайомиться з певною темою серії. Один тиждень – одна серія, кожен день тижня – тема, яка конкретизує тему серії, тому цілком впевнено можна сказати, що один тиждень – це 5 підтем.

Якщо занурюватись у змістове наповнення кожної серії, кожної теми, підтеми, то можна помітити, що кожного дня, прописано 2 заняття, які підтримують політику міждисциплінарних підходів для найкращого засвоєння тої чи іншої тематики. Для зручності та легкості в організації та проведенні занять, на початку кожного дня прописано, що необхідно вихователю підготувати, аби не відволікатись на це під час занять. Саме тому, усі матеріали, що необхідні вихователю на день, тиждень чи місяць можна заздалегідь підготувати та у подальшому використовувати.

Інтегровані заняття у своїй структурі включають також проєктну діяльність: групову або індивідуальну. В основному такі завдання позначаються словом «зроби». Таким чином, готове планування в системі «Освіта та піклування» дозволяє учасникам освітнього процесу будувати процес відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, проявляти креативність, адаптувати до власних потреб, але залишає за собою інноваційну складову.

На сьогодні виокремлені основні переваги онлайн-платформи Mr.Leader Day, що зводиться до таких позицій:

- повний дидактичний супровід та готові матеріалами для друку;
- план-конспект для дорослого на кожен день
- готовий дидактичний матеріал для дітей (ілюстрації, гіперпосилання на вірші та музику, живі фото і т.д.);
- розроблена на 4 вікові групи (2-3, 3-4, 4-5 та 5-6 років);
- контроль та легка інтеграція працівників;

- легкість підключення та адаптація під будь-який заклад та будь-яку кількість дітей;
- календарне планування на тиждень;
- кожен день унікальний, має свою тематику та рівень складності;
- платформою можуть користуватись як дитячий заклад, так і батьки вдома.

Виходячи з переваг онлайн-платформи, можемо чітко визначити особливості освітньої програми, що закладена в основу навчальної діяльності здобувачів закладу дошкільної освіти:

- розроблена професійними методистами та групою експертів з дитячого розвитку;
- розрахована на 5 днів на тиждень (Пн - Пт);
- поділена на 4 вікові групи (2-3 роки, 3-4 роки, 4-5 років, 5-6 років);
- кожен тиждень нова серія (52 серій за рік на один вік);
- кожна серія складається з 5 тем;
- кожного дня 2 години інтегрованих занять за темою;
- містить практичні матеріали (розмальовки, аплікації) до кожного заняття.

В основі онлайн-платформи щоденного піклування про дітей Mr.Leader Day закладена комплексна освітня програма для дітей від 2 до 6 (7) років. Це є свідченням того, що вона може використовуватись як для роботи в дитячих садках та групах, так і для вдома батьками, які хочуть займатися з дитиною поза межами закладу дошкільної освіти. Онлайн-платформа дозволяє користувачам кожного дня відкривати нові теми, що повністю відповідає базовій освітній програмі. Однак, за бажанням, маючи підписку, вихователі чи батьки, що піклуються про дітей та використовують онлайн-платформу, можуть переглядати матеріал інших днів, що дозволяє їм краще орієнтуватися в тематичному полі, що надається дітям для вивчення.

Висновки. За допомогою онлайн-платформи Mr.Leader Day можна систематизувати освіту дітей, налагодити контакт дітей з батьками, побудувати взаємозв'язок: дошкільний заклад – дитина – батьки, якісно проводити час з дитиною, слідкувати за здоров'ям, прищеплювати здорові звички, соціалізуватись у групі однолітків.

Література

1. Бех І. Сучасна освіта на шляху досконалості. *Рідна школа*. 2021. № 1.1072. С. 32–37.
2. Воронов В. А. Інноваційна система освіти і піклування за дітьми раннього та дошкільного віку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Вип. 3.2. С. 1–5.
3. Воронов В. А., Гавриш Н. В., Канішевська Л. В., Піроженко Т. О., Рейпольська О. Д., Сисоєва С. О. (Укл.). Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець. 2020. URL: <https://bit.ly/2E3xuLJ>
4. Кремень В. Освіта дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх безперервного розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Вип. 3.2. С. 1–8.
5. Перхун Л. В. Дошкільна освіта: тенденції та перспективи. Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація: Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., м. Сєверодонецьк, 8 червня 2021 р. / заг. ред. О. Б. Целіщев. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. С. 182–185.
6. Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку: новий погляд. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Вип. 2.1. С. 1–10.
7. Шаров С., Кременський Б., Сафонов Ю., Шарова Т. Організація роботи з обдарованою молоддю засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 3(17). С. 458–471.
8. Шаров С. В. Інформатизація освіти як вектор розвитку сучасного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 4. С. 181–188.
9. Sharov S., Filatova O., Sharova T. The development of an online platform for studying Ukrainian literature. *TEM Journal*. 2020. № 3(9). Pp. 1171–1178.

Юсюк А.В.

здобувач вищої освіти

Федонюк Ю.А.

аспірант

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВАЖЛИВОСТІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ ФУНКЦІЙ ДЛЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

***Анотація.** Ця стаття розглядає важливість використання візуалізації в навчанні тригонометричних функцій учнів для старших класів. Тригонометричні функції, такі як синус, косинус і тангенс, є складними математичними концепціями, які можуть викликати труднощі в розумінні для багатьох учнів.*

***Ключові слова:** тригонометричні функції, візуалізація, навчання математики, учні старших класів, активне навчання.*

Yusiuk A.V., Fedoniuk Yu.A. Some aspects of the importance of visualization of trigonometric functions for high school students. This article discusses the importance of using visualization in teaching trigonometric functions to high school students. Trigonometric functions such as sine, cosine, and tangent are complex mathematical concepts that can be challenging to understand for many students.

***Key words:** trigonometric functions, visualization, mathematics education, high school students, active learning.*

Актуальність дослідження даної статті полягає в тому, що процес вивчення тригонометрії є важливим етапом у математичній підготовці учнів старших класів. Тригонометричні функції використовують у різних галузях науки та інженерії, і їх розуміння має велике значення для подальшого успіху в навчальному та кар'єрному розвитку. Однак багато учнів стикаються з труднощами у засвоєнні цієї складної математичної галузі.

Метою дослідження даної статті – дослідити важливість візуалізації тригонометричних функцій у процесі навчання, застосування, які візуальні засоби можуть бути найефективнішими, і відзначити приклади застосування тригонометрії в реальному житті. У статті буде акцентована увага на тому, як візуалізація може покращити засвоєння тригонометричних концепцій та збільшити мотивацію учнів для вивчення цієї складної галузі математики.

Виклад основного матеріалу. Тригонометрія – це розділ математики, який вивчає взаємозв'язок між кутами та сторонами трикутників. Вона широко використовується в науці, інженерії, фізиці, комп'ютерній графіці та інших галузях.

Вивчення тригонометрії в середній школі відіграє важливу роль у розвитку математичних навичок учнів у готовності їх до подальшого вивчення математики та прикладних наук. Важливою складовою цього процесу є розуміння та вміння працювати з тригонометричними функціями.

Однак тригонометрія, як показує досвід, є складною для багатьох учнів. Для спрощення процесу сприйняття матеріалу потрібно правильно з методичної точки зору подати матеріал. Дуже важливим аспектом в цій подачі є візуалізація самого означення тригонометричних функцій для учнів старших класів та візуалізований коментар самих графіків цих функцій.

Основні тригонометричні функції включають синус (\sin), косинус (\cos), тангенс (\tan), котангенс (\cot), секанс. Розуміння цих функцій є необхідним для вирішення завдань, пов'язаних зі сторонами і кутами трикутників.

Візуалізація є потужним інструментом у вивченні тригонометрії. Вона дозволяє учням бачити графічну репрезентацію тригонометричних функцій на координатній площині.

Ось декілька ключових аспектів візуалізації тригонометричних функцій. На нашу думку, найважливіше на самому початку вивчення тригонометрії розглянути одиничне (тригонометричне коло) і наголосити на таких простих постулатах як координати точки на одиничному колі і тому, що синус – це не що інше як ордината точки на одиничному колі, косинус – абсциса цієї точки, а аргумент тета – це спосіб знаходження саме цієї точки на одиничному колі (Рис. 1).

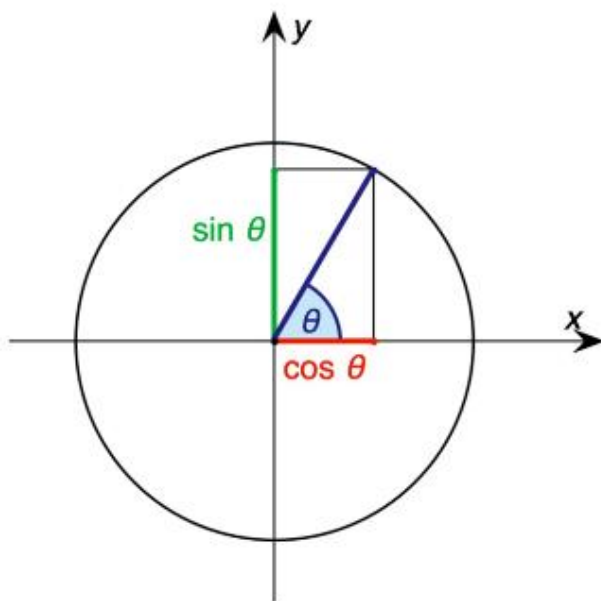

Рис. 1. Схематичне зображення значення синуса і косинуса для точки на одиничному колі після задання аргументу θ .

Графіки функцій $y=\sin(x)$ (рис. 2) та $y=\cos(x)$ (рис. 3). Візуалізація графіків цих функцій дозволяє учням розуміти їх періодичну природу та кількість. Вони можуть бачити, як зміна кута впливає на значення цих функцій, і сприймати зв'язок між графіками і рухом, наприклад, стрілки годинника.

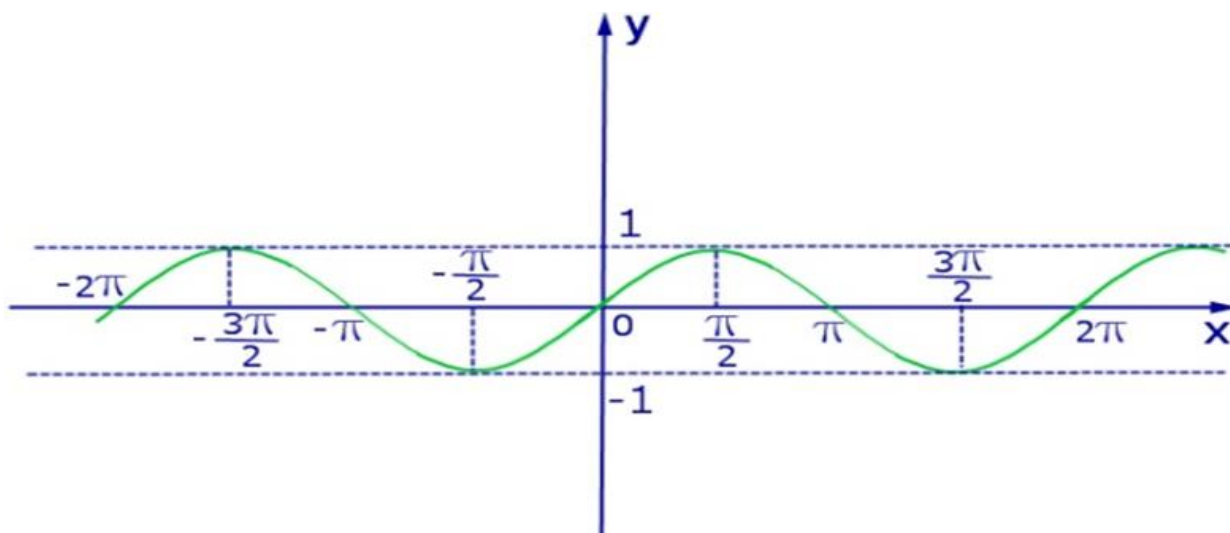

Рис. 2. Візуалізація періодичності графіка функції $y=\sin(x)$

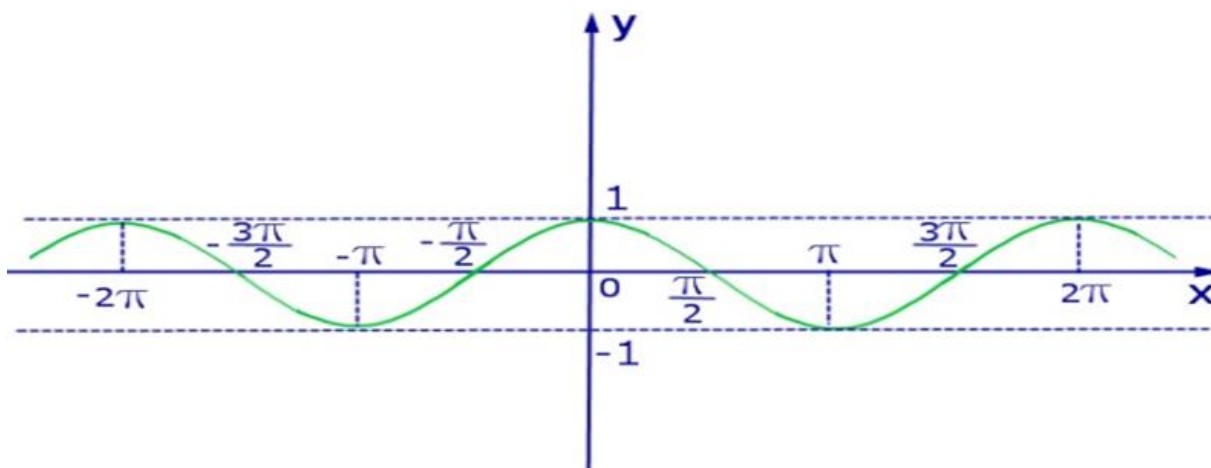

Рис. 3. Візуалізація періодичності графіка функції $y=\sin(x)$

Подана вище візуалізація важлива і практична, але потребує від учня базового розуміння самих понять тригонометричних функцій. А для формування цих базових понять ми створили власний програмний продукт, який в динамічному режимі, в залежності від заданих вихідних значень наочно будує різні аспекти основних тригонометричних функцій. Завдяки цьому ми значно спростили процес сприйняття учнями старших класів доволі складного розділу – «Тригонометрія».

Висновки. Отже, вивчення тригонометричних функцій є важливою складовою математичної освіти учнів старших класів. Візуалізація тригонометричних функцій допоможе зробити цей процес більш доступним і зрозумілим для учнів. Вона дозволяє їм бачити абстрактні концепції на практиці та використовувати їх у реальних завданнях. Візуалізація також може збільшити мотивацію учнів до навчання та застосування отриманих навичок на практиці.

Література

1. Нелін Є. П., Долгова О. Є. Алгебра і початки аналізу: Дворівневий підручник для 11 кл. загальноосвіт. навч. закладів. 5-те вид. Х.: Гімназія, 2019. 416 с.
2. Пасько С. Графіки основних тригонометричних функцій. URL: <https://mathab.com.ua/trigonometriya/grafiki-osnovnix-trigonometrchnix-funkcij.html>.

Chemerys Hanna

PhD (Philosophy Doctor in Education), Assoc. Prof.

Head of Department of Design

Zaporizhzhia National University

TRUTH & TRUST IN THE AGE OF DEEPAKES: RECOGNIZE & OVERCOME

Abstract. *Modernity embraces widespread digitalization and explores «deep fake» technology's impact on media, involving AI for photo and video manipulation. The report discusses «deepfake» impact on the media landscape. Public education, media literacy, and fact-checking are of crucial importance, especially in times of a military invasion in Ukraine.*

Key words: *Deepfake Technology; Artificial Intelligence (AI); Generative images; Misinformation; Media literacy.*

Чемерис Г. Правда та довіра в еру Deepfake: розпізнати та подолати *Сучасність характеризується широкомасштабною цифровізацією та вивчає вплив технології «глибокого фейку» на медіапростір, включаючи використання штучного інтелекту для обробки фотографій та відео. Обговорюється вплив «Deepfake» на медіапростір. Громадська освіта, медіаграмотність та факт-чекінг мають вирішальне значення для, особливо в часи воєнного вторгнення в Україну.*

Ключові слова: *технологія Deepfake; штучний інтелект (AI); генеративні зображення; дезінформація; медіаграмотність.*

Relevance. *Modernity is marked by the widespread digitalization of nearly all aspects of public life. This report particularly delves into the impact and utilization of generative images, commonly known as "deep fakes", in the context of the rapid advancements in artificial intelligence technologies.*

A significant number of scholars have studied the issue of reviewing the technology of artificial intellect [1; 4 et al.], deepfake technology, exploring its origins, development [5; 8; 9; 10; 11 et al.], and impact on various aspects of society, particularly its applications in education [2; 3; 6; 7 et al.]. As deepfake technology continues to evolve, it raises important questions about its

integration into educational settings. This review discusses the challenges and opportunities associated with incorporating deepfake technology in education, with a focus on the need for critical thinking skills and digital literacy in the face of its potential misuse.

The aim of the research is the analysis of current state and opportunities of «deep fakes» technology and there arises the need to develop a critical thinking methodology to reduce its impact.

Outline of the main material. Deepfake Technology or “deepfakes” are manipulated photo or videos, which rely on artificial intelligence (AI) - enabled technologies to splice the likeness of someone onto the face of another [9].

The continuous evolution of information and computer technologies has brought about significant changes in the media landscape. Modern computer graphics tools are increasingly being used for creating photorealistic images and modeling objects for virtual and augmented reality.

Furthermore, neural networks for generating realistic images, from common photo editing practices to content generated by artificial intelligence, such as NeuroArt, CheepFake, DeepFake, DeepNude, CryptoArt, anamorphic Virtual Performances, and Face Swapping, etc [5].

Technological advancements have simplified the creation of visual content through «Deepfake» technology, allowing for hyper-realistic visual manipulation, including face swaps that leave no discernible traces of alteration. Deepfake technology has the potential to create humorous, pornographic, or politically manipulated videos without the subject’s consent. It is particularly dangerous as it can be used for political sabotage, fake video evidence in legal proceedings, terrorist propaganda, blackmail, market manipulation, and the dissemination of fake news.

In the best-case scenario, it can be an enjoyable, lighthearted joke among you and your friends. In the worst-case scenario, someone may use your likeness to create content in which you are depicted doing or saying things you haven’t actually done. The potential for generating fake news, infringing on someone’s privacy, or obtaining sensitive information is now at a higher risk than ever before.

The increasing popularity of video content highlights the necessity to develop techniques that will form a critical thinking, enabling individuals to determine the authenticity of media and news. To combat the challenges

posed by misinformation, public awareness, media literacy, and fact-checking efforts are of utmost importance. Due to the psychological characteristics of an individual, trust is instilled after seeing with one's own eyes, providing a foundation for the manipulation of consciousness through the dissemination of misinformation via synthetically reproduced media content using Deepfake technology and other methods [10].

Deepfakes have been a longstanding issue, but the tools required for their creation are increasingly accessible and sophisticated. In the end, deepfakes pose a significant danger as they erode our ability to have confidence in our visual and auditory perceptions [11]. A brief analysis of the search terms related to deepfakes highlights a concerning emphasis on the available creation tools. Google Trends indicates a consistent worldwide increase in searches for «deepfake», with a notable surge since the start of 2022 (Figure 1).

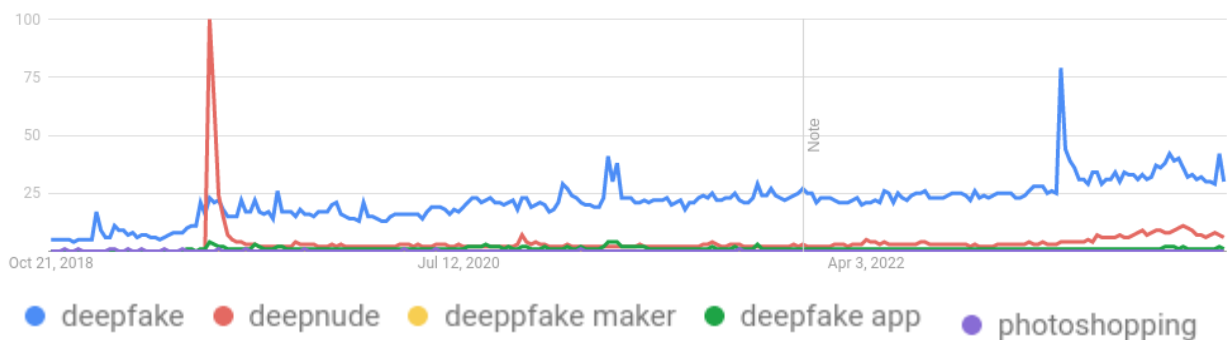

Figure 1. Google Trends dynamics

Number of papers in the area of Deepfake research by a year-wise publication count, and the number of publications by year belonging to studied categories, obtained from Google Scholar [9] (Figure 2).

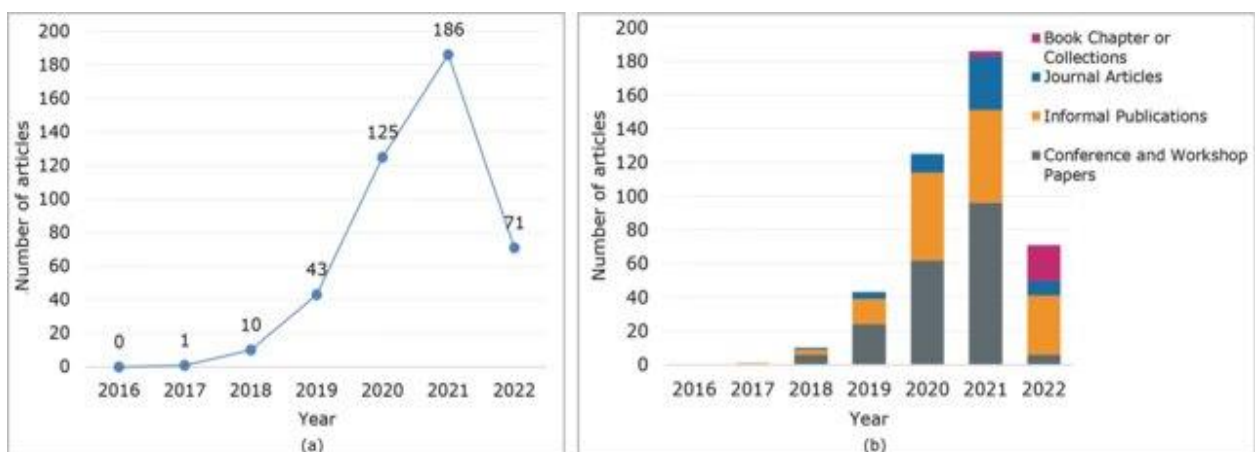

Figure 2. Google Scholar dynamics

Even high-quality deepfakes used in the film industry and advertising still lack naturalness or realism. The slightest unnaturalness in the appearance and behaviour of the object causes anxiety and dislike in viewers – this is the so-called uncanny valley effect. Therefore, when analysing a suspicious video, you should first of all pay attention to the main object of overlay – the face.

Conclusions. The research highlights the widespread digitalization of modern life and the growing impact of generative images, known as «deep fakes», in the context of advancing AI technologies. The research underscores the urgent need for developing critical thinking methodologies to mitigate the influence of «deep fake» technology. «Deepfake» technology relies on AI-enabled techniques to manipulate photos and videos, creating realistic content with the potential for misuse, posing threats ranging from political sabotage to misinformation dissemination. In the face of the increasing popularity of video content, the importance of media literacy, public awareness, and fact-checking efforts becomes evident to combat the challenges posed by synthetic media content. These findings reveal that «deepfakes» present a pressing concern, and addressing this issue requires collaborative efforts and education to enhance digital literacy and discernment.

Funding: The work is performed within the research CEFRES, UAR 3138 CNRS–MEAE.

References

1. Лубко Д. В., Шаров С. В. *Методи та системи штучного інтелекту: навч. посіб.* Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. 264 с.
2. Чемерис Г. Ю., Брянцева Г. В., Брянцев О. А. Шляхи вдосконалення дизайн-освіти в контексті стратегії цифрової трансформації освіти і науки України. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. Вип. 6(32). Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Фізико-математичний факультет. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2022. С. 49–56.
3. Чемерис Г. Ю., Кардашов М. В. Дизруптивні технології як рушії цифрової трансформації сучасної дизайн-освіти. *Культурологічні та педагогічні проблеми підготовки майбутніх дизайнерів : монографія / наук. ред. О. П. Костюк. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка»*. Полтава : Навчально-науковий інститут культури і мистецтв. Видавничий відділ ПУЕТ. 2022. С. 126–171.

4. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті: Зб. наук. пр.* 2023. № 6. С. 136–144.
5. Chemerys H., Briantseva H. V., Briantsev O. A. The Urgency of the Problem Synthetically Reproduced Media Content. *International scientific conference «Interaction of culture, science and art in terms of moral development of modern European society» : conference proceedings*, December 28–29, 2021. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. Pp. 85–88.
6. Chemerys H., Ponomarenko O. Opportunities and Prospects for Personalizing the User Interface of the Educational Platform in Accordance with the Personality Psychotypes. *Advances in Computational Design (ACD), An international Journal*. Vol. 7, No 2. Pp. 139–151.
7. Chemerys H., Vynogradova A., Briantseva H., Sharov S. Strategy for Implementing Immersive Technologies in the Professional Training Process of Future Designers. *Journal of Physics: Conference Series*, Volume 1933, Virtual Conference on Engineering, Science and Technology (ViCEST), Kuala Lumpur, Malaysia (2021). art. no. 012046.
8. Maras M. H., Alexandrou A. Determining authenticity of video evidence in the age of artificial intelligence and in the wake of deepfake videos. *The International Journal of Evidence & Proof*. 2019. Vol. 23. No. 3. Pp. 255–262.
9. Masood, M., Nawaz, M., Malik, K. M., Javed, A., Irtaza, A., & Malik, H. Deepfakes generation and detection: State-of-the-art, open challenges, countermeasures, and way forward. *Applied intelligence*. 2023. Vol. 53. No. 4. Pp. 3974–4026.
10. Mirsky Y., Lee W. The creation and detection of deepfakes: A survey. *ACM Computing Surveys (CSUR)*. 2021. Vol. 54. No. 1. Pp. 1–41.
11. Verdoliva L. Media forensics and deepfakes: an overview. *IEEE Journal of Selected Topics in Signal Processing*. 2020. Vol. 14. No. 5. Pp. 910–932.

Dehtiarova Yana

Teacher of English

Zelenyi Pid main institution of general secondary education

Zelenyi Pid village council of territorial community

Kherson region

OPEN EDUCATIONAL RESOURCES FOR LEARNING ENGLISH

***Abstract.** The article deals with electronic educational resources and services that can be used for learning English. The importance of English as a language for international communication is emphasized. The possibilities of massive open online course, online platforms and services for learning a foreign language and the formation of competencies for listening, reading, writing and speaking are analyzed. It is noted that such resources can be freely used by users to increase foreign language competence.*

***Key words:** Educational electronic resources, English language, information and communication technologies, informal education.*

***Дегтярєва Я.І. Відкриті освітні ресурси для вивчення англійської мови.** У статті розглядаються електронні освітні ресурси та сервіси, що можуть бути використані для вивчення англійської мови. Наголошується на важливості англійської мови у якості мови для міжнародного спілкування. Проаналізовані можливості massive open online course, онлайн платформи та сервіси для вивчення іноземної мови та формування компетентностей з аудіювання, читання, письма та говоріння. Зазначається, що такі ресурси можуть вільно використовуватися користувачами для підвищення іншомовної компетентності.*

***Ключові слова:** освітні електронні ресурси, англійська мова, інформаційно-комунікаційні технології, неформальна освіта.*

Formulation of the problem. Today, the processes of interaction between different countries have led to the relevance of learning a foreign language and communicative competence. At present, the language of international communication is English, so its knowledge is a prerequisite for a modern specialist. Communication in English allows you to increase your

own competitiveness [8, p. 105], to join international activities, to participate in international projects, scientific and social events, etc. As a result, the study of a foreign language in the school is a necessary component of their preparation for modern life, socialization in society, admission to a higher educational institution, etc.

The purpose of the article is to review open online resources for learning the English language.

Exposition of the main material. As Yulia Polikarpova notes, the new paradigm of foreign language competence development provides for maximum use of information and communication technologies (ICT). The researcher includes the Internet, various virtual social networks, educational sites and blogs, the capabilities of digital devices for information retrieval and processing, etc. At the same time, the researcher emphasizes that the purpose of learning the language is to form an opportunity for communication, which in the context of European integration is a very urgent opportunity. Within the competence approach, during the teaching of English students must form all types of speech activity – reading, listening, writing and speaking [5, p. 62].

During the analysis of scientific and methodological literature we faced a problem that concerns the use of the Internet and electronic educational resources in the process of training educational applicants. In our opinion students are modern and active members of society who are aware of the opportunities that provide electronic educational resources. Consumers of information become more knowledgeable, media literate, they are able to receive more fresh information from different sources. At the same time, the integrated use of various forms of presentation of multimedia presentation allowed to form a specific communicative culture, a culture of virtuality [3, p. 94], where cultural heritage, literature, spelling are organically combined with information technology.

According to scientists, the virtual space allows you to communicate in a foreign language at a distance with friends, colleagues from other countries, using English as an international language. In addition, students use social networks, software tools to send messages, video communications, forming a digital competence [2, p. 58]. Most of them have a variety of digital gadgets that allow them to read artistic and educational material at any time, to perform listening. In this way backgrounds develop foreign language competence.

From the point of view of the English teacher ICT have significant advantages through the use of a large number of resources and applications. These include, for example, software for creating presentations, programs for creating documents, spreadsheets, graphics editors to create clarity, multimedia tools, etc. Thanks to this, students' creative mastery of the new material is ensured and fundamentally new opportunities in the organization of the educational process are opened [1, p. 14].

There is now a tendency to combine network and educational technologies and the formation on this basis of new integrated learning tools, in particular distance learning systems and a variety of open educational resources (OER). This concept refers to materials of different directions (research, training, etc.), which are freely available and distributed under an open license [11, p. 5]. For us, OER are useful that they can be used and adapted for their educational purposes.

With the help of electronic educational resources, students during the study of the English language can easily find and review theoretical material and practical tasks set out on the Internet. They learn how to build sentences correctly and their own opinion, create phrases, improve practical skills in spelling, learn new means of information transmission. In addition, doing homework, they can communicate in online mode via email or chat, discussing educational topics or tasks. Thus, there is an in-depth study of educational topics, as well as the skills of "soft skill". It should also be noted that with the help of electronic resources it is appropriate to use online testing, which will allow you to prepare for exams in English, test your knowledge, etc.

V. Pavlyuk uses a combination of information and communication technologies and the method of storytelling for learning English at a junior school. Through this, children learn to read expressively and clearly convey their thoughts, they develop critical thinking skills [4, p. 185]. To implement this approach, the author proposes to perform the following actions: To form the general content of the story, to form a list of questions to the content, to determine the elements of the story, etc. Since the ICT powerful capabilities are used, it is necessary to choose visual means of tracking history, as well as multimedia (sound, video, animation, drawings). These tools will make history very interesting and dynamic. To create stories in English in digital format, you can use online platforms to create your own stories my Storybook and ZooBurst [4, p. 188].

One of the modern electronic resources available to any user, there are massive open online courses that support the principles of open education, mass, accessibility. Today, there are a significant number of online courses (paid and free) for learning English, designed for the initial, middle and advanced level. As of 2021, more than all English courses on Udemy platforms (1435 courses), Coursera (186 courses),_Edx (75 courses), Alison (64 courses) [10]. The study provides data on leading online platforms.

Developers of online courses on MOOC platforms must provide interactive learning and quality educational content. According to researchers, the students' success in language courses partially depends on their participation in surveys, forums, interactive conversations [6]. The work [7] outlines several principles for the development of active learning based on the FutureLearn online platform:

a) the use of a template for the course design and content will allow you to systematize the course structure, to determine the sequence of the course content, to choose the necessary tools, etc.;

b) introduction of the interactive learning model which means the involvement of students in mastering theoretical issues and performing practical tasks;

c) discussing the experience of the introduction of digital technologies in the educational process;

d) the use of video clips that have their own script and educational purpose;

e) the use of different techniques to make listeners express their opinion.

The language training with MOOC will be the most effective on condition that active learning [7], group work and communication with native speakers are provided. In this case, students will be working actively with educational material; they will communicate with each other, develop language strategies and gain language experience. Additionally, the desire to use MOOC should be motivated in different ways: to recognize credits in certain disciplines, to give additional grades, to take into account the received certificates when calculating the semester rating of students, etc.

Scientists pay attention to the possibilities of Web 2.0 services in the study of English. Web 2.0 technology allows you to use hyperlinks and multimedia in the Internet, so you can ensure the interactivity of web pages,

communication between the participants of the virtual space within the framework of one task. In addition, the creation of educational content using Web 2.0 does not imply a high degree of proficiency in digital competencies [9, p. 29], which is an advantage for secondary school teachers. Boyko notes that an example of Web 2.0 services is the wiki environment, which is often used in secondary school. This environment allows you to create wiki pages without knowledge of web programming, but using a special syntax. In addition, wiki pages may be available to all Internet users. When learning English, you can use a blog that contains stories, learning materials, comments and other elements. These services can be of great practical importance when performing homework [1, p. 16].

When learning English, such services and open educational resources as the private Edmodo network, the Songify music player [1, p. 17], educational resources of the BBC learning English (<http://www.bbc.co.uk/learningenglish>) from the BBC, the British Council LearnEnglish (<https://learnenglish.britishcouncil.org>) from the British Council, which will allow you to learn a foreign language. Free resources such as «Loyal books» (<http://www.loyalbooks.com>), «TED» (<https://www.ted.com>) contain video and audio made in English, as well as topics for study [2, p. 58]. These resources will allow you to form and develop skills in reading, listening, speaking.

Conclusions. Thus, the orientation of the modern education system to the introduction of information and communication technologies has led to the widespread use of the Internet and open educational resources in the educational process of secondary and higher education. The important thing is that informal training with the help of educational electronic resources is one of the directions of implementing a modern approach to the organization of the educational process and providing educational information in electronic access.

Electronic educational resources in English are quite diverse, having powerful informative and educational opportunities. Electronic resources allow not only to master the educational material in their spare time, but to increase the level of their own competence in a certain field, to expand and improve the English language, to learn better and understand the theoretical material, to gain experience in the use of acquired skills and so on.

References

1. Бойко Я. Цифрові технології та їх застосування під час вивчення англійської мови в середній школі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. № 3. С. 13–23.
2. Гладких Г. В., Фадєєва О. В. Аналіз освітніх ресурсів для вивчення англійської мови. *Українська література в загальноєвропейському контексті*. 2019. № 3. С. 56–61.
3. Олексенко Р. Формування культури засобами масової інформації. *Fundamental and applied science*. 2015. С. 94–95.
4. Павлюк В. І. Цифрові платформи для створення сторітелінгу на уроках англійської мови у початковій школі. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2021. Т. 2. № 3. С. 185–190.
5. Полікарпова Ю. О. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови в Україні. *Народна освіта*. 2017. № 2. С. 60–65.
6. Duru I. et al. A case study on English as a second language speakers for sustainable MOOC study. *Sustainability*. 2019. vol. 11. no. 10. Pp. 1–24.
7. Haugsbakken H. Five Learning Design Principles to Create Active Learning for Engaging with Research in a MOOC. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*. 2020. vol. 23, no. 1. Pp. 32–45.
8. Sharov S., Gladkykh H. The importance of communicative competence for the professional formation of future computer science specialists. *Молодь і ринок*. 2021. № 7-8 (193-194). С. 104–108.
9. Sharov S., Rassokha I. Features of using Web 2.0 technology in the educational process. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 26–33.
10. Sharova T. et al. Quantitative analysis of MOOC for language training. *International Journal of Information and Education Technology*. 2022. vol. 12. no. 5. Pp. 421–429.
11. Sulisworo D., Wulandari Y., Effendi, M. S., Alias M. Exploring the online learning response to predict students' satisfaction. In *Journal of Physics: Conference Series*. 2021. vol. 1783. Pp. 1–11.

Sharova T.M.

Doctor of Philology,

Professor of the Department of Social Sciences and Humanities

Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University

Tykhonenko M.M.

teacher of Ukrainian language and literature, English language

Kobeliaky lyceum № 2

DIGITALIZATION OF EDUCATIONAL SPACE: MODERN TRENDS

Abstract. *The article deals with the issue of digital transformation in education. It is emphasized that an important aspect in the modern world is the integration of digital technologies into the educational space of an educational institution. The skills necessary for a modern person in the era of digitalization are presented, and the strategic priorities of digital transformation in education are indicated. The study contains the criteria for digital content, as well as the factors that determine the pace of development of the digital space.*

Key words: *digital transformation, digital space, content, educational process, quality of knowledge.*

Шарова Т., Тихоненко М. Цифровізація освітнього простору: сучасні тенденції. *У статті розглядається питання цифрової трансформації в освіті. Наголошується на тому, що важливим аспектом у сучасному світі є інтеграція цифрових технологій в освітній простір закладу освіти. Представлені навички, необхідні сучасній людині в епоху цифровізації, а також вказані стратегічні пріоритети цифрової трансформації в освіті. Дослідження містить критерії, що висуваються до цифрового контенту, а також вказані чинники, від яких залежить темп розвитку цифрового простору.*

Ключові слова: *цифрова трансформація, цифровий простір, контент, освітній процес, якість знань.*

Formulation of the problem. Digitalization of the educational space and informatization significantly change the understanding of the modern educational process in an educational institution of any level: general

secondary, vocational, professional pre-university and higher education. Modern processes of the digital society allow for open access communication without restricting the teaching and research staff, as well as students. This greatly expands the opportunities for students who want to learn and systematically exchange information [2, p. 40].

The purpose of the study. Digitalization is a significant factor in the development of economic, social, political and cultural relations in our country, especially in the context of the full-scale invasion of Ukraine by Russia, when most educational institutions were forced to switch to a distance learning format. However, according to V. Areshonkov, the current requirements for the organization of distance learning today require significant changes [1, p. 4]. At the same time, we understand that distance learning should be based on different principles and principles than traditional teaching. In any case, the transition of educational institutions from traditional teaching to innovative teaching involves a number of measures at all levels, including organizational, social, regulatory, ideological, economic, etc.

Introduction. The following scholars have paid attention to the issues of digital space in modern scientists: L. Havrilova, Ya. Topolnyk, I. Kucherak, T. Kryvorot, M. Pryhodii, A. Rastryhina, S. Tolochko, S. Sharov, V. Shynkanova, O. Bilychenko, V. Areshonkov and others. Aspects of digital strategy as a component of the social and communication space of a higher education institution are considered in the study of Bilychenko O., Researchers L. Havrilova, Ya. Topolnyk consider in their scientific work digital culture, digital literacy, digital competence as modern educational phenomena. O. Sakhno reveals the issues of digital competence and technologies for education, pointing out the main principles and tools. As we can see, aspects of the digital space are interesting to scientists from different perspectives. However, to date, the issue of digital competence of teachers in the context of digitalization of educational institutions and distance learning has been partially studied, which allows us to speak about the relevance of this issue.

Presenting the main material. Since the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine, most educational institutions have switched to distance learning for security reasons. An important aspect here is the integration of digital technologies into the educational space of the educational institution. The current conditions have forced the administration of educational institutions to outline an action plan for entering the digital space through ICT:

- use of digital technologies for teaching and learning;
- development of digital skills and competencies;
- application of analytical analysis and forecasts in education [7, p. 32].

V. Nikitenko, R. Oleksenko, O. Kyvliuk emphasize the formation of the values of digital education and digital human in a digitalized society, each time focusing on the skills of a modern person [6, p. 53]. When assessing the digital modern space, we understand that this will primarily concern each individual, since it is the human factor that will allow us to build the concept of digitalization and the human being at the center of digitalization. That is why the following skills are necessary for a modern person: critical thinking, financial literacy, leadership, initiative, flexibility, creativity, digital literacy, stress resistance.

In view of the above, we emphasize that pedagogical and scientific and pedagogical workers should always learn and master new competencies in order to be flexible, which will allow them to have modern and practical cases that can be used in the educational process during distance learning.

For example, T. Kryvorot and M. Pryhodii focus on training teachers to use digital Internet technologies in the educational process [4, p. 33]. It is clear that such training should take place in accordance with approved educational programs for professional development and be conducted by leading specialists who have experience with digital tools. I. Kucherak once emphasized that digitalization has a powerful impact on the educational space in the context of the formation of key competencies [5, p. 91]. In this aspect, it is important to understand that continuous learning through online courses, participation in trainings, workshops, webinars will allow you to be in trend and teach modern youth, using digital content that will significantly improve the quality of knowledge of students and motivate them to learn.

In today's world, digital transformation in education has certain strategic priorities, which are reduced to a number of positions, including: large-scale access to information, acceleration of digital literacy, blockchain in education, expanding the boundaries of artificial intelligence.

Researcher S. Tolochko emphasizes that large-scale access to information includes not only access to information on a free basis, but also the further use of information without any restrictions [10, p. 30]. In her research on digital technologies in education, M. Tolmach focuses on the possibilities and trends

of application, emphasizing different approaches to the teaching staff and the use of digital tools by students [9, p. 159].

As of today, the main directions of the digital space have been identified:

1. development of digital education (digital equipment, development of digital potential, modern organizational capabilities, digitally competent teachers, high-quality educational content, user-friendly tools and secure platforms).

2. improving digital skills and competencies for digital transformation (basic digital skills and competencies from an early age, digital literacy, computer education, knowledge and understanding of artificial intelligence technologies, advanced digital skills, and an increase in IT specialists).

While studying at an educational institution, students acquire certain competencies that allow them to use information correctly, search for it, and analyze it in the future. In the future, the experience gained will allow them to exchange data and communicate at different levels [8, p. 11]. But at the same time, it is necessary to navigate the digital space in order not to lose a number of priority areas aimed at economic development and progress in general. Modern researchers have identified the key areas of digitalization in the modern space: reliable infrastructure; digital literacy; digital competence and skills for teachers; assessment and approaches to assessment using digital technologies; artificial intelligence technologies [13, p. 119].

In the modern world, there are well-known criteria for digital content:

- forms of presentation of educational material and multimedia (free of charge, visualization, consideration of age peculiarities);
- the structure of information presentation (ease of navigation, availability of contextual hints, the possibility of simultaneous training of a group of students);
- interaction with the learning context (creation of tools and services for work (bookmarks, notes, individual elements);
- variability of the content of educational material (selectivity, implementation of individual educational trajectory, differentiation of learning, visual context, principles of variability) [11, p. 136].

At the same time, researcher O. Sakhno, analyzing the experience of using digital technologies, emphasizes the criteria that determine the optimality of using digital resources: multifunctionality, unification, localization and

confidentiality [8, p. 12]. L.Havrilova, Ya. Topolnyk emphasize digital culture, digital literacy, and digital competence as modern educational phenomena. Researchers point to the rational consumption of information, critical thinking, digital literacy, and also use the term IT volunteering, which allows the use of ICT to improve the world around us [3, p. 5]. In view of the above, we understand that the digitalization of education depends on:

- the pace of development of artificial intelligence;
- ensuring the mobility of information and communication activities of users in the information space;
- introduction of blockchain and cryptocurrency technologies;
- development of cloud computing and virtualization;
- development of new functions of augmented reality;
- widespread use of chatbots;
- development of user characteristics of Internet people;
- formation of the Internet of Things;
- development of robotics;
- development of the software industry;
- development of data protection systems in information systems and counteraction to cybercrime;
- development of a network of Internet service providers;
- ensuring the compatibility of ICT tools and ICT applications.

Having switched to the distance learning format, educational institutions work on educational portals in the Moodle system. This learning format allows the use of ICT tools and active involvement of students in the learning process. Moreover, today the work on the educational portal is effective in terms of connecting students, regardless of their location (in Ukraine, in the temporarily occupied territory of Ukraine, abroad) [12, p. 237]. This issue is also relevant for preschool education institutions, in particular for the teaching staff.

In her scientific works, researcher V. Shynkanova considers the issues of the principles of forming a digital educational space to improve the quality of training of future teachers of preschool education institutions, emphasizing new approaches to the educational process in preschool institutions [14, p. 311].

Conclusions. The digital educational space in modern conditions with high-quality content motivates students to learn. By mastering new digital tools and using them in practice, pedagogical and scientific and pedagogical workers

significantly improve their level of competence and join the digital transformation in education.

In the future, we see the need to address the issue of professional development of pedagogical and scientific-pedagogical staff in the context of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian federation on the issues of mastering digital tools in educational institutions of different levels and forms of ownership.

References

1. Арешонков В. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2.2. С. 1–6.
2. Біличенко О. Цифрова стратегія як складник соціально-комунікаційного простору закладу вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. № 15. С. 37–46.
3. Гаврілова Л., Топольник Я. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 5(61). С. 1–14.
4. Криворот Т., Пригодій М. Тренінгова підготовка педагогічних працівників до застосування цифрових інтернет-технологій у освітньому процесі. *Professional Pedagogics*. 2022. № 1.24. С. 33–41.
5. Кучерак І. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 22. С. 91–94.
6. Нікітенко В., Олексенко Р., Кивлюк О. Формування цінностей цифрової освіти і цифрової людини у діджиталізованому суспільстві. *Humanities Studies*. 2022. № 10(87). С. 53–63.
7. Растрігіна А. Інтеграція цифрових технологій у мистецький освітній простір ВНЗ. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 163. С. 32–38.
8. Сахно О. Цифрова компетентність і технології для освіти: принципи та інструменти. Імідж сучасного педагога. 2020. № 6(195). С. 10–14.
9. Толмач М. Цифрові технології в освіті: можливості й тенденції застосування. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2021. № 4.2. С. 159–171.
10. Толочко С. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. *Вісник Національного*

університету «Чернігівський колегіум» імені ТГ Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2021. № 13.169. С. 28–35.

11. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2023. № 6. С. 136–144.
12. Шарова Т. М. Освітній портал як ефективний засіб забезпечення дистанційного навчання здобувачів вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2022. № 5. С. 237–244.
13. Шарова Т.М., Шаров С.В. Електронне навчання: дієвий формат освіти. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2019 р., м. Суми).* 2019. С. 119–123.
14. Шинканова В. Засади формування цифрового освітнього простору для підвищення якості підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2022. № 1(50). С. 311–314.

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

СПОМИН ПРО КАЗКУ

Крегулець: казка життя Богдана Лепкого (до 150-річчя Великого Українця). Івано-Франківськ: Фундація «Свята Унія», 2022. 248 с.

Під час війни по-особливому читаються твори про часи мирні, і я не про мир, як про період між війнами, а про мир і спокій у душі, мир і затишок, родом з дитинства, коли весь твій світ немов добра казка, в якій темний і вологий ліс обов'язково перейдеться, а страшні чудовиська будуть подолані. «Гуси-лебеді летять», «Щедрий вечір» М. Стельмаха, «Зачарована Десна» О. Довженка, «Казка мойго життя» Б. Лепкого – твори, які стали не лише беззаперечною класикою, а й яскравими зразками спогадової літератури, в якій світ дитинства по-особливому виразний, прекрасний і... тужливий... Утім, туга – то історія про дещо інше... Якщо ж твори Михайла Стельмаха та Олександра Довженка були добре відомі не одному поколінню українських дітей, то з Богданом Лепким була дещо інша історія: тривалі заборони і замовчування, а згодом неговоріння, коли вже начебто можна, та все ж... 150-річний ювілей славетного українця, який відзначали 2022 року, не запам'ятається великою кількістю оновлених видань та перевидань його творів, тому видання «Крегулець: казка життя Богдана Лепкого», ініціатором та упорядником якого виступив о. Ігор Пелехатий, є особливо важливим та цінним.

У ньому вміщено власне повість «Казка мойого життя. Крегулець», поезії «Під Різдво», оповідання «Під ялинку», поезії та оповідання «Під Великдень», які можна назвати своєрідним доповненням «Казки мойого життя», адже не лише занурюють в атмосферу найбільших християнських свят, а й показують їх очима дитини. Друга частина видання – це «Слово про казку життя Богдана Лепкого» Василя Лева, «На маргінесі «Казки мойого життя» Лева Лепкого, «Трагедії Богдана Лепкого» Романа Горака, що містять огляд творчості письменника, а також біографічні розвідки з маловідомими фактами життя Богдана Лепкого.

Таким чином, видання знайомить нас не лише з творчим доробком автора, а й цінними літературознавчими дослідженнями, які є своєрідним ключем до розуміння як постаті письменника, так і його творчості. Хоча звісно, найважливіший ключ до відчуття художніх творів, уміщених у виданні, у читачевому серці, адже більшість із них про дивовижу дитинства, збереження традицій та пам'яти роду.

Як зазначає о. Ігор Пелехатий у передмові до видання: «Богдан Лепкий виявився тонким знавцем дитячої психології, зумівши настільки глибоко проникнути у світ свого маленького героя, що кожен з нас, читаючи повість, мимоволі зіставляє окремі епізоди споминів зі своїм власним дитинством», тим прекрасним світом чуйності, любові, доброти, пригод і звісно ж, бешкетів, що перетворюються на казку не тому, що присмачені фантастичними героями чи подіями, а тому що родом із теплоти людських сердець, широти та непідробности, незамулености дитячої душі зі словами «вірними і покірними, що ними молодість колись балакала до мене. Моє це слово. Моє слово рідне, непозичене. Виросло воно з землі і з серця, як колос пшениці і як зерно гірчиці, як зітхання наболілих грудей, за себе і людей» [1, с. 17].

Не раз питаємо себе та інших: «Що читати під час війни?» Мабуть, наша класика – це безпрограшний варіант, особливо та, що довгий час була у вигнанні, що нагадує про те, звідки ти родом, дозволяє пригадати часи історичної минувшини, національної правди, і та, що дарує тобі світло авторових споминів та асоціативно споминів власних, тих, коли ти, малим, вірив, що цвіт щастя існує, що його можна знайти, і тепер, дорослим, міркуєш, що а раптом, а все ж таки: «Малого русявого хлопця нема. Замість нього ходить по світі мужчина. Завдяки старому вчителеві ботаніки пізнав усі цвіти на світі і знає, що там далеко, за водою ніякої квітки щастя нема. І не може бути. Він це знає. А все ж таки, все ж таки кидається у воду і йде за нею...» [1, с. 78].

Література

1. Крегулець: казка життя Богдана Лепкого (до 150-річчя Великого Українця). Івано-Франківськ: Фондація «Свята Унія», 2022. 248 с.

«ЦЕ МІСТО СОТЕНЬ ДВЕРЕЙ У НІКУДИ...»

Монолатій І. Винайдення Коломиї. Від правіків до Весни народів.

Брустури: Дискурсус, 2023. 192 с.

Історія маленьких міст особливо цікава, адже у краплині світ постає чіткіше і ясніше, аніж у потоці води. Маленькі міста краще пам'ятають, краще знають і глибше тужать за втраченою ідентичністю. Коли говорять про них, то не оминається ні подія, ні вуличка, ні людина, адже все занадто компактне, а відтак концентроване, аби про щось забути. Саме про це нова книга Івана Монолатія «Винайдення Коломиї». І одразу хочеться подискутувати з автором: винайдення чи віднайдення? Адже у поетичному циклі «Місто», яким відкривається книжка, автор пише: «Хвіртки привідкрито не знати для кого...» Отже, таки зайти, щоб віднайти у місті

...сумних подорожніх

Забутих скитальців знайомців

Загублених вервиць повстанських

Хрестів та ікон перехрестя...

Але кожне віднайдення – це винайдення, особливо у випадку Івана Монолатія та його здатності бачити та помічати те, повз що інші просто проходять. Ретельний науковець, що творчо мислить і прагне зберегти пам'ять про рідне місто. Його перша праця про Коломию «Коломиєзнавство. Нариси з історії України» з'явилася у 1996 році і стала підґрунтям для нового напрямку в українському краєзнавстві – коломиєзнавства. Далі – ще ряд цікавих та неординарних досліджень рідного міста. Зрештою, міський топос – це одна з ключових тем зацікавлень Івана Монолатія, адже серед його праць – дослідження про те, як міста творять історію і навпаки, про те, як вони творять літературу, а вона їх.

У цьому виданні, а воно не останнє, і вже навіть не крайнє, бо у тому ж таки 2023 році виходить ще одна книга «Творення Коломиї. Від Листопадового зриву 1918 р. до румунської і польської окупації 1919 р.».

У «винайденій» Коломії маємо період від найдавніших, найперших, часів для цього міста, коли воно ще й містом не було, коли ще не мало своєї теперішньої назви, лиш здогад, до середини XIX сторіччя, часу, який почав змінювати майже незмінне до тих пір місто. Це історія про те, як Коломия стала містом, як там уперше з'являються інші і чи стають вони своїми, про перших офіційних містян, про їхню віру, ремесла, одяг, їжу, будинки. Про те, як Коломия стає політичним епіцентром, про читальні, диліжанси, школи, театр, торговицю. Про «барона-конституціоналіста, кадета-італійця, руського патріота», «бургомистра-клону, театралів, аматорів», «встидливих коломийчан» чи «посла-старозаконника». Так, Іван Монолатій – майстер не лише розповідей, а й називання.

Місця, люди, події... І Коломия для більшості стає не лише маркером згадки у творі Леопольда фон Захер-Мазоха Дон Жуана з Коломії, а містом, до якого хочеться доторкнутися і бути у ньому.

І насправду, автор її винаходить – живу, справжню, оживають розмови на торговиці, чуєш уривки недільних проповідей з костелу, кроки перехожих, що квапляться кудись.

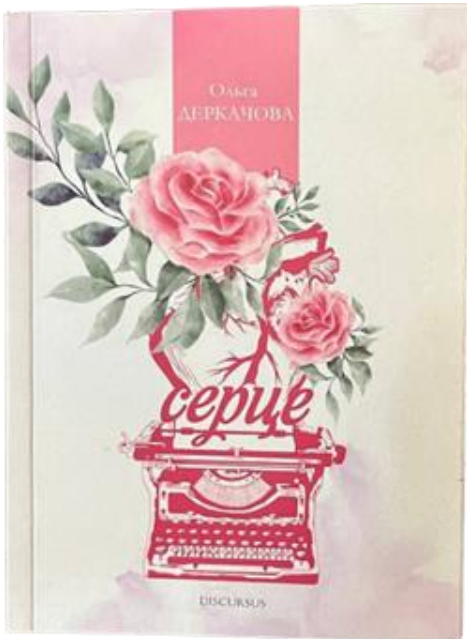
І як бонус для читача – авторські поезії про рідне місто – місто «сотень дверей у нікуди», «вічних протягів», «сумних подорожніх», адже місто – це завжди поезія...

Література

1. Монолатій І. Винайдення Коломії. Від правіків до Весни народів. Брустури: Дискурсус, 2023. 192 с.

ЛЮБОВ ПРОРОСТАЄ СЛОВОМ, АНГЕЛ ТРИМАЄ МЕЧ...

Деркачова О. Серце: поезія. Брустури: Дискурсус, 2023. 84 с.

Кожна епоха має своїх «глашатаїв» (я свідомо не помиляюсь і саме це слово хочу вжити для означення виразників «голосу» пересічних людей, а не влади) – тих, хто висловлює настрої натовпу, виплескує на поверхню його болі та сподівання, причини незадоволення або обоження окремих персоналій... Це насамперед – поети й вуличні співці, люди, які найшвидше реагують на будь-які зміни. Хоча тут можна згадати по праву й публіцистику, і малу прозу, й окремі жанри документалістики. Вже згодом, поступово, підтягується «важка артилерія»: глибокі публіцистичні огляди, велика художня й документальна проза, що радше є осмисленням подій, які сталися, вже усвідомленим викладенням аналітичних міркувань. Але поезія є способом висказати невимовне, передати внутрішній стан, в якому навіть сам собі не зізнаєшся, пояснити слухачам / читачам їхні відчуття та емоції.

Сучасний український поетичний дискурс, зокрема за останні півтора роки, є автобіографічним. І сувора, патріотично-заклична, й удавано весела, іронічна, часто пародійна чоловіча поезія, і жіноча містична, соціально-побутова чи інтимна лірика, вірші загальнофілософського спрямування та з нагоди конкретної події, верлібри й хайку – всі вони нав'язні подіями сьогодення. Тож нам, українцям, які перебувають у цьому вирі війни, внутрішній досвід, виражений митцями слова, є знайомим до болю – він і наш досвід. І навіть якщо ми не були безпосередньо свідками чи учасниками описаних подій, не зазнавали пережитих іншими втрат, це не означає, що ми осторонь, поза війною. Інтернет зробив війну зримою, відчутною, а люди, які

оточують, – близькою. І, мабуть, єдиний спосіб витримати цей емоційний вибух – висловити його, пропускаючи крізь себе і даючи йому вийти назовні.

Саме тому збірка поезій Ольги Деркачової «Серце» є дуже своєчасною. Це перша поетична книга уже відомої в Україні та поза її межами івано-франківської письменниці, авторки близько 10 збірок малої прози і трьох романів, співавторки тематичних серій. Як і у своїх попередніх художніх текстах, О. Деркачова розкриває внутрішній світ жінки з усіма його сильними сторонами й слабкостями, у його цілісності й насолоді кожною дарованою миттю життя та суперечностями, що руйнують ілюзію щастя, залишаючи відчуття самотності й порожнечі. Новели й оповідання сприймаються здебільшого, як поезії у прозі, натомість лірика письменниці пройнята суворою прозою життя.

Ліричні героїні збірки «Серце» (а їх, безумовно, кілька типажів, бо ж жодне серце, навіть найміцніше, не здатне витримати такого шквалу емоцій та переживань) відкладають у засіки пам'яті свої бажання й особисті потреби, дістаючи звідти, коли вже зовсім несила, теплі спогади дитинства та юнацьких мрій про майбутнє. Тема нерозділеного кохання виринає в цих поезіях радше як відгомін колишнього мирного життя.

Тепер ці жінки вірять в Бога і ЗСУ, Любов та людські серця, стають надійною підтримкою своїм чоловікам-воїнам, надихаючи їх, огортаючи душевним теплом і ніжністю та ховаючи глибоко, в підсвідоме, страх і тривогу:

Тут буває нестерпно тоскно, іноді так,

що тобі не варто це знати,

Наче струни в напруженні солонуватому

здригнуться й завмруть,

Поступово вростаю в знаття це новими мовчаннями й втратами.

Описуючи стан своєї країни і своїх героїнь, авторка настільки майстерно грається словом, живописує метафорами, яскравими епітетами, що кожен може легко сказати: «Ось це – про моє!». Тоді картини всезагального лиха стають не стандартною «чернухою», а щемливо-болісними свідченнями про людські втрати (й не лише фізичні): «*болем вишиті рушники*», «*тремтить <...> маленьким кошенятком віра*», «*заростають присяги словами в чужих непролазних садах*»,

«кетяги сліз полинових», «дерева кольору вдовиного шовку», «колючий дріт нашого неговоріння», «складає в торбинку смерть дні-доміно», «розпанахане небо навзрид», «татуювання пам'яттю», «будинки такі, мов невдало порізаний фетр» тощо.

Поезія у збірці О. Деркачової політемна. Авторка ніби всотала в себе той біль і ту надію, які несуть із собою її рідні, друзі, знайомі й незнайомці, з якими перетинається на благодійних акціях, презентаціях, культурних і наукових подіях. Будучи викладачкою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, вона тісно спілкувалась із колективом переміщеного до їхнього освітнього закладу Херсонського державного університету, людьми, які пережили окупацію та міграцію. Тому, наприклад, тема втрати своєї домівки, свого минулого звучить у віршах дуже правдиво:

*Усе, що тобі і з тобою тепер, –
це дрібка несвіжих новин
І клей старий у валізі тривожній
для чорних пропалених стін.
Ти равлик маленький на дому свого черепка,
Що вірить чомусь так уперто
в годинника рух навспак.*

Окремою ноткою в цій поетичній палітрі звучить тема знищеного дитинства. У вірші «Діти граються в мир, як ми колись у війну...» показаний перевернутий догори дригом світ українського сьогодення. Малеча удає, що має всі звичні символи буденного мирного життя: школу, ігровий майданчик, кафе з морозивом, бавляться з ведмедиками й ляльками, якими замінили іграшкову зброю. Допоки не почули «*грім*»... Наступний спалах поетичного об'єктиву вражає жорстокістю побаченого і безвихіддю, аж перехоплює подих:

*От тільки тікати немає більше кому...
А уявні кульки морозива стікають червоно
В будинку, якого нема...*

Романтична обкладинка збірки виявляється оманною, оскільки ліричні героїні поезії О. Деркачової, справжні нащадки амазонок, готові битися за майбутнє, мститися ворогу, якщо не на полі бою, то словом, не даючи забути про той біль, який принесла із собою війна:

На місці ран війни моєї країни

Рано чи пізно проростуть шрами.

<...>

Але шрами – тому і шрами,

Щоб запобігати амнезіям та зневодненням душ.

Головне – утримати ці спогади в серці, не дати йому збайдужіти, адже ці «шрами» будуть тоді просто «беззахисно світитися» «на морозі людської втоми».

Позиція авторки в питанні боротьби України за свободу й незалежність явно відчутна і виражена в поезії збірки, у баченні реальності ліричною героїнею – вірною дружиною свого чоловіка-воїна:

Серед вогненних черг

Підводься і знову йди.

Вибір – це не про нас,

Вільні ж бо, як птахи!

Сила її любові й жертковності дозволяє повернутись до основ людського буття та еволюціонувати від розгубленості та зневіри, виражених у рядках: «Любов не рятує ні світ, ні від світу. / Пуста порожнеча, як чорний кисіль...», до ствердження: «Усе, що без світла й любови, – тільки тлінність і пил».

Книга «Серце» змушує читача відчувати катарсис, очиститись від того, що не дає рухатись далі, що болить численними фантомними спогадами, і надихає на майбутнє, утверджуючи віру, нагадуючи, що кожна загублена душа має свого захисника, який б'ється за неї із силами Зла, допоки пульсує його серце. Надійним оперттям у цій боротьбі є серце Жінки, яка любить:

Благословенне царство,

В якому радість і мир!

Чуєш: іде лицарство!

Просто молися і вір.

ВОЛЯ ДО ЖИТТЯ АБО ЯК ТРЕБА ПРАВИЛЬНО ЖИТИ

Абдель Селлу. Ти змінив моє життя. Перекл. Елла Євтушенко.

Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 192 с.

Абдель Селлу – алжирський письменник, який у своєму доробку має твір із назвою «Ти змінив моє життя». Головним героєм твору є Абдель Селлу Ямін, тому, можна стверджувати, що твір є автобіографічним. Ми розуміємо, що автор намагався максимально розкрити життєві вектори власного життя. Однак у художньому творі довгий час читаючи сторінку за сторінкою не помічаємо проблему інклюзії, яка візуально представлена на титульній сторінці книги. І тільки тоді, коли ми повністю дізнаємось інформацію про головного героя, його характер, його риси, а також особливості життєвої долі, ми знайомимось із людиною на візку.

Саме Абдель Селлу мусив був стати помічником людині на візку, хоча доглядати за такою людиною, суперечило принципам життя нашого головного героя. Твір Абделя Селлу «Ти змінив моє життя» налаштовує читачів на те, що треба жити за правилами, а ті, хто порушує їх будуть покарані. Бажано вести гарний спосіб життя, аби уникнути неприємностей. Не можна людині опускатися до низького рівня. Автор акцентує увагу на тому, що помиляючись у житті, людина може мати право на виправлення власних помилок.

Коротко зрозуміти зміст твору дозволяє сюжет твору:

Абделя Селлу Яміна привозять в Париж із Алжиру, коли йому було лише 4 роки. Його усиновили дядько з тіткою. Відповідно до рідних Аміна не обмежували ні в чому: навіть не забороняли йому до ночі дивитись телевізор, не контролювали відвідування школи. Саме тому, Абдель Селлу Ямін користувався цим та не зважав на зауваження сторонніх людей. Іноді він бешкетував у школі і все зходило йому із рук, займався шахрайством, крадіжкою.

Паспорт твору «Ти змінив моє життя»

Видавництво – Клуб Сімейного Дозвілля

Рік видання – 2019

Кількість ст. – 192

Вікова категорія – 15+

Проблема: людина на візку.

Тема: показ стосунків між людьми, допомога людям з обмеженими можливостями через усвідомлення власного «Я».

Ідея: заклик до розуміння людей з вадами, розуміння безкорисної допомоги нужденним, незалежно від їх матеріального стану та уподобань.

Проблематика: батьків і дітей, виховання, адаптації в соціуму людей з вадами, інклюзивне середовище, родинного затишку та сімейного благополуччя.

Композиція: передмова, вступ, 40 частин.

На початку твору перед читачем головний герой із негативними рисами характеру. Коли йому виповнилось 18 років – настав час повної відповідальності. За скоєні вчинки-грабіжки Яміна відправили у в'язницю. Через недоброзичливе ставлення до життя він все ж таки був справді позбавлений волі, хоча сам Ямін через це не засмучувався. Доля розпорядилася таким чином, що після виходу із в'язниці, Ямін влаштовується на роботу до багатія Філіппа, який не може ходити. Філіпп постійно перебуває на інвалідному візку. З цього моменту у житті Абделя Селлу Яміна відбуваються значні зміни.

Не завжди Абдель погоджувався із тим, де перебував, що робив та до чого його спонукав Філіпп. Однак згодом, у текстовій частині читаємо про те, що він суттєво змінився: «Робив те, що його просили». Комфортне життя для Абделя було вже звичним: він користувався усіма благами Філіппа, гарно харчувався.

Цікаве завершення життєвої історії спонукає кожного читача замислитись над сенсом життя. У 42 роки Абдель мав дружину Амалію, яка народила йому трьох дітей. Головний герой твору розумів сенс життя, він прагнув жити, жити по-справжньому, а не за примусом. Роблячи все життя те, що він хотів, Абдель зрозумів, що самотність – це безвихідь. У житті треба опікуватись кимось. У результаті маємо інформацію про те, що у нього було троє дітей, які народились гарні дати – 05.05, 06.06, 07.07. Навіть в подружньому житті Абдель і Амалія поряд із математикою, яку постійно так полюбляв Абдель Селлу Ямін.

Насправді книга Абдель Селлу «Ти змінив моє життя» написана чесно та правдиво. Однак, подібна література мала б мати ще й якість художні відступи. Натомість, читаючи події, які траплялися із головним героєм, можемо сміятися, плакати, або співпереживати разом із ним.

Краще дізнатись характери героїв дозволяє екранізація твору, яку варто було б переглянути перед прочитанням твору. Родзинкою твору є проста та доступна мова. Можливо, що сам через те, що автор не має художніх відступів, твір легко читається. Відчуваємо щирість автора по відношенню до головного героя. Наявність розмовного стилю оповіді, дозволяє наблизитись до розуміння персонажів та їх внутрішніх відчуттів. Хоча герої твору мають різні риси характеру, все ж їх об'єднує харизма та наявність почуття гумору. Книга не спонукає до того, аби когось жаліти або комусь допомагати із певною користю.

Розуміючи, що Абдель досить важкий за характером, все ж таки Філіппу вдається мотивувати його до розуміння нового життя, створення нової картини світу у власній уяві. Прикметним є той факт, що Абдель Селлу і є автор книги. Саме він розповідає читачам власну історію свого життя, акцентуючи увагу на тому, що хто він є, і хто змінив його життя. Зустріч із Поццо Філіппом суттєво змінила його життя. Абдель не готовий був стати помічником людині-тетраплергіку, однак, щось підказувало йому – треба змінювати себе!

У кінці твору автор підводить читачів до розуміння того, що в житті повинна бути людина, яка може змінити його життя. Граючи все життя у хованки із законом, Абдель Селлу не розраховував на те, що можна жити правильно, мати гарний дім, родину, дітей; повагу до ближніх, оскільки його власний досвід все ж таки говорив про неминучість та відповідальність перед законом життя, де все підкоряється правилам.

У житті Абдель нічого не мав: ні освіти, ні даху над головою, ні відповідальності. Самотній та паралізований Філіпп, маючи багато грошей (французький аристократ) наймаючи помічника, прагне до того, щоб це була звичайна людина, яку можна виховати.

Розуміємо, що в основу роману покладена реальна історія життя автора. Читаючи твір, справді відчувається правдивість життєвих історій, оскільки автор подає їх деталізовано, кожного разу роблячи вставки щодо того, як треба діяти, чому він це не сприймає.

У літературі Абдель Селлу є феноменом, оскільки сам автор ніколи не прагнув бути письменником. Однак, через вдалий сюжет твору, в основу якого закладено автобіографічні моменти, роман став сенсацією, за що письменник отримав визнання усього світу.

Роман Абдель Селлу «Ти змінив моє життя» можна перечитувати декілька разів, і кожного разу по-новому аналізувати поведінку

головного героя, щоразу задаючи ріні питання, що стосуються адаптації в соціумі після різних життєвих випробувань. Не претендуючи на роль письменника, Абдель Селлу написав щоденник, художньо прикрасивши його. Головний герой його повідомлень не законослухняний персонаж знайшов спільну мову із багатієм. Розуміємо, що Абдель та Філіпп – повна протилежність. Але поряд із цим усвідомлюємо, що ця протилежність їх споріднює і доповнює, а в результаті – змінює їхнє життя.

Читаючи твір Абдель Селлу «Ти змінив моє життя» виникають питання, які дозволяють полемізувати, розмірковувати про сенс життя, призначення людини на землі: Чому головний герой твору веде розгульний спосіб життя? Що суперечило принципам життя головного героя? Яке завершення життєвої історії маємо у творі Абдель Селлу «Ти змінив моє життя»? Що покладено в основу твору Абдель Селлу «Ти змінив моє життя»? Які спільні та відмінні риси Філіпа та Абделя. Чому Абдель Селлу в кінці твору обирає життя як основну категорію буття та діяльності людини? Відповіді на такі питання не можуть бути однозначними: вони торкаються «вічних» проблем людства.

В уяві читачів після прочитання роману «Ти змінив моє життя» формується та візуалізується таке бачення: Філіпп допомагає Абделю, а Абдель допомагає Філіппові. Таку картину можна пояснити таким чином: Абдель за допомогою Філіппа справді побачив нове життя, яке йому імпонувало, а Філіпп потребував у присутності Абделя, оскільки він не проявляв до нього жалості, а просто завжди був поряд і допомагав йому.

Будучи нещасними, обоє персонажів прагнуть до щастя. У першу чергу це прагнення стосувалося звичного для людини бажання – жити, щоденно проявляючи волю до життя. Як правильно жити, чому люди потребують у підтримці один одного, заради чого живуть, – саме на такі питання автор засобами художнього слова дає відповідь усьому людству.

Література

1. Абдель Селлу. Ти змінив моє життя. Перекл. Елла Євтушенко. Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 192 с.

**КОНЦЕПЦІЯ ЩАСТЯ АБО ДУМКИ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ
(на матеріалі повісті Галини Гузовської-Корицької
«Де живе щастя: міські історії»)**

*Гузовська-Корицька Г. Де живе щастя: міські історії. Повість.
Тернопіль: Підручники і посібники, 2022. 62 с.*

У сучасній українській літературі багато талановитих письменників, чий творчий доробок вражає своєю різноманітністю та оригінальністю. Особливістю цих письменників є їхня здатність осягати актуальні проблеми сучасності та передавати їх на сторінках своїх творів. Перевагою сучасних українських письменників є їхня здатність порушувати актуальні теми та проблеми, які є важливими для сучасного суспільства. Вони не уникають складних і незручних питань, а навпаки, відкрито та водночас витончено їх висвітлюють у своїх текстах. Це дає можливість читачам глибше зрозуміти і прочути проблематику, що порушується.

Сучасні письменники засобом художнього слова здатні підкорити широке коло читачів. Вони володіють майстерністю створювати розповіді, які цікаві та не залишають байдужими. Вони вміють викликати емоції та спонукати до роздумів. Твори сучасних українських письменників мають безліч переваг та особливостей. Вони вражають своєю оригінальністю, актуальністю тем та здатністю створювати глибокі та цікаві розповіді, які не залишають байдужими навіть найвибагливіших читачів.

Сучасні українські твори відрізняються від класичних творів української літератури своєю специфікою та актуальністю. Художні твори сучасних українських письменників зазвичай розкривають актуальні для сучасного суспільства теми, такі як соціальні проблеми, політичні аспекти, екологічні проблеми, технологічний прогрес тощо. Читання таких текстів може допомогти зрозуміти сучасні реалії та події.

Щоб повністю зрозуміти сучасні українські тексти, важливо мати гарну мовну підготовку, оскільки письменники використовують сучасний мовленнєвий стиль з усіма його особливостями. Важливо бути

знайомим з актуальною лексикою та граматичними конструкціями, а також мати розуміння різних жанрів літератури (фантастика, реалізм, абстракція тощо). Сучасні українські твори часто розкривають різні характери героїв та їхні внутрішні конфлікти. Письменники використовують різноманітні техніки, щоб передати почуття та емоції героїв, а також внести реалістичні деталі в їхні життя. Читання таких оповідань може допомогти ліпше розуміти та співпереживати героям.

Багато сучасних українських творів мають незвичайну композицію, що може вимагати більшої уваги й аналізу з боку читача. Письменники використовують такі прийоми, як переплетення часових ліній, нелінійну структуру та інші нестандартні розподіли тексту. Читання таких оповідань може стимулювати критичне мислення та розвивати творчу уяву. Сучасні українські тексти часто ставлять питання про суспільство та його проблеми, а також пропонують різні варіанти розв'язку. Читання таких творів може активізувати роздуми над суспільними явищами та розвивати критичне мислення читача. Таким чином, читання сучасних українських творів може бути цікавим та запропонувати нові погляди на суспільство та літературу. Вони вимагають більшої уваги та аналізу, але можуть стати стимулом для розвитку творчого мислення та розширення культурного горизонту.

З цього приводу цікавою на наш погляд є творчість Галини Гузовської-Корицької, твори якої беззаперечно вражають мовною палітрою та надихають за змістом на нові кроки по життю. Повість Галини Гузовської-Корицької для середнього шкільного віку «Де живе щастя: міські історії» зворушує своєю змістовністю та оригінальністю викладу думок. Авторка уміло використовує відступи, зображуючи природу, акцентує увагу на знанні усної поетичної творчості та розкриває характери підлітків з позиції сьогодення. Тут ми можемо довго полемізувати із письменницею на предмет того, що є щастя для сучасної людини, оскільки розуміємо, що це поняття сьогодні можна трактувати по-різному.

Усвідомлюємо, що сучасна людина розуміє категорію щастя як стан емоційного і психологічного благополуччя, яке супроводжується почуттям задоволення, радості та задоволення життям. Зараз люди все більше усвідомлюють важливість власного щастя і ставлять його на перше місце в своєму житті. Вони роблять акцент на особистому

благополуччі, самореалізації, психологічному та фізичному добробуті. Сучасна людина також розглядає щастя як баланс між різними сферами життя, такими як робота, особисті стосунки, здоров'я, саморозвиток та дозвілля. Вона розуміє, що задоволення від життя залежить від гармонії і взаємозв'язку між цими сферами. Окрім того, сучасна людина віддає перевагу внутрішньому щастю, яке базується на особистому задоволенні, здоров'ї і самореалізації, ніж матеріальному багатству. Вона розуміє, що гроші та матеріальні речі можуть приносити короткочасне щастя, але справжнє щастя приходить від задоволення внутрішніх потреб та зв'язків з іншими людьми.

Останнім часом розуміння щастя також поширилося на рівень глобального благополуччя, де сучасна людина відчуває відповідальність щодо суспільства в цілому. Вона розуміє, що задоволення особистих потреб повинно поєднуватися зі збереженням навколишнього середовища та добробутом інших людей. Розуміємо, що сучасна людина більше цінує внутрішнє щастя, розуміє важливість гармонії між різними сферами життя та відчуває відповідальність за своє благополуччя та благополуччя світу навколо себе. Розуміння підлітками категорії щастя може бути різним і індивідуальним у кожної особи, оскільки воно залежить від багатьох факторів, таких як персональні цінності, життєві пріоритети та внутрішні потреби.

Для багатьох підлітків щастя може означати досягнення успіху в навчанні, здійснення особистих цілей, визнання і повагу від оточуючих. Вони можуть також відчувати щастя від своїх соціальних зв'язків, дружби і сімейних стосунків. Деякі підлітки можуть бачити щастя в матеріальних благах, які дозволяють їм задовольнити свої потреби і бажання. Інші можуть знаходити щастя у спорті, мистецтві, музиці або інших хобі, які їм приносять радість і задоволення. Стан психічного і емоційного благополуччя може впливати на сприйняття щастя, і деякі підлітки можуть працювати над самооцінкою і самоприйняттям, щоб досягнути почуття щастя. Важливо зазначити, що розуміння щастя у підлітків може змінюватися з часом і розвитком особистості. Їхні цінності, мрії та пріоритети можуть змінюватися, що призводить до нових способів переживання щастя. Тож питання щастя підлітків та людини в цілому, досить добре виписано на сторінках оповідання Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії», де образ Володі

наскрізно пронизаний розумінням категорії щастя простої, звичайної людини.

Життя українців під час військових конфліктів в Україні є складним і тяжким. Військові дії та конфлікти часто призводять до руйнування і знищення міст і сіл, вимушеної евакуації людей та втрат близьких. Відсутність безпеки та постійне натиск спричиняють стрес і психологічні проблеми, а також можуть впливати на фізичне та емоційне здоров'я. Незважаючи на це, український народ знаходить різні способи прикрашання життя. Він виявляє солідарність та підтримку один одному, об'єднується волонтерськими організаціями та громадськими ініціативами для надання допомоги пораненим і військовим. Багато українців виявляють патріотизм та готовність боротися за свою країну, незважаючи на труднощі.

Крім того, українці привчаються до складних умов і вчитися пристосовуватися до них. Вони розвивають внутрішню силу та стійкість, шукають способи виживання та навчаються організовувати своє життя навколо обставин війни. Незважаючи на складнощі, українці зберігають оптимізм і сподівання на краще майбутнє. Вони демонструють велику силу духу та незламність в обличчі випробувань. Багато людей активно допомагають будувати нову Україну, залучаючись до реконструкції зруйнованих міст та економічного відновлення країни. Відзначимо також, що щастя і задоволеність життям можуть бути індивідуальними переживаннями людей під час війни. Деякі можуть знайти своє задоволення у наданні допомоги тим, хто цього потребує, а інші можуть знаходити радість і втіху у родині, культурних заходах або хобі, навіть у важких умовах. Отже, існують різні способи подолання труднощів та знаходження щастя українцями під час військового врегулювання в Україні. Кожна людина має свої власні шляхи до щастя та способи справлятися з випробуваннями, залежно від своїх можливостей та ресурсів.

Думається, що Г. Гузовська-Корицька розуміє та усвідомлює, що саме в підлітковому віці треба добре зрозуміти, що містить в собі категорія щастя. Не випадковим тут є хлопець-підліток Володя, який в оповіданні «Де живе щастя: міські історії» є головним героєм твору. Уцілому, композиція твору настільки добре продумана, що твір читається легко, невимушено, а в змістову частину закладені питання

сьогодення із чітким розумінням того, що усвідомлюється мотив щастя не лише дитини підліткового віку, а й людини зокрема.

Авторка у тексті доводить думку про те, що бути щасливою людиною означає відчувати глибоке задоволення з життя, мати позитивне психічне становище, радіти малим радощам, відчувати любов та зв'язок з іншими людьми, мати здоров'я, досягати особистих цілей та відчувати розкриття власного потенціалу. Художня література часто допомагає зануритися у світ фантазії, емоцій і глибинних думок. Через красу мови, образів і персонажів, людина може відчути радість, задоволення і навіть знайти відповіді на кілька особистих питань. Художні тексти української літератури також можуть надихати, дарувати нові перспективи та відчуття скарбів культурної спадщини. Отже, вони можуть створити позитивні емоції і сприяти настрою людини, тим самим зробивши її щасливішою.

Читаючи повість Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії» пишаємося мовним розмаїттям певних дієслів: «перон гомонів, метушився, окрикував» [1, с. 4]; «розбудовується, оновлюється, змінюється на очах» [1, с. 4]; «цілий день варилося, запікалося, смажилось, терлося» [1, с. 25]; «навколо столу «замекало», «забекало», «загелготало» [1, с. 34] тощо. Письменниця вдало використовує усі слова-новотвори, що дозволяє читачеві зануритися у змістове єднання людини із текстом.

Вражає у тексті патріотичне налаштування авторки по відношенню до родини, рідної землі та усвідомлення того, що треба сьогодні цінувати. Здебільшого це вислів про стосунки у родині «Взаємопідтримка – основа міцної сім'ї» [1, с. 8]; «Йому подобається допомагати дідусяві й пізнавати хліборобське життя» [1, с. 9]; «Взаємопідтримка, взаєморозуміння – ось що є основою родинної щасливості» [1, с. 14]; «Пшениця наша, українська, смакує по-особливосму» [1, с. 36]. Більше того, читаючи текст розумієш, що справді в основі щастя людини закладено поняття стосунків та взаємопідтримки.

Важливо розуміти, що читаючи текст Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії» часто натрапляєш на чудово підібрані за змістом прислів'я, приказки, що трактуються авторкою для позначення висловів про подальші кроки чи дії головних героїв: «На щастя, на здоров'я, на новий рік, щоб вам було з медом увесь рік» [1, с. 5]; «Хто на

Дідові спав, той і здоров'я мав» [1, с. 18]; «Обрався грибом, то лізь у креплик» [1, с. 21]; «Вік живи – вік учись» [1, с. 24]; «На святвечірньому столі капуста з горохом – до багатства» [1, с. 25].

Фінальні слова до розділів повісті Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії» мотивують читачів до роздумів та філософського трактування: щирість, справжність, традиційність, родинність, життєладність, справжність, переможність. Із впевненістю можна стверджувати, що повість Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії» висвітлює мотив щастя, що втілено через розуміння понять любов і родина, природа та спокій, моральних цінностей, патріотизму.

Так, на сторінках повісті письменниці відтворено, як взаєморозуміння, почуття відповідальності та подібні цінності можуть принести щастя і задоволення. Читачі можуть милуватися красою української природи, рідної землі. Цей мотив щастя пов'язується зі спокоєм, внутрішнім миром і гармонією. Мотив щастя у творі втілений через боротьбу за свободу, справедливість та істину, що уособлено через розуміння сучасними читачами волонтерської діяльності. Мотив щастя у повісті Г. Гузовською-Корицькою порушується через поширення високих моральних цінностей. Вони показують, як доброта, чесність, милосердя та порядність можуть принести щастя і радість людям.

Щастя в творчості Галини Гузовської-Корицької виражається через глибоке сприйняття життя і пошуку гармонії з навколишнім світом. Вона описує свої внутрішні переживання та відчуття, вдаючись до прекрасного слова, що допомагає їй розкрити всю гаму емоцій та почуттів, які приносить щастя. Після прочитання повісті Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії» замислюєшся над тим, що треба для того, аби бути щасливою людиною. Справді, філософське звучання питання дозволяє розмірковувати на цю тему та виводити певні змістові категорії означеного поняття: слід замислитися про свої цінності і мету життя, треба дбати про фізичне здоров'я, бажано знайти баланс між роботою і особистим життям, треба розвивати особисті відносини, практикувати вдячність, займатися саморозвитком, робити добрі справи.

У повісті Г. Гузовської-Корицької «Де живе щастя: міські історії» немає порад людям, які б чітко визначали вектор їхнього щастя. Через вуста підлітків та родинних стосунків сімейного подружжя мотив щастя

представлено досить широко. Твір читається на одному подиху, що є свідченням того, що авторкою правильно побудовано сюжет, підібрано героїв та розкрито головну тему. Подібні твори надихають, окриляють та мотивують на подальше міркування з приводу розуміння вічних проблем людства.

Література

1. Гузовська-Корицька Г. Де живе щастя: міські історії. Повість. Тернопіль: Підручники і посібники, 2022. 62 с.

ПУБЛІЦИСТИКА

Ромашенко Л.І.

доктор філологічних наук, професор,
старший науковий співробітник
Міжнародної школи україністики
НАН України

МІЖКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ В КУРСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (із зарубіжного викладацького досвіду)

***Анотація.** У статті аналізуються різні типи міжнаціональних літературних контактів при вивченні української літератури як способів реалізації ідеї полікультурної освіти. Найбільше уваги приділено дослідженню різносторонніх взаємин (українсько-польських, українсько-литовських, українсько-азербайджанських та ін.) на матеріалі творів історичної тематики.*

***Ключові слова:** полікультурний, літературні зв'язки, переклад, романтичний, «українська школа».*

***Romaschenko L. Intercultural (Ukrainian-Polish) relations in the course of studying literature in higher education (foreign teaching experience).** Different types of international literary contacts in Ukrainian literature studying are analyzed in the article. Special attention is paid to research of different nations relations (Ukrainian-Polish, Ukrainian-Lithuanian, Ukrainian-Azerbaijani) on the material of historical subjects texts.*

***Key words:** multicultural, literary relations, translation, romantic, «Ukrainian school».*

Актуальність дослідження. В умовах європеїзації культурно-освітнього процесу (відтак необхідності зростання мобільності науковця) набуває важливого значення вивчення міжнаціональних літературних контактів. Адже кожна національна література є складовою частиною духовного буття народу, виразом його самобутньої художньої свідомості. Водночас вона функціонує не лише в географічних рамках своєї етнічної спільноти, а контактує з творчістю представників інших національних літератур, включається у світовий літературний процес.

При цьому збагачує загальнолюдську культуру власними художніми цінностями й удосконалюється сама завдяки активному засвоєнню її надбань.

Мета дослідження. Реалізації програми вивчення крос-культурних взаємин значною мірою сприяє зарубіжний викладацький досвід.

Положення, висловлені у доповіді, не є суто теоретичними роздумами, а реалізовані у власній викладацькій практиці (викладені в численних розвідках, опублікованих у наукових виданнях 15 країн), під час читання літературознавчих дисциплін студентам не тільки вітчизняних (Черкаського національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка), але й зарубіжних вищих навчальних закладів: Вільнюського едукологічного університету, Бакинського слов'янського університету, Гомельського державного університету імені Франциска Скорини, Варшавського університету, Лодзького університету, Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові (нині – Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie). Один із проєктів підготовлений, але не реалізований через глобальну фінансову кризу (Остравський університет, Чехія). Власними методичними набутками і маємо намір поділитися.

Фото 1. Зі студентами і докторантами Університету гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові (2019 р.)

Фото 2. Зі студентами і докторантами Університету гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові (2023 р.)

Виклад основного матеріалу. Літературні контакти між різнонаціональними літературами – складний і багатогранний процес.

У розвитку українського письменства, починаючи від найдавніших часів до наших днів, представлені всі форми міжлітературних взаємин (типологічні сходження, аналогії між літературними явищами в різних письменствах, зумовлені дією спільних закономірностей суспільного й духовного розвитку людства; контактено-генетичні зв'язки національних літератур, які мають різні форми і прояви (спільні джерела творів, рецепція творів із інших літератур, міжнаціональні літературні впливи, запозичення й наслідування, переклади, переспіви тощо); твори іноземної тематики в даній національній літературі.

Під час читання літературознавчих курсів необхідно враховувати цілий ряд факторів: так би мовити, національно (етнічно)-регіональний, професійно-орієнтований, ступінь підготовки слухачів тощо.

Наприклад, у Вільнюському едукологічному університеті природно читати курс «Українсько-балтійські культурні, літературні зв'язки», українсько-азербайджанські – для студентів Бакинського слов'янського

університету, українсько-чесько-словацькі – для студентів Остравського університету і т.п.

Фото 3. У Бакинському слов'янському університеті

Проте найактивніше реалізовані проекти співпраці з польськими вищими навчальними закладами.

Курс лекцій «Українсько-польські літературні контакти» включає кілька тематичних блоків: «Польща та її культурні діячі в житті українських письменників», «Україна в життєвій і творчій долі польських митців», – з яких польські філологи довідалися про українських письменників, чия життєва і творча доля пов'язана з Польщею, а також про польських митців, у творчості яких важливу роль відіграла Україна. І окремо виділено – «Українсько-польська історія в художній інтерпретації вітчизняних і польських митців», а також регіональний компонент – «Польський слід на Черкащині».

Традиційно починаю із лекції «Тарас Шевченко і польська культура» (польські сторінки біографії Кобзаря, поет у колі польських друзів, Шевченко і творчість польських письменників, польська критика про Кобзаря тощо), зважаючи на місце Тараса Григоровича в українській

літературі (як Міцкевич у польській). Тож один студент, презентуючи заліковий реферат, зауважив, що він стосуватиметься «українського Міцкевича», тобто Шевченка.

Фото 4. Лодзький університет. Знайомство з творчістю Т. Шевченка

Фото 5. Лодзький університет. Знайомство з творчістю Т. Шевченка

Наступна лекція про І. Франка, зокрема польсько-австрійський компонент його життєтворчості: польська Беатрічче Каменяра, співпраця з польськими письменниками й виданнями, польськомовні твори.

Передує викладу питання, кого із українських письменників вони знають. Як не прикро українцям, але тільки поодинокі випадки, коли студенти (зазвичай магістри) називають бодай Шевченка. Згадують Достоевського, Гоголя, Булгакова. Доводиться пояснювати, що Булгаков – російський письменник, але пов'язаний із Україною, Києвом. Що ж до Гоголя, то послуговуюся вдалою оцінкою Л. Костенко («Записки українського самашедшого») з приводу суперечки про автора «Мертвих душ»: «Звичайно ж, Гоголь – це російський письменник, але це – український геній» [1, с. 24]. До речі, у деяких польських джерелах зазначено: «Taras Szewczenko jest również przedstawicielem literatury rosyjskiej (!). Niemal wszystkie jego powieści i większość dramatów zostało napisanych po rosyjsku, podczas gdy utwory poetyckie Szewczenki tworzone były w języku ukraińskim» [8]¹. До речі, явища білінгвізму письменників наявні в багатьох літературах. Про це свідчать матеріали міжнародної конференції, у якій вдалося взяти участь («Двужязычные писатели Литвы и Польши: проблемы билингвизма в польской и литовской культуре» – Вільнюс, 8-9 жовтня 2015 р.).

Такий стан речей мене до певної міри засмучував, але не впевнена, що й усі наші студенти-філологи назвали б імена польських авторів. Хоча я особисто під час викладання літературознавчих дисциплін обов'язково звертаю увагу на світовий контекст. І польські колеги визнають, що, на жаль, у програмі польських начальних закладів більше уваги приділено літературам віддаленим (не слов'янським – англійській, американській і т.д.), ніж ближчим, сусідським.

Було приємною несподіванкою отримати запрошення провести десятигодинний дидактичний лекційний курс (окрім основного викладацького навантаження як «visiting professor») у межах проекту Євросоюзу «Nuczyciel filologii narodowej w Unii Europejskiej. Szkolnictwo średnie i wyższe w Ukrainie – dialog kultur i języków» («Учитель національної філології в Європейському Союзі. Середня та вища освіта в

¹ До речі, цікаво, що коли спробувала відкрити посилання на цю статтю, остаточно редагуючи власну доповідь, стаття зникла з просторів Інтернету...

Україні – діалог культур і мов»). Модератори попросили навіть дозволу записати на відео заняття з можливістю їх ретрансляції, подальшого використання, що свідчить про зацікавленість запропонованою тематикою і приємно зворушило. Слухачами курсу стали не лише студенти, а й професорсько-викладацький склад UL (Лодзького університету), UJD (Університету гуманістично-природничого ім. Я. Длугоша (це викликало в мене неабияке хвилювання, яке, на щастя, виявилось даремним). На прохання колег підготувала огляд чинних програм (шкільної і вузівської), з'ясувала їхній зміст та особливості.

Після ознайомлення польські колеги висловили своє захоплення, що українські школярі в такому обсязі вивчають зарубіжну, у тім числі польську літературу, «że można im zazdrościć» («що їм можна позаздрити»). Натомість викликало подив у студентів і викладачів цілковите вилучення з програми класиків російської літератури (дослівно: «to przesada» – «перебільшення»).

Проте доцільно було б до шкільної програми включити і творчість Ю. Словацького. Адже Україна в життєтворчості представника польського романтизму зіграла неперебутню роль (українські обрії біографії Ю.Словацького, його польський і український патріотизм, українська тематика творів). Любов до землі, де народився (містечко Кременець на Волині, нині Тернопільська область), поет проніс через усе життя, про що свідчать не лише художні твори, а й епістолярій. Недаремно щороку відбувається традиційний українсько-польський літературно-мистецький «Діалог двох культур», що стартує у Кременці, у літературно-меморіальному музеї Ю.Словацького (директор Тамара Сеніна), а продовжується у Варшаві та інших містах Польщі.

Ю. Словацький знав і любив український фольклор – пісні, думи, легенди. Українські пісні укладала і його мама. У передмові до роману французькою мовою «Король Лядави» Словацький акцентує на особливостях українських пісень і їх використанні в польській літературі.

Фото 6. м. Кременець. Учасники «Діалогу двох культур»

Про використання української народної поезії свідчить поема «Змій», повністю присвячена українській тематиці, на що вказує вже сама назва «*Żmija. Romans poetyczny z podań ukraińskich w sześciu pieśniach*». Розділ поеми «Русалки» сформований із пісень, які зібрав Михайло Максимович. Перший ректор Київського університету, який утворився із Волинської гімназії в Кременці. Максимович народився на Черкащині. Тут жив. До нього приїздили в гості Т. Шевченко, а також М. Гоголь. Саме в маєтку Максимовича, звідки відкривається чудовий краєвид на Дніпро, вважають деякі дослідники, Гоголь написав знаменитий прекрасний пейзаж: «Чуден Днепр при тихой погоде...». Хоча інші вбачають у такому твердженні хронологічні «нестиковки».

Про ці речі, а ще й про те, що Гоголь, маючи українське коріння, писав про стосунки українських козаків і польської шляхти (повість «Тарас Бульба») дізнаються польські студенти...

Широкі можливості для вивчення міжнародних літературних контактів дає цикл лекцій «Українсько-польська історія в художній інтерпретації вітчизняних і польських митців». Але при тім слід бути надто виваженим, коректним при аналізі творів про драматичні сторінки українсько-польського минулого, які мають неоднозначну, часто протилежну оцінку у вітчизняній і польській історіографії і літературі. Пам'ятати істину, що в кожного народу своя правда.

Приміром, у ХІХ столітті важливим був інтерес у країнах Західної Європи до козацтва й Запорозької Січі, який реалізувався в численних історико-літературних джерелах. Тож козацька тематика захоплювала багатьох європейських письменників-романтиків, оскільки за умов посилення національно-визвольних рухів козак в українському і світовому письменстві став, як стверджують автори польської літературної енциклопедії «уособленням вольності» [7, с. 555], лицарської відваги, виразником кращих рис національного характеру.

Так, досить помітним явищем в українсько-польських літературних взаєминах стала так звана «українська школа» в польському романтизмі, життєва і творча доля представників якої дотична до Черкащини. «Українською» школа іменувалася тому, що її репрезентанти (Б. Залеський, С. Гоцинський, М. Грабовський, А. Мальчевський та ін.) народилися в Україні, жили серед українського люду, знали його побут, звичаї, навчалися в уманській монастирській школі отців-василіян (через те їх називали ще й «уманцями»). Відтак писали твори на українську тематику, ознайомлювали польського читача з історією, фольклором, природою нашого краю.

Зацікавлення українською тематикою інтенсифікується у творчості інших польських письменників-романтиків. На чільному місці в їхніх творах – тема Коліївщини.

До інтерпретації теми Коліївщини, дразливої для поляків, польські літератори підходили досить обережно, часто з суб'єктивних міркувань. У баченні більшості польських письменників Коліївщина – це жорстоке розбійництво, хлопські й бунт, кривава різанина; вони не бажали помічати глибоких соціальних і національно-релігійних коренів гайдамаччини, замовчували кривди, яких зазнавав український народ із боку шляхти. Виняток становить хіба що поема С. Гоцинського «Канівський замок», яка є спробою неупередженого ставлення

письменника до відомих подій. Сучасний польський дослідник Я. Кобушевський її художню вартість убачає в тому, що вона була «першою широкою реалізацією романтичного постулату опертя поезії на народну творчість», а її найглибший сенс – у зіткненні між собою «образу шляхетського беззаконня з мріями народу про волю і зв'язаного з цим прагнення помсти за отримані кривди» [6, с. 82].

Події Коліївщини осмислюються у творах різних жанрів: «Гелена, чи гайдамаки на Україні» І. Камінського, «Станиця Гуляйпільська» та «Коліївщина і степи» М. Грабовського, «Село Серби» Л. Семенського, «Наддніпрянське пограниччя» А. Новосельського, «Харцизи» та «Король і цариця» Ф. Равіти, «Нестор Писанка» і «Зося Житкевичівна» З. Фіша.² Найбільш інтенсивно тема Коліївщини осмислюється в поемах – улюбленому жанрі романтиків: «Пан канівський староста» і «Перша покута Залізняка» А. Грози, «Слуга і пан» С. Вітвицького, «Гайдамаки» С. Яновського. Деякі з цих творів можуть викликати дискусію щодо висвітлення взаємин польської шляхти з українськими козаками та селянами, але показовий сам факт звернення до подій Коліївщини.

Гайдамаччина та Коліївщина на тлі подільського краєвиду постає зі сторінок поеми «Беньовський» Ю. Словацького, у створенні якого письменник використав свої колишні враження від української природи.

Коліївщина та її дійові особи і в центрі поеми Ю. Словацького «Срібний сон Саломеї». Надзвичайно поетично, з великою пластичністю подано в поемі образ України. Містичні елементи: віщі сни, пророцтва, привиди, передчуття і візії, утвердження думки про визначеність наперед людської долі – надають поемі своєрідного забарвлення і роблять її «одним з найвидатніших творів українського змісту» [3, с. 98] не лише в поетичній спадщині Словацького, а й у всій польській поезії (взагалі тема України в життєвій і творчій долі Ю. Словацького потребує окремої розмови).

Названі твори в міру можливостей і потреби необхідно залучати в поле обсервації під час вивчення творчості Т. Шевченка, зокрема поеми «Гайдамаки» (а також романів «Гайдамаки» і «Прийдімо, вклонімося...»)

² Про це детальніше див.: Ромащенко Л. Українська історія у творах Зенона Фіша (на матеріалі повісті «Нестор Писанка»). Київські полоністичні студії. – Київ, 2022. Т. XXXVIII. С. 279–293.

Ю. Мушкетика, «Полин чорний, мак гіркий» Г. Колісника³). Застосування елементів компаративного аналізу дозволить встановити як типологічно спільні (на рівні проблематики, сюжету, образної системи, стильових прийомів тощо), так і відмінні компоненти, зумовлені своєрідністю письменницького почерку, авторською концепцією, національною специфікою. Відтак дозволить з'ясувати всю багатогранність і неоднозначність художньої інтерпретації однієї з найтрагічніших сторінок в історії двох сусідніх народів. При тім акцент слід робити (особливо в польській аудиторії) на гуманістичній концепції поеми. Сам поет, ніби передбачаючи закиди критики (зокрема польської) у розбурхуванні кровожерних почуттів, розпалюванні національної ворожнечі, заздалегідь дає однозначну відповідь у передмові до поеми: «Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря – слав'янська земля» [5, с. 129].

Послідовність Кобзаря в утвердженні ідеї слов'янської (у тім числі українсько-польської) єдності засвідчує російськомовна драма «Никита Гайдай»: «Славяне! Несчастные славяне! Так нещадно и так много пролито храброй вашей крови междуособными ножами. Ужели вам вечно суждено быть игрищем иноплеменников? Настанет ли час искупления? Придет мудрый вождь из среды вашей погасит пламенный раздора и слить воедино любовью и братством могущественное племя!» [4, с. 21].

Великі можливості для вивчення міжнаціональних літературних взаємин надає жанр історичного роману. Наприклад, тема Хмельниччини реалізована у творах «Богдан Хмельницький» М. Старицького, «Гомоніла Україна» П. Панча, «Я, Богдан» П. Загребельного, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко та багатьох інших українських письменників. І відповідно романах польських авторів (трилогії Теодора Томаша Єжа «З бурхливої хвилі» (1880-1882), Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», Ю. Крашевського «Божий гнів») з обов'язковим акцентом на

³ Детальніше про це див: Ромащенко Л. Гайдамацьке повстання в художній інтерпретації Т. Шевченка і Ю. Словацького. *Dialog dwóch kultur. Діалог двох культур. Krzemieniec, 3-10 września 2017. Rocznik XI, Zeszyt 1. Warszawa, 2017. С. 338–346.*

різних художніх завданнях, які ставили перед собою митці. Наприклад, в останніх письменників Хмельниччина зображена з пропольських, прошляхетських позицій, як «божий суд», як страшна, невідворотна кара, хоча й визнається, що частково причиною «бунту», «ребелії» був утиск українського поспільства.

Тема Хмельниччини реалізована також у творах російськомовних письменників, зокрема, поета-декабриста К. Рилєєва (дума «Богдан Хмельницький»)⁴, О. Рогової (повість «Богдан Хмельницький», що витримала кілька видань), В. Бахревського – автора роману про Хмельниччину «Долгий путь к себе» (1991 г.), перевиданого у 2014 році під назвою «Люба Украина. Долгий путь к себе»⁵.

⁴ До речі, у Польщі шанують декабристів. На їхню честь названа вулиця, на якій мешкала в м. Ченстохові. Як видно з карти міста Лодзь (та інших польських міст), є й вулиці Гоголя, Пушкіна, Лермонтова, Паризької Комуни і Революції 1905 року. Див.: <https://www.google.com/maps/place/Mikołaja+Gogola,+90-001+Łódź/@51.7578481,19.5446279,17z/data=!3m1!4b1!4m6!3m5!1s0x471bccb7290b93a1:0xae161fee4d4d8056a!8m2!3d51.7578481!4d19.5446279!16s%2Fg%2F11r9s09z6>.

У репертуарі ченстоховського театру ім. Адама Міцєвича – «Женитьба» («Ożenek», дослівно «Шлюб») М. Гоголя, про яку йдеться в анотації: «Niezwykłe zabawna, mądra i świetnie napisana komedia jednego z największych dramaturgów rosyjskich – Mikołaja Gogola... Autor stworzył sztukę przepelnioną humorem i satyrą, można powiedzieć w pełni przemyślaną komedię, jednak bohaterowie wzbudzają w nas także litość, a sztuka pokazuje ucieczkę przed miłością, strach przed uczuciem i brak zaufania do drugiej osoby.

Gogol zrezygnował z tradycyjnej miłosnej intrygi prowadzącej, pomimo początkowych nieporozumień między kochankami, do szczęśliwego finału. W komedii nie pada słowo o miłości. Bo nie o romantyczne uniesienia chodzi bohaterom. Zaloty nie mają nic wspólnego z porywami serca, ot zwykła transakcja handlowa» («Надзвичайно смішна, мудра і добре написана комедія одного з найбільших російських драматургів - Миколи Гоголя ... Автор створив п'єсу, повну гумору і сатири, можна сказати, цілком продуману комедію, але і герої викликають жаль. в нас, і п'єса показує втечу від кохання, страх почуттів і відсутність довіри до іншої людини. Гоголь відмовився від традиційної любовної інтриги, що призвела, незважаючи на початкові непорозуміння між закоханими, до щасливого фіналу. У комедії немає жодної згадки про кохання. Бо йдеться не про романтичний екстаз, за яким прагнуть герої. Залицання не має нічого спільного з поривами серця, лише проста комерційна угода») – <https://www.teatr-mickiewicza.pl/sp55,Ozenek>.

⁵ До речі, познайомилася з письменником на щорічних міжнародних літературно-освітніх читаннях у Гданському університеті (Польща) і взяла в нього інтерв'ю. Владислав Анатолійович, відповідаючи на моє питання, чому він звернувся до особи Богдана Хмельницького і чому до попередньої назви роману в новітньому виданні додалося «Люба Украина» (що в трагічних умовах сьогодення мене надзвичайно схвилювало), переконливо відповів: «Тому що ця книга про любов

Фото 7. Міжнародна конференція у Гданському університеті (Гданськ-Сопот, 2016). Модеруємо з В. Бахревським

Вельми цікава у порівняльному аспекті постать Роксолани – українки, яка з невольниці стала султаншею. Повісті «Роксоляна» О. Назарука, «Роксолана» С. Плачинди, романи «Степова квітка» М. Лазорського і «Роксолана» П. Загребельного та ін. дозволяють пізнати таємничий мусульманський світ, який має надто відмінні від християнських традиції. Під час викладання польським студентам доречно буде залучити в поле обсервації поему «Велике Посольство» Самуеля Твардовського (1595–1600–1661) – барокового поета, есеїста,

до України...». Письменник тривалий час жив у Криму і не міг не зацікавитися українською історією.

якого називають «польським Вергілієм». Перебуваючи у складі посольства К. Збараського в Царгороді у 1621-1622 рр., він ознайомився зі звичаями турків, від яких багато чув про Роксолану, зокрема те, що жінка була дочкою православного священика з невеличкого галицького містечка Рогатина.

А також поему «Поділля» (1826) Мавріція Гославського (Maurycy Gosławski – 1802-1834) – поета-романтика, представника «української школи» в польській літературі, що народився на Хмельниччині, а навчався в повітовій школі Кам'янця-Подільського і Кременецькому ліцеї. Поема перейнята любов'ю до краю, де народився автор, і в ній є відомості про Роксолану.

З найновішої польськомовної белетристики – книга «Sułtanki. Księżniczki, nałożnice, faworyty» (2021) Івони Кензлер (Iwona Kienzler), хоча до неї треба підходити критично. А також слід розглянути інші численні зразки зарубіжної «роксоланіани», у тім числі й кінематографічної. Твори про нашу землячку цікаві будуть і для польських читачів, бо дозволяють зануритися в загадковий світ Сходу, і для, приміром, студентів Бакинського слов'янського університету, бо повістують про їхнє рідне, орієнтальне. Хоча останні з цікавістю сприймають і нові для них українські традиції (теж із досвіду багаторічної співпраці з викладачами і студентами цього вищого навчального закладу азербайджанської столиці).

Для студентів-філологів не зайве буде почути, як звучать інші мови. Через те під час занять використовую фрагменти іншомовні. Приміром, основний виклад матеріалу для польських студентів – польською, а цитати з художніх творів і наукових джерел – українською, білоруською, російською (наприклад, «Журнал» Т. Шевченка, його російськомовні твори, листи тощо), з подальшим перекладом чи тлумаченням. При тім пропоную самим студентам читати польськомовні зразки. Водночас польськомовні студенти, які не знають кирилиці, пробують досягнути українську.

При вивченні творів українських письменників ХХ століття доречно ознайомити студентів із польськомовним варіантом всесвітньовідомої «Пісні про рушник» А. Малишка, яка вже стала візитівкою України у світі.

Фото 8. Лодзький університет. Лекція для магістрів про А. Малишка і його «Пісню про рушник» (до ювілею автора)

Це стосується і польських, і українських студентів. Бо, як щиро зізналася одна колега під час моєї лекції як запрошеного професора, вона ніколи не чула польської версії цієї пісні. А проте, вона є досить відомою в Польщі, має десятки варіантів виконання, кліпів – від зрілих до молодих співаків, і поляки не замислюються, хто є її авторами, вважаючи своєю.

Пригадується, як у підземному переході прикордонного польського міста Перемишля неодноразово зустрічала музиканта, який награвав попури, де лунала й мелодія «Рушничка», що незвичайно зворушувало. А в польських ресторанах, особливо в етностилі, теж нерідко чула (і навіть підспівувала своїм друзям-виконавцям Анджею і Катажині Стахоням із Закопаного) таке до болю знайоме:

Moja matko ja wiem: wiele nocy nie spałaś,
Gdym opuszczał swój dom, aby iść w obcy świat.
I na szczęście dalekie, skromny dar, lniany ręcznik mi dałaś,
Haftowany przez ciebie i barwny jak kwiat.
I na szczęście dalekie, skromny dar, lniany ręcznik mi dałaś,
Haftowany przez ciebie wzorzysty i barwny jak kwiat.

Пригадується, як у 2022 році, під час перебування в Лодзькому університеті, отримала запрошення до участі у проєкті «Зустріч із надзвичайними жінками «Сміливу жінку хто знайде?» з нагоди свята «XI ŚWIĘTO RODZINY». У прекрасному товаристві жінок – олімпійської чемпіонки з Польщі, а також неймовірної красуні Кароліни Белявської – найкрасивішої жінки світу (Miss Polonia 2019 і Miss World 2021).

Згідно з тематикою заходу, ознайомила присутніх про роль наших відомих співвітчизниць в історії: перша християнка княгиня Ольга, Євпраксія – дружина німецького короля та імператора Священної Римської імперії (її доля описана в однойменному романі П. Загребельного), Роксолана, чия незвичайна доля приваблювала і до цього часу приваблює митців. У цьому ряду – і Леся Українка, яка перекладала польських класиків, і одна з найталановитіших сучасних поетес Ліна Костенко.

Польська версія «Пісні про рушник», що пролунала заключним акордом, розчулила, викликала в багатьох присутніх сльози. І було приємно, що й по закінченні дійства глядачі не розходились, дякували за можливість долучитися до високої поезії, шукали в телефоні текст й починали підспівувати Малишкове творіння.

Не залишає байдужими і польських, і українських слухачів українсько-польський текст вірша «Поїзд із Варшави», написаного Л. Костенко на автобіографічному матеріалі: ще навчаючись у Літературному інституті в Москві, Ліна Василівна одружилася з поляком Єжи Пахльовським, що став письменником-мариністом. Проте довелося зробити вибір: «Я люблю, коханий, Київ і Варшаву, але Батьківщина в кожного одна». Щемним рефреном у творі лунають слова улюбленої пісні мами Єжи-Яна, яка загинула в Освенцимі: «*Co komu do tego, ze ty tak kochamy!*» Любов, якій не судилося розквітнути довгим і щасливим шлюбом, подарувала закоханим доньку Оксану (культуролог, письменниця, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка професор, завідує кафедрою україністики в одному з університетів Риму), а українській літературі – численні перлини інтимної лірики.

Фото 9. Міжнародний економічний форум, Краків, 2018. З Президентом м. Освенцім

Студентам українських вищих навчальних закладів також пропоную ознайомитися з іншими перекладами творів українських письменників. Добре, коли серед студентів є носії відповідної мови. Студенти Бакинського слов'янського університету, приміром, декламують вірші українських авторів азербайджанською.

При викладанні літератури важливо враховувати й регіональний чинник, тобто літературне краєзнавство.

Наприклад, студентам Лодзького університету наголошую, що Іван Нечуй-Левицький працював викладачем російської мови і літератури в ряді польських міст, зокрема зовсім близько від Лодзі, в місті Каліші, в гімназії, яка збереглася до наших днів, а також в містечку Седльце і мав бути в Сувалках, але після скандалу через підступ одного з колег перевівся до Кишинєва (тут діє українсько-російський ліцей, який носить його ім'я і де мені також вдалося побувати).

Фото 10. Кишинів, 2018. Лицей ім. І.С.Нечуя-Левицького.

Фото 11. Кишинів, 2018. Лицей ім. І.С.Нечуя-Левицького.

Іван Семенович був добре обізнаний із польською літературою (через його рідний Стеблів пролягли шляхи класика польського романтизму А. Міцкевича, який гостював тут у своїх приятелів Головінських і залишив згадку про це в поемі «Пан Тадеуш»: «Чи на Вкраїні я б ту липу упізнав, / Що сотню панночок і сотню хлопців бравих / Ховала в холодку, при танцях і забавах, / Як вечір повивав блакитноводу Рось?» (будинок зберігся до цього часу, але в непривабливому стані), порушував польську тематику у власних творах (повість «Причеп», історичні твори) аналізував польське письменство.

У мене в групах виявилися студенти з цих міст, і це їх приємно здивувало й зацікавило, то й обрали собі цю тему для заліку. Виглядало зворушливо, коли студенти-полоністи, які не знають кирилиці, пробували самотужки осягнути українську (цитували «Причепу» Нечужа-Левицького).

Для студентів гуманітарно-природничого університету ім. Я. Длугоша в Ченстохові цікаво дізнатися, що відвідини їхнього міста, зокрема католицької святині Ясна Гура, увічнив в автобіографічному творі «Повість про життя» (розділ «Поездка в Ченстохов») номінант на Нобелівську премію, російський письменник Костянтин Паустовський, чия доля пов'язана з Україною, зокрема Києвом (тут він навчався в гімназії) і Черкасами. У Черкасах пройшли найкращі дитячі роки хлопчика, чие родове коріння – від славного українського гетьмана Сагайдачного, про якого в сім'ї, як згадує сам письменник, збереглися священні реліквії: «Универсал» и печать остались у нас в семье от гетмана Сагайдачного, нашего отдаленного предка» [8].

У жилах письменника текла українська, польська і турецька кров, його предки сповідували три релігії – православну, католицьку й іслам. Саме ці фактори зумовили широту його поглядів і неприйняття будь-якої національної чи релігійної обмеженості, а тим паче – нетерпимості.

До речі в одному інтерв'ю лауреат Шевченківської премії Мирослав Дочинець, відповідаючи на питання «Яка книга найдовше лежить біля Вашого ліжка?», зауважив: «Не лежить, вона постійно в роботі. Це, мабуть, і не одна книга. Краще скажу авторів. Це Мішель Монтень, Толстой, Бунін, Паустовський, це «Тихий Дон», «Війна і мир», ще – Маркес. І, звичайно, апостол Павло, з його посланнями. Я їх слухаю, вслухаюся. Є автори, які як дріжджі, можуть діяти на творчість. Є – як

вітаміни, коли знесилений від писання, вичерпаний, то читаєш їх саме як вітаміни, які приводять у тонус. А є такі, які стають дріжджами у роботі. І один з них – Паустовський, як не дивно. І Гоголь, і Меша Селімович. Це люди, які володіють магією слова. Магістри слова» [3].

Запорукою кращого оволодіння матеріалом є використання інноваційних технологій, без яких не обходиться жодне заняття: презентації, аудіозапис, фільми, відео тощо. Наприклад, розповідаючи про взаємини А. Міцкевича і Гулака-Артемівського, якому належить пальма першості в освоєнні творчості польського поета в Україні, не можна обійти «малоросійську баладу» Гулака-Артемівського «Твардовський». Це своєрідна вільна переробка балади Міцкевича «Пані Твардовська», яку (переробку) польський поет (за свідченням його біографа), «не пощадивши свого самолюбства», визнав кращою, ніж власний твір. При цьому пропоную студентам переглянути мультиплікаційний фільм «Пані Твардовська» (до речі, створений на кіностудії в Лодзі, але студенти і навіть деякі колеги Лодзького університету зізналися, що вони не бачили цього мультфільму). Або приміром, розглядаючи творчість Шевченка, пропоную послухати в аудіозаписі програмний твір Т. Шевченка «Думи мої, думи...», що став піснею (у виконанні польської співачки двома мовами) і т.п.

Висновки. Значний простір для вивчення міжкультурних контактів дає також творчість українських (І. Котляревський, Б. Лепкий, М. Рильський, П. Загребельний, Вал. Шевчук, Д. Павличко) і польських митців (З. Фіш, С. Грудзінський, Ф. Равіта-Гавронський, Т.-Т. Єж, М.-Ю. Залеська, Е. Ожешко, Я. Каспрович, Я. Івашкевич, С. Кржижановський, композитори – С. Монюшко, К. Шимановський та ін.). Ми окреслили лише деякі напрямки в освоєнні означеної теми, ті, які були апробовані у власній діяльності, тоді як діапазон обраних тем може бути значно ширшим.

P.S. Висловлюю щирі вдячності моїм колегам, завдяки яким стала можлива моя праця як запрошеного професора («visiting professor») у Лодзькому університеті та Університеті гуманістично-природничому ім. Яна Длугоша в Ченстохові, що відкрило нові можливості для професійного вдосконалення і заняття наукою, особливо в такі важкі для українського науковця часи. Сердечна подяка професору *Анні Вупих-Гавронській* (Anna Wupych-Gawrońska) – ректоріві Університету

гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові, професору *Йоанні Яблковській (Joanna Jabłkowska)* – багаторічному декану філологічного відділу Лодзького університету. Уклінна вдячність моїм науковим кураторам – подружжю професорів *Мацея Шаргота (Maciej Szargot, Лодзький університет)* і *Барбари Шаргот (Barbara Szargot, Університет гуманістично-природничий ім. Яна Длугоша в Ченстохові)*, з якими надзвичайно продуктивно і приємно співпрацювали. Дякую також іншим колегам з обох названих університетів, котрі не тільки сприяли моєму науковому зростанню, а й по-людськи підтримували у скрутні хвилини: *Аліна Бжуска-Кемпа (Alina Brzuska-Kępa)*, *Магдалена Куран (Magdalena Kuran)*, *Малгожата Гаяк-Точек (Małgorzata Gajak-Toczek)*.

Література

1. Костенко Ліна. Записки українського самашедшого. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
2. Рихлик Є. Українські мотиви в поезії Юліуша Словацького. Хроніка-2000. 1999. № 29-30. С. 89–100.
3. Тарканій Ганнуся. Ранкова кава з Мирославом Дочинцем. URL: <https://zaholovok.com.ua/rankova-kava-z-miroslavom-dochintsem>.
4. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т.К., 2003. Т. 3: Драматичні твори. Повісті. С. 11–21. URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev301.htm>.
5. Шевченко Т. Кобзар. К.: Дніпро, 1985. 640 с.
6. Kobuszewski J. Kresy. Wrocław: Wydawnictwo dol Nośląskie, 1995. 259 s.
7. Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. 592 s.
8. Taras Szewczenko. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Taras_Szewczenko/.

Наукове видання

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Випуск 7

Збірник наукових праць

Головний редактор

Відповідальний секретар

Технічний редактор

Шарова Т.М.

Землянська А.В.

Шаров С.В.

Підписано до друку 20.10.2023 р. Формат 60x86/16. Папір офсетний.

Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.

Умов. друк. арк. 22,36.

Громадська організація
"Інноваційні обрії України"

ІННОВАЦІЙНІ
ОБРІЇ УКРАЇНИ

